This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

600096022P

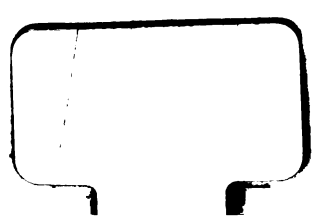

Cambridge

Greek and Latin Texts.

Cantabrigiae
PRELI ACADEMICI TYPIS EXCUDEBAT
C. J. CLAY, A.M.

M. TULLII CICERONIS ORATIONES.

VOL. I.

ORATIONUM VERRINARUM LIBRI SEPTEM

EX RECENSIONE

G. LONG, A.M.

CANTABRIGIAE, DEIGHTON, BELL ET SOC:
LONDONI, WHITTAKER ET SOC: BELL ET DALDY.
M.DCCC.LXV.

294 . 7 . 95.

BIBLIOTHECA · BODLEIANA ·

M. TULLII CICERONIS
IN
Q. CAECILIUM ORATIO
DE
ACCUSATORE IN C. VERREM CONSTITUENDO,
QUAE
DIVINATIO
DICITUR.

I. Si quis vestrum, judices, aut eorum qui adsunt, forte miratur me, qui tot annos in causis judiciisque publicis ita sim versatus ut defenderim multos, laeserim neminem, subito nunc mutata voluntate ad accusandum descenderim, is si mei consilii causam rationemque cognoverit, una et id quod facio probabit, et in hac causa profecto neminem praeponendum mihi esse actorem putabit. Quum quaestor in Sicilia fuissem, judices, itaque ex ea provincia decessissem ut Siculis omnibus jucundam diuturnamque memoriam quaesturae nominisque mei relinquerem, factum est uti quum summum in veteribus patronis multis tum nonnullum etiam in me praesidium suis fortunis constitutum esse arbitrarentur. Qui nunc populati atque vexati cuncti ad me publice saepe venerunt, ut suarum fortunarum omnium causam defensionemque susciperem; me saepe esse pollicitum, saepe ostendisse dicebant, si quod tempus accidisset quo tempore aliquid a me requirerent, commodis eorum me non defuturum. Venisse tempus aiebant non jam ut commoda sua sed ut vitam salutemque totius provinciae defenderem; sese jam ne deos quidem in suis urbibus ad quos confugerent habere, quod eorum simulacra sanctissima C. Verres ex delubris religiosissimis sustulisset; quas res luxuries in flagitiis, crudelitas in suppliciis avaritia in rapinis, superbia in contumeliis efficere potu-

isset, eas omnes sese hoc uno praetore per triennium pertulisse; rogare et orare ne illos supplices aspernarer, quos me incolumi nemini supplices esse oporteret.

II. Tuli graviter et acerbe, judices, in eum me locum adduci ut aut eos homines spes falleret qui opem a me atque auxilium petissent, aut ego qui me ad defendendos homines ab ineunte adolescentia dedissem, tempore atque officio coactus ad accusandum traducerer. Dicebam habere eos actorem Q. Caecilium, qui praesertim quaestor in sua provincia [post me quaestorem] fuisset. Quo ego adjumento sperabam hanc a me posse molestiam dimoveri, id mihi erat adversarium maxime. Nam illi multo mihi hoc facilius remisissent, si istum non nossent, aut si iste apud eos quaestor non fuisset. Adductus sum, judices, officio, fide, misericordia, multorum bonorum exemplo, vetere consuetudine institutoque majorum, ut onus hujus laboris atque officii non ex meo sed ex meorum necessariorum tempore mihi suscipiendum putarem. Quo in negotio tamen illa me res, judices, consolatur, quod haec quae videtur esse accusatio mea non potius accusatio quam defensio est existimanda. Defendo enim multos mortales, multas civitates, provinciam Siciliam totam. Quamobrem quia mihi unus est accusandus, propemodum manere in instituto meo videor, et non omnino a defendendis hominibus sublevandisque discedere. Quod si hanc causam tam idoneam, tam illustrem, tam gravem non haberem; si aut hoc a me Siculi non petissent, aut mihi cum Siculis causa tantae necessitudinis non intercederet, et hoc quod facio me rei publicae causa facere profiterer, ut homo singulari cupiditate, audacia, scelere praeditus, cujus furta atque flagitia non in Sicilia solum sed in Achaia, Asia, Cilicia, Pamphylia, Romae denique ante oculos omnium maxima turpissimaque nossemus, me agente in judicium vocaretur; quis tandem esset qui meum factum aut consilium posset reprehendere?

III. Quid est, pro deum hominumque fidem, in quo ego rei publicae plus hoc tempore prodesse possim? Quid est quod aut populo Romano gratius esse debeat, aut sociis exterisque nationibus optatius esse possit, aut

saluti fortunisque omnium magis accommodatum sit? Populatae, vexatae, funditus eversae provinciae: socii stipendiariique populi Romani afflicti, miseri, jam non salutis spem sed solatium exitii quaerunt. Qui judicia manere apud ordinem senatorium volunt, queruntur accusatores se idoneos non habere; qui accusare possunt, judiciorum severitatem desiderant. Populus Romanus interea, tametsi multis incommodis difficultatibusque affectus est, tamen nihil aeque in re publica atque illam veterem judiciorum vim gravitatemque requirit. Judiciorum desiderio tribunicia potestas efflagitata est; judiciorum levitate ordo quoque alius ad res judicandas postulatur; judicum culpa atque dedecore etiam censorium nomen, quod asperius antea populo videri solebat, id nunc poscitur, id jam populare et plausibile factum est. In hac libidine hominum nocentissimorum, in populi Romani quotidiana querimonia, judiciorum infamia, totius ordinis offensione, quum hoc unum his tot incommodis remedium esse arbitrarer, ut homines idonei atque integri causam rei publicae legumque susciperent, fateor me salutis omnium causa ad eam partem accessisse rei publicae sublevandae quae maxime laboraret.

Nunc quoniam quibus rebus adductus ad causam accesserim demonstravi, dicendum necessario est de contentione nostra, ut in constituendo accusatore quid sequi possitis habeatis. Ego sic intelligo, judices: quum de pecuniis repetundis nomen cujuspiam deferatur, si certamen inter aliquos sit cui potissimum delatio detur, haec duo in primis spectari oportere; quem maxime velint actorem esse ii quibus factae esse dicantur injuriae, et quem minime velit is qui eas injurias fecisse arguatur. IV. In hac causa, judices, tametsi utrumque esse arbitror perspicuum, tamen de utroque dicam, et de eo prius quod apud vos plurimum debet valere, hoc est, de voluntate eorum quibus injuriae factae sunt, quorum causa judicium de pecuniis repetundis est constitutum. Siciliam provinciam C. Verres per triennium depopulatus esse, Siculorum civitates vastasse, domos exinanisse, fana spoliasse dicitur. Adsunt, queruntur Siculi universi; ad meam fidem quam habent spectatam

jam et cognitam confugiunt; auxilium sibi per me a vobis atque a populi Romani legibus petunt; me defensorem calamitatum suarum, me ultorem injuriarum, me cognitorem juris sui, me actorem causae totius esse voluerunt. Utrum, Q. Caecili, hoc dicis, me non Siculorum rogatu ad causam accedere, an optimorum fidelissimorumque sociorum voluntatem apud hos gravem esse non oportere? Si id audebis dicere, quod C. Verres cui te inimicum esse simulas maxime existimari vult, Siculos hoc a me non petisse, primum causam inimici tui sublevabis, de quo non praejudicium sed plane judicium jam factum putatur, quod ita percrebuit Siculos omnes actorem suae causae contra illius injurias quaesisse. Hoc si tu inimicus ejus factum negabis, quod ipse cui maxime haec res obstat negare non audet, videto ne nimium familiariter inimicitias exercere videare. Deinde sunt testes viri clarissimi nostrae civitatis quos omnes a me nominari non est necesse: eos qui adsunt appellabo; quos, si mentirer, testes esse impudentiae meae minime vellem. Scit is qui est in consilio C. Marcellus; scit is quem adesse video Cn. Lentulus Marcellinus; quorum fide atque praesidio Siculi maxime nituntur, quod omnino Marcellorum nomini tota illa provincia adjuncta est. Hi sciunt hoc non modo a me petitum esse, sed ita saepe et ita vehementer esse petitum ut aut causa mihi suscipienda fuerit aut officium necessitudinis repudiandum. Sed quid ego his testibus utor, quasi res dubia aut obscura sit? Adsunt homines ex tota provincia nobilissimi qui praesentes vos orant atque obsecrant, judices, ut in actore causae suae deligendo vestrum judicium ab suo judicio ne discrepet. Omnium civitatum totius Siciliae legationes adsunt praeter duas civitates, quarum duarum, si adessent, duo crimina vel maxima minuerentur quae cum his civitatibus C. Verri communicata sunt. At enim cur a me potissimum hoc praesidium petiverunt? Si esset dubium petissent [a me praesidium] necne, dicerem cur petissent. Nunc vero quum id ita perspicuum sit ut oculis judicare possitis, nescio cur hoc mihi detrimento esse debeat, si id mihi objiciatur me potissimum esse delectum. Verum id mihi non sumo, judices, et hoc non

modo in oratione mea non pono, sed ne in opinione quidem cujusquam relinquo, me omnibus patronis esse praepositum. Non ita est: sed uniuscujusque temporis, valetudinis, facultatis ad agendum ducta ratio est. Mea fuit semper haec in hac re voluntas et sententia, quemvis ut hoc mallem de iis qui essent idonei suscipere quam me, me ut mallem quam neminem.

V. Reliquum est jam ut illud quaeramus, quum hoc constet Siculos a me petisse, ecquid hanc rem apud vos animosque vestros valere oporteat, ecquid auctoritatis apud vos in suo jure repetundo socii populi Romani supplices vestri habere debeant. De quo quid ego plura commemorem? quasi vero dubium sit quin tota lex de pecuniis repetundis sociorum causa constituta sit. Nam civibus quum sunt ereptae pecuniae, civili fere actione et privato jure repetuntur: haec lex socialis est; hoc jus nationum exterarum est; hanc habent arcem minus aliquanto nunc quidem munitam quam antea, verumtamen, si qua reliqua spes est quae sociorum animos consolari possit, ea tota in hac lege posita est, cujus legis non modo a populo Romano sed etiam ab ultimis nationibus jampridem severi custodes requiruntur. Quis ergo est qui neget oportere eorum arbitratu lege agi quorum causa lex sit constituta? Sicilia tota, si una voce loqueretur, hoc diceret: Quod auri, quod argenti, quod ornamentorum in meis urbibus, sedibus, delubris [fuit]; quod in unaquaque re beneficio senatus populique Romani juris habui, id mihi tu, C. Verres, eripuisti atque abstulisti; quo nomine abs te sestertium millies ex lege repeto. Si universa, ut dixi, provincia loqui posset, hac voce uteretur: quoniam id non poterat, harum rerum actorem quem idoneum esse arbitrata est ipsa delegit. In ejusmodi re quisquam tam impudens reperietur qui ad alienam causam invitis iis quorum negotium est accedere aut adspirare audeat?

VI. Si tibi, Q. Caecili, hoc Siculi dicerent: Te non novimus; nescimus qui sis; numquam te antea vidimus; sine nos per eum nostras fortunas defendere cujus fides est nobis cognita; nonne id dicerent quod cuivis probare deberent? Nunc hoc dicunt: utrumque se nosse; alte-

rum se cupere defensorem esse fortunarum suarum, alterum plane nolle. Cur nolint, etiamsi taceant, satis dicunt. Verum non tacent. Tamen his invitissimis te offeres? tamen in aliena causa loquere? tamen eos defendes qui se ab omnibus desertos potius quam abs te defensos esse malunt? tamen iis operam tuam pollicebere qui te neque velle sua causa, nec, si cupias, posse arbitrantur? Cur eorum spem exiguam reliquarum fortunarum, quam habent in legis et in judicii severitate positam, vi extorquere conaris? cur te interponis invitissimis iis quibus maxime lex consultum esse vult? cur de quibus in provincia non optime es meritus, eos nunc plane fortunis omnibus conaris evertere? cur his non modo persequendi juris sui sed etiam deplorandae calamitatis adimis potestatem? Nam te actore quem eorum adfuturum putas, quos intelligis non ut per te alium sed ut per aliquem te ipsum ulciscantur laborare?

VII. At enim solidum id est ut me Siculi maxime velint: alterum illud, credo, obscurum est, a quo Verres minime se accusari velit. Ecquis umquam tam palam de honore, tam vehementer de salute sua contendit quam ille atque illius amici (ut) ne haec mihi delatio detur? Sunt multa quae Verres in me esse arbitratur, quae scit in te, Q. Caecili, non esse; quae cujusmodi in utroque nostrum sint paullo post commemorabo. Nunc tantum id dicam quod tacitus tu mihi assentiare; nullam rem in me esse quam ille contemnat; nullam in te quam pertimescat. Itaque magnus ille defensor et amicus ejus tibi suffragatur, me oppugnat; aperte a judicibus petit ut tu mihi anteponare, et ait hoc se honeste sine ulla invidia ac sine ulla offensione contendere. Non enim, inquit, illud peto, quod soleo quum vehementius contendi impetrare, reus ut absolvatur non peto; sed ut potius ab hoc quam ab illo accusetur, id peto. Da mihi hoc; concede quod facile est, quod honestum, quod non invidiosum; quod quum dederis, sine ullo tuo periculo, sine infamia illud dederis, ut is absolvatur cujus ego causa laboro. Et ait idem, ut aliquis metus adjunctus sit ad gratiam, certos esse in consilio quibus ostendi tabellas velit; id esse perfacile; non enim singulos ferre

sententias, sed universos constituere ; ceratam unicuique tabellam dari cera legitima, non illa infami ac nefaria. Atque is non tam propter Verrem laborat quam quod eum minime res tota delectat. Videt enim, si a pueris nobilibus quos adhuc elusit, si a quadruplatoribus quos non sine causa contempsit semper ac pro nihilo putavit, accusandi voluntas ad viros fortes spectatosque homines translata sit, sese in judiciis diutius dominari non posse. VIII. Huic ego homini jam ante denuntio, si a me causam hanc vos agi volueritis, rationem illi defendendi totam esse mutandam ; et ita tamen mutandam ut meliore et honestiore conditione sit quam qua ipse esse vult ; ut imitetur homines eos quos ipse vidit amplissimos, L. Crassum et M. Antonium, qui nihil se arbitrabantur ad judicia causasque amicorum praeter fidem et ingenium afferre oportere. Nihil erit quod me agente arbitretur judicium sine magno multorum periculo posse corrumpi. Ego in hoc judicio mihi Siculorum causam receptam, populi Romani susceptam esse arbitror, ut mihi non unus homo improbus opprimendus sit, id quod Siculi petiverunt, sed omnino omnis improbitas, id quod populus Romanus jamdiu flagitat, exstinguenda atque delenda sit. In quo (ego) quid eniti aut quid efficere possim malo in aliorum spe relinquere quam in oratione mea ponere.

Tu vero, Caecili, quid potes ? quo tempore aut qua in re non modo ceteris specimen aliquod dedisti, sed tute tui periculum fecisti ? In mentem tibi non venit quid negotii sit causam publicam sustinere, vitam alterius totam explicare atque eam non modo in animis judicum sed etiam in oculis conspectuque omnium exponere, sociorum salutem, commoda provinciarum, vim legum, gravitatem judiciorum defendere ? IX. Cognosce ex me, quoniam hoc primum tempus discendi nactus es, quam multa esse oporteat in eo qui alterum accuset ; ex quibus si unum aliquod in te cognoveris, ego jam tibi ipse istuc quod expetis mea voluntate concedam. Primum integritatem atque innocentiam singularem. Nihil est enim quod minus ferendum sit quam rationem ab altero vitae reposcere eum qui non possit

suae reddere. Hic ego de te plura non dicam: unum illud credo omnes animadvertere, te adhuc ab nullis nisi ab Siculis potuisse cognosci; Siculos hoc dicere, quum eidem sint irati cui tu te inimicum esse dicis, sese tamen te actore ad judicium non adfuturos. Quare negent ex me non audies: hos patere id suspicari quod necesse est. Illi quidem, ut est hominum genus nimis acutum et suspiciosum, non te ex Sicilia litteras in Verrem deportare velle arbitrantur, sed quod iisdem litteris illius praetura et tua quaestura consignata sit, asportare te velle ex Sicilia litteras suspicantur. Deinde accusatorem firmum verumque esse oportet. Eum ego si te putem cupere esse, facile intelligo esse non posse. Nec ea dico quae, si dicam, tamen infirmare non possis, te antequam de Sicilia decesseris in gratiam redisse cum Verre; Potamonem scribam et familiarem tuum retentum esse a Verre in provincia, quum tu decederes; M. Caecilium, fratrem tuum, lectissimum atque ornatissimum adolescentem, non modo non adesse neque tecum tuas injurias persequi, sed esse cum Verre, et cum illo familiarissime atque amicissime vivere. Sunt et haec et alia in te falsi accusatoris signa permulta, quibus ego nunc non utor: hoc dico, te, si maxime cupias, tamen verum accusatorem esse non posse. Video enim permulta esse crimina quorum tibi societas cum Verre ejusmodi est ut ea in accusando attingere non audeas.

X. Queritur Sicilia tota C. Verrem ab aratoribus, quum frumentum sibi in cellam imperavisset, et quum esset tritici modius HS II, pro frumento in modios singulos duodenos sestertios exegisse. Magnum crimen, ingens pecunia, furtum impudens, injuria non ferenda. Ego hoc uno crimine illum condemnem necesse est: tu, Caecili, quid facies? Utrum hoc tantum crimen praetermittes an objicies? Si objicies, idne alteri crimini dabis quod eodem tempore in eadem provincia tu ipse fecisti? Audebis ita accusare alterum ut quo minus tute condemnere recusare non possis? Sin praetermittes, qualis erit ista tua accusatio, quae domestici periculi metu certissimi et maximi criminis non modo suspicionem verum etiam mentionem ipsam pertimescat? Emp-

tum est ex S. C. frumentum ab Siculis praetore Verre, pro quo frumento pecunia omnis soluta non est. Grave est hoc crimen in Verrem, grave me agente; te accusante nullum. Eras enim tu quaestor; pecuniam publicam tu tractabas; ex qua, etiamsi cuperet praetor, tamen ne qua deductio fieret magna ex parte tua potestas erat. Hujus quoque igitur criminis te accusante mentio nulla fiet. Silebitur toto judicio de maximis et notissimis illius furtis et injuriis. Mihi crede, Caecili, non potest in accusando socios vere defendere is qui cum reo criminum societate conjunctus est. Mancipes a civitatibus pro frumento pecuniam exegerunt. Quid, hoc Verre praetore factum est solum? Non; sed etiam quaestore Caecilio. Quid igitur daturus es huic crimini quod et potuisti prohibere ne fieret, et debuisti? an totum id relinques? Ergo id omnino Verres in judicio suo non audiet, quod quum faciebat quemadmodum defensurus esset non reperiebat.

XI. Atque ego haec quae in medio posita sunt commemoro. Sunt alia magis occulta furta, quae ille ut istius, credo, animos atque impetus retardaret benignissime cum quaestore suo communicavit. Haec tu scis ad me esse delata, quae si velim proferre, facile omnes intelligent vobis inter vos non modo voluntatem fuisse conjunctam, sed ne praedam quidem adhuc esse divisam. Quapropter si tibi indicium postulas dari quod tecum una fecerit, concedo, si id lege permittitur; sin autem de accusatione dicimus, concedas oportet iis qui nullo suo peccato impediuntur quo minus alterius peccata demonstrare possint. Ac vide quantum interfuturum sit inter meam et tuam accusationem. Ego etiam quae tu sine Verre commisisti Verri crimini daturus sum quod te non prohibuerit, quum summam ipse haberet potestatem: tu contra ne quae ille quidem fecit objicies, ne qua ex parte conjunctus cum eo reperiare.

Quid illa, Caecili, contemnendane tibi videntur esse sine quibus causa sustineri praesertim tanta nullo modo potest? aliqua facultas agendi, aliqua dicendi consuetudo, aliqua in foro, judiciis, legibus, aut ratio aut exercitatio. Intelligo quam scopuloso difficilique in loco verser. Nam

quum omnis arrogantia odiosa est, tum illa ingenii atque eloquentiae multo molestissima. Quamobrem nihil dico de meo ingenio; neque est quod possim dicere; neque, si esset, dicerem. Aut enim id mihi satis est quod est de me opinionis, quidquid est; aut si id parum est, ego majus id commemorando facere non possum. XII. De te, Caecili, jam mehercule hoc extra hanc contentionem certamenque nostrum familiariter tecum loquar, tu ipse quemadmodum existimes vide etiam atque etiam; et tu te collige, et qui sis et quid facere possis considera. Putasne te posse de maximis acerbissimisque rebus, quum causam sociorum fortunasque provinciae, jus populi Romani gravitatemque judicii legumque susceperis, tot res, tam graves, tam varias, voce, memoria, consilio, ingenio sustinere? Putasne te posse quae C. Verres in quaestura, quae in legatione, quae in praetura, quae Romae, quae in Italia, quae in Achaia, Asia, Pamphyliaque peccarit, ea quemadmodum locis temporibusque divisa sint, sic criminibus et oratione distinguere? Putasne posse id quod in ejusmodi reo maxime necessarium est facere, ut quae ille libidinose, quae nefarie, quae crudeliter fecerit, ea aeque acerba et indigna videantur esse iis qui audient atque illis visa sunt qui senserunt? Magna sunt ea quae dico, mihi crede; noli haec contemnere. Dicenda, demonstranda, explicanda sunt omnia: causa non solum exponenda, sed etiam graviter copioseque agenda est: perficiendum est, si quid agere aut perficere vis, ut homines te non solum audiant, verum etiam libenter studioseque audiant. In quo si te multum natura adjuvaret, si optimis a pueritia disciplinis atque artibus studuisses et in his elaborasses, si litteras Graecas Athenis non Lilybaei, Latinas Romae non in Sicilia didicisses, tamen esset magnum tantam causam, tam exspectatam et diligentia consequi, et memoria complecti, et oratione expromere, et voce ac viribus sustinere. Fortasse dices, Quid ergo haec in te sunt omnia? Utinam quidem essent: verumtamen ut esse possent magno studio mihi a pueritia est elaboratum. Quod si ego haec propter magnitudinem rerum ac difficultatem assequi non potui, qui in omni vita nihil aliud egi; quam

longe tu te ab his rebus abesse arbitrare, quas non modo antea nunquam cogitasti, sed ne nunc quidem quum in eas ingrederis quae et quantae sint suspicari potes? XIII. Ego qui, sicut omnes sciunt, in foro judiciisque ita verser ut ejusdem aetatis aut nemo aut pauci plures causas defenderint, et qui omne tempus quod mihi ab amicorum negotiis datur in his studiis laboribusque consumam, quo paratior ad usum forensem promptiorque esse possim; tamen, ita mihi deos velim propitios ut quum illius temporis mihi venit in mentem quo die citato reo mihi dicendum sit, non solum commoveor animo, sed etiam toto corpore perhorresco. Jam nunc mente et cogitatione prospicio quae tum studia hominum, qui concursus futuri sint; quantam exspectationem magnitudo judicii sit allatura; quantam auditorum multitudinem infamia C. Verris concitatura; quantam denique audientiam orationi meae improbitas illius factura sit. Quae quum cogito, jam nunc timeo quidnam pro offensione hominum, qui illi inimici infensique sunt, et exspectatione omnium et magnitudine rerum dignum eloqui possim. Tu horum nihil metuis, nihil cogitas, nihil laboras? si quid ex vetere aliqua oratione, IOVEM EGO OPTIMVM MAXIMVM, aut, VELLEM, SI FIERI POTVISSET, IVDICES, aut aliquid ejusmodi ediscere potueris, praeclare te paratum in judicium venturum arbitraris? Ac si tibi nemo responsurus esset, tamen ipsam causam, ut ego arbitror, demonstrare non posses. Nunc ne illud quidem cogitas, tibi cum homine disertissimo et ad dicendum paratissimo futurum esse certamen, quicum modo disserendum, modo omni ratione pugnandum certandumque sit? Cujus ego ingenium ita laudo ut non pertimescam, ita probo ut me ab eo delectari facilius quam decipi putem posse. XIV. Nunquam ille me opprimet consilio; nunquam ullo artificio pervertet; nunquam ingenio me suo labefactare atque infirmare conabitur. Novi omnes hominis petitiones rationesque dicendi: saepe in iisdem, saepe in contrariis causis versati sumus. Ita contra me ille dicet, quamvis sit ingeniosus, ut nonnullum etiam de suo ingenio judicium fieri arbitretur. Te vero, Caecili, quemadmodum sit elusurus, quam omni ratione

jactaturus, videre jam videor: quoties ille tibi potestatem optionemque facturus sit ut eligas utrum velis, factum esse necne, verum esse an falsum; utrum dixeris, id contra te futurum. Qui tibi aestus, qui error, quae tenebrae, dii immortales! erunt homini minime malo? Quid quum accusationis tuae membra dividere coeperit, et in digitis suis singulas partes causae constituere? Quid quum unumquidque transigere, expedire, absolvere? Ipse profecto metuere incipies ne innocenti periculum facesseris. Quid quum commiserari, conqueri, et ex illius invidia deonerare aliquid et in te trajicere coeperit, commemorare quaestoris cum praetore necessitudinem constitutam, morem majorum, sortis religionem, poterisne ejus orationis subire invidiam? Vide modo; etiam atque etiam considera. Mihi enim videtur periculum fore ne ille non modo verbis te obruat, sed gestu ipso ac motu corporis praestringat aciem ingenii tui, teque ab institutis tuis cogitationibusque abducat. Atque hujusce rei judicium jam continuo video futurum. Si enim mihi hodie respondere ad haec quae dico potueris, si ab isto libro quem tibi magister ludi nescio qui ex alienis orationibus compositum dedit verbo uno discesseris, posse te et illi quoque judicio non deesse et causae atque officio tuo satisfacere arbitrabor: sin mecum in hac prolusione nihil fueris, quem te in ipsa pugna cum acerrimo adversario fore putemus?

XV. Esto: ipse nihil est, nihil potest. At venit paratus cum subscriptoribus exercitatis et disertis. Est tamen hoc aliquid; tametsi non est satis. Omnibus enim rebus is qui princeps in agendo est ornatissimus et paratissimus esse debet. Verumtamen L. Apuleium esse video proximum subscriptorem, hominem non aetate sed usu forensi atque exercitatione tironem. Deinde, ut opinor, habet Alienum, hunc tamen ab subselliis, qui quid in dicendo posset nunquam satis attendi; in clamando quidem video eum esse bene robustum atque exercitatum. In hoc spes tuae sunt omnes: hic, si tu eris actor constitutus, totum judicium sustinebit. At ne is quidem tantum contendet in dicendo quantum potest, sed consulet laudi et existimationi tuae, et ex eo quod

ipse potest in dicendo aliquantum remittet ut tu tamen aliquid esse videare. Ut in actoribus Graecis fieri videmus, saepe illum qui est secundarum aut tertiarum partium, quum possit aliquanto clarius dicere quam ipse primarum, multum summittere, ut ille princeps quam maxime excellat; sic faciet Alienus; tibi serviet, tibi lenocinabitur; minus aliquanto contendet quam potest. Jam hoc considerate cujusmodi accusatores in tanto judicio simus habituri, quum et ipse Alienus ex ea facultate si quam habet aliquantum detracturus sit, et Caecilius tum denique se aliquid futurum putet, si Alienus minus vehemens fuerit et sibi primas in dicendo partes concesserit. Quartum quem sit habiturus non video, nisi quem forte ex illo grege moratorum qui subscriptionem sibi postularunt, cuicunque vos delationem dedissetis. Ex quibus alienissimis hominibus ita paratus venis ut tibi hospes aliquis sit recipiendus. Quibus ego non sum tantum honorem habiturus ut ad ea quae dixerint certo loco aut singulatim unicuique respondeam. Sic breviter, quoniam non consulto sed casu in eorum mentionem incidi, quasi praeteriens satisfaciam universis. XVI. Tantane vobis inopia videor esse amicorum ut mihi non ex his quos mecum adduxerim sed de populo subscriptor addatur? vobis autem tanta inopia reorum est ut mihi causam praeripere conemini potius quam aliquos a columna Maenia vestri ordinis reos reperiatis? Custodem, inquit, Tullio me apponite. Quid mihi quam multis custodibus opus erit, si te semel ad meas capsas admisero, qui non solum ne quid enunties sed etiam ne quid auferas custodiendus sis? Sed de isto custode toto sic vobis brevissime respondebo; non esse hos tales viros commissuros ut ad causam tantam a me susceptam, mihi creditam, quisquam subscriptor me invito adspirare possit. Etenim fides mea custodem repudiat, diligentia speculatorem reformidat.

Verum ut ad te, Caecili, redeam, quam multa te deficiant vides; quam multa sint in te quae reus nocens in accusatore suo cupiat esse profecto jam intelligis. Quid ad haec dici potest? non enim quaero quid tu dicturus sis; video mihi non te sed hunc librum esse respon-

surum quem monitor tuus hic tenet, qui si te recte monere volet, suadebit tibi ut hinc discedas neque mihi verbum ullum respondeas. Quid enim dices? an id quod dictitas, injuriam tibi fecisse Verrem? Arbitror: neque enim esset verisimile, quum omnibus Siculis faceret injurias, te illi unum eximium cui consuleret fuisse. Sed ceteri Siculi ultorem suarum injuriarum invenerunt; tu dum tuas injurias per te, id quod non potes, persequi conaris, id agis ut ceterorum quoque injuriae sint impunitae atque inultae: et hoc te praeterit non id solum spectari solere qui debeat, sed etiam illud, qui possit ulcisci; in quo utrumque sit, eum superiorem esse; in quo alterum, in eo non quid is velit sed quid facere possit quaeri solere. Quod si ei potissimum censes permitti oportere accusandi potestatem cui maximam C. Verres injuriam fecerit, utrum tandem censes hos judices gravius ferre oportere te ab illo esse laesum, an provinciam Siciliam esse vexatam ac perditam? Opinor, concedes multo hoc et esse gravius et ab omnibus ferri gravius oportere. Concede igitur ut tibi anteponatur in accusando provincia. Nam provincia accusat, quum is agit causam quem sibi illa defensorem sui juris, ultorem injuriarum, actorem causae totius adoptavit.

XVII. At eam tibi C. Verres fecit injuriam quae ceterorum quoque animos posset alieno incommodo commovere. Minime: nam id quoque ad rem pertinere arbitror, qualis injuria dicatur, quae causa inimicitiarum proferatur. Cognoscite ex me; nam iste eam profecto, nisi plane nihil sapit, nunquam proferet. Agonis est quaedam Lilybaetana, liberta Veneris Erycinae; quae mulier ante hunc quaestorem copiosa plane et locuples fuit. Ab hac praefectus Antonii quidam symphoniacos servos abducebat per injuriam, quibus se in classe uti velle dicebat. Tum illa, ut mos in Sicilia est omnium Venereorum, et eorum qui a Venere se liberaverunt, ut praefecto illi religionem Veneris nomenque objiceret, dixit et se et [omnia] sua Veneris esse. Ubi hoc quaestori Caecilio viro optimo et homini aequissimo nuntiatum est, vocari ad se Agonidem jubet; judicium dat statim, SI PARET EAM SE ET SVA VENERIS ESSE DIXISSE. Judi-

cant recuperatores id quod necesse erat; neque enim erat cuiquam dubium quin illa dixisset. Iste in possessionem bonorum mulieris mittit; ipsam Veneri in servitutem adjudicat; deinde bona vendit; pecuniam redigit. Ita dum pauca mancipia Veneris nomine Agonis ac religione retinere vult, fortunas omnes libertatemque suam istius injuria perdidit. Lilybaeum Verres venit postea; rem cognoscit; factum improbat; cogit quaestorem suum pecuniam quam ex Agonidis bonis redegisset, eam mulieri omnem adnumerare et reddere. Est adhuc, id quod vos omnes admirari video, non Verres sed Q. Mucius. Quid enim facere potuit elegantius ad hominum existimationem, aequius ad levandam mulieris calamitatem, vehementius ad quaestoris libidinem coercendam? Summe haec omnia mihi videntur esse laudanda. Sed [repente] e vestigio ex homine tamquam aliquo Circaeo poculo factus est Verres. Redit ad se atque ad mores suos. Nam ex illa pecunia magnam partem ad se vertit; mulieri reddidit quantulum visum est.

XVIII. Hic tu si laesum te a Verre esse dicis, patiar et concedam: si injuriam tibi factam quereris, defendam et negabo. Denique de injuria quae tibi facta sit neminem nostrum graviorem judicem esse oportet quam te ipsum cui facta dicitur. Si tu cum illo postea in gratiam redisti, si domi illius aliquoties fuisti, si ille apud te postea coenavit, utrum te perfidiosum an praevaricatorem existimari mavis? Video esse necesse alterutrum: sed ego tecum in eo non pugnabo quo minus utrum velis eligas. Quod si ne injuriae quidem quae tibi ab illo facta sit causa remanet, quid habes quod possis dicere quamobrem non modo mihi sed cuiquam anteponare? nisi forte illud quod dicturum te esse audio, quaestorem illius fuisse; quae causa gravis esset, si certares mecum uter nostrum illi amicior esse deberet: in contentione suscipiendarum inimicitiarum ridiculum est putare causam necessitudinis ad inferendum periculum justam videri oportere. Etenim si plurimas a praetore tuo injurias accepisses, tamen eas ferendo majorem laudem quam ulciscendo mererere quum vero nullum illius in vita rectius factum sit quam id quod tu

injuriam appellas, hi statuent hanc causam, quam ne in alio quidem probarent, in te justam ad necessitudinem violandam videri? qui si summam injuriam ab illo accepisti, tamen, quoniam quaestor ejus fuisti, non potes eum sine ulla vituperatione accusare; si vero non ulla tibi facta est injuria, sine scelere eum accusare non potes. Quare quum incertum sit de injuria, quemquam horum esse putas qui non malit te sine vituperatione quam cum scelere discedere?

XIX. Ac vide quid differat inter meam opinionem et tuam. Tu quum omnibus rebus inferior sis, hac una in re te mihi anteferri putas oportere, quod quaestor illius fueris: ego, si superior ceteris rebus esses, hanc unam ob causam te accusatorem repudiari putarem oportere. Sic enim a majoribus nostris accepimus, praetorem quaestori suo parentis loco esse oportere; nullam neque justiorem neque graviorem causam necessitudinis posse reperiri quam conjunctionem sortis, quam provinciae, quam officii, quam publici muneris societatem. Quamobrem si jure posses eum accusare, tamen, quum is tibi parentis numero fuisset, id pie facere non posses: quum vero neque injuriam acceperis et praetori tuo periculum crees, fatearis necesse est te illi injustum impiumque bellum inferre conari. Etenim ista quaestura ad eam rem valet ut elaborandum tibi in ratione reddenda sit quamobrem eum cui quaestor fueris accuses; non ut ob eam ipsam causam postulandum sit ut tibi potissimum accusatio detur. Neque fere unquam venit in contentionem de accusando qui quaestor fuisset quin repudiaretur. Itaque neque L. Philoni in C. Servilium nominis deferendi potestas est data, neque M. Aurelio Scauro in L. Flaccum, neque Cn. Pompeio in T. Albucium; quorum nemo propter indignitatem repudiatus est, sed ne libido violandae necessitudinis auctoritate judicum comprobaretur. Atque ille Cn. Pompeius ita cum C. Julio contendit ut tu mecum. Quaestor enim Albucii fuerat, ut tu Verris. Julius hoc secum auctoritatis ad accusandum afferebat, quod ut hoc tempore nos ab Siculis, sic tum ille ab Sardis rogatus ad causam accesserat. Semper haec causa plurimum

valuit, semper haec ratio accusandi fuit honestissima, pro sociis, pro salute provinciae, pro exterarum nationum commodis inimicitias suscipere, ad periculum accedere, operam, studium, laborem interponere.

XX. Etenim si probabilis est eorum causa qui injurias suas persequi volunt, qua in re dolori suo non rei publicae commodis serviunt, quanto illa honestior causa est, quae non solum probabilis videri sed etiam grata esse debet, nulla privatim accepta injuria sociorum atque amicorum populi Romani dolore atque injuriis commoveri? Nuper quum in P. Gabinium vir fortissimus et innocentissimus L. Piso delationem nominis postularet, et contra Q. Caecilius peteret isque se veteres inimicitias jam diu susceptas persequi diceret, quum auctoritas et dignitas Pisonis valebat plurimum, tum illa erat causa justissima, quod eum sibi Achaei patronum adoptarunt. Etenim quum lex ipsa de pecuniis repetundis sociorum atque amicorum populi Romani patrona sit, iniquum est non eum legis judiciique actorem idoneum maxime putari quem actorem causae suae socii defensoremque fortunarum suarum potissimum esse voluerunt. An quod ad commemorandum est honestius, id ad probandum non multo videri debet aequius? Utra igitur est splendidior, utra illustrior commemoratio? Accusavi eum cui quaestor fueram, quicum me sors consuetudoque majorum, quicum me deorum hominumque judicium conjunxerat? an, Accusavi rogatu sociorum atque amicorum; delectus sum ab universa provincia qui ejus jura fortunasque defenderem? Dubitare quisquam potest quin honestius sit eorum causa apud quos quaestor fueris quam eum cujus quaestor fueris accusare? Clarissimi viri nostrae civitatis temporibus optimis hoc sibi amplissimum pulcherrimumque ducebant, ab hospitibus clientibusque suis, ab exteris nationibus, quae in amicitiam populi Romani ditionemque essent, injurias propulsare eorumque fortunas defendere. M. Catonem illum Sapientem, clarissimum virum et prudentissimum, cum multis graves inimicitias gessisse accepimus propter Hispanorum apud quos consul fuerat injurias. Nuper

Cn. Domitium scimus M. Silano diem dixisse propter unius hominis Aegritomari paterni amici atque hospitis injurias. XXI. Neque enim magis animos hominum nocentium res unquam ulla commovit quam haec majorum consuetudo longo intervallo repetita ac relata, sociorum querimoniae delatae ad hominem non inertissimum, susceptae ab eo qui videbatur eorum fortunas fide diligentiaque sua posse defendere. Hoc timent homines; hoc laborant; hoc institui atque adeo institutum referri ac renovari moleste ferunt: putant fore ut, si paulatim haec consuetudo serpere ac prodire coeperit, per homines honestissimos virosque fortissimos, non imperitos adolescentulos aut illiusmodi quadruplatores, leges judiciaque administrentur. Cujus consuetudinis atque instituti patres majoresque nostros non poenitebat tum quum P. Lentulus, is qui princeps senatus fuit, accusabat M' Aquillium subscriptore C. Rutilio Rufo; aut cum P. Africanus, homo virtute, fortuna, gloria, rebus gestis amplissimus, posteaquam bis consul et censor fuerat, L. Cottam in judicium vocabat. Jure tum florebat populi Romani nomen; jure auctoritas hujus imperii civitatisque majestas gravis habebatur. Nemo mirabatur in Africano illo, quod in me nunc homine parvis opibus ac facultatibus praedito simulant sese mirari, quum moleste ferunt. Quid sibi iste vult? accusatoremne se existimari qui antea defendere consueverat? nunc praesertim ea jam aetate quum aedilitatem petat? Ego vero et aetatis non modo meae sed multo etiam superioris et honoris amplissimi puto esse, et accusare improbos et miseros calamitososque defendere. Et profecto aut hoc remedium est aegrotae ac prope desperatae rei publicae, judiciisque corruptis et contaminatis paucorum vitio ac turpitudine, homines ad legum defensionem judiciorumque auctoritatem quam honestissimos et integerrimos diligentissimosque accedere; aut, si ne hoc quidem prodesse poterit, profecto nulla unquam medicina his tot incommodis reperietur. Nulla salus rei publicae major est quam eos qui alterum accusant non minus de laude, de honore, de fama sua, quam illos qui accusantur de

capite ac fortunis suis pertimescere. Itaque semper ii diligentissime laboriosissimeque accusarunt, qui se ipsos in discrimen existimationis venire arbitrati sunt.

XXII. Quamobrem hoc statuere, judices, debetis, Q. Caecilium, de quo nulla unquam opinio fuerit nullaque in hoc ipso judicio exspectatio futura sit, qui neque ut ante collectam famam conservet neque uti reliqui temporis spem confirmet laborat, non nimis hanc causam severe, non nimis accurate, non nimis diligenter acturum. Habet enim nihil quod in offensione deperdat; ut turpissime flagitiosissimeque discedat, nihil de suis veteribus ornamentis requiret. A nobis multos obsides habet populus Romanus, quos ut incolumes conservare, tueri, confirmare ac recuperare possimus omni ratione erit dimicandum. Habet honorem quem petimus; habet spem quam propositam nobis habemus; habet existimationem multo sudore, labore, vigiliisque collectam; ut, si in hac causa nostrum officium ac diligentiam probaverimus, haec quae dixi retinere per populum Romanum incolumia ac salva possimus; si tantulum offensum titubatumque sit, ut ea quae singulatim ac diu collecta sunt, uno tempore universa perdamus. Quapropter, judices, vestrum est deligere quem existimetis facillime posse magnitudinem causae ac judicii sustinere fide, diligentia, consilio, auctoritate. Vos si mihi Q. Caecilium anteposueritis, ego me dignitate superatum non arbitrabor: populus Romanus ne tam honestam, tam severam, diligentemque accusationem neque vobis placuisse neque ordini vestro placere arbitretur, providete.

ACCUSATIONIS

IN C. VERREM ACTIO PRIMA.

I. Quod erat optandum maxime, judices, et quod unum ad invidiam vestri ordinis infamiamque judiciorum sedandam maxime pertinebat, id non humano consilio sed prope divinitus datum atque oblatum vobis summo rei publicae tempore videtur. Inveteravit enim jam opinio perniciosa rei publicae vobisque periculosa, quae non modo Romae sed et apud exteras nationes omnium sermone percrebuit, his judiciis quae nunc sunt pecuniosum hominem, quamvis sit nocens, neminem posse damnari. Nunc in ipso discrimine ordinis judiciorumque vestrorum, quum sint parati qui contionibus et legibus hanc invidiam senatus inflammare conentur, reus in judicium adductus est C. Verres, homo vita atque factis omnium jam opinione damnatus, pecuniae magnitudine, sua spe et praedicatione absolutus. Huic ego causae, judices, cum summa voluntate et exspectatione populi Romani actor accessi, non ut augerem invidiam ordinis, sed ut infamiae communi succurrerem. Adduxi enim hominem in quo reconciliare existimationem judiciorum amissam, redire in gratiam cum populo Romano, satisfacere exteris nationibus possetis; depeculatorem aerarii, vexatorem Asiae atque Pamphyliae, praedonem juris urbani, labem atque perniciem provinciae Siciliae. De quo si vos severe ac religiose judicaveritis, auctoritas ea quae in vobis remanere debet haerebit; sin istius ingentes divitiae judiciorum religionem veritatemque perfregerint, ego hoc tamen assequar ut judicium potius rei publicae quam aut reus judicibus aut accusator reo defuisse videatur.

II. Equidem, ut de me confitear, judices, quum multae mihi a C. Verre insidiae terra marique factae sint, quas partim mea diligentia devitarim, partim amicorum

studio officioque reppulerim, nunquam tamen neque tantum periculum mihi adire visus sum neque tanto opere pertimui ut nunc in ipso judicio. Neque tantum me exspectatio accusationis meae concursusque tantae multitudinis, quibus ego rebus vehementissime perturbor, commovet, quantum istius insidiae nefariae quas uno tempore mihi, vobis, M' Glabrioni praetori, sociis, exteris nationibus, ordini, nomini denique senatorio facere conatur; qui ita dictitat, iis esse metuendum qui quod ipsis solis satis esset surripuissent, se tantum eripuisse ut id multis satis esse possit; nihil esse tam sanctum quod non violari, nihil tam munitum quod non expugnari pecunia possit. Quod si quam audax est ad conandum, tam esset obscurus in agendo, fortasse aliqua in re nos aliquando fefellisset. Verum hoc adhuc percommode cadit, quod cum incredibili ejus audacia singularis stultitia conjuncta est. Nam ut apertus in corripiendis pecuniis fuit, sic in spe corrumpendi judicii perspicua sua consilia conatusque omnibus fecit. Semel ait se in vita pertimuisse tum quum primum reus a me factus sit; quod quum e provincia recens esset invidiaque et infamia non recenti sed vetere ac diuturna flagraret, tum ad judicium corrumpendum tempus alienum offenderet. Itaque quum ego diem in Sicilia inquirendi perexiguam postulavissem, invenit iste qui sibi in Achaiam biduo breviorem diem postularet, non ut is idem conficeret diligentia et industria sua, quod ego meo labore et vigiliis consecutus sum; etenim ille Achaicus inquisitor ne Brundisium quidem pervenit; ego Siciliam totam quinquaginta diebus sic obii ut omnium populorum privatorumque literas injuriasque cognoscerem; ut perspicuum cuivis esse posset hominem ab isto quaesitum esse non qui reum suum adduceret, sed qui meum tempus obsideret.

III. Nunc homo audacissimus atque amentissimus hoc cogitat. Intelligit me ita paratum atque instructum in judicium venire ut non modo in auribus vestris sed in oculis omnium sua furta atque flagitia defixurus sim. Videt senatores multos esse testes audaciae suae; videt multos equites Romanos, frequentes praeterea cives

atque socios, quibus ipse insignes injurias fecerit: videt etiam tot, tam graves ab amicissimis civitatibus legationes cum publicis auctoritatibus ac testimoniis convenisse. Quae quum ita sint, usque eo de omnibus bonis male existimat, usque eo senatoria judicia perdita profligataque esse arbitratur ut hoc palam dictitet, non sine causa se cupidum pecuniae fuisse, quoniam in pecunia tantum praesidium experiatur esse; sese, id quod difficillimum fuerit, tempus ipsum emisse judicii sui quo cetera facilius emere postea posset, ut quoniam criminum vim subterfugere nullo modo poterat, procellam temporis devitaret. Quod si non modo in causa, verum in aliquo honesto praesidio, aut in alicujus eloquentia aut gratia spem aliquam collocasset, profecto non haec omnia colligeret atque aucuparetur; non usque eo despiceret contemneretque ordinem senatorium ut arbitratu ejus deligeretur ex senatu qui reus fieret, qui, dum hic quae opus essent compararet, causam interea ante eum diceret. Quibus ego rebus quid iste speret et quo animum intendat facile perspicio: quamobrem vero se confidat aliquid proficere posse hoc praetore et hoc consilio intelligere non possum. Unum illud intelligo, quod populus Romanus in rejectione judicum judicavit, ea spe istum fuisse praeditum ut omnem rationem salutis in pecunia constitueret; hoc erepto praesidio ut nullam sibi rem adjumento fore arbitraretur.

IV. Etenim quod est ingenium tantum, quae tanta facultas dicendi aut copia quae istius vitam, tot vitiis flagitiisque convictam, jam pridem omnium voluntate judicioque damnatam, aliqua ex parte possit defendere? Cujus ut adolescentiae maculas ignominiasque praeteream, quaestura, primus gradus honoris, quid aliud habet in se nisi Cn. Carbonem spoliatum a quaestore suo pecunia publica, nudatum et proditum consulem, desertum exercitum, relictam provinciam, sortis necessitudinem religionemque violatam? cujus legatio exitium fuit Asiae totius et Pamphyliae, quibus in provinciis multas domos, plurimas urbes, omnia fana depopulatus est, quum in Cn. Dolabellam suum scelus illud pristinum renovavit et instauravit quaestorium; quum eum, cui legatus et pro

quaestore fuisset, et in invidiam suis maleficiis adduxit, et in ipsis periculis non solum deseruit, sed etiam oppugnavit ac prodidit: cujus praetura urbana aedium sacrarum fuit publicorumque operum depopulatio, simul in jure dicundo bonorum possessionumque contra omnium instituta addictio et condonatio. Jam vero omnium vitiorum suorum plurima et maxima constituit monumenta et indicia in provincia Sicilia, quam iste per triennium ita [vastavit,] vexavit, ac perdidit, ut ea restitui in antiquum statum nullo modo possit, vix autem per multos annos innocentesque praetores aliqua ex parte recreari aliquando posse videatur. Hoc praetore Siculi neque suas leges, neque nostra senatusconsulta, neque communia jura tenuerunt. Tantum quisque habet in Sicilia quantum hominis avarissimi et libidinosissimi aut imprudentiam subterfugit aut satietati superfuit.

V. Nulla res per triennium nisi ad nutum istius judicata est; nulla res tam patria cujusquam atque avita fuit quae non ab eo imperio istius abjudicaretur. Innumerabiles pecuniae ex aratorum bonis novo nefarioque instituto coactae; socii fidelissimi in hostium numero existimati; cives Romani servilem in modum cruciati et necati; homines nocentissimi propter pecunias judicio liberati; honestissimi atque integerrimi absentes rei facti, indicta causa damnati et ejecti; portus munitissimi, maximae tutissimaeque urbes piratis praedonibusque patefactae; nautae militesque Siculorum, socii nostri atque amici, fame necati; classes optimae atque opportunissimae cum magna ignominia populi Romani amissae et perditae. Idem iste praetor monumenta antiquissima partim regum locupletissimorum, quae illi ornamento urbibus esse voluerunt, partim etiam nostrorum imperatorum, quae victores civitatibus Siculis aut dederunt aut reddiderunt, spoliavit nudavitque omnia. Neque hoc solum in statuis ornamentisque publicis fecit, sed etiam delubra omnia sanctissimis religionibus consecrata depopulatus est; deum denique nullum Siculis qui ei paulo magis affabre atque antiquo artificio factus videretur reliquit. In stupris vero et flagitiis nefarias ejus libidines commemorare pudore deterreor: simul illorum

calamitatem commemorando augere nolo, quibus liberos conjugesque suas integras ab istius petulantia conservare non licitum est. At enim haec ita commissa sunt ab isto ut non cognita sint ab hominibus. Hominem esse arbitror neminem qui nomen istius audierit quin facta qucque ejus nefaria commemorare possit, ut mihi magis timendum sit ne multa crimina praetermittere quam ne qua in istum fingere existimer. Neque enim mihi videtur haec multitudo quae ad audiendum convenit cognoscere ex me causam voluisse, sed ea quae scit mecum recognoscere.

VI. Quae quum ita sint, iste homo amens ac perditus alia mecum ratione pugnat. Non id agit ut alicujus eloquentiam mihi opponat; non gratia, non auctoritate cujusquam, non potentia nititur. Simulat his se rebus confidere; sed video quid agat, neque enim agit occultissime: proponit inania mihi nobilitatis, hoc est hominum arrogantium nomina, qui non tam me impediunt quod nobiles sunt quam adjuvant quod noti sunt. Simulat se eorum praesidio confidere, quum interea aliud quiddam jam diu machinetur. Quam spem nunc habeat in manibus et quid moliatur breviter jam, judices, vobis exponam. Sed prius ut ab initio res ab eo constituta sit, quaeso, cognoscite. Ut primum e provincia rediit, redemptio est hujus judicii facta grandi pecunia. Ea mansit in conditione atque pacto usque ad eum finem dum judices rejecti sunt. Posteaquam rejectio judicum facta est, quod et in sortitione istius spem fortuna populi Romani et in rejiciendis judicibus mea diligentia istorum impudentiam vicerat, renuntiata est tota conductio. Praeclare se res habebat. Libelli nominum vestrorum consiliique hujus in manibus erant omnium. Nulla nota, nullus color, nullae sordes videbantur his sententiis allini posse; quum iste repente ex alacri atque laeto sic erat humilis atque demissus ut non modo populo Romano sed etiam sibi ipse condemnatus videretur. Ecce autem repente his diebus paucis comitiis consularibus factis eadem illa vetera consilia pecunia majore repetuntur, eaedemque vestrae famae fortunisque omnium insidiae per eosdem homines comparantur. Quae res primo,

judices, pertenui nobis argumento indicioque patefacta est; post aperto suspicionis introitu ad omnia intima istorum consilia sine ullo errore pervenimus.

VII. Nam ut Hortensius consul designatus domum reducebatur e campo cum maxima frequentia ac multitudine, fit obviam casu ei multitudini C. Curio, quem ego hominem honoris potius quam contumeliae causa nominatum volo. Etenim ea dicam quae ille si commemorari noluisset, non tanto in conventu tam aperte palamque dixisset: quae tamen a me pedetemptim cauteque dicentur ut et amicitiae nostrae et dignitatis illius habita ratio esse intelligatur. Videt ad ipsum fornicem Fabianum in turba Verrem. Appellat hominem et ei voce maxima [victoriam] gratulatur. Ipsi Hortensio qui consul erat factus, propinquis necessariisque ejus qui tum aderant, verbum nullum facit: cum hoc consistit, hunc amplexatur, hunc jubet sine cura esse. Renuntio, inquit, tibi te hodiernis comitiis esse absolutum. Quod quum tam multi homines honestissimi audissent, statim ad me defertur; immo vero, ut quisque me viderat, narrabat. Aliis illud indignum, aliis ridiculum videbatur; ridiculum iis qui istius causam in testium fide, in criminum ratione, in judicum potestate, non in comitiis consularibus positam arbitrabantur: indignum iis qui altius perspiciebant et hanc gratulationem ad judicium corrumpendum spectare videbant. Etenim sic ratiocinabantur, sic honestissimi homines inter se et mecum loquebantur: Aperte jam ac perspicue nulla esse judicia: qui reus pridie jam ipse se condemnatum putabat, is, postaquam defensor ejus consul est factus, absolvitur. Quid igitur quod tota Sicilia, quod omnes Siculi, omnes negotiatores, omnes publicae privataeque literae Romae sunt, nihilne id valebit? Nihil invito consule designato. Quid judices non crimina, non testes, non existimationem populi Romani sequentur? Non: omnia in unius potestate ac moderatione vertentur.

VIII. Vere loquar, judices: vehementer me haec res commovebat. Optimus enim quisque ita loquebatur: Iste quidem tibi eripietur; sed nos non tenebimus judicia diutius. Etenim quis poterit Verre absoluto de

transferendis judiciis recusare? Erat omnibus molestum: neque eos tam istius hominis perditi subita laetitia quam hominis amplissimi nova gratulatio commovebat. Cupiebam dissimulare me id moleste ferre; cupiebam animi dolorem vultu tegere et taciturnitate celare. Ecce autem illis ipsis diebus, quum praetores designati sortirentur, et M. Metello obtigisset ut is de pecuniis repetundis quaereret, nuntiatur mihi tantam isti gratulationem esse factam ut is domum quoque pueros mitteret qui uxori suae nuntiarent. Sane ne haec quidem mihi res placebat; neque [tamen] tanto opere quid in hac sorte metuendum mihi esset intelligebam. Unum illud ex hominibus certis, ex quibus omnia comperi, reperiebam: fiscos complures cum pecunia Siciliensi a quodam senatore ad equitem Romanum esse translatos; ex his quasi x fiscos ad senatorem illum relictos esse comitiorum meorum nomine; divisores omnium tribuum noctu ad istum vocatos. Ex quibus quidam, qui se omnia mea causa debere arbitrabatur, eadem illa nocte ad me venit; demonstrat qua iste oratione usus esset; commemorasse istum quam liberaliter eos tractasset etiam antea quum ipse praeturam petisset et proximis consularibus praetoriisque comitiis; deinde continuo esse pollicitum quantam vellent pecuniam, si me aedilitate dejecissent. Hic alios negasse audere, alios respondisse non putare id perfici posse; inventum tamen esse fortem amicum ex eadem familia, Q. Verrem Romilia, ex optima divisorum disciplina, patris istius discipulum atque amicum, qui HS quingentis millibus depositis id se perfecturum polliceretur; et fuisse tamen nonnullos qui se una facturos esse dicerent. Quae quum ita essent, sane benevolo animo me ut magno opere caverem praemonebat.

IX. Sollicitabar rebus maximis uno atque eo perexiguo tempore. Urgebant comitia, et in his ipsis oppugnabar grandi pecunia. Instabat judicium; ei quoque negotio fisci Sicilienses minabantur. Agere quae ad judicium pertinebant libere comitiorum metu deterrebar: petitioni toto animo servire propter judicium non licebat. Minari denique divisoribus ratio non

erat, propterea quod eos intelligere videbam me hoc judicio districtum atque obligatum futurum. Atque hoc ipso tempore Siculis denuntiatum esse audio primum ab Hortensio, domum ad illum ut venirent: Siculos in eo sane liberos fuisse, qui quamobrem arcesserentur quum intelligerent, non venisse. Interea comitia nostra, quorum iste se ut ceterorum hoc anno comitiorum dominum esse arbitrabatur, haberi coepta sunt. Cursare iste homo potens cum filio blando et gratioso circum tribus; paternos amicos, hoc est divisores, appellare omnes et convenire. Quod quum esset intellectum et animadversum, fecit animo libentissimo populus Romanus ut, cujus divitiae me de fide deducere non potuissent, ne ejusdem pecunia de honore dejicerer. Posteaquam illa petitionis magna cura liberatus sum, animo coepi multo magis vacuo ac soluto nihil aliud nisi de judicio agere et cogitare. Reperio, judices, haec ab istis consilia inita et constituta, ut quacunque opus esset ratione res ita duceretur ut apud M. Metellum praetorem causa diceretur. In eo esse haec commoda; primum M. Metellum amicissimum; deinde Hortensium consulem non solum, sed etiam Q. Metellum, qui quam isti sit amicus attendite; dedit enim praerogativam suae voluntatis ejusmodi ut isti pro praerogativis jam reddidisse videatur. An me taciturum tantis de rebus existimavistis, et me in tanto rei publicae existimationisque meae periculo cuiquam consulturum potius quam officio et dignitati meae? Arcessit alter consul designatus Siculos: veniunt nonnulli propterea quod L. Metellus esset praetor in Sicilia. Cum iis ita loquitur: se consulem esse; fratrem suum alterum Siciliam provinciam obtinere, alterum esse quaesiturum de pecuniis repetundis: Verri ne noceri possit multis rationibus esse provisum.

X. Quid est, quaeso, Metelle, judicium corrumpere, si hoc non est? testes, praesertim Siculos, timidos homines et afflictos, non solum auctoritate deterrere sed etiam consulari metu et duorum praetorum potestate? Quid faceres pro innocente homine et propinquo, quum propter hominem perditissimum atque alienissimum

de officio ac dignitate decedis, et committis ut quod ille dictitat alicui qui te ignorat verum esse videatur? Nam hoc Verrem dicere aiebant, te non fato ut ceteros ex vestra familia sed opera sua consulem factum. Duo igitur consules et quaesitor erunt ex illius voluntate. Non solum effugiemus, inquit, hominem in quaerendo nimium diligentem, nimium servientem populi existimationi, M' Glabrionem: accedit nobis etiam illud; Judex est M. Caesonius, collega nostri accusatoris, homo in rebus judicandis spectatus et cognitus; quem minime expediat esse in eo consilio quod conemur aliqua ratione corrumpere, propterea quod jam antea, quum judex in Juniano consilio fuisset, turpissimum illud facinus non solum graviter tulit, sed etiam in medium protulit. Hunc judicem ex Kal. Januar. non habebimus. Q. Manlium et Q. Cornificium, duos severissimos atque integerrimos judices, quod tribuni plebis tum erunt, judices non habebimus. P. Sulpicius judex tristis et integer magistratum ineat necesse est Nonis Decembr. M. Crepereius ex acerrima illa equestri familia et disciplina, L. Cassius ex familia quum ad ceteras res tum ad judicandum severissima, Cn. Tremellius homo summa religione et diligentia, tres hi homines veteres tribuni militares sunt designati; ex Kal. Januar. non judicabunt. Subsortiemur etiam in M. Metelli locum, quoniam is huic ipsi quaestioni praefuturus est. Ita secundum Kalendas Januar. et praetore et prope toto consilio commutato, magnas accusatoris minas magnamque judicii exspectationem ad nostrum arbitrium libidinemque eludemus. Nonae sunt hodie Sextiles. Hora octava convenire coepistis. Hunc diem jam ne numerant quidem. Decem dies sunt ante ludos votivos quos Cn. Pompeius facturus est. Hi ludi dies quindecim auferent; deinde continuo Romani consequentur. Ita prope XL diebus interpositis, tum denique se ad ea quae a nobis dicta erunt responsuros esse arbitrantur: deinde se ducturos et dicendo et excusando facile ad ludos Victoriae. Cum his plebeios esse conjunctos; secundum quos aut nulli aut perpauci dies ad agendum futuri sunt. Ita defessa ac refrigerata accusatione rem integram ad

M. Metellum praetorem esse venturam. Quem ego hominem, si ejus fidei diffisus essem, judicem non retinuissem; nunc tamen hoc animo sum ut eo judice quam praetore hanc rem transigi malim, et jurato suam quam injurato aliorum tabellas committere.

XI. Nunc ego, judices, jam vos consulo quid mihi faciendum putetis; id enim consilii mihi profecto taciti dabitis quod egomet mihi necessario capiendum intelligo. Si utar ad dicendum meo legitimo tempore, mei laboris industriae diligentiaeque capiam fructum, et ex accusatione perficiam ut nemo unquam post hominum memoriam paratior, vigilantior, compositior ad judicium venisse videatur. Sed in hac laude industriae meae reus ne elabatur summum periculum est. Quid est igitur quod fieri possit? non obscurum, opinor, neque absconditum. Fructum istum laudis, qui ex perpetua oratione percipi potuit, in alia tempora reservemus: nunc hominem tabulis, testibus, privatis publicisque literis auctoritatibusque accusemus. Res omnis mihi tecum erit, Hortensi. Dicam aperte. Si te mecum dicendo ac diluendis criminibus in hac causa contendere putarem, ego quoque in accusando atque in explicandis criminibus operam consumerem; nunc quoniam pugnare contra me instituisti, non tam ex tua natura quam ex istius tempore et causa, malitiose, necesse est istiusmodi rationi aliquo consilio obsistere. Tua ratio est ut secundum binos ludos mihi respondere incipias; mea ut ante primos ludos comperendinem. Ita fiet ut tua ista ratio existimetur astuta, meum hoc consilium necessarium.

XII. Verum illud quod institueram dicere, mihi rem tecum esse, hujusmodi est. Ego quum hanc causam Siculorum rogatu recepissem, idque mihi amplum et praeclarum existimassem, eos velle meae fidei diligentiaeque periculum facere qui innocentiae abstinentiaeque fecissent; tum suscepto negotio majus mihi quiddam proposui, in quo meam in rem publicam voluntatem populus Romanus perspicere posset. Nam illud mihi nequaquam dignum industria conatuque meo videbatur, istum a me in judicium jam omnium judicio condemna-

tum vocari, nisi ista tua intolerabilis potentia et ea cupiditas, qua per hosce annos in quibusdam judiciis usus es, etiam in istius hominis desperati causa interponeretur. Nunc vero quoniam haec te omnis dominatio regnumque judiciorum tanto opere delectat, et sunt homines quos libidinis infamiaeque suae neque pudeat neque taedeat, qui quasi de industria in odium offensionemque populi Romani irruere videantur, hoc me profiteor suscepisse magnum fortasse onus et mihi periculosum, verumtamen dignum in quo omnes nervos aetatis industriaeque meae contenderem. Quoniam totus ordo paucorum improbitate et audacia premitur et urgetur infamia judiciorum, profiteor huic generi hominum me inimicum, accusatorem odiosum, assiduum, acerbum adversarium. Hoc mihi sumo, hoc mihi deposco quod agam in magistratu, quod agam ex eo loco ex quo me populus Romanus ex Kal. Januar. secum agere de re publica ac de hominibus improbis voluit; hoc munus aedilitatis meae populo Romano amplissimum pulcherrimumque polliceor. Moneo, praedico, ante denuntio, qui aut deponere aut recipere aut accipere aut polliceri aut sequestres aut interpretes corrumpendi judicii solent esse, quique ad hanc rem aut potentiam aut impudentiam suam professi sunt, abstineant in hoc judicio manus animosque ab hoc scelere nefario.

XIII. Erit tum consul Hortensius cum summo imperio et potestate, ego autem aedilis, hoc est, paulo amplius quam privatus; tamen hujusmodi haec res est, quam me acturum esse polliceor, ita populo Romano grata atque jucunda ut ipse consul in hac causa prae me minus etiam, si fieri possit, quam privatus esse videatur. Omnia non modo commemorabuntur, sed etiam expositis certis rebus agentur, quae inter decem annos, posteaquam judicia ad senatum translata sunt, in rebus judicandis nefarie flagitioseque facta sunt. Cognoscet ex me populus Romanus quid sit quamobrem, quum equester ordo judicaret annos prope quinquaginta continuos, nullo judice equite Romano judicante ne tenuissima quidem suspicio acceptae pecuniae ob rem judican-

dam constituta sit; quid sit quod judiciis ad senatorium ordinem translatis sublataque populi Romani in unumquemque vestrum potestate Q. Calidius damnatus dixerit, minoris HS tricies praetorium hominem honeste non posse damnari; quid sit quod, P. Septimio senatore damnato Q. Hortensio praetore de pecuniis repetundis lis aestimata sit eo nomine quod ille ob rem judicandam pecuniam accepisset; quod in C. Herennio, quod in C. Popillio, senatoribus, qui ambo peculatus damnati sunt; quod in M. Atilio, qui de majestate damnatus est, hoc planum factum est, eos pecuniam ob rem judicandam accepisse; quod inventi sunt senatores qui C. Verre praetore urbano sortiente exirent in eum reum quem incognita causa condemnarent; quod inventus est senator, qui quum judex esset, in eodem judicio et ab reo pecuniam acciperet quam judicibus divideret, et ab accusatore ut reum condemnaret? Jam vero quomodo ego illam labem, ignominiam, calamitatemque totius ordinis conquerar, hoc factum esse in hac civitate, quum senatorius ordo judicaret, ut discoloribus signis juratorum hominum sententiae notarentur? Haec omnia me diligenter severeque acturum esse polliceor.

XIV. Quo me tandem animo fore putetis, si quid in hoc ipso judicio intellexero simili aliqua ratione esse violatum atque commissum? quum [praesertim] planum facere multis testibus possim, C. Verrem in Sicilia multis audientibus saepe dixisse, se habere hominem potentem cujus fiducia provinciam spoliaret; neque sibi soli pecuniam quaerere, sed ita triennium illud praeturae Siciliensis distributum habere, ut secum praeclare agi diceret, si unius anni quaestum in rem suam converteret, alterum patronis et defensoribus [suis] traderet, tertium illum uberrimum quaestuosissimumque annum totum judicibus reservaret. Ex quo mihi venit in mentem illud dicere quod apud M' Glabrionem nuper quum in rejiciendis judicibus commemorassem, intellexi vehementer populum Romanum commoveri, me arbitrari fore uti nationes exterae legatos ad populum Romanum mitterent, ut lex de pecuniis repetundis judiciumque tolleretur: si enim judicia nulla sint, tantum unumquem-

que ablaturum putant quantum sibi ac liberis suis satis esse arbitretur: nunc quod ejusmodi judicia sint, tantum unumquemque auferre quantum sibi, patronis, advocatis, praetori, judicibus satis futurum sit; hoc profecto infinitum esse: se avarissimi hominis cupiditati satisfacere posse, nocentissimae victoriae non posse. O commemoranda judicia praeclaramque existimationem nostri ordinis! quum socii populi Romani judicia de pecuniis repetundis fieri nolunt, quae a majoribus nostris sociorum causa comparata sunt. An iste unquam de se bonam spem habuisset, nisi de vobis malam opinionem animo imbibisset? Quo majore etiam, si fieri potest, apud vos odio esse debet quam est apud populum Romanum, quum in avaritia, scelere, perjurio vos sui similes esse arbitretur.

XV. Cui loco, per deos immortales, judices, consulite ac providete. Moneo praedicoque id quod intelligo, tempus opportunissimum vobis hoc divinitus datum esse, ut odio, invidia, infamia, turpitudine totum ordinem liberetis. Nulla in judiciis severitas, nulla religio, nulla denique jam existimantur esse judicia. Itaque a populo Romano contemnimur, despicimur: gravi diuturnaque jam flagramus infamia. Neque enim ullam aliam ob causam populus Romanus tribuniciam potestatem tanto studio requisivit, quam quum poscebat, verbo illam poscere videbatur, re vera judicia poscebat. Neque hoc Q. Catulum hominem sapientissimum atque amplissimum fugit, qui Cn. Pompeio, viro fortissimo et clarissimo, de tribunicia potestate referente, quum esset sententiam rogatus, hoc initio est summa cum auctoritate usus: Patres conscriptos judicia male et flagitiose tueri; quod si in rebus judicandis populi Romani existimationi satisfacere voluissent, non tanto opere homines fuisse tribuniciam potestatem desideraturos. Ipse denique Cn. Pompeius, quum primum contionem ad urbem consul designatus habuit, ubi id quod maxime exspectari videbatur ostendit, se tribuniciam potestatem restituturum, factus est in eo strepitus et grata contionis admurmuratio. Idem in eadem contione quum dixisset populatas vexatasque esse provincias, judicia autem tur-

pia ac flagitiosa fieri; ei rei se providere ac consulere velle; tum vero non strepitu sed maximo clamore suam populus Romanus significavit voluntatem.

XVI. Nunc autem homines in speculis sunt: observant quemadmodum sese unusquisque vestrum gerat in retinenda religione conservandisque legibus. Vident adhuc post legem tribuniciam unum senatorem vel tenuissimum esse damnatum; quod tametsi non reprehendunt, tamen magno opere quod laudent non habent. Nulla est enim laus ibi esse integrum ubi nemo est qui aut possit aut conetur corrumpere. Hoc est judicium in quo vos de reo, populus Romanus de vobis judicabit. In hoc homine statuetur possitne senatoribus judicantibus homo nocentissimus pecuniosissimusque damnari. Deinde est ejusmodi reus, in quo homine nihil sit praeter summa peccata maximamque pecuniam, ut, si liberatus sit, nulla alia suspicio nisi ea quae turpissima est residere possit: non gratia, non cognatione, non aliis recte factis, non denique aliquo mediocri vitio tot tantaque ejus vitia sublevata esse videbuntur. Postremo ego causam sic agam, judices; ejusmodi res ita notas, ita testatas, ita magnas, ita manifestas proferam ut nemo a vobis ut istum absolvatis per gratiam conetur contendere. Habeo autem certam viam atque rationem qua omnes illorum conatus investigare et consequi possim: ita res a me agetur ut in eorum consiliis omnibus non modo aures hominum sed etiam oculi [Populi Romani] interesse videantur. Vos aliquot jam per annos conceptam huic ordini turpitudinem atque infamiam delere ac tollere potestis. Constat inter omnes post haec [constituta] judicia quibus nunc utimur nullum hoc splendore atque hac dignitate consilium fuisse. Hic si quid erit offensum, omnes homines non jam ex eodem ordine alios magis idoneos, quod fieri non potest, sed alium omnino ordinem ad res judicandas quaerendum arbitrabuntur.

XVII. Quapropter primum ab diis immortalibus, quod sperare mihi videor, hoc idem, judices, peto ut in hoc judicio nemo improbus praeter eum qui jampridem inventus est reperiatur: deinde, si plures improbi fuerint, hoc vobis, hoc populo Romano, judices, confirmo, vitam

mehercule mihi prius quam vim perseverantiamque ad illorum improbitatem persequendam defuturam. Verum quod ego laboribus, periculis, inimicitiisque meis tum quum admissum erit dedecus, severe me persecuturum esse polliceor, id ne accidat tu tua auctoritate, sapientia, diligentia, M' Glabrio, potes providere. Suscipe causam judiciorum; suscipe causam severitatis, integritatis, fidei, religionis; suscipe causam senatus, ut is hoc judicio probatus cum populo Romano et in laude et in gratia esse possit. Cogita [qui sis], quo loco sis, quid dare populo Romano, quid reddere majoribus tuis debeas; fac tibi paternae legis Aciliae veniat in mentem, qua lege populus Romanus de pecuniis repetundis optimis judiciis severissimisque judicibus usus est. Circumstant te summae auctoritates quae te oblivisci laudis domesticae non sinant, quae te noctes diesque commoneant fortissimum tibi patrem, sapientissimum avum, gravissimum socerum fuisse. Quare si Glabrionis patris vim et acrimoniam ceperis ad resistendum hominibus audacissimis; si avi Scaevolae prudentiam ad prospiciendas insidias quae tuae atque horum famae comparantur; si soceri Scauri constantiam ut ne quis te de vera et certa possit sententia demovere; intelliget populus Romanus integerrimo atque honestissimo praetore delectoque consilio nocenti reo magnitudinem pecuniae plus habuisse momenti ad suspicionem criminis quam ad rationem salutis.

XVIII. Mihi certum est non committere ut in hac causa praetor nobis consiliumque mutetur. Non patiar rem in id tempus adduci, ut Siculi, quos adhuc servi designatorum consulum non moverunt, quum eos novo exemplo universos arcesserent, eos tum lictores consulum vocent; ut homines miseri, antea socii atque amici populi Romani, nunc servi ac supplices, non modo jus suum fortunasque omnes eorum imperio amittant, verum etiam deplorandi juris sui potestatem non habeant. Non sinam profecto causa a me perorata, quadraginta diebus interpositis, tum nobis denique responderi quum accusatio nostra in oblivionem diuturnitatis adducta sit: non committam ut tum haec res judicetur quum haec fre-

quentia totius Italiae Roma discesserit, quae convenit uno tempore undique comitiorum, ludorum, censendique causa. Hujus judicii et laudis fructum et offensionis periculum vestrum; laborem sollicitudinemque nostram; scientiam quid agatur memoriamque quid a quoque dictum sit, omnium puto esse oportere. Faciam hoc non novum sed ab iis qui nunc principes nostrae civitatis sunt ante factum, ut testibus utar statim: illud a me novum, judices, cognoscetis, quod ita testes constituam ut crimen totum explicem; ubi id interrogando, argumentis atque oratione firmavero, tum testes ad crimen accommodem; ut nihil inter illam usitatam accusationem atque hanc novam intersit, nisi quod in illa tunc quum omnia dicta sunt testes dantur, hic in singulas res dabuntur; ut illis quoque eadem interrogandi facultas, argumentandi dicendique fit. Si quis erit qui perpetuam orationem accusationemque desideret, altera actione audiet: nunc id quod facimus, ea ratione facimus ut malitiae illorum consilio nostro occurramus, necessario fieri intelligat. Haec primae actionis erit accusatio. Dicimus C. Verrem, quum multa libidinose, multa crudeliter in cives Romanos atque socios, multa in deos hominesque nefarie fecerit, tum praeterea quadringenties sestertiûm ex Sicilia contra leges abstulisse. Hoc testibus, hoc tabulis privatis publicisque auctoritatibus ita vobis planum faciemus, ut hoc statuatis, etiamsi spâtium ad dicendum nostro commodo vacuosque dies habuissemus, tamen oratione longa nihil opus fuisse. Dixi.

ACTIONIS SECUNDAE

IN C. VERREM LIBER PRIMUS.

DE PRAETURA URBANA.

I. NEMINEM vestrum ignorare arbitror, judices, hunc per hosce dies sermonem vulgi atque hanc opinionem populi Romani fuisse, C. Verrem altera actione responsurum non esse neque ad judicium adfuturum. Quae fama non idcirco solum emanarat quod iste certe statuerat ac deliberaverat non adesse, verum etiam quod nemo quemquam tam audacem, tam amentem, tam impudentem fore arbitrabatur qui tam nefariis criminibus, tam multis testibus convictus, ora judicum adspicere aut os suum populo Romano ostendere auderet. Est idem Verres qui fuit semper, ut ad audendum projectus, sic paratus ad audiendum. Praesto est, respondet, defenditur. Ne hoc quidem sibi reliqui facit ut in rebus turpissimis quum manifesto teneatur, si reticeat et absit, tamen impudentiae suae pudentem exitum quaesisse videatur. Patior, judices, et non moleste fero me laboris mei, vos virtutis vestrae fructum esse laturos. Nam si iste id fecisset quod primo statuerat, ut non adesset, minus aliquanto quam mihi opus esset cognosceretur quid ego in hac accusatione comparanda constituendaque elaborassem; vestra vero laus tenuis plane atque obscura, judices, esset. Neque [enim] hoc a vobis populus Romanus exspectat neque eo potest esse contentus, si condemnatus sit is qui adesse noluerit, et si fortes fueritis in eo quem nemo sit ausus defendere. Immo vero adsit, respondeat; summis opibus, summo studio potentissimorum hominum defendatur; certet mea diligentia cum illorum omnium cupiditate, vestra integritas cum istius pecunia, testium constantia cum illius patronorum minis atque potentia: tum demum illa omnia victa vide-

buntur quum in contentionem certamenque venerint. Absens si iste esset damnatus, non tam ipse sibi consuluisse quam invidisse vestrae laudi videretur.

II. Neque enim salus ulla rei publicae major hoc tempore reperiri potest quam populum Romanum intelligere, diligenter rejectis ab accusatore judicibus socios, leges, rem publicam, senatorio consilio maxime posse defendi: neque tanta fortunis omnium pernicies potest accidere quam opinione populi Romani rationem veritatis, integritatis, fidei, religionis ab hoc ordine abjudicari. Itaque mihi videor, judices, magnam et maxime aegram et prope depositam rei publicae partem suscepisse, neque in eo magis meae quam vestrae laudi existimationique servisse. Accessi enim ad invidiam judiciorum levandam vituperationemque tollendam, ut quum haec res pro voluntate populi Romani esset judicata, aliqua ex parte mea diligentia constituta auctoritas judiciorum videretur; postremo, ut esset hoc judicatum, ut finis aliquando judiciariae controversiae constitueretur. Etenim sine dubio, judices, in hac causa ea res in discrimen adducitur. Reus est enim nocentissimus, qui si condemnatur, desinent homines dicere his judiciis pecuniam plurimum posse; sin absolvitur, desinemus nos de judiciis transferendis recusare. Tametsi de absolutione istius neque ipse jam sperat, nec populus Romanus metuit: de impudentia singulari quod adest, quod respondet, sunt qui mirentur; mihi pro cetera ejus audacia atque amentia ne hoc quidem mirandum videtur. Multa enim et in deos et in homines impie nefarieque commisit, quorum scelerum poenis agitatur et a mente consilioque deducitur.

III. Agunt eum praecipitem poenae civium Romanorum, quos partim securi percussit, partim in vinculis necavit, partim implorantes jura libertatis et civitatis in crucem sustulit. Rapiunt eum ad supplicium dii patrii, quod iste unus inventus est qui e complexu parentum abreptos filios ad necem duceret, et parentes pretium pro sepultura liberum posceret. Religiones vero caerimoniaeque omnium sacrorum fanorumque violatae, simulacraque deorum quae non modo ex suis templis

ablata sunt, sed etiam jacent in tenebris ab isto retrusa atque abdita, consistere ejus animum sine furore atque amentia non sinunt. Neque iste mihi videtur se ad damnationem solum offerre, neque hoc avaritiae supplicio communi qui se tot sceleribus obstrinxerit contentus esse: singularem quandam poenam istius immanis atque importuna natura desiderat. Non id solum quaeritur ut isto damnato bona restituantur iis quibus erepta sunt, sed et religiones deorum immortalium expiandae, et civium Romanorum cruciatus multorumque innocentium sanguis istius supplicio luendus est. Non enim furem sed ereptorem, non adulterum sed expugnatorem pudicitiae, non sacrilegum sed hostem sacrorum religionumque, non sicarium sed crudelissimum carnificem civium sociorumque in vestrum judicium adduximus, ut ego hunc unum ejusmodi reum post hominum memoriam fuisse arbitrer cui damnari expediret.

IV. Nam quis hoc non intelliget istum absolutum diis hominibusque invitis, tamen ex manibus populi Romani eripi nullo modo posse? Quis hoc non perspicit praeclare nobiscum actum iri, si populus Romanus istius unius supplicio contentus fuerit ac non sic statuerit, non istum majus in sese scelus concepisse, quum fana spoliarit, quum tot homines innocentes necarit, quum cives Romanos morte, cruciatu, cruce affecerit, quum praedonum duces accepta pecunia dimiserit, quam eos si qui istum tot, tantis, tam nefariis sceleribus coopertum jurati sententia sua liberarint? Non est, non est in hoc homine cuiquam peccandi locus, judices: non is est reus, non id tempus, non id consilium, metuo ne quid arrogantius apud tales viros videar dicere, ne actor quidem est is cui reus tam nocens, tam perditus, tam victus, aut occulte surripi aut impune eripi possit. His ego judicibus non probabo C. Verrem contra leges pecuniam cepisse? sustinebunt tales viri se tot senatoribus, tot equitibus Romanis, tot civitatibus, tot hominibus honestissimis ex tam illustri provincia, tot populorum privatorumque literis non credidisse? tantae populi Romani voluntati restitisse? Sustineant. Reperiemus, si um vivum ad aliud judicium perducere poterimus,

quibus probemus istum in quaestura pecuniam publicam Cn. Carboni consuli datam avertisse, quibus persuadeamus istum alieno nomine a quaestoribus urbanis, quod priore actione didicistis, pecuniam abstulisse. Erunt qui et in eo quoque audaciam ejus reprehendant, quod aliquot nominibus de capite quantum commodum fuerit frumenti decumani detraxerit. Erunt etiam fortasse, judices, qui illum ejus peculatum vel acerrime vindicandum putent, quod iste M. Marcelli et P. Africani monumenta, quae nomine illorum, re vera populi Romani et erant et habebantur, ex fanis religiosissimis et ex urbibus sociorum atque amicorum non dubitaverit auferre.

V. Emerserit ex peculatus etiam judicio, meditetur de ducibus hostium quos accepta pecunia liberavit; videat quid de illis respondeat quos in eorum locum subditos domi suae reservavit; quaerat non solum quemadmodum nostro crimini, verum etiam quo pacto suae confessioni possit mederi; meminerit se priore actione, clamore populi Romani infesto atque inimico excitatum, confessum esse duces praedonum a se securi non esse percussos, se jam tum esse veritum ne sibi crimini daretur eos ab se pecunia liberatos; fateatur id quod negari non potest, se privatum hominem praedonum duces vivos atque incolumes domi suae, posteaquam Romam redierit, usquedum per me licuerit, tenuisse. Hoc in illo majestatis judicio si licuisse sibi ostenderit, ego oportuisse concedam. Ex hoc quoque evaserit, proficiscar eo quo me jampridem vocat populus Romanus. De jure enim libertatis et civitatis suum putat esse judicium, et recte putat. Confringat iste sane vi sua consilia senatoria, quaestiones omnium perrumpat, evolet ex vestra severitate; mihi credite, arctioribus apud populum Romanum laqueis tenebitur. Credet iis equitibus Romanis populus Romanus, qui ad vos antea producti testes ipsis inspectantibus ab isto civem Romanum qui cognitores homines honestos daret sublatum esse in crucem dixerunt. Credent omnes v et xxx tribus homini gravissimo atque ornatissimo M. Annio, qui se praesente civem Romanum securi percussum esse dixit. Audietur a populo Romano vir primarius, eques Roma-

nus, L. Flavius, qui suum familiarem Herennium, negotiatorem ex Africa, quum [eum] Syracusis amplius centum cives Romani cognoscerent lacrimantesque defenderent, pro testimonio dixit securi esse percussum. Probabit fidem et auctoritatem et religionem suam L. Suetius, homo omnibus ornamentis praeditus, qui juratus apud vos dixit multos cives Romanos in lautumiis istius imperio crudelissime per vim morte esse multatos. Hanc ego causam quum agam beneficio populi Romani de loco superiore, non vereor ne aut istum vis ulla ex populi Romani suffragiis eripere, aut a me ullum munus aedilitatis amplius aut gratius populo Romano esse possit.

VI. Quapropter omnes in hoc judicio conentur omnia: nihil est jam quod in hac causa peccare quisquam, judices, nisi vestro periculo possit. Mea quidem ratio quum in praeteritis rebus est cognita, tum in reliquis explorata atque provisa est. Ego meum studium in rem publicam jam illo tempore ostendi, quum longo intervallo veterem consuetudinem rettuli, et rogatu sociorum atque amicorum populi Romani, meorum autem necessariorum, nomen hominis audacissimi detuli. Quod meum factum lectissimi viri atque ornatissimi, quo in numero e vobis complures fuere, ita probaverunt ut ei, qui istius quaestor fuisset et ab isto laesus inimicitias justas persequeretur, non modo deferendi nominis sed ne subscribendi quidem, quum id postularet, facerent potestatem. In Siciliam sum inquirendi causa profectus, quo in negotio industriam meam celeritas reditionis, diligentiam multitudo literarum et testium declaravit; pudorem vero ac religionem, quod, quum venissem senator ad socios populi Romani, qui in ea provincia quaestor fuissem, ad hospites meos ac necessarios causae communis defensor deverti potius quam ad eos qui a me auxilium petivissent. Nemini meus adventus labori aut sumptui neque publice neque privatim fuit. Vim in inquirendo tantam habui quantam mihi lex dabat, non quantam habere poteram istorum studio quos iste vexarat. Romam ut ex Sicilia redii, quum iste atque istius amici, homines lauti et urbani, sermones hujuscemodi

dissipassent quo animos testium retardarent, me magna pecunia a vera accusatione esse deductum, tametsi probabatur nemini, quod et ex Sicilia testes erant ii qui quaestorem me in provincia cognoverant, et hinc homines maxime illustres qui, ut ipsi noti sunt, sic nostrum unumquemque optime norunt; tamen usque eo timui ne quis de mea fide atque integritate dubitaret, donec ad rejiciendos judices venimus.

VII. Sciebam in rejiciendis judicibus nonnullos memoria nostra pactionis suspicionem non vitasse, quum in ipsa accusatione eorum industria ac diligentia probaretur. Ita rejeci judices ut hoc constet, post hunc statum rei publicae quo nunc utimur simili splendore et dignitate consilium nullum fuisse. Quam iste laudem communem ait sibi esse mecum, qui quum P. Galbam judicem rejecisset, M. Lucretium retinuit; et, quum ejus patronus ex eo quaereret, cur suos familiarissimos, Sex. Peducaeum, Q. Considium, Q. Junium rejici passus esset, respondit quod eos in judicando nimium sui juris sententiaeque cognosceret. Itaque judicibus rejectis sperabam jam onus meum vobiscum esse commune; putabam non solum notis sed etiam ignotis probatam meam fidem esse et diligentiam. Quod me non fefellit. Nam comitiis meis, quum iste infinita largitione contra me uteretur, populus Romanus judicavit istius pecuniam, quae apud me contra fidem meam nihil potuisset, apud se contra honorem meum nihil posse debere. Quo quidem die primum, judices, citati in hunc reum consedistis, quis tam inimicus huic ordini fuit, quis tam novarum rerum, judiciorum, judicumque cupidus qui non conspectu consessuque vestro commoveretur? Quum in eo vestra dignitas mihi fructum diligentiae referret, id sum assecutus ut una hora qua coepi dicere reo audaci, pecunioso, profuso, perdito, spem judicii corrumpendi praeciderem; ut primo die testium tanto numero citato populus Romanus judicaret isto absoluto rem publicam stare non posse; ut alter dies amicis istius ac defensoribus non modo spem victoriae sed etiam voluntatem defensionis auferret; ut tertius dies sic hominem prosterneret ut morbo simulato non quid responderet sed quemadmodum

non responderet deliberaret; deinde reliquis diebus, his criminibus, his testibus et urbanis et provincialibus sic obrutus atque oppressus est ut his ludorum diebus interpositis nemo istum comperendinatum sed condemnatum judicaret.

VIII. Quapropter ego quod ad me attinet, judices, vici: non enim spolia C. Verris sed existimationem populi Romani concupivi. Meum fuit cum causa accedere ad accusandum: quae causa fuit honestior quam a tam illustri provincia defensorem constitui et deligi? rei publicae consulere: quid [tandem] rei publicae honestius quam in tanta invidia judiciorum adducere hominem cujus damnatione totus ordo cum populo Romano et in laude et in gratia posset esse? ostendere ac persuadere hominem nocentem adductum esse: quis est in populo Romano qui hoc non ex priore actione abstulerit, omnium ante damnatorum scelera, furta, flagitia, si unum in locum conferantur, vix cum hujus parva parte aequari conferrique posse? Vos quod ad vestram famam, existimationem, salutemque communem pertinet, judices, prospicite atque consulite. Splendor vester facit ut peccare sine summo rei publicae detrimento ac periculo non possitis. Non enim potest sperare populus Romanus esse alios in senatu qui recte possint judicare, vos si non potueritis. Necesse est, quum de toto ordine desperarit, aliud genus hominum atque aliam rationem judiciorum requirat. Hoc si vobis ideo levius videtur quod putatis onus esse grave et incommodum judicare, intelligere debetis primum interesse, utrum id onus vosmet ipsi rejeceritis, an, quod probare populo Romano fidem vestram et religionem non potueritis, eo vobis judicandi potestas erepta sit; deinde etiam illud cogitare, quanto periculo venturi simus ad eos judices quos propter odium nostri populus Romanus de nobis voluerit judicare. Verum vobis dicam id quod intellexi, judices: homines scitote esse quosdam, quos tantum odium nostri ordinis teneat ut hoc palam jam dictitent, se istum quem sciant esse hominem improbissimum hoc uno nomine absolvi velle, ut ab senatu judicia per ignominiam turpitudinemque auferantur. Haec me pluribus verbis, judices, vobis-

cum agere coëgit non timor meus de vestra fide, sed spes illorum nova, quae quum Verrem a porta subito ad judicium retraxisset, nonnulli suspicati sunt non sine causa illius consilium tam repente esse mutatum.

IX. Nunc ne novo querimoniae genere uti possit Hortensius et ea dicere, opprimi reum de quo nihil dicat accusator; nihil esse tam periculosum fortunis innocentium quam tacere adversarios; et ne aliter quam ego velim meum laudet ingenium, quum dicat me, si multa dixissem, sublevaturum fuisse eum quem contra dicerem; quia non dixerim, perdidisse—morem illi geram, utar oratione perpetua; non quoniam hoc sit necesse, verum ut experiar utrum ille ferat molestius me tunc tacuisse an nunc dicere. Hic tu fortasse eris diligens ne quam ego horam de meis legitimis horis remittam; nisi omni tempore quod mihi lege concessum est abusus ero, querere, deum atque hominum fidem implorabis, circumveniri C. Verrem quod accusator nolit tamdiu quamdiu liceat dicere. Quod mihi lex mea causa det, eo mihi non uti non licebit? Nam accusandi mihi tempus mea causa datum est, ut possem oratione mea crimina causamque explicare: hoc si non utor, non tibi injuriam facio, sed de meo jure aliquid et commodo detraho.—Causam enim, inquit, cognosci oportet.—Ea re quidem quod aliter condemnari reus, quamvis sit nocens, non potest. Id igitur tu moleste tulisti, a me aliquid factum esse quo minus iste condemnari posset? Nam causa cognita multi possunt absolvi: incognita quidem condemnari nemo potest.—Adimo enim comperendinatum.—Quod habet lex in se molestissimum, bis ut causa dicatur, quod aut mea causa potius est constitutum quam tua, aut nihilo tua potius quam mea. Nam si bis dicere est commodum, certe utriusque commune est; si eum qui posterius dixit opus est redargui, accusatoris causa ut bis ageretur constitutum est. Verum, ut opinor, Glaucia primus tulit ut comperendinaretur reus; antea vel judicari primo poterat vel amplius pronuntiari. Utram igitur putas legem meliorem? opinor illam veterem, qua vel cito absolvi vel tarde condemnari licebat. Ego tibi illam Aciliam legem restituo, qua lege multi semel accusati, semel dicta causa,

semel auditis testibus, condemnati sunt, nequaquam tam manifestis neque tantis criminibus quantis tu convinceris. Puta te non hac tam atroci sed illa lege mitissima causam dicere. Accusabo; respondebis: testibus editis, ita mittam in consilium ut, etiamsi lex ampliandi faciat potestatem, tamen isti turpe sibi existiment non primo judicare.

X. Verum si causam cognosci opus est, parumne cognita est? Dissimulamus, Hortensi, quod saepe experti in dicendo sumus. Quis nos magno opere attendit unquam in hoc quidem genere causarum ubi aliquid ereptum aut ablatum a quopiam dicitur? nonne aut in tabulis aut in testibus omnis exspectatio judicum est? Dixi prima actione me planum esse facturum C. Verrem HS quadringenties contra leges abstulisse. Quid hoc planius egissem, si ita narrassem? Dio quidam fuit Halesinus, qui, quum ejus filio praetore Sacerdote hereditas a propinquo permagna venisset, nihil habuit tum neque negotii neque controversiae. Verres simulac tetigit provinciam, statim Messana literas dedit, Dionem evocavit, calumniatores ex sinu suo apposuit qui illam hereditatem Veneri Erycinae commissam esse dicerent: hac de re ostendit seipsum cogniturum. Possum deinceps totam rem explicare, deinde ad extremum id quod accidit dicere, Dionem HS decies centena millia numerasse ut causam certissimam obtineret; praeterea greges equarum ejus istum abigendos curasse, argenti vestisque stragulae quod fuerit curasse auferendum. Haec neque quum ego dicerem, neque quum tu negares, magni momenti nostra esset oratio. Quo tempore igitur aures judex erigeret animumque attenderet? Quum Dio ipse prodiret, quum ceteri, qui tum in Sicilia negotiis Dionis interfuissent; quum per eos ipsos dies per quos causam Dio diceret reperiretur pecunias sumpsisse mutuas, nomina sua exegisse, praedia vendidisse; quum tabulae virorum bonorum proferrentur; quum, qui pecuniam Dioni dederunt, dicerent se jam tum audisse eos nummos sumi ut Verri darentur; quum amici, hospites, patroni Dionis, homines honestissimi, haec eadem se audisse dicerent. Opinor, quum haec fierent, tum vos audiretis, sicut audistis;

tum causa agi vere videretur. Sic a me sunt acta omnia priore actione ut in criminibus omnibus nullum esset, in quo quisquam vestrum perpetuam accusationem requireret. Nego esse quidquam a testibus dictum quod aut vestrum cuipiam esset obscurum, aut cujusquam oratoris eloquentiam quaereret.

XI. Etenim sic me ipsum egisse memoria tenetis ut in testibus interrogandis omnia crimina proponerem et explicarem, ut, quum rem totam in medio posuissem, tum denique testem interrogarem. Itaque non modo vos quibus est judicandum nostra crimina tenetis, sed etiam populus Romanus totam accusationem causamque cognovit. Tametsi ita de meo facto loquor, quasi ego illud mea voluntate potius quam vestra injuria adductus fecerim. Interposuistis accusatorem, qui, quum ego mihi C et X dies solos in Siciliam postulassem, C et VIII sibi in Achaiam postularet. Menses mihi tres quum eripuissetis ad agendum maxime appositos, reliquum omne tempus hujus anni me vobis remissurum putastis, ut, quum horis nostris nos essemus usi, tu binis ludis interpositis quadragesimo post die responderes, deinde ita tempus duceretur ut a M' Glabrione praetore et a magna parte horum judicum ad praetorem alium judicesque alios veniremus. Hoc si ego non vidissem, si me non omnes noti ignotique monuissent id agi, id cogitari, in eo laborari ut res in illud tempus rejiceretur, credo, si meis horis in accusando uti voluissem, vererer ne mihi crimina non suppeterent, ne oratio deesset, ne vox viresque deficerent, ne, quem nemo prima actione defendere ausus esset, eum ego bis accusare non possem. Ego meum consilium quum judicibus, tum populo Romano probavi; nemo est qui alia ratione istorum injuriae atque impudentiae potuisse obsisti arbitretur. Etenim qua stultitia fuissem, si, quam diem, qui istum eripiendum redemerunt, in cautione viderunt, quum ita caverent, "si post Kalendas Jan. in consilium iretur," in eam diem ego, quum potuissem vitare, incidissem? Nunc mihi temporis ejus quod mihi ad dicendum datur, quoniam in animo est causam omnem exponere, habenda ratio est diligenter.

XII. Itaque primum illum actum istius vitae turpissimum et flagitiosissimum praetermittam. Nihil a me de pueritiae suae flagitiis [peccatisque] audiet, nihil ex illa impura adolescentia sua, quae qualis fuerit aut meministis aut ex eo quem sui simillimum produxit recognoscere potestis. Omnia praeteribo quae mihi turpia dictu videbuntur, neque solum quid istum audire, verum etiam quid me deceat dicere considerabo. Vos, quaeso, date hoc et concedite pudori meo, ut aliquam partem de istius impudentia reticere possim. Omne illud tempus, quod fuit antequam iste ad magistratus remque publicam accessit, habeat per me solutum ac liberum. Sileatur de nocturnis ejus bacchationibus ac vigiliis; lenonum, aleatorum, perductorum nulla mentio fiat; damna, dedecora, quae res patris ejus, aetas ipsius pertulit, praetereantur; lucretur indicia veteris infamiae; patiatur ejus vita reliqua me hanc tantam jacturam criminum facere. Quaestor Cn. Papirio consule fuisti abhinc annos quatuordecim: ex ea die ad hanc diem quae fecisti in judicium voco. Hora nulla vacua a furto, scelere, crudelitate, flagitio reperietur. Hi sunt anni consumpti in quaestura, et legatione Asiatica, et praetura urbana, et praetura Siciliensi. Quare haec eadem erit quadripartita distributio totius accusationis meae.

XIII. Quaestor ex senatusconsulto provinciam sortitus es: obtigit tibi consularis, ut cum consule Cn. Carbone esses eamque provinciam obtineres. Erat tum dissensio civium, de qua nihil sum dicturus quid sentire debueris: unum hoc dico, in ejusmodi tempore ac sorte statuere te debuisse utrum malles sentire atque defendere. Carbo graviter ferebat sibi quaestorem obtigisse, hominem singulari luxuria atque inertia; verumtamen ornabat eum beneficiis officiisque omnibus. Ne diutius teneam, pecunia attributa, numerata est: profectus est quaestor in provinciam: venit exspectatus in Galliam ad exercitum consularem cum pecunia. Simulac primum ei occasio visa est, cognoscite hominis principium magistratuum gerendorum et rei publicae administrandae, aversa pecunia publica quaestor consulem, exercitum, sortem, provinciamque deseruit. Video quid egerim:

erigit se, sperat sibi auram posse aliquam affiari in hoc crimine voluntatis [assensionisque] eorum quibus Cn. Carbonis mortui nomen odio sit, quibus illam relictionem proditionemque consulis sui gratam sperat fore. Quasi vero id cupiditate defendendae nobilitatis aut studio partium fecerit, ac non apertissime consulem, exercitum, provinciamque compilarit, et propter impudentissimum furtum aufugerit. Est enim obscurum et ejusmodi factum ejus ut possit aliquis suspicari C. Verrem, quod ferre novos homines non potuerit, ad nobilitatem, hoc est ad suos, transisse, nihil fecisse propter pecuniam. Videamus rationes quemadmodum rettulerit. Jam ipse ostendet quamobrem Cn. Carbonem reliquerit: jam se ipse indicabit.

XIV. Primum brevitatem cognoscite.—Accepi, inquit, HS vicies ducenta triginta quinque millia quadringentos XVII nummos: dedi stipendio, frumento, legatis, pro quaestore, cohorti praetoriae, HS mille sexcenta triginta quinque millia quadringentos XVII nummos: reliqui Arimini HS sexcenta millia.—Hoc est rationes referre? hoc modo aut ego, aut tu, Hortensi, aut quisquam omnium rettulit? Quid hoc est? quae impudentia? quae audacia? quod exemplum ex tot hominum rationibus relatis hujuscemodi est? Illa tamen HS sexcenta millia, quae ne falso quidem potuit quibus data essent describere, quae se Arimini scribit reliquisse, quae ipsa HS sexcenta millia reliqua facta sunt, neque Carbo attigit neque Sulla vidit neque in aerarium relata sunt. Oppidum sibi elegit Ariminum, quod tum quum iste rationes referebat oppressum direptumque erat: non suspicabatur, id quod nunc sentiet, satis multos ex illa calamitate Ariminensium testes nobis in hanc rem reliquos esse. Recita denuo. P. Lentvlo L. Triario qvaestoribvs vrbanis res rationvm relatarvm. Recita. Ex Senatvs Consvlto. Ut hoc pacto rationem referre liceret, eo Sullanus repente factus est, non ut honos et dignitas nobilitati restitueretur. Quod si illinc inanis profugisses, tamen ista tua fuga nefaria, proditio consulis tui conscelerata judicaretur.—Malus civis, improbus consul, seditiosus homo Cn. Carbo fuit.—Fuerit

aliis. Tibi quando esse coepit? Posteaquam tibi pecuniam, rem frumentariam, rationes omnes suas exercitumque commisit. Nam si tibi antea displicuisset, idem fecisses quod anno post M. Piso. Quaestor quum L. Scipioni consuli obtigisset, non attigit pecuniam, non ad exercitum profectus est; quod de re publica sensit, ita sensit ut nec fidem suam nec morem majorum nec necessitudinem sortis laederet.

XV. Etenim si haec perturbare omnia ac permiscere volumus, totam vitam periculosam, invidiosam, infestamque reddemus; si nullam religionem sors habebit, nullam societatem conjunctio secundae dubiaeque fortunae, nullam auctoritatem mores atque instituta majorum. Omnium est communis inimicus qui fuit hostis suorum. Nemo unquam sapiens proditori credendum putavit. Ipse Sulla, cui adventus istius gratissimus esse debuit, ab se hominem atque ab exercitu suo removit: Beneventi esse jussit apud eos quos suis partibus amicissimos esse intelligebat, ubi iste summae rei causaeque nocere nihil posset. Ei postea praemia tamen liberaliter tribuit: bona quaedam proscriptorum in agro Beneventano diripienda concessit: habuit honorem ut proditori, non ut amico fidem. Nunc quamvis sint homines qui mortuum Cn. Carbonem oderint, tamen hi debent, non quid illi accidere voluerint, sed quid ipsis in tali re metuendum sit, cogitare. Commune est hoc malum, communis metus, commune periculum. Nullae sunt occultiores insidiae quam eae quae latent in simulatione officii aut in aliquo necessitudinis nomine. Nam eum qui palam est adversarius facile cavendo vitare possis: hoc vero occultum, intestinum ac domesticum malum, non modo non exsistit, verum etiam opprimit antequam prospicere atque explorare potueris. Itane vero? tu, quum quaestor ad exercitum missus sis, custos non solum pecuniae, sed etiam consulis, particeps omnium rerum consiliorumque fueris, habitus sis in liberum loco, sicut mos majorum ferebat, repente relinquas, deseras, ad adversarios transeas? O scelus! O portentum in ultimas terras exportandum! Non enim potest ea natura quae tantum facinus commiserit hoc uno scelere

esse contenta: necesse est semper aliquid ejusmodi moliatur: necesse est in simili audacia perfidiaque versetur. Itaque idem iste quem Cn. Dolabella postea C. Malleolo occiso pro quaestore habuit,—haud scio an major etiam haec necessitudo fuerit quam illa Carbonis, ac plus judicium voluntatis valere quam sortis debeat,—idem in Cn. Dolabellam qui in Cn. Carbonem fuit. Nam quae in ipsum valebant crimina, contulit in illum, causamque illius omnem ad inimicos accusatoresque detulit: ipse in eum cui legatus, cui pro quaestore fuerat, inimicissimum atque improbissimum testimonium dixit. Ille miser quum esset Cn. Dolabella quum proditione istius nefaria, quum improbo ac falso ejusdem testimonio, tum multo [etiam] ex maxima parte istius furtorum ac flagitiorum invidia conflagravit.

XVI. Quid hoc homine faciatis, aut ad quam spem tam perfidiosum, tam importunum animal reservetis? qui in Cn. Carbone sortem, in Cn. Dolabella voluntatem neglexerit ac violarit, eosque ambos non solum deseruerit, sed etiam prodiderit atque oppugnarit. Nolite, quaeso, judices, brevitate orationis meae potius quam rerum ipsarum magnitudine crimina ponderare. Mihi enim properandum necessario est ut omnia vobis quae mihi constituta sunt possim exponere. Quamobrem quaestura istius demonstrata primique magistratus et furto et scelere perspecto reliqua attendite. In quibus illud tempus Sullanarum proscriptionum ac rapinarum praetermittam; neque ego istum sibi ex communi calamitate defensionem ullam sinam sumere: suis eum certis propriisque criminibus accusabo. Quamobrem hoc omni tempore Sullano ex accusatione circumscripto legationem ejus praeclaram cognoscite.

XVII. Posteaquam Cn. Dolabellae provincia Cilicia constituta est, O dii immortales! quanta iste cupiditate, quibus allegationibus illam sibi legationem expugnavit; id quod Cn. Dolabellae principium maximae calamitatis fuit. Nam ut [iste] profectus est, quacunque iter fecit, ejusmodi fuit non ut legatus populi Romani sed ut quaedam calamitas pervadere videretur. In Achaia—praetermittam minora omnia quorum simile forsitan alius

quoque aliquid aliquando fecerit: nihil dicam nisi singulare, nisi id quod si in alium reum diceretur incredibile videretur—magistratum Sicyonium nummos poposcit. Ne sit hoc crimen in Verrem: fecerunt alii. Quum ille non daret, animadvertit. Improbum, sed non inauditum. Genus animadversionis videte: quaeretis ex quo genere hominem istum judicetis. Ignem ex lignis viridibus atque humidis in loco angusto fieri jussit: ibi hominem ingenuum, domi nobilem, populi Romani socium atque amicum, fumo excruciatum, semivivum reliquit. Jam quae iste signa, quas tabulas pictas ex Achaia sustulerit, non dicam hoc loco: est alius mihi locus ad hanc ejus cupiditatem demonstrandam separatus. Athenis audistis ex aede Minervae grande auri pondus ablatum. Dictum hoc est in Cn. Dolabellae judicio. Dictum? etiam aestimatum. Hujus consilii non modo participem C. Verrem sed principem fuisse reperietis. Delum venit. Ibi ex fano Apollinis religiosissimo noctu clam sustulit signa pulcherrima atque antiquissima, eaque in onerariam navem suam conjicienda curavit. Postridie quum fanum spoliatum viderent ii qui Delum incolebant, graviter ferebant: est enim tanta apud eos ejus fani religio atque antiquitas ut in eo loco ipsum Apollinem natum esse arbitrentur. Verbum tamen facere non audebant, ne forte ea res ad Dolabellam ipsum pertineret.

XVIII. Tum subito tempestates coortae sunt maximae, judices, ut non modo proficisci quum cuperet Dolabella non posset, sed vix in oppido consisteret; ita magni fluctus ejiciebantur. Hic navis illa praedonis istius, onusta signis religiosis, expulsa atque ejecta fluctu frangitur: in littore signa illa Apollinis reperiuntur: jussu Dolabellae reponuntur: tempestas sedatur: Dolabella Delo proficiscitur. Non dubito quin, tametsi nullus in te sensus humanitatis, nulla ratio unquam fuit religionis, nunc tamen in metu periculoque tuo tuorum tibi scelerum veniat in mentem. Potestne tibi ulla spes salutis commoda ostendi, quum recordaris in deos immortales quam impius, quam sceleratus, quam nefarius fueris? Apollinemne tu Delium spoliare ausus es? illine tu templo, tam antiquo, tam sancto, tam religioso, manus

impias ac sacrilegas afferre conatus es? Si in pueritia non his artibus ac disciplinis institutus eras ut ea quae literis mandata sunt disceres atque cognosceres, ne postea quidem, quum in ea ipsa loca venisti, potuisti accipere id quod est proditum memoria ac literis, Latonam ex longo errore et fuga gravidam et jam ad pariendum [vicinam] temporibus exactis confugisse Delum atque ibi Apollinem Dianamque peperisse? qua ex opinione hominum illa insula eorum deorum sacra putatur; tantaque ejus auctoritas religionis et est et semper fuit ut ne Persae quidem, quum bellum toti Graeciae, diis hominibusque indixissent, et mille numero navium classem ad Delum appulissent, quidquam conarentur aut violare aut attingere. Hoc tu fanum depopulari, homo improbissime atque amentissime, audebas? Fuit ulla cupiditas tanta quae tantam exstingueret religionem? et si tum haec non cogitabas, ne nunc quidem recordaris nullum esse tantum malum quod non tibi pro sceleribus tuis jamdiu debeatur?

XIX. In Asiam vero postquam venit, quid ego adventus istius prandia, cenas, equos, muneraque commemorem? Nihil cum Verre de quotidianis criminibus acturus sum. Chio per vim signa pulcherrima dico abstulisse: item Erythris et Halicarnasso. Tenedo, praetereo pecuniam quam eripuit, Tenem ipsum qui apud Tenedios sanctissimus deus habetur, qui urbem illam dicitur condidisse, cujus ex nomine Tenedus nominatur, hunc ipsum, inquam, Tenem, pulcherrime factum, quem quondam in comitio vidistis, abstulit magno cum gemitu civitatis. Illa vero expugnatio fani antiquissimi et nobilissimi Junonis Samiae, quam luctuosa Samiis fuit, quam acerba toti Asiae, quam clara apud omnes, quam nemini vestrum inaudita; de qua expugnatione quum legati ad C. Neronem in Asiam Samo venissent, responsum tulerunt, ejusmodi querimonias quae ad legatum populi Romani pertinerent, non ad praetorem sed Romam deferri oportere. Quas iste tabulas illinc, quae signa sustulit? quae cognovi egomet apud istum in aedibus nuper quum obsignandi gratia venissem. Quae signa nunc, Verres, ubi sunt? illa quaero quae apud te nuper

ad omnes columnas, omnibus etiam intercolumniis, in silva denique disposita sub divo vidimus. Cur ea, quamdiu alium praetorem cum iis judicibus quos in horum locum sortitus [es] de te in consilium iturum putasti, tamdiu domi fuerunt? posteaquam nostris testibus nos quam horis tuis uti malle vidisti, nullum signum domi reliquisti praeter duo quae in mediis aedibus sunt, quae ipsa Samo sublata sunt? Non putasti me tuis familiarissimis in hanc rem testimonia denuntiaturum qui tuae domi saepe fuissent, ex quibus quaererem, signa scirentne fuisse quae non essent?

XX. Quid tum hos de te judicaturos arbitratus es, quum viderent te jam non contra accusatorem tuum sed contra quaestorem sectoremque pugnare? Qua de re Charidemum Chium testimonium priore actione dicere audistis; sese, quum esset trierarchus et Verrem ex Asia decedentem prosequeretur, jussu Dolabellae fuisse una cum isto Sami; seseque tum scire spoliatum esse fanum Junonis et oppidum Samum; posteaque se causam apud Chios cives suos Samiis accusantibus publice dixisse; eoque se esse absolutum quod planum fecisset, ea quae legati Samiorum dicerent ad Verrem non ad se pertinere. Aspendum vetus oppidum et nobile in Pamphylia scitis esse, plenissimum signorum optimorum. Non dicam illinc hoc signum ablatum esse et illud: hoc dico, nullum te Aspendi signum, Verres, reliquisse; omnia ex fanis, ex locis publicis, palam, spectantibus omnibus plaustris evecta exportataque esse. Atque etiam illum Aspendium citharistam, de quo saepe audistis id quod est Graecis hominibus in proverbio, quem omnia intus canere dicebant, sustulit et in intimis suis aedibus posuit, ut etiam illum ipsum suo artificio superasse videatur. Pergae fanum antiquissimum et sanctissimum Dianae scimus esse: id quoque a te nudatum ac spoliatum esse, ex ipsa Diana quod habebat auri detractum atque ablatum esse dico. Quae, malum, est ista tanta audacia atque amentia? quas enim sociorum atque amicorum urbes adisti legationis jure et nomine, si in eas vi cum exercitu imperioque invasisses, tamen, opinor, quae signa atque ornamenta ex iis urbibus sustulisses, haec non in

tuam domum neque in suburbana amicorum sed Romam in publicum deportasses.

XXI. Quid ego de M. Marcello loquar, qui Syracusas urbem ornatissimam cepit? quid de L. Scipione, qui bellum in Asia gessit Antiochumque regem potentissimum vicit? quid de T. Flaminino, qui regem Philippum et Macedoniam subegit? quid de L. Paullo, qui regem Persen vi ac virtute superavit? quid de L. Mummio, qui urbem pulcherrimam atque ornatissimam Corinthum, plenissimam rerum omnium, sustulit, urbesque Achaiae Boeotiaeque multas sub imperium populi Romani ditionemque subjunxit? quorum domus quum honore ac virtute florerent, signis et tabulis pictis erant vacuae. At vero urbem totam, templaque deorum omnesque Italiae partes illorum donis ac monumentis exornatas videmus. Vereor ne haec forte cuipiam nimis antiqua et jam obsoleta videantur; ita enim tum aequabiliter omnes erant ejusmodi ut haec laus eximiae virtutis et innocentiae non solum hominum verum etiam temporum illorum esse videatur. P. Servilius, vir clarissimus, maximis rebus gestis adest de te sententiam laturus. Olympum vi, copiis, consilio, virtute cepit, urbem antiquam et omnibus rebus auctam et ornatam. Recens exemplum fortissimi viri profero. Nam postea Servilius imperator populi Romani Olympum, urbem hostium, cepit quam tu in iisdem illis locis legatus quaestorius oppida pacata sociorum atque amicorum diripienda ac vexanda curasti. Tu quae ex fanis religiosissimis per scelus et [per] latrocinium abstulisti, ea nos videre nisi in tuis amicorumque tuorum tectis non possumus: P. Servilius quae signa atque ornamenta ex urbe hostium, vi et virtute capta belli lege atque imperatorio jure sustulit, ea populo Romano apportavit, per triumphum vexit, in tabulas publicas ad aerarium perscribenda curavit. Cognoscite ex literis publicis hominis amplissimi diligentiam. Recita. RATIONES RELATAE P. SERVILII. Non solum numerum signorum sed etiam uniuscujusque magnitudinem, figuram, statum, literis definiri vides. Certe major est virtutis victoriaeque jucunditas quam ista voluptas quae percipitur ex libidine et cupiditate: multo diligen-

tius habere dico Servilium praedam populi Romani quam te tua furta notata atque perscripta.

XXII. Dices tua quoque signa et tabulas pictas ornamento urbi foroque populi Romani fuisse. Memini: vidi simul cum populo Romano forum comitiumque adornatum, ad speciem magnifico ornatu, ad sensum cogitationemque acerbo et lugubri. Vidi collucere omnia furtis tuis, praeda provinciarum, spoliis sociorum atque amicorum. Quo quidem tempore, judices, iste spem maximam reliquorum quoque peccatorum nactus est. Vidit enim eos qui judiciorum dominos se dici volebant harum cupiditatum esse servos. Socii vero nationesque exterae spem omnium tum primum abjecerunt rerum ac fortunarum suarum; propterea quod casu legati ex Asia atque Achaia plurimi Romae tunc fuerunt, qui deorum simulacra ex suis fanis sublata in foro venerabantur, itemque cetera signa et ornamenta quum cognoscerent alia alio in loco lacrimantes intuebantur. Quorum omnium hunc sermonem tum esse audiebamus: Nihil esse quod quisquam dubitaret de exitio sociorum atque amicorum, quum quidem viderent in foro populi Romani, quo in loco antea qui sociis injurias fecerant accusari et condemnari solebant, ibi esse palam posita ea quae ab sociis per scelus ablata ereptaque essent. Hic ego non arbitror illum negaturum signa se plurima, tabulas pictas innumerabiles habere: sed, ut opinor, solet haec quae rapuit et furatus est nonnunquam dicere se emisse; quoniam quidem in Achaiam, Asiam, Pamphyliam sumptu publico et legationis nomine mercator signorum tabularumque pictarum missus est.

XXIII. Habeo et istius et patris ejus [accepti] tabulas omnes, quas diligentissime legi atque digessi; patris quoad vixit, tuas quoad ais te confecisse. Nam in isto, judices, hoc novum reperietis. Audimus aliquem tabulas nunquam confecisse; quae est opinio hominum de M. Antonio falsa; nam fecit diligentissime. Verum sit hoc genus aliquod minime probandum. Audimus alium non ab initio fecisse, sed ex tempore aliquo confecisse: est aliqua etiam hujusce rei ratio. Hoc vero novum et ridiculum est quod hic nobis respondit quum

ab eo tabulas postularemus, usque ad M. Terentium [et] C. Cassium consules confecisse, postea destitisse. Alio loco hoc cujusmodi sit considerabimus; nunc nihil ad me attinet; horum enim temporum in quibus nunc versor habeo tabulas et tuas et patris. Plurima signa pulcherrima, plurimas tabulas optimas deportasse te negare non potes: atque utinam neges. Unum ostende in tabulis aut tuis aut patris tui emptum esse: vicisti. Ne haec quidem duo signa pulcherrima quae nunc ad impluvium tuum stant, quae multos annos ante valvas Junonis Samiae steterunt, habes quomodo emeris; haec, inquam, duo, quae in aedibus tuis sola jam sunt, quae sectorem exspectant, relicta ac destituta a ceteris signis.

XXIV. At, credo, in hisce solis rebus indomitas cupiditates atque effrenatas habebat: ceterae libidines ejus ratione aliqua aut modo continebantur. Quam multis istum ingenuis, quam multis matribusfamilias in illa tetra atque impura legatione vim attulisse existimatis? Ecquo in oppido pedem posuit ubi non plura stuprorum flagitiorumque suorum quam adventus sui vestigia reliquerit? Sed ego omnia quae negari poterunt praetermittam; etiam haec quae certissima sunt et clarissima relinquam: unum aliquod de nefariis istius factis eligam, quo facilius ad Siciliam possim aliquando, quae mihi hoc oneris negotiique imposuit, pervenire. Oppidum est in Hellesponto Lampsacum, judices, in primis Asiae provinciae clarum et nobile; homines autem ipsi Lampsaceni quum summe in omnes cives Romanos officiosi, tum praeterea maxime sedati et quieti, prope praeter ceteros ad summum Graecorum otium potius quam ad ullam vim aut tumultum accommodati. Accidit, quum iste a Cn. Dolabella efflagitasset, ut se ad regem Nicomedem regemque Sadalam mitteret, quumque iter hoc sibi magis ad quaestum suum quam ad rei publicae tempus accommodatum depoposcisset, ut illo itinere veniret Lampsacum cum magna calamitate et prope pernicie civitatis. Deducitur iste ad Janitorem quendam hospitem, comitesque ejus item apud ceteros hospites collocantur. Ut mos erat istius, atque ut eum suae libidines flagitiose facere admonebant, stat-

negotium dat illis suis comitibus, nequissimis turpissimisque hominibus, uti videant et investigent ecqua virgo sit aut mulier digna quamobrem ipse Lampsaci diutius commoraretur.

XXV. Erat comes ejus Rubrius quidam, homo factus ad istius libidines, qui miro artificio quocunque venerat haec investigare omnia solebat. Is ad eum rem istam defert, Philodamum esse quendam, genere, honore, copiis, existimatione facile principem Lampsacenorum: ejus esse filiam quae cum patre habitaret propterea quod virum non haberet, mulierem eximia pulchritudine, sed eam summa integritate pudicitiaque existimari. Homo ut haec audivit, sic exarsit ad id quod non modo ipse nunquam viderat, sed ne audierat quidem ab eo qui ipse vidisset, ut statim ad Philodamum migrare se diceret velle. Hospes Janitor qui nihil suspicaretur veritus ne quid in ipso se offenderetur, hominem summa vi retinere coepit. Iste qui hospitis relinquendi causam reperire non posset, alia sibi ratione viam munire ad stuprum coepit: Rubrium delicias suas, in omnibus ejusmodi rebus adjutorem suum et conscium, parum laute deversari dicit; ad Philodamum deduci jubet. Quod ubi est Philodamo nuntiatum, tametsi erat ignarus quantum sibi ac liberis suis jam tum mali constitueretur, tamen ad istum venit; ostendit munus illud suum non esse; se, quum suae partes essent hospitum recipiendorum, tum ipsos tamen praetores et consules non legatorum assecias recipere solere. Iste qui una cupiditate raperetur totum illius postulatum causamque neglexit: per vim ad eum qui recipere non debebat Rubrium deduci imperavit.

XXVI. Hic Philodamus posteaquam jus suum obtinere non potuit, ut humanitatem consuetudinemque suam retineret laborabat. Homo qui semper hospitalissimus amicissimusque nostrorum hominum existimatus esset, noluit videri ipsum illum Rubrium invitus [in] domum suam recepisse: magnifice et ornate, ut erat in primis inter suos copiosus, convivium comparat: rogat Rubrium ut quos ei commodum sit invitet, locum sibi soli si videatur relinquat: etiam filium suum lectis-

simum adolescentem, foras ad propinquum suum quendam mittit ad cenam. Rubrius istius comites invitat: eos omnes Verres certiores facit quid opus esset. Mature veniunt: discumbitur. Fit sermo inter eos, et invitatio ut Graeco more biberetur. Hortatur hospes: poscunt majoribus poculis: celebratur omnium sermone laetitiaque convivium. Posteaquam satis calere res Rubrio visa est, Quaeso, inquit, Philodame, cur ad nos filiam tuam non intro vocari jubes? Homo qui et summa gravitate, et jam id aetatis et parens esset, obstupuit hominis improbi dicto. Instare Rubrius. Tum ut aliquid responderet negavit moris esse Graecorum, ut in convivio virorum accumberent mulieres. Hic tum alius ex alia parte: Enimvero ferendum hoc [quidem] non est; vocetur mulier: et simul servis suis Rubrius ut januam clauderent et ipsi ad fores assisterent imperat. Quod ubi ille intellexit id agi atque id parari ut filiae suae vis afferretur, servos suos ad se vocat: his imperat ut se ipsum negligant, filiam defendant; excurrat aliquis qui hoc tantum domestici mali filio nuntiet. Clamor interea fit tota domo inter servos Rubrii atque hospitis. Jactatur domi suae vir primus et homo honestissimus: pro se quisque manus affert: aqua denique ferventi a Rubrio ipso Philodamus perfunditur. Haec ubi filio nuntiata sunt, statim exanimatus ad aedes contendit ut et vitae patris et pudicitiae sororis succurreret. Omnes eodem animo Lampsaceni simul ut hoc audierunt, quod eos quum Philodami dignitas, tum injuriae magnitudo movebat, ad aedes noctu convenerunt. Hic lictor istius Cornelius, qui cum ejus servis erat a Rubrio quasi in praesidio ad auferendam mulierem collocatus, occiditur, servi nonnulli vulnerantur, ipse Rubrius in turba sauciatur; iste qui sua cupiditate tantos tumultus concitatos videret, cupere aliqua evolare si posset.

XXVII. Postridie homines mane in contionem conveniunt: quaerunt quid optimum factu sit: pro se quisque, ut in quoque erat auctoritatis plurimum, ad populum loquebatur: inventus est nemo cujus non haec et sententia esset et oratio: Non esse metuendum, si istius nefarium scelus Lampsaceni ulti vi manuque

essent, ne senatus populusque Romanus in eam civitatem animadvertendum putaret: quod si hoc jure legati populi Romani in socios nationesque exteras uterentur, ut pudicitiam liberorum servare ab eorum libidine tutam non liceret, quidvis esse perpeti satius quam in tanta vi atque acerbitate versari. Haec quum omnes sentirent et quum in etiam rationem pro suo quisque sensu ac dolore loqueretur, omnes ad eam domum in qua iste deversabatur profecti sunt; caedere januam saxis, instare ferro, ligna et sarmenta circumdare, ignemque subjicere coeperunt. Tum cives Romani qui Lampsaci negotiabantur concurrunt: orant Lampsacenos ut gravius apud eos nomen legationis quam injuria legati putaretur: sese intelligere hominem illum esse impurum ac nefarium; sed quoniam nec perfecisset quod conatus esset, neque futurus esset Lampsaci postea, levius eorum peccatum fore si homini scelerato pepercissent quam si legato non pepercissent. Sic iste multo sceleratior et nequior quam ille Hadrianus aliquanto etiam felicior fuit. Ille quod ejus avaritiam cives Romani ferre non potuerant Uticae domi suae vivus exustus est: idque illi merito accidisse existimatum est, ut laetarentur omnes neque ulla animadversio constitueretur: hic sociorum ambustus incendio, tamen ex illa flamma periculoque evolavit; neque adhuc causam ullam excogitare potuit quamobrem commiserit aut quid evenerit ut in tantum periculum veniret. Non enim potest dicere, Quum seditionem sedare vellem, quum frumentum imperarem, quum stipendium cogerem, quum aliquid denique rei publicae causa gererem; quod acrius imperavi, quod animadverti, quod minatus sum. Quae si diceret, tamen ignosci non oporteret, si nimis atrociter imperando sociis in tantum adductus periculum videretur.

XXVIII. Nunc quum ipse causam illius tumultus neque veram dicere neque falsam confingere audeat, homo autem ordinis sui frugalissimus, qui tum accensus C. Neroni fuit, P. Tettius, haec eadem se Lampsaci cognosse dixerit, vir omnibus rebus ornatissimus C. Varro, qui tum in Asia tribunus militum fuit, haec

eadem ipse se ex Philodamo audisse dicat—potestis dubitare quin istum fortuna non tam ex illo periculo eripere voluerit quam ad vestrum judicium reservare? Nisi vero illud dicet quod et in testimonio Tettii priore actione interpellavit Hortensius:—quo tempore quidem signi satis dedit, si quid esset quod posset dicere, se tacere non posse, ut quamdiu tacuit in ceteris testibus scire omnes possemus nihil habuisse quod diceret:—hoc tum dixit, Philodamum et ejus filium a C. Nerone esse damnatos. De quo ne multa disseram, tantum dico, secutum id esse Neronem et ejus consilium, quod Cornelium lictorem occisum esse constaret: putasse non oportere esse cuiquam ne in ulciscenda quidem injuria hominis occidendi potestatem. In quo video Neronis judicio non te absolutum esse improbitatis, sed illos damnatos esse caedis. Verum ista damnatio tamen cujusmodi fuit? Audite, quaeso, judices, et aliquando miseremini sociorum, et ostendite aliquid his in vestra fide praesidii esse oportere.

XXIX. Quod toti Asiae jure occisus videbatur istius ille, verbo lictor, re vera minister improbissimae cupiditatis, pertimuit iste ne Philodamus Neronis judicio liberaretur: rogat et orat Dolabellam ut de sua provincia decedat, ad Neronem proficiscatur; se demonstrat incolumem esse non posse, si Philodamo vivere atque aliquando Romam venire licuisset. Commotus est Dolabella: fecit id quod multi reprehenderunt, ut exercitum, provinciam, bellum relinqueret, et in Asiam hominis nequissimi causa in alienam provinciam proficisceretur. Posteaquam ad Neronem venit, contendit ab eo ut Philodami causam cognosceret. Venerat ipse qui esset in consilio et primus sententiam diceret; adduxerat etiam praefectos et tribunos militares suos quos Nero omnes in consilium vocavit; erat in consilio etiam aequissimus judex ipse Verres; erant nonnulli togati creditores Graecorum, quibus ad exigendas pecunias improbissimi cujusque legati plurimum prodest gratia. Ille miser defensorem neminem reperire poterat. Quis enim esset aut togatus qui Dolabellae gratia, aut Graecus qui ejusdem vi et imperio non moveretur? Accusator

autem apponitur civis Romanus de creditoribus Lampsacenorum, qui si dixisset quod iste jussisset, per ejusdem istius lictores a populo pecuniam posset exigere. Quum haec omnia tanta contentione, tantis copiis agerentur; quum illum miserum multi accusarent, nemo defenderet; quumque Dolabella cum suis praefectis pugnaret in consilio; Verres fortunas agi suas diceret; idem testimonium diceret, idem esset in consilio, idem accusatorem parasset; haec omnia fierent et quum hominem constaret occisum, tamen tanta vis istius injuriae, tanta in isto improbitas putabatur ut de Philodamo AMPLIVS pronuntiaretur.

XXX. Quid ego nunc in altera actione Cn. Dolabellae spiritus, quid hujus lacrimas et concursationes proferam? quid C. Neronis, viri optimi atque innocentissimi, nonnullis in rebus animum nimium timidum atque demissum? qui in illa re quid facere potuerit non habebat, nisi forte, id quod omnes tum desiderabant, ut ageret eam rem sine Verre et Dolabella. Quidquid esset sine his actum, omnes probarent: tum vero quod pronuntiatum est, non per Neronem judicatum sed per Dolabellam ereptum existimabatur. Condemnatur enim perpaucis sententiis Philodamus et ejus filius. Adest, instat, urget Dolabella ut quamprimum securi feriantur, quo quam minime multi ex illis de istius nefario scelere audire possent. Constituitur in foro Laodiceae spectaculum acerbum et miserum et grave toti Asiae provinciae; grandis natu parens adductus ad supplicium; ex altera parte filius; ille quod pudicitiam liberorum, hic quod vitam patris famamque sororis defenderat. Flebat uterque non de suo supplicio, sed pater de filii morte, de patris filius. Quid lacrimarum ipsum Neronem putatis profudisse? quem fletum totius Asiae fuisse? quem luctum et gemitum Lampsacenorum? securi esse percussos homines innocentes, nobiles, socios populi Romani atque amicos, propter hominis flagitiosissimi singularem nequitiam atque improbissimam cupiditatem. Jam, jam, Dolabella, neque me tui neque tuorum liberum, quos tu miseros in egestate atque in solitudine reliquisti, misereri potest. Verresne tibi tanti fuit ut

ejus libidinem hominum innocentium sanguine lui velles? Idcircone exercitum atque hostem relinquebas ut tua vi et crudelitate istius hominis improbissimi pericula sublevares? Quod enim eum tibi quaestoris in loco constitueras, idcirco tibi amicum in perpetuum fore putasti? Nesciebas ab eo Cn. Carbonem consulem, cujus re vera quaestor fuerat, non modo relictum sed etiam spoliatum auxiliis, pecunia, nefarie oppugnatum et proditum? Expertus igitur es istius perfidiam tum quum se ad inimicos tuos contulit, quum in te homo ipse nocens acerrimum testimonium dixit, quum rationes ad aerarium nisi damnato te referre noluit.

XXXI. Tantaene tuae, Verres, libidines erunt ut eas capere ac sustinere non provinciae populi Romani, non nationes exterae possint? Tune quod videris, quod audieris, quod concupieris, quod cogitaris, nisi id ad nutum tuum praesto fuerit, nisi libidini tuae cupiditatique paruerit, immittentur homines, expugnabuntur domus, civitates non modo pacatae, verum etiam sociorum atque amicorum ad vim atque ad arma confugient, ut ab se atque a liberis suis legati populi Romani scelus ac libidinem propulsare possint? Nam quaero abs te circumsessusne sis Lampsaci, coeperitne domum in qua deversabare illa multitudo incendere; voluerintne legatum populi Romani comburere vivum Lampsaceni. Negare non potes. Habeo enim testimonium [tuum] quod apud Neronem dixisti; habeo quas ad eundem literas misisti. Recita hunc ipsum locum de testimonio. TESTIMONIVM C. VERRIS IN ARTEMIDORVM. [Recita ex Verris literis ad Neronem. EX LITERIS C. VERRIS AD C. NERONEM] NON MVLTO POST IN DOMVM. Bellumne populo Romano Lampsacena civitas facere conabatur, deficere ab imperio ac nomine nostro volebat? Video enim et ex iis quae legi et audivi intelligo, in qua civitate non modo legatus populi Romani circumsessus, non modo igni, ferro, manu, copiis oppugnatus, sed aliqua ex parte violatus sit, nisi publice satisfactum sit, ei civitati bellum indici atque inferri solere. Quae fuit igitur causa cur cuncta civitas Lampsacenorum de contione, quemadmodum tute scribis, domum tuam concurrerit? Tu enim

neque in literis quas Neroni mittis, neque in testimonio causam tanti tumultus ostendis ullam. Obsessum te dicis, ignem allatum, sarmenta circumdata, lictorem tuum occisum esse dicis, prodeundi tibi in publicum potestatem factam negas: causam hujus tanti terroris occultas. Nam si quam Rubrius injuriam suo nomine ac non impulsu tuo et tua cupiditate fecisset, de tui comitis injuria questum ad te potius quam te oppugnatum venirent. Quum igitur quae causa illius tumultus fuerit testes a nobis producti dixerint, ipse celarit, nonne causam hanc quam nos proposuimus quum illorum testimonia tum istius taciturnitas perpetua confirmat?

XXXII. Huic homini parcetis igitur, judices, cujus tanta peccata sunt ut ii quibus injurias fecerit neque legitimum tempus exspectare ad ulciscendum neque vim tantam doloris in posterum differre potuerint? Circumsessus es. A quibus? A Lampsacenis: barbaris hominibus, credo, aut iis qui populi Romani nomen contemnerent. Immo vero ab hominibus et natura et consuetudine et disciplina lenissimis, porro autem populi Romani conditione sociis, fortuna servis, voluntate supplicibus; ut perspicuum sit omnibus, nisi tanta acerbitas injuriae, tanta vis sceleris fuisset, ut Lampsaceni moriendum sibi potius quam perpetiendum putarent, nunquam illos in eum locum progressuros fuisse ut vehementius odio libidinis tuae quam legationis metu moverentur. Nolite, per deos immortales, cogere socios atque exteras nationes hoc uti perfugio quo, nisi vos vindicatis, utentur necessario. Lampsacenos in istum nunquam ulla res mitigasset, nisi eum poenas Romae daturum credidissent. Etsi talem acceperant injuriam quam nulla lege satis digne persequi possent, tamen incommoda sua nostris committere legibus et judiciis quam dolori suo permittere maluerunt. Tu mihi—quum circumsessus a tam illustri civitate sis propter tuum scelus atque flagitium; quum coëgeris homines miseros et calamitosos quasi desperatis nostris legibus et judiciis ad vim, ad manus, ad arma confugere; quum te in oppidis et civitatibus amicorum non legatum populi Romani sed tyrannum libidinosum crudelemque prae-

bueris: quum apud exteras nationes imperii nominisque nostri famam tuis probris flagitiisque violaris; quum te ex ferro amicorum populi Romani eripueris, atque ex flamma sociorum evolaris—hic tibi perfugium speras futurum? Erras. Ut huc incideres non ut hic conquiesceres illi te vivum exire passi sunt.

XXXIII. Et ais judicium esse factum te injuria circumsessum esse Lampsaci, quod Philodamus cum filio condemnatus sit. Quid si doceo, si planum facio, teste homine nequam, verum ad hanc rem tamen idoneo, te ipso, inquam, teste docebo, te hujus circumsessionis tuae causam et culpam in alios transtulisse, neque in eos quos tu insimularas esse animadversum. Jam nihil te judicium Neronis adjuvat. Recita quas ad Neronem literas misit. EPISTOLA C. VERRIS AD NERONEM. THEMISTAGORAS ET THESSALVS. Themistagoram et Thessalum scribis populum concitasse. Quem populum? Qui te circumsedit, qui te vivum comburere conatus est. Ubi hos persequeris? ubi accusas? ubi defendis jus nomenque legati? In Philodami judicio dices id actum? Cedo mihi ipsius Verris testimonium: videamus quid idem iste juratus dixerit. [Recita.] AB ACCVSATORE ROGATVS RESPONDIT IN HOC IVDICIO NON PERSEQVI: SIBI IN ANIMO ESSE ALIO TEMPORE PERSEQVI. Quid igitur te juvat Neronis judicium, quid Philodami damnatio? Legatus quum esses circumsessus, quumque, quemadmodum tute ad Neronem scripsisti, populo Romano communique causae legatorum facta esset insignis injuria, non es persecutus: dicis tibi in animo esse alio tempore persequi. Quod fuit id tempus? quando es persecutus? Cur imminuisti jus legationis? cur causam populi Romani deseruisti ac prodidisti? cur injurias tuas conjunctas cum publicis reliquisti? Non te ad senatum causam deferre, non de tam atrocibus injuriis conqueri, non eos homines qui populum concitarent consulum literis evocandos curare oportuit? Nuper M. Aurelio Scauro postulante, quod is Ephesi se quaestorem vi prohibitum esse dicebat quo minus e fano Dianae servum suum, qui in illud asylum confugisset, abduceret, Pericles Ephesius, homo nobilissimus, Romam evocatus est, quod auctor injuriae

illius fuisse argueretur: tu, si te legatum ita Lampsaci tractatum esse senatum docuisses, ut tui comites vulnerarentur, lictor occideretur, ipse circumsessus paene incenderere, ejus autem rei duces et auctores principes fuisse quos scribis Themistagoram et Thessalum, quis non commoveretur? quis non ex injuria quae tibi esset facta sibi provideret? quis non in ea re causam tuam, periculum commune agi arbitraretur? Etenim nomen legati ejusmodi esse debet quod non modo inter sociorum jura sed etiam inter hostium tela incolume versetur.

XXXIV. Magnum hoc Lampsacenum crimen est libidinis atque improbissimae cupiditatis. Accipite nunc avaritiae propemodum in suo genere non levius. Milesios navem poposcit quae eum praesidii causa Myndum prosequeretur. Illi statim myoparonem egregium de sua classe ornatum atque armatum dederunt. Hoc praesidio Myndum profectus est. Nam quid Milesiis lanae publicae abstulerit, item de sumptu in adventum, de contumeliis et injuriis in magistratum Milesium, tametsi dici quum vere, tum graviter et vehementer potest, tamen dicere praetermittam, eaque omnia testibus integra reservabo: illud, quod neque taceri ullo modo, neque dici pro dignitate potest, cognoscite. Milites remigesque Miletum Myndo pedibus reverti jubet: ipse myoparonem pulcherrimum de decem Milesiorum navibus electum L. Magio et L. Fannio qui Myndi habitabant vendidit. Hi sunt homines quos nuper senatus in hostium numero habendos censuit: hoc illi navigio ad omnes populi Romani hostes usque ab Dianio quod in Hispania est ad Sinopam quae in Ponto est navigaverunt. O dii immortales, incredibilem avaritiam, singularemque audaciam! Navem tu de classe populi Romani, quam tibi Milesia civitas ut te prosequeretur dedisset, ausus es vendere? Si te magnitudo maleficii, si [te] hominum existimatio non movebat, ne illud quidem cogitabas, hujus improbissimi furti sive adeo nefariae praedae tam illustrem ac tam nobilem civitatem testem futuram? An quia tum Cn. Dolabella in eum, qui ei myoparoni praefuerat Milesiisque rem ges-

tam renuntiarat, animadvertere tuo rogatu conatus est, renuntiationemque ejus quae erat in publicas literas relata illorum legibus tolli jusserat, idcirco te ex hoc crimine elapsum esse arbitrabare?

XXXV. Multum te ista fefellit opinio, et quidem multis in locis. Semper enim existimasti et maxime in Sicilia satis cautum tibi ad defensionem fore si aut referri aliquid in literas publicas vetuisses, aut quod relatum esset tolli coëgisses. Hoc quam nihil sit, tametsi ex multis Siciliae civitatibus priore actione didicisti, tamen etiam in hac ipsa civitate cognosce. Sunt illi quidem dicto audientes quamdiu adsunt ii qui imperant: simulac discesserunt, non solum illud perscribunt quod tum prohibiti sunt, sed etiam causam adscribunt cur non tum in literas relatum sit. Manent istae literae Mileti, manent, et dum erit illa civitas manebunt. Decem enim naves jussu L. Murenae populus Milesius ex pecunia vectigali populo Romano fecerat, sicut pro sua quaeque parte Asiae ceterae civitates; quamobrem unam ex decem, non praedonum repentino adventu sed legati latrocinio, non vi tempestatis sed hac horribili tempestate sociorum amissam in literas publicas rettulerunt. Sunt Romae legati Milesii, homines nobilissimi ac principes civitatis, qui tametsi mensem Februarium et consulum designatorum nomen exspectant, tamen hoc tantum facinus non modo negare interrogati, sed ne producti quidem reticere poterunt: dicent, inquam, et religione adducti et domesticarum legum metu, quid illo myoparone factum sit; ostendent C. Verrem in ea classe quae contra piratas aedificata sit piratam ipsum consceleratum fuisse.

XXXVI. C. Malleolo quaestore Cn. Dolabellae occiso duas sibi hereditates venisse arbitratus est; unam quaestoriae procurationis, nam a Dolabella statim pro quaestore jussus est esse; alteram tutelae, nam quum pupilli Malleoli tutor esset, in bona ejus impetum fecit. Nam Malleolus in provinciam sic copiose profectus erat ut domi prorsus nihil relinqueret; praeterea pecunias occuparat apud populos et syngraphas fecerat; argenti optimi caelati grande pondus secum tulerat; nam ille

quoque sodalis istius erat in hoc morbo et cupiditate; grande pondus argenti, familiam magnam, multos artifices, multos formosos homines reliquit. Iste quod argenti placuit invasit; quae mancipia voluit abduxit; vina ceteraque quae in Asia facillime comparantur, quae ille reliquerat, asportavit; reliqua vendidit, pecuniam exegit. Quum [eum] ad HS vicies quinquies redegisse constaret, ut Romam rediit, nullam literam pupillo, nullam matri ejus, nullam tutoribus reddidit; servos artifices pupilli quum haberet domi, circum pedes autem homines formosos et literatos, suos esse dicebat, se emisse. Quum saepius mater et avia pueri postularent, uti, si non redderet pecuniam nec rationem daret, diceret saltem quantum pecuniae Malleoli deportasset, a multis efflagitatus aliquando dixit HS decies: deinde in codicis extrema cera nomen infimum in flagitiosa litura fecit: expensa Chrysogono servo HS sexcenta millia accepta pupillo Malleolo rettulit. Quomodo ex decies HS sexcenta sint facta; quomodo DC eodem modo quadrarint ut illa de Cn. Carbonis pecunia reliqua HS sexcenta facta sint; quomodo Chrysogono expensa lata sint; cur id nomen infimum in lituraque sit vos existimabitis. Tamen HS sexcenta millia quum accepta rettulisset, HS quinquaginta millia soluta non sunt; homines, postea-quam reus factus est, alii redditi, alii etiam nunc retinentur: peculia omnium vicariique retinentur.

XXXVII. Haec est istius praeclara tutela. En cui tuos liberos committas: en memoria mortui sodalis: en metus vivorum existimationis. Quum tibi se tota Asia spoliandam ac vexandam praebuisset, quum tibi exposita esset omnis ad praedandum Pamphylia, contentus his tam opimis rebus non fuisti; manus a tutela, manus a pupillo, manus a sodalis filio abstinere non potuisti? Jam te non Siculi, non aratores, ut dictitas, circumveniunt, non hi qui decretis edictisque tuis in te concitati infestique sunt: Malleolus a me productus est, et mater ejus atque avia, quae miserae, flentes, eversum a te puerum patriis bonis esse dixerunt. Quid exspectas? an dum ab inferis ipse Malleolus exsistat, atque abs te officia tutelae, sodalitatis familiaritatisque flagitet? Ipsum

putato adesse. Homo avarissime et spurcissime, redde bona sodalis filio: si non quae abstulisti, at quae confessus es. Cur cogis sodalis filium hanc primam in foro vocem cum dolore et querimonia emittere? cur sodalis uxorem, sodalis socrum, domum denique totam sodalis mortui, contra te testimonium dicere? cur pudentissimas lectissimasque feminas in tantum virorum conventum insolitas invitasque prodire cogis? Recita omnium testimonia. TESTIMONIVM MATRIS ET AVIAE.

XXXVIII. Pro quaestore vero quomodo iste commune Milyadum vexarit, quomodo Lyciam, Pamphyliam, Pisidiam, Phrygiamque totam frumento imperando, aestimando, hac sua quam tum primum excogitavit Siciliensi aestimatione afflixerit, non est necesse demonstrare verbis. Hoc scitote: his nominibus—quae res per hunc gestae sunt quum iste civitatibus frumentum, coria, cilicia, saccos imperaret, neque ea sumeret proque his rebus pecuniam exigeret—his nominibus solis Cn. Dolabellae HS ad tricies litem esse aestimatam. Quae omnia etiamsi voluntate Dolabellae fiebant, per istum tamen omnia gerebantur. Consistam in uno nomine: multa enim sunt ex eodem genere. Recita. DE LITIBVS AESTIMATIS CN. DOLABELLAE PR. PECVNIAE REDACTAE. QUOD A COMMVNI MILYADVM. Te haec coëgisse, te aestimasse, tibi pecuniam numeratam esse dico: eademque vi et injuria, quum pecunias maximas cogeres, per omnes partes provinciae te tamquam aliquam calamitosam tempestatem pestemque pervasisse demonstro. Itaque M. Scaurus, qui Cn. Dolabellam accusavit, istum in sua potestate ac ditione tenuit. Homo adolescens quum istius in inquirendo multa furta ac flagitia cognosset, fecit perite et callide: volumen ejus rerum gestarum maximum isti ostendit: ab homine quae voluit in Dolabellam abstulit; istum testem produxit: dixit iste quae velle accusatorem putavit. Quo ex genere mihi testium qui cum isto furati sunt si uti voluissem magna copia fuisset; qui ut se periculo litium conjunctione criminum liberarent, quo ego vellem descensuros pollicebantur. Eorum ego voluntatem omnium repudiavi. Non modo proditori sed ne perfugae quidem

locus in meis castris cuiquam fuit. Forsitan meliores illi accusatores habendi sint qui haec omnia fecerunt. Ita est: sed ego defensorem in mea persona, non accusatorem maxime laudari volo. Rationes ad aerarium antequam Dolabella condemnatus est non audet referre: impetrat a senatu ut dies sibi prorogaretur, quod tabulas suas ab accusatoribus Dolabellae obsignatas diceret, proinde quasi exscribendi potestatem non haberet. Solus est hic qui nunquam rationes ad aerarium referat.

XXXIX. Audistis quaestoriam rationem tribus versiculis relatam; legationis non nisi condemnato et ejecto eo qui posset reprehendere; nunc denique praeturae quam ex senatus consulto statim referre debuit usque ad hoc tempus non rettulit. Quaestorem se in senatu exspectare dixit; proinde quasi non, ut quaestor sine praetore possit rationem referre, ut tu Hortensi, ut omnes, eodem modo sine quaestore praetor. Dixit idem Dolabellam impetrasse. Omen magis patribus conscriptis quam causa placuit. Probaverunt. Verum quaestores quoque jampridem venerunt. Cur non rettulisti? Illarum rationum ex ea faece legationis quaestoriaeque tuae procurationis illa sunt nomina, quae Dolabellae necessario sunt aestimata. EX LITIBVS AESTIMATIS DOLABELLAE PR. ET PROPR. Quod minus Dolabella Verri acceptum rettulit quam Verres illi expensum tulerit, HS quingenta triginta quinque millia; et quod plus fecit Dolabella Verrem accepisse quam iste in suis tabulis habuit, HS ducenta triginta duo millia; et quod plus frumenti fecit accepisse istum, HS decies et octingenta millia, quod tu, homo castissimus, aliud in tabulis habebas. Hinc aliae extraordinariae pecuniae, quas nullo duce tamen aliqua ex particula investigamus, redundarunt: hinc ratio cum Q. et Cn. Postumis Curtiis multis nominibus quorum in tabulis iste habet nullum: hinc HS quaterdecies P. Tadio numeratum Athenis testibus planum faciam; hinc empta apertissime praetura; nisi forte id etiam dubium est quomodo iste praetor factus sit. Homo scilicet aut industria aut opera probata aut frugalitatis existimatione praeclara,

aut denique, id quod levissimum est, assiduitate, qui ante quaesturam cum meretricibus lenonibusque vixisset, quaesturam ita gessisset quemadmodum cognovistis, Romae post quaesturam illam nefariam vix triduum constitisset, absens non in oblivione jacuisset, sed in assidua commemoratione omnibus omnium flagitiorum fuisset, is repente, ut Romam venit, gratis praetor factus est. Alia porro pecunia ne accusaretur data. Cui sit data, nihil ad me, nihil ad rem pertinere arbitror: datam quidem esse tum inter omnes recenti negotio facile constabat. Homo stultissime et amentissime, tabulas quum conficeres, et quum extraordinariae pecuniae crimen subterfugere velles, satis te elapsurum omni suspicione arbitrabare, si quibus pecuniam credebas iis expensum non ferres neque in tuas tabulas ullum nomen referres, quum tot tibi nominibus acceptum Curtii referrent? Quid proderat tibi te expensum illis non tulisse? An tuis solis tabulis te causam dicturum existimasti?

XL. Verum ad illam jam veniamus praeclaram praeturam, criminaque ea quae notiora sunt his qui adsunt quam nobis qui meditati ad dicendum paratique venimus; in quibus non dubito quin offensionem negligentiae vitare atque effugere non possim. Multi enim ita dicent: De illo nihil dixit, in quo ego interfui: illam injuriam non attigit, quae mihi aut quae amico meo facta est, quibus ego in rebus interfui. His omnibus qui istius injurias norunt, hoc est, populo Romano universo, me vehementer excusatum volo, non negligentia mea fore ut multa praeteream, sed quod alia testibus integra reservari velim, multa autem propter rationem brevitatis ac temporis praetermittenda existimem. Fatebor etiam illud invitus, me prorsus, quum iste punctum temporis nullum vacuum peccato praeterire passus sit, omnia quae ab isto commissa sunt non potuisse cognoscere. Quapropter ita me de praeturae criminibus auditote, ut ex utroque genere et juris dicundi et sartorum tectorum exigendorum ea postuletis, quae maxime digna sunt eo reo cui parvum ac mediocre objici nihil oporteat. Nam ut praetor factus est qui auspicato a Chelidone surrexisset, sortem nactus est urbanae provinciae [ma-

ex sua Chelidonisque quam ex populi Romani voluntate. Qui principio qualis in edicto constituendo fuerit cognoscite.

XLI. P. Annius Asellus mortuus est C. Sacerdote praetore. Is quum haberet unicam filiam neque census esset, quod natura hortabatur, lex nulla prohibebat, fecit ut filiam bonis suis heredem institueret. Heres erat filia. Faciebant omnia cum pupilla, legis aequitas, voluntas patris, edicta praetorum, consuetudo juris ejus quod erat tum quum Asellus est mortuus. Iste praetor designatus—utrum admonitus an tentatus, an, qua est ipse sagacitate in his rebus, sine duce ullo, sine indice, pervenerit ad hanc improbitatem nescio; vos tantum hominis audaciam amentiamque cognoscite—appellat heredem L. Annium qui erat institutus secundum filiam; non enim mihi persuadetur istum ab illo prius appellatum: dicit se posse ei condonare edicto hereditatem; docet hominem quid possit fieri. Illi bona res, huic vendibilis videbatur. Iste, tametsi singulari est audacia, tamen ad pupillae matrem submittebat: malebat pecuniam accipere ne quid novi ediceret quam ut hoc edictum tam improbum et [tam] inhumanum interponeret. Tutores pecuniam praetori si pupillae nomine dedissent, grandem praesertim, quemadmodum in rationem inducerent, quemadmodum sine periculo suo dare possent, non videbant: simul et istum fore tam improbum non arbitrabantur. Saepe appellati pernegaverunt. Iste ad arbitrium ejus cui condonabat hereditatem ereptam a liberis, quam aequum edictum conscripserit, quaeso, cognoscite. QVVM INTELLIGAM LEGEM VOCONIAM... Quis unquam crederet mulierum adversarium Verrem futurum? an ideo aliquid contra mulieres fecit ne totum edictum ad Chelidonis arbitrium scriptum videretur? Cupiditati hominum ait se obviam ire. Quis potius non modo his temporibus sed etiam apud majores nostros? quis tam remotus fuit a cupiditate? Dic, quaeso, cetera: delectat enim me hominis gravitas, scientia juris, auctoritas. [Recita.] QVI AB A. POSTVMIO Q. FVLVIO CENSORIBVS POSTVE EA... FECIT, FECERIT. Quis unquam edixit isto modo? quis unquam ejus rei fraudem aut periculum

proposuit edicto, quae neque post edictum neque ante edictum provideri potuit?

XLII. Jure, legibus, auctoritate omnium qui consulebantur testamentum P. Annius fecerat, non improbum, non inofficiosum, non humanum; quod si ita fecisset, tamen post illius mortem nihil de testamento illius novi juris constitui oporteret. Voconia lex te videlicet delectabat? Imitatus esses ipsum illum [Q.] Voconium qui lege sua hereditatem ademit nulli neque virgini neque mulieri: sanxit in posterum, qui post eos censores census esset, ne quis heredem virginem neve mulierem faceret. In lege Voconia non est FECIT, FECERIT; neque in ulla praeteritum tempus reprehenditur nisi ejus rei quae sua sponte scelerata et nefaria est ut, etiamsi lex non esset, magno opere vitanda fuerit. Atque in his [ipsis] rebus multa videmus ita sancta esse legibus ut ante facta in judicium non vocentur. Cornelia testamentaria, nummaria, ceterae complures, in quibus non jus aliquod novum populo constituitur, sed sancitur ut, quod semper malum facinus fuerit, ejus quaestio ad populum pertineat ex certo tempore. De jure vero civili si quis novi quid instituerit, is omnia quae ante acta sunt rata esse non patietur? Cedo mihi leges Atinias, Furias, ipsam, ut dixi, Voconiam, omnes praeterea de jure civili: hoc reperies in omnibus statui jus quo post eam legem populus utatur. Qui plurimum tribuunt edicto, praetoris edictum legem annuam dicunt esse. Tu edicto plus amplecteris quam lege. Si finem edicto praetoris afferunt Kalendae Januariae, cur non initium quoque [edicti] nascitur a Kalendis Januariis? An in eum annum progredi nemo poterit edicto quo praetor alius futurus est; in illum quo alius praetor fuit regredietur? Ac si hoc juris non unius hominis causa edixisses, cautius composuisses.

XLIII. Scribis, SI QVIS HEREDEM FECIT, FECERIT. Quid si plus legarit quam ad heredem heredesve perveniat, quod per legem Voconiam ei qui census non sit licet? cur hoc quum in eodem genere sit non caves? Quia non generis sed hominis causam verbis complecteris, ut facile appareat te pretio esse commotum. At-

que hoc si in posterum edixisses, minus esset nefarium, tamen esset improbum; sed tum vituperari posset, in dubium venire non posset; nemo enim committeret. Nunc est ejusmodi edictum ut quivis intelligat non populo esse scriptum sed P. Annii secundis heredibus. Itaque quum abs te caput illud tam multis verbis mercenario prooemio esset ornatum, ecquis est inventus postea praetor qui idem illud ediceret? Non modo nemo edixit, sed ne metuit quidem quisquam ne quis ediceret. Nam post te praetorem multi testamenta eodem modo fecerunt: in his nuper Annaea de multorum propinquorum sententia, pecuniosa mulier, quod censa non erat, testamento fecit heredem filiam. Jam hoc magnum judicium hominum de istius singulari improbitate, quod Verres sua sponte instituisset, id neminem metuisse ne quis reperiretur qui istius institutum sequi vellet. Solus enim tu inventus es cui non satis fuerit corrigere voluntates vivorum, nisi etiam rescinderes mortuorum. Tu ipse ex Siciliensi edicto hoc sustulisti; noluisti ex improviso si quae res natae essent ex urbano edicto decernere. Quam postea tu tibi defensionem relinquebas, in ea maxime offendisti, quum tuam auctoritatem tute ipse edicto provinciali repudiabas.

XLIV. Atque ego non dubito quin ut mihi, cui filia maxime cordi est, res haec acerba videatur atque indigna, sic unicuique vestrum qui simili sensu atque indulgentia filiarum commovemini. Quid enim natura nobis jucundius, quid carius esse voluit, quid est dignius in quo omnis nostra diligentia indulgentiaque consumatur? Homo importunissime, cur tantam injuriam P. Annio mortuo fecisti? cur hunc dolorem cineri ejus atque ossibus inussisti, ut liberis ejus bona patria, voluntate patris, jure, legibus tradita eriperes, et cui tibi esset commodum condonares? Quibuscum vivi bona nostra partimur, iis praetor adimere nobis mortuis bona fortunasque poterit? NEC PETITIONEM, inquit, NEC POSSESSIONEM DABO. Eripies igitur pupillae togam praetextam? detrahes ornamenta non solum fortunae sed etiam ingenuitatis? Miramur ad arma contra istum

hominem Lampsacenos isse? miramur istum de provincia decedentem clam Syracusis profugisse? Nos si alienam vicem pro nostra injuria doleremus, vestigium istius in foro non esset relictum. Pater dat filiae; prohibes: leges sinunt; tamen te interponis. De suis bonis ita dat ut ab jure non abeat. Quid habes quod reprehendas? nihil, opinor. At ego concedo: prohibe si potes; si habes qui te audiat; si potest tibi dicto audiens esse quisquam. Eripias tu voluntatem mortuis, bona vivis, jus omnibus? Hoc populus Romanus non manu vindicasset, nisi te huic tempori atque huic judicio reservasset?

Posteaquam jus praetorium constitutum est, semper hoc jure usi sumus: si tabulae testamenti non proferrentur, tum, uti quemque potissimum heredem esse oporteret, si is intestatus mortuus esset, ita secundum eum possessio daretur. Quare hoc sit aequissimum facile est dicere; sed in re tam usitata satis est ostendere omnes antea jus ita dixisse, et hoc vetus edictum translatitiumque esse. XLV. Cognoscite aliud hominis in re vetere edictum novum; et simul, dum est unde jus civile discatur, adolescentes ei in disciplinam tradite. Mirum est hominis ingenium, mira prudentia. Minucius quidam mortuus est ante istum praetorem: ejus testamentum erat nullum: lege hereditas ad gentem Minuciam veniebat. Si habuisset iste edictum, quod ante istum et postea omnes habuerunt, possessio Minuciae genti esset data: si quis testamento se heredem esse arbitraretur quod tum non exstaret, lege ageret in hereditatem; aut pro praede litis vindiciarum quum satis accepisset, sponsionem faceret: ita de hereditate certaret. Hoc, opinor, jure et majores nostri et nos semper usi sumus. Videte ut hoc iste correxerit. Componit edictum iis verbis ut quivis intelligere possit unius hominis causa conscriptum esse, tantum quod hominem non nominat; causam quidem totam perscribit; jus, consuetudinem, aequitatem, edicta omnium negligit. EX EDICTO VRBANO. SI DE HEREDITATE AMBIGITVR, ... SI POSSESSOR SPONSIONEM NON FACIET. Jam quid id ad praetorem uter possessor sit? nonne id quaeri oportet utrum pos-

sessorem esse oporteat? Ergo quia possessor est, non moves possessione; si possessor non esset, non dares. Nusquam enim scribis, neque tu aliud quicquam edicto complecteris nisi eam causam pro qua pecuniam acceperas. Jam hoc ridiculum est. SI DE HEREDITATE AMBIGITVR ET TABVLAE TESTAMENTI OBSIGNATAE NON MINVS MVLTIS SIGNIS QVAM E LEGE OPORTET AD ME PROFERENTVR, SECVNDVM TABVLAS TESTAMENTI POTISSIMVM HEREDITATEM DABO: hoc translatitium est: sequi illud oportet, SI TABVLAE TESTAMENTI NON PROFERENTVR. Quid ait? Se ei daturum qui se dicat heredem esse. Quid ergo interest proferantur necne? Si protulerit, uno signo ut sit minus quam ex lege oportet, non des possessionem: si omnino tabulas non proferet, dabis. Quid nunc dicam? Neminem unquam hoc postea alium edixisse? Valde sit mirum neminem fuisse qui istius se similem dici vellet. Ipse in Siciliensi edicto hoc non habet; exegerat enim jam mercedem: item ut illo edicto de quo ante dixi in Sicilia de hereditatum possessionibus dandis edixit idem quod omnes Romae praeter istum: EX EDICTO SICILIENSI: SI DE HEREDITATE AMBIGITVR.....

XLVI. Ac per deos immortales quid est quod de hoc dici possit? Iterum enim jam quaero abs te, sicut modo in illo capite Anniano de mulierum hereditatibus, nunc in hoc de hereditatum possessionibus, cur ea capita in edictum provinciale transferre nolueris? Utrum digniores homines existimasti eos qui habitant in provincia quam nos qui aequo jure uteremur, an aliud Romae aequum est, aliud in Sicilia? Non enim hoc potest hoc loco dici multa esse in provinciis aliter edicenda; non de hereditatum quidem possessionibus, non de mulierum hereditatibus. Nam [in] utroque genere video non modo ceteros sed te ipsum totidem verbis edixisse quot verbis edici Romae solet. Quae Romae magna cum infamia pretio accepto edixeras, ea sola te, ne gratis in provincia male audires, ex edicto Siciliensi sustulisse video. Et quum edictum totum eorum arbitratu, quamdiu fuit designatus, componeret, qui ab isto jus ad utilitatem suam nundinarentur, tum vero in magistratu

contra illud ipsum edictum suum sine ulla religione decernebat. Itaque L. Piso multos codices implevit earum rerum in quibus ita intercessit quod iste aliter atque ut edixerat decrevisset. Quod vos oblitos esse non arbitror, quae multitudo, qui ordo ad Pisonis sellam isto praetore solitus sit convenire; quem iste collegam nisi habuisset, lapidibus coopertus esset in foro. Sed eo leviores istius injuriae videbantur quod erat in aequitate prudentiaque Pisonis paratissimum perfugium, quo sine labore, sine molestia, sine impensa, etiam sine patrono homines uterentur. Nam, quaeso, redite in memoriam, judices, quae libido istius in jure dicundo fuerit, quae varietas decretorum, quae nundinatio, quam inanes domus eorum omnium qui de jure civili consuli solent, quam plena ac referta Chelidonis; a qua muliere quum erat ad eum ventum et in aurem ejus insusurratum, alias revocabat eos inter quos jam decreverat, decretumque mutabat; alias inter alios contrarium sine ulla religione decernebat ac proximis paulo ante decreverat. Hinc illi homines erant qui etiam ridiculi inveniebantur ex dolore; quorum alii, id quod saepe audistis, negabant mirandum esse jus tam nequam esse verrinum; alii etiam frigidiores erant, sed quia stomachabantur ridiculi videbantur esse, quum Sacerdotem exsecrabantur qui verrem tam nequam reliquisset. Quae ego non commemorarem, neque enim perfacete dicta neque porro hac severitate digna sunt, nisi vos illud vellem recordari, istius nequitiam et iniquitatem tum in ore vulgi atque in communibus proverbiis esse versatum.

XLVII. In plebem vero Romanam utrum superbiam prius commemorem an crudelitatem? sine dubio crudelitas gravior est atque atrocior. Oblitosne igitur hos putatis esse quemadmodum sit iste solitus virgis plebem Romanam concidere? Quam rem etiam tribunus plebis in contione egit, quum eum quem virgis iste ceciderat in conspectum populi Romani produxit; cujus rei cognoscendae faciam vobis suo tempore potestatem. Superbia vero qua fuerit quis ignorat? quemadmodum iste tenuissimum quemque contempserit, despexerit, liberum esse nunquam duxerit? P. Trebonius viros bonos et

honestos complures fecit heredes; in his fecit suum libertum. Is A. Trebonium fratrem habuerat proscriptum. Ei quum cautum vellet, scripsit ut heredes jurarent se curaturos ut ex sua cujusque parte ne minus dimidium ad A. Trebonium [fratrem] illum proscriptum perveniret. Libertus jurat: ceteri heredes adeunt ad Verrem: docent non oportere se jurare: facturos esse quod contra legem Corneliam esset quae proscriptum juvari vetaret. Impetrant ut ne jurent: dat his possessionem. Id ego non reprehendo. Etenim erat iniquum homini proscripto, egenti, de fraternis bonis quidquam dari. At ille libertus, nisi ex testamento patroni jurasset, scelus se facturum arbitrabatur. Itaque ei Verres possessionem hereditatis negat se daturum ne posset patronum suum proscriptum juvare; simul ut esset poena quod alterius patroni testamento obtemperasset. Das possessionem ei qui non juravit. Concedo: praetorium est. Adimis tu ei qui juravit. Quo exemplo? Proscriptum juvat. Lex est; poena est: quid ad eum qui jus dicit? Utrum reprehendis, quod patronum juvabat eum qui tum in miseriis erat; an quod alterius patroni mortui voluntatem conservabat, a quo summum beneficium acceperat? Utrum horum reprehendis? Et hoc tum de sella vir optimus dixit, Equiti Romano tam locupleti libertinus homo sit heres? O modestum ordinem quod illinc vivus surrexerit.

Possum sexcenta decreta proferre in quibus, ut ego pecuniam non dicam intercessisse, ipsa decretorum novitas iniquitasque declarat. Verum ut ex uno de ceteris conjecturam facere possitis, id quod priore actione cognostis audite.

XLVIII. C. Sulpicius Olympus fuit. Is mortuus est C. Sacerdote praetore, nescio an ante quam Verres praeturam petere coeperit. Fecit heredem M. Octavium Ligurem. Ligur hereditatem adiit: possedit Sacerdote praetore sine ulla controversia. Posteaquam Verres magistratum iniit, ex edicto istius, quod edictum Sacerdos non habuerat, Sulpicii patroni filia sextam partem hereditatis ab Ligure petere coepit. Ligur non aderat. L. frater ejus causam agebat: aderant amici,

propinqui. Dicebat iste, nisi cum muliere decideretur, in possessionem se ire jussurum. L. Gellius causam Liguris defendebat: docebat edictum ejus non oportere ad eas hereditates valere quae ante eum praetorem venissent: si hoc tum fuisset edictum, fortasse Ligurem hereditatem aditurum non fuisse. Aequa postulatio, summa hominum auctoritas pretio superabatur. Venit Romam Ligur: non dubitabat quin, si ipse Verrem convenisset, aequitate causae, [et] auctoritate sua commovere hominem posset. Domum ad eum venit: rem demonstrat: quam pridem sibi hereditas venisset docet: quod facile in causa aequissima homini ingenioso fuit, multa quae quemvis commovere possent dixit: ad extremum petere coepit ne usque eo suam auctoritatem despiceret, gratiamque contemneret, ut se tanta injuria afficeret. Homo Ligurem accusare coepit qui in re adventitia atque hereditaria tam diligens tam attentus esset: debere eum aiebat suam quoque rationem ducere; multa sibi opus esse, multa canibus suis quos circa se haberet. Non possum illa planius commemorare quam ipsum Ligurem pro testimonio dicere audistis. Quid enim, Verres, utrum ne his quidem testibus credetur, an haec ad rem non pertinent? Non M. Octavio? non L. Liguri? Quis nobis credet? cui nos? quid est, Verres, quod planum fieri testibus possit, si hoc hon fit? An id quod dicunt leve est? Nihil levius quam praetorem urbis hoc juris in suo magistratu constituere, omnibus [iis] quibus hereditas venerit coheredem praetorem esse oportere. An vero dubitamus quo ore iste ceteros homines inferiore loco, auctoritate, ordine, quo ore homines rusticanos ex municipiis, quo denique ore quos nunquam liberos putavit libertinos homines solitus sit appellare, qui ob jus dicundum M. Octavium Ligurem, hominem ornatissimum loco, ordine, nomine, virtute, ingenio, copiis, poscere pecuniam non dubitavit?

XLIX. In sartis tectis vero quemadmodum se gesserit quid ego dicam? Dixerunt qui senserunt; sunt alii qui dicant: notae res atque manifestae prolatae sunt et proferentur. Dixit C. Fannius, eques Romanus, frater germanus Q. Titinii, judicis tui, tibi se pecuniam dedisse.

RECITA TESTIMONIVM C. FANNII. Nolite C. Fannio dicenti credere: noli, inquam, tu, Q. Titini, C. Fannio fratri tuo credere; dicit enim rem incredibilem: C. Verrem insimulat avaritiae et audaciae, quae vitia videntur in quemvis potius quam in istum convenire. Dixit Q. Tadius, homo familiarissimus patris istius, non alienus a matris ejus genere et nomine; tabulas protulit quibus pecuniam se dedisse ostendit. RECITA NOMINA Q. TADII. RECITA TESTIMONIVM Q. TADII. Ne tabulis quidem Q. Tadii nec testimonio credetur? Quid igitur in judiciis sequemur? quid est aliud omnibus omnia peccata et maleficia concedere nisi hoc, hominum honest [issim] orum testimoniis et virorum bonorum tabulis non credere?

Nam quid ego de quotidiano sermone querimoniaque populi Romani loquar? de istius impudentissimo furto seu potius novo ac singulari latrocinio? ausum esse in aede Castoris, celeberrimo clarissimoque monumento, quod templum in oculis quotidianoque adspectu populi Romani positum est, quo saepenumero senatus convocatur, quo maximarum rerum frequentissimae quotidie advocationes fiunt, in eo loco in sermone hominum audaciae suae monumentum aeternum relinquere?

L. Aedem Castoris, judices, P. Junius habuit tuendam de L. Sulla Q. Metello consulibus. Is mortuus est. Reliquit pupillum parvum filium. Quum L. Octavius C. Aurelius consules aedes sacras locavissent neque potuissent omnia sarta tecta exigere, neque ii praetores quibus erat negotium datum C. Sacerdos et M. Caesius, factum est senatusconsultum, quibus de sartis tectis cognitum et judicatum non esset, uti C. Verres P. Caelius praetores cognoscerent et judicarent. Qua potestate iste permissa, ut ex C. Fannio et ex Q. Tadio cognovistis, verumtamen quum esset omnibus in rebus apertissime impudentissimeque praedatus, hoc voluit clarissimum relinquere indicium latrociniorum suorum de quo non audire aliquando sed videre quotidie possemus. Quaesivit quis aedem Castoris sartam tectam deberet tradere. Junium ipsum mortuum esse sciebat: scire volebat ad quem illa res pertineret. Audit pupil-

lum esse filium. Homo qui semper ita palam dictitasset pupillos et pupillas certissimam praedam esse praetoribus, optatum negotium sibi in sinum delatum esse dicebat. Monumentum illa amplitudine, illo opere, quamvis sartum tectum integrumque esset, tamen aliquid se inventurum in quo moliri praedarique posset arbitrabatur. L. Rabonio aedem Castoris tradi oportebat: is casu pupilli Junii tutor erat testamento patris. Cum eo sine ullo intertrimento convenerat jam quemadmodum traderetur. Iste ad se Rabonium vocat: quaerit ecquid sit quod a pupillo traditum non sit quod exigi debeat. Quum ille, id quod erat, diceret facilem pupillo traditionem esse, signa et dona comparere omnia, ipsum templum omni opere esse integrum, indignum isti videri coepit, ex tanta aede tantoque opere se non opimum praeda praesertim a pupillo discedere.

LI. Venit ipse in aedem Castoris: considerat templum: videt undique tectum pulcherrime laqueatum, praeterea cetera nova atque integra. Versat se: quaerit quid agat. Dicit ei quidam ex illis canibus quos iste Liguri dixerat esse circa se multos, Tu, Verres, hic quod moliare nihil habes, nisi forte vis ad perpendiculum columnas exigere. Homo omnium rerum imperitus quaerit quid sit ad perpendiculum. Dicunt ei fere nullam esse columnam quae ad perpendiculum esse possit. Nam Mehercule, inquit, sic agamus: columnae ad perpendiculum exigantur. Rabonius qui legem nosset qua in lege numerus tantum columnarum traditur, perpendiculi mentio fit nulla, et qui non putaret sibi expedire ita accipere, ne eodem modo reddendum esset, negat id sibi deberi; negat oportere exigi. Iste Rabonium quiescere jubet, et simul ei nonnullam spem societatis ostendit: hominem modestum et minime pertinacem facile coercet: columnas ita se exacturum esse confirmat. Nova res atque improvisa pupilli calamitas nuntiatur statim C. Mustio, vitrico pupilli, qui nuper est mortuus, M. Junio patruo, P. Potitio tutori, homini frugalissimo. Hi rem ad virum primarium, summo officio ac virtute praeditum M. Marcellum, qui erat pupilli tutor, deferunt. Venit ad Verrem M. Marcellus:

petit ab eo pro sua fide ac diligentia pluribus verbis, ne per summam injuriam pupillum Junium fortunis patriis conetur evertere. Iste qui jam spe atque opinione praedam illam devorasset, neque ulla aequitate orationis neque auctoritate M. Marcelli commotus est. Itaque quemadmodum ostendisset se id exacturum esse respondit. Quum sibi omnes ad istum allegationes difficiles, omnes aditus arduos ac potius interclusos viderent, apud quem non jus, non aequitas, non misericordia, non propinqui oratio, non amici voluntas, non cujusquam auctoritas [pro pretio,] non gratia valeret, statuunt id sibi optimum esse factu, quod cuivis venisset in mentem, petere auxilium a Chelidone quae isto praetore non modo in jure civili privatorumque omnium controversiis populo Romano praefuit, verum etiam in his sartis tectisque dominata est.

LII. Venit ad Chelidonem C. Mustius, eques Romanus, publicanus, homo cum primis honestus: venit M. Junius, patruus pueri, frugalissimus homo et castissimus: venit homo summo [honore,] pudore, [et] summo officio, spectatissimus ordinis sui, P. Potitius tutor. O multis acerbam, O miseram atque indignam praeturam tuam! Ut mittam cetera, quo tandem pudore tales viros, quo dolore meretricis domum venisse arbitramini? qui nulla conditione istam turpitudinem subissent, nisi officii necessitudinisque ratio coëgisset. Veniunt, ut dico, ad Chelidonem. Domus erat plena: nova jura, nova decreta, nova judicia petebantur: Mihi det possessionem: mihi ne adimat: in me judicium ne det: mihi bona addicat.—Alii nummos numerabant, alii tabulas obsignabant: domus erat non meretricio conventu sed praetoria turba referta. Simulac potestas primum data est, adeunt hi quos dixi. Loquitur Mustius: rem demonstrat: petit auxilium: pecuniam pollicetur. Respondit illa ut meretrix non inhumane: libenter ait se esse facturam, et se cum isto diligenter sermocinaturam: reverti jubet. Tum discedunt. Postridie revertuntur. Negat illa posse hominem exorari: permagnam eum dicere ex illa re pecuniam confici posse,

LIII. Vereor ne quis forte de populo, qui priore

actione non adfuit, haec, quia propter insignem turpitudinem sunt incredibilia, fingi a me arbitretur: ea vos antea, judices, cognovistis. Dixit juratus P. Potitius, tutor pupilli Junii: dixit M. Junius tutor et patruus: Mustius dixisset si viveret, sed pro Mustio recenti re de Mustio auditum dixit L. Domitius; qui quum sciret me ex Mustio vivo audisse, quod eo sum usus plurimum, (etenim judicium, quod prope omnium fortunarum suarum C. Mustius habuit, me uno defendente vicit,) quum hoc, ut dico, sciret L. Domitius me scire, ad eum res omnes Mustium solitum esse deferre, tamen de Chelidone reticuit quoad potuit: alio responsionem suam derivavit. Tantus in adolescente clarissimo ac principe juventutis pudor fuit ut aliquamdiu, quum a me premeretur, omnia potius responderet quam Chelidonem nominaret. Primo necessarios istius ad eum allegatos esse dicebat: deinde aliquando coactus Chelidonem nominavit. Non te pudet, Verres, ejus mulieris arbitratu gessisse praeturam, quam L. Domitius ab se nominari vix sibi honestum esse arbitrabatur?

LIV. Rejecti a Chelidone capiunt consilium necessarium ut suscipiant ipsi negotium. Cum Rabonio [tutore], quod erat vix HS quadraginta millium, transigunt HS ducentis millibus. Refert ad istum rem Rabonius, ut sibi videbatur, satis grandem pecuniam et satis impudentem [esse]. Iste qui aliquanto plus cogitasset, male accipit verbis Rabonium: negat eum sibi illa decisione satisfacere posse. Ne multa, locaturum se esse confirmat. Tutores haec nesciunt: quod actum erat cum Rabonio, putant id esse certissimum: nullam majorem pupillo metuunt calamitatem. Iste vero non procrastinat: locare incipit non proscripta neque edicta die, alienissimo tempore, ludis ipsis Romanis, foro ornato. Itaque renuntiat Rabonius illam decisionem tutoribus. Accurrunt tamen ad tempus tutores: digitum tollit Junius patruus: isti color immutatus est: vultus, oratio, mens denique excidit. Quid ageret coepit cogitare. Si opus pupillo redimeretur, si res abiret ab eo mancipe quem ipse apposuisset, sibi nullam praedam esse. Itaque excogitat—quid? Nihil ingeniose, nihil quod quisquam

posset dicere, 'improbe verum callide:' nihil ab isto tectum, nihil veteratorium exspectaveritis: omnia aperta, omnia perspicua reperientur, impudentia, amentia, audacia.—Si pupillo opus redimitur, mihi praeda de manibus eripitur. Quod est igitur remedium? quod? ne liceat pupillo redimere.—Ubi illa consuetudo in bonis, praediis praediisque vendendis, omnium consulum, censorum, praetorum, quaestorum denique, ut optima conditione sit is cuja res sit, cujum periculum? Excludit eum solum cui prope dicam soli potestatem factam esse oportebat. Quid enim quisquam ad meam pecuniam me invito adspirat, quisquam accedit? Locatur opus id quod ex mea pecunia reficiatur: ego me refecturum [esse] dico: probatio futura est tua qui locas: praedibus et praediis populo cautum est: et si non putas cautum, scilicet tu, praetor, in mea bona quos voles immittes, me ad meas fortunas defendendas accedere non sines?

LV. Operae pretium est ipsam legem cognoscere. Dicetis eundem conscripsisse qui illud edictum de hereditate. Recita. LEX OPERI FACIVNDO. QVAE PVPILLI JVNII. Dic, dic, quaeso, clarius. C. VERRES PR. VRBANVS ADDIDIT. Corriguntur leges censoriae. Quid enim video in multis veteribus legibus?: CN. DOMITIVS L. METELLVS CENSORES ADDIDERVNT, L. CASSIVS CN. SERVILIVS CENSORES ADDIDERVNT. Vult aliquid ejusmodi C. Verres. Dic: quid addidit? [Recita.] QVI DE L. MARCIO M. PERPERNA CENSORIBVS . . . SOCIVM NE ADMITTITO NEVE PARTEM DATO NEVE REDIMITO. Quid ita? ne vitiosum opus fieret? At erat probatio tua. Ne parum locuples esset? At erat et esset amplius, si velles, populo cautum praedibus et praediis. Hic te si res ipsa, si indignitas injuriae tuae non commovebat, si pupilli calamitas, propinquorum lacrimae, D. Bruti cujus praedia subierunt periculum, M. Marcelli tutoris auctoritas apud te ponderis nihil habebat: ne illud quidem animadvertebas, ejusmodi fore hoc peccatum tuum quod tu neque negare posses (in tabulas enim [legem] rettulisti) nec cum defensione aliqua confiteri? Addicitur [id] opus HS IↃLX millibus, quum tutores HS LXXX millibus id opus ad illius iniquissimi hominis arbitrium se effecturos esse clamarent.

Etenim quid erat operis? Id quod vos vidistis. Omnes illae columnae, quas dealbatas videtis, machina apposita nulla impensa dejectae eisdemque lapidibus repositae sunt: hoc tu HS IDLX millibus locavisti. Atque in illis columnis dico esse quae a tuo redemptore commotae non sint: dico esse ex qua tantum tectorium vetus delitum sit et novum inductum. Quod si tanta pecunia columnas dealbari putassem, certe nunquam aedilitatem petivissem. At ut videatur tamen res agi et non eripi pupillo: SI QVID OPERIS CAVSA RESCIDERIS, REFICITO. LVI. Quid erat quod rescinderet, quum suo quemque loco lapidem reponeret? QVI REDEMERIT SATISDET DAMNI INFECTI EI QVI A VETERE REDEMPTORE ACCEPERIT. Deridet quum sibi ipsum jubet satisdare Rabonium. PECVNIA PRAESENS SOLVETVR. Quibus de bonis? Ejus qui, quod tu HS IDLX millibus locasti, se HS LXXX millibus effecturum esse clamavit. Quibus de bonis? Pupilli, cujus aetatem et solitudinem, etiamsi tutores non essent, defendere praetor debuit. Tutoribus defendentibus non modo patrias ejus fortunas sed etiam bona tutorum ademisti. Hoc OPVS BONVM SVO CVIQVE FACITO. [Quid est SVO CVIQVE?] Lapis aliquis caedendus et apportandus fuit machina sua. Nam illo non saxum, non materies [ulla] advecta est: tantum operis in ista locatione fuit quantum paucae operae fabrorum mercedis tulerunt et manupretium machinae. Utrum existimatis minus operis esse unam columnam efficere ab integro novam nullo lapide redivivo an quatuor illas reponere? Nemo dubitat quin multo majus sit novam facere. Ostendam in aedibus privatis longa difficilique vectura columnas singulas ad impluvium HS quadragenis millibus non minus magnas locatas. Sed ineptum est de tam perspicua istius impudentia pluribus verbis disputare, praesertim quum iste aperte tota lege omnium sermonem atque existimationem contempserit qui etiam ad extremum adscripserit, REDIVIVA SIBI HABETO. Quasi quidquam redivivi ex opere illo tolleretur ac non totum opus ex redivivis constitueretur.—At enim si pupillo redimi non licebat, non necesse erat rem ad ipsum pervenire: poterat aliquis ad id negotium de populo accedere.—Omnes exclusi sunt

non minus aperte quam pupillus. Diem praestituit operi faciundo Kalendas Decembres. Locat circiter Idus Septembres. Angustiis temporis excluduntur omnes.

LVII. Quid ergo Rabonius istam diem quomodo assequitur? Nemo Rabonio molestus est neque Kalendis Decembribus neque Nonis neque Idibus. Denique aliquanto ante in provinciam iste proficiscitur quam opus effectum est. Posteaquam reus factus est, primo negabat se opus in acceptum referre posse. Quum instaret Rabonius, in me causam conferebat quod tum codicem obsignassem. Petit a me Rabonius et amicos allegat. Facile impetrat. Iste quid ageret nesciebat. Si in acceptum non rettulisset, putabat se aliquid defensionis habiturum. Rabonium porro intelligebat rem totam esse patefacturum. Tametsi qui poterat esse apertius quam nunc est? Ut uno minus teste haberet, Rabonio opus in acceptum rettulit quadriennio post quam diem operi dixerat. Hac conditione, si quis de populo redemptor accessisset, non esset usus. Quum die ceteros redemptores exclusisset, tum in ejus arbitrium ac potestatem venire nolebant qui sibi ereptam praedam arbitraretur. Nunc ne argumentemur quo ista pecunia pervenerit facit ipse indicium. Primum quum vehementius cum eo D. Brutus contenderet, qui de sua pecunia HS IↃLX millia numeravit, quod jam iste ferre non poterat, opere addicto, praedibus acceptis, de HS IↃLX millibus remisit D. Bruto HS CX millia. Hoc si aliena res esset, certe facere non potuisset. Deinde nummi numerati sunt Cornificio, quem scribam suum fuisse negare non potest. Postremo ipsius Rabonii tabulae praedam illam istius fuisse clamant. Recita. NOMINA RABONII.

LVIII. Hic etiam priore actione Q. Hortensius pupillum Junium venisse praetextatum in vestrum conspectum et stetisse cum patruo testimonium dicente questus est; et me populariter agere atque invidiam commovere, quod puerum producerem, clamitavit. Quid erat, Hortensi, tandem in illo puero populare? quid invidiosum? Gracchi, credo, aut Saturnini, aut alicujus hominis ejusmodi produxeram filium ut nomine ipso et memoria patris animos imperitae multitudinis concitarem.

P. Junii erat hominis de plebe Romana filius, quem pater moriens quum tutoribus et propinquis, tum legibus, tum aequitati magistratuum, tum judiciis vestris commendatum putavit. Hic istius scelerato nefarioque latrocinio bonis patriis fortunisque omnibus spoliatus venit in judicium, si nihil aliud, saltem ut eum cujus opera ipse multos annos est in sordibus paulo tamen obsoletius vestitum videret. Itaque tibi, Hortensi, non illius aetas sed causa, non vestitus sed fortuna, popularis videbatur: neque te tam commovebat, quod ille cum toga praetexta, quam quod sine bulla venerat. Vestitus enim neminem commovebat is quem illi mos et jus ingenuitatis dabat. Quod ornamentum pueritiae pater dederat, indicium atque insigne fortunae, hoc ab isto praedone ereptum esse graviter tum et acerbe homines ferebant. Neque erant illae lacrimae populares magis quam nostrae, quam tuae, Q. Hortensi, quam horum qui sententiam laturi sunt; ideo quod communis est causa, commune periculum, communi praesidio talis improbitas, tamquam aliquod incendium, restinguenda est. Habemus enim liberos parvos; incertum est quam longa cujusque nostrum vita futura sit; consulere vivi ac prospicere debemus ut illorum solitudo et pueritia quam firmissimo praesidio munita sit. Quis est enim qui tueri possit liberum nostrorum pueritiam contra improbitatem magistratuum? Mater, credo. Scilicet magno praesidio fuit Anniae pupillae mater, femina primaria: minus illa deos hominesque implorante iste infanti pupillae fortunas patrias ademit. Tutoresne defenderent? Perfacile vero apud istiusmodi praetorem a quo M. Marcelli tutoris in causa pupilli Junii et oratio et voluntas et auctoritas repudiata est.

LIX. Quaerimus etiam quid iste in ultima Phrygia, quid in extremis Pamphyliae partibus fecerit, qualis in bello praedonum praedo ipse fuerit, qui in foro populi Romani pirata nefarius reperiatur? Dubitamus quid iste in hostium praeda molitus sit, qui manubias sibi tantas ex L. Metelli manubiis fecerit? qui majore pecunia quatuor columnas dealbandas quam ille omnes aedificandas locaverit? Exspectemus quid dicant e

Sicilia testes? Quis unquam templum illud adspexit quin avaritiae tuae, quin injuriae, quin audaciae testis esset? Quis a signo Vertumni in circum maximum venit quin is unoquoque gradu de avaritia tua commoneretur? quam tu viam thensarum atque pompae ejusmodi exegisti ut tu ipse illa ire non audeas. Te putet quisquam, quum ab Italia freto disjunctus esses, sociis temperasse, qui aedem Castoris testem furtorum tuorum esse volueris quam populus Romanus quotidie, judices etiam tum quum de te sententiam ferrent viderent?

LX. Atque etiam judicium in praetura publicum exercuit; non enim praetereundum est ne id quidem. Petita multa est apud istum praetorem a Q. Opimio, qui adductus est in judicium, verbo quod, quum esset tribunus plebis, intercessisset contra legem Corneliam, re vera quod in tribunatu dixisset contra alicujus hominis nobilis voluntatem. De quo judicio si velim dicere omnia, multi appellandi laedendique sint, id quod mihi non est necesse. Tantum dicam, paucos homines, ut levissime dicam, arrogantes hoc adjutore Q. Opimium per ludum et jocum fortunis omnibus evertisse. Is mihi etiam queritur quod a nobis IX solis diebus prima actio sui judicii transacta sit quum apud ipsum tribus horis Q. Opimius, senator populi Romani, bona, fortunas, ornamenta omnia amiserit? Cujus propter indignitatem judicii saepissime est actum in senatu, ut genus hoc totum multarum atque ejusmodi judiciorum tolleretur. Jam vero in bonis Q. Opimii vendendis quas iste praedas, quam aperte, quam improbe fecerit, longum est dicere. Hoc dico: nisi vobis id hominum honestissimorum tabulis planum fecero, fingi a me hoc totum temporis causa putatote. Jam qui ex calamitate senatoris populi Romani, quum praetor judicio ejus praefuisset, spolia domum suam referre et manubias detrahere conatus sit, is ullam ab sese calamitatem poterit deprecari?

LXI. Nam de subsortitione illa Juniana judicum nihil dico. Quid enim contra tabulas quas tu protulisti audeam dicere? Difficile est: non enim me tua solum et judicum auctoritas, sed etiam annulus aureus scribae tui deterret. Non dicam id quod probare difficile est:

hoc dicam quod ostendam, multos ex te viros primarios audisse quum diceres, ignosci tibi oportere quod falsum codicem protuleris; nam qua invidia C. Junius conflagrarit, ea nisi providisses tibi ipsi tum pereundum fuisse. Hoc modo iste sibi et saluti suae prospicere didicit, referendo in tabulas et privatas et publicas quod gestum non esset, tollendo quod esset, et semper aliquid demendo, mutando, interpolando. Eo enim usque progreditur ut ne defensionem quidem maleficiorum suorum sine aliis maleficiis reperire possit. Ejusmodi [sub]sortitionem homo amentissimus suorum quoque judicum fore putavit per sodalem suum, Q. Curtium, judicem quaestionis [suae]; cui ego nisi vi populi et hominum clamore atque convicio restitissem, ex hac decuria vestra, cujus mihi copiam quam largissimam factam oportebat, [erepta esset facultas eorum] quos iste annuerat, in suum consilium sine causa subsortiebatur. . .

ACTIONIS SECUNDAE

IN C. VERREM LIBER SECUNDUS.

DE JURISDICTIONE SICILIENSI.

I. MULTA mihi necessario, judices, praetermittenda sunt, ut possim aliquo modo aliquando de iis rebus quae meae fidei commissae sunt dicere. Recepi enim causam Siciliae; ea me ad hoc negotium provincia attraxit. Ego tamen hoc onere suscepto et recepta causa Siciliensi amplexus animo sum aliquanto amplius. Suscepi enim causam totius ordinis; suscepi causam rei publicae; quod putabam tum denique recte judicari posse si non modo reus improbus adduceretur, sed etiam diligens et firmus accusator ad judicium veniret. Quo mihi maturius ad Siciliae causam veniendum est relictis ceteris ejus furtis atque flagitiis, ut et viribus quam integerrimis agere et ad dicendum temporis satis habere possim. Atque [adeo], antequam de incommodis Siciliae dicam, pauca mihi videntur esse de provinciae dignitate, vetustate, utilitate dicenda. Nam quum omnium sociorum provinciarumque rationem diligenter habere debetis, tum praecipue Siciliae, judices, plurimis justissimisque de causis: primum, quod omnium nationum exterarum princeps Sicilia se ad amicitiam fidemque populi Romani applicavit. Prima omnium, id quod ornamentum imperii est, provincia est appellata: prima docuit majores nostros quam praeclarum esset exteris gentibus imperare: sola fuit ea fide benevolentiaque erga populum Romanum ut civitates ejus insulae, quae semel in amicitiam nostram venissent, nunquam postea deficerent, nleraeque autem et maxime illustres in amicitia perpe-

tuo manerent. Itaque majoribus nostris in Africam ex hac provincia gradus imperii factus est. Neque enim tam facile opes Karthaginis tantae concidissent, nisi illud et rei frumentariae subsidium et receptaculum classibus nostris pateret.

II. Quare P. Africanus Karthagine deleta Siculorum urbes signis monumentisque pulcherrimis exornavit, ut, quos victoria populi Romani maxime laetari arbitrabatur, apud eos monumenta victoriae plurima collocaret. Denique ille ipse M. Marcellus, cujus in Sicilia virtutem hostes, misericordiam victi, fidem ceteri Siculi perspexerunt, non solum sociis in eo bello consuluit, verum etiam superatis hostibus temperavit. Urbem pulcherrimam Syracusas, quae quum manu munitissima esset, tum loci natura terra ac mari clauderetur, quum vi consilioque cepisset, non solum incolumem passus est esse, sed ita reliquit ornatam ut esset idem monumentum victoriae, mansuetudinis, continentiae, quum homines viderent et quid expugnasset et quibus pepercisset et quae reliquisset. Tantum ille honorem Siciliae habendum putavit ut ne hostium quidem urbem ex sociorum insula tollendam arbitraretur. Itaque ad omnes res Sicilia provincia semper usi sumus ut, quidquid ex sese posset efferre, id non apud eos nasci sed domi nostrae conditum [jam] putaremus. Quando illa frumentum quod deberet non ad diem dedit? quando id quod opus esse putaret non ultro pollicita est? quando id quod imperaretur recusavit? Itaque ille M. Cato sapiens cellam penariam rei publicae nostrae, nutricem plebis Romanae, Siciliam nominabat. Nos vero experti sumus Italico maximo difficillimoque bello Siciliam nobis non pro penaria cella, sed pro aerario illo majorum vetere ac referto fuisse: nam sine ullo sumptu nostro coriis, tunicis, frumentoque suppeditando maximos exercitus nostros vestivit, aluit, armavit.

III. Quid illa, quae forsitan ne sentiamus quidem, judices, quanta sunt! quod multis locupletioribus civibus utimur, quod habent propinquam, fidelem, fructuosamque provinciam, quo facile excurrant, ubi libenter negotium gerant; quos illa partim mercibus supped-

tandis cum quaestu compendioque dimittit, partim retinet ut arare, ut pascere, ut negotiari libeat, ut denique sedes ac domicilium collocare. Quod commodum non mediocre rei publicae est, tantum civium [Romanorum] numerum tam prope ab domo, tam bonis fructuosisque rebus detineri. Et quoniam quasi quaedam praedia populi Romani sunt vectigalia nostra atque provinciae, quemadmodum vos propinquis vestris praediis maxime delectamini, sic populo Romano jucunda suburbanitas est hujusce provinciae. Jam vero hominum ipsorum, judices, ea patientia, virtus, frugalitasque est ut proxime ad nostram disciplinam illam veterem, non ad hanc quae nunc increbuit, videantur accedere. Nihil ceterorum simile Graecorum: nulla desidia, nulla luxuries; contra summus labor in publicis privatisque rebus, summa parsimonia, summa diligentia. Sic porro nostros homines diligunt ut his solis neque publicanus neque negotiator odio sit. Magistratuum autem nostrorum injurias ita multorum tulerunt ut nunquam ante hoc tempus ad aram legum praesidiumque vestrum publico consilio confugerint: tametsi et illum annum pertulerant qui sic eos afflixerat ut salvi esse non possent, nisi C. Marcellus quasi aliquo fato venisset, ut bis ex eadem familia salus Siciliae constitueretur; et post [ea] M. Antonii infinitum illud imperium senserant. Sic a majoribus suis acceperant, tanta populi Romani in Siculos esse beneficia ut etiam injurias nostrorum hominum perferendas putarent. In neminem civitates ante hunc testimonium publice dixerunt. Hunc denique ipsum pertulissent, si humano modo, si usitato more, si denique uno aliquo in genere peccasset. Sed quum perferre non possent luxuriem, crudelitatem, avaritiam, superbiam; quum omnia sua commoda, jura, beneficia senatus populique Romani unius scelere ac libidine perdidissent; hoc statuerunt, aut istius injurias per vos ulcisci ac persequi, aut, si vobis indigni essent visi quibus opem auxiliumque ferretis, urbes ac sedes suas relinquere, quandoquidem agros jam ante istius injuriis exagitati reliquissent. IV. Hoc consilio a L. Metello legationes universae retiverunt ut quamprimum isti succederet: hoc animo

toties apud patronos de suis miseriis deplorarunt; hoc commoti dolore postulata consulibus, quae non postulata sed in istum crimina viderentur esse, ediderunt. Fecerunt etiam ut me, cujus fidem continentiamque cognoverant, prope de vitae meae statu dolore ac lacrimis suis deducerent, ut ego istum accusarem, a quo mea longissime ratio voluntasque abhorrebat: quamquam in hac causa multo plures partes mihi defensionis quam accusationis suscepisse videor: postremo homines ex tota provincia nobilissimi primique publice privatimque venerunt, gravissima atque amplissima quaeque civitas vehementissime suas injurias persecuta est.

At quemadmodum, judices, venerunt? Videor enim mihi jam liberius apud vos pro Siculis loqui debere quam forsitan ipsi velint: saluti enim potius eorum consulam quam voluntati. Ecquem existimatis unquam ulla in provincia reum absentem contra inquisitionem accusatoris tantis opibus, tanta cupiditate esse defensum? Quaestores utriusque provinciae, qui isto praetore fuerant, cum fascibus mihi praesto fuerunt. His porro qui successerunt vehementer istius cupidi, liberaliter ex istius cibariis tractati, non minus acres contra me fuerunt. Videte quid potuerit qui quatuor in una provincia quaestores studiosissimos defensores propugnatoresque habuerit, praetorem vero cohortemque totam sic studiosam, ut facile appareret non tam illis Siciliam, quam inanem offenderant, quam Verrem ipsum qui plenus decesserat provinciam fuisse. Minari Siculis si decrevissent legationem quae contra istum diceret: minari si qui essent profecti; aliis si laudarent benignissime promittere: gravissimos privatarum rerum testes, quibus nos praesentibus denuntiavimus, eos vi custodiisque retinere.

V. Quae quum omnia facta sint, tamen unam solam scitote esse civitatem Mamertinam quae publice legatos qui istum laudarent miserit. Ejus autem legationis principem, civitatis nobilissimum, C. Heium, juratum dicere audistis isti navem onerariam maximam Messanae esse publice coactis operis aedificatam: idemque Mamertinorum legatus, istius laudator, non solum istum hone

sua verum etiam sacra deosque penates a majoribus traditos ex aedibus suis eripuisse dixit. Praeclara laudatio, quum duabus in rebus legatorum una opera consumitur, in laudando atque in repetendo. Atque ea ipsa civitas qua ratione isti amica sit dicetur certo loco. Reperietis enim quae causae benevolentiae sint Mamertinis erga istum, eas ipsas causas satis justas esse damnationis. Alia civitas nulla, judices, publico consilio laudat. Vis illa summi imperii tantum potuit apud perpaucos homines, non civitates, ut aut levissimi quidam ex miserrimis desertissimisque oppidis invenirentur qui injussu populi ac senatus proficiscerentur, aut ii qui contra istum legati decreti erant et testimonium publicum mandataque acceperant vi ac metu retinerentur. Quod ego in paucis tamen usu venisse non moleste tuli, quo reliquae tot et tantae et tam graves civitates, tota denique Sicilia plus auctoritatis apud vos haberet, quum videretis nulla vi retineri, nullo periculo prohiberi potuisse quo minus experirentur ecquid apud vos querimoniae valerent antiquissimorum fidelissimorumque sociorum. Nam, quod fortasse non nemo vestrum audierit, istum a Syracusanis publice laudari, id tametsi priore actione ex Heraclii Syracusani testimonio cujusmodi esset cognovistis, tamen vobis alio loco ut se tota res habeat quod ad eam civitatem attinet demonstrabitur. Intelligetis enim nullis hominibus quemquam tanto odio quanto istum Syracusanis et esse et fuisse.

VI. At enim istum Siculi soli persequuntur; cives Romani qui in Sicilia negotiantur defendunt, diligunt, salvum esse cupiunt. Primum, si ita esset, tamen vos in hac quaestione de pecuniis repetundis, quae sociorum causa constituta est, lege judicioque sociali sociorum querimonias audire oporteret. Sed intelligere potuistis priore actione cives Romanos honestissimos ex Sicilia plurimos maximis de rebus et quas ipsi accepissent injurias et quas scirent aliis esse factas pro testimonio dicere. Ego hoc quod intelligo, judices, sic confirmo. Videor mihi gratum fecisse Siculis quod eorum injurias meo labore, inimicitiis, periculo sum persecutus: non minus hoc gratum me nostris civibus intelligo fecisse,

qui hoc existimant, juris, libertatis, rerum fortunarumque suarum salutem in istius damnatione consistere. Quapropter de istius praetura Siciliensi non recuso quin ita me audiatis ut, si cuiquam generi hominum sive Siculorum sive nostrorum civium, si cuiquam ordini sive aratorum sive pecuariorum sive mercatorum probatus sit, si non horum omnium communis hostis praedoque fuerit, si cuiquam denique ulla in re unquam temperaverit, ut vos quoque ei temperetis.

Qui simul atque ei sorte provincia Sicilia obvenit, statim Romae et ad urbem antequam proficisceretur quaerere ipse secum et agitare cum suis coepit, quibusnam rebus in ea provincia maximam uno anno pecuniam facere posset. Nolebat in agendo discere, tametsi non provinciae rudis erat et tiro, sed in Siciliam paratus ad praedam meditatusque venire cupiebat. O praeclare conjectum a vulgo in illam provinciam omen communis famae atque sermonis, quum ex nomine istius quid iste in provincia facturus esset perridicule homines augurabantur. Etenim quis dubitare posset quum istius in quaestura fugam et furtum recognosceret, quum in legatione oppidorum fanorumque spoliationes cogitaret, quum videret in foro latrocinia praeturae, qualis iste in quarto actu improbitatis futurus esset? VII. Atque ut intelligatis eum Romae quaesisse non modo genera furandi sed etiam nomina, certissimum accipite argumentum, quo facilius de singulari ejus impudentia existimare possitis. Quo die Siciliam tetigit, videte satisne paratus ex illo omine urbano ad everrendam provinciam venerit, statim Messana literas Halesam mittit, quas ego istum in Italia scripsisse arbitror; nam simul atque e navi egressus est, dedit operam ut Halesinus ad se Dio continuo veniret; se de hereditate velle cognoscere quae ejus filio a propinquo homine Apollodoro Laphirone venisset. Ea erat, judices, pergrandis pecunia. Hic est Dio, judices, nunc beneficio Q. Metelli civis Romanus factus; de quo multis viris primariis testibus multorumque tabulis vobis priore actione satisfactum est, HS decies numeratum esse ut eam causam in qua ne tenuissima quidem dubitatio posset esse isto cognoscente

obtineret; praeterea greges nobilissimarum equarum abactos; argenti vestisque stragulae domi quod fuerit esse direptum: ita HS decies Q. Dionem, quod hereditas ei venisset, nullam aliam ob causam perdidisse. Quid haec hereditas, quo praetore Dionis filio venerat? Eodem quo P. Annii senatoris filiae, eodem quo M. Liguri senatori C. Sacerdote [praetore]. Quid tum nemo molestus Dioni fuerat? Non plus quam Liguri Sacerdote praetore. Quid ad Verrem quis detulit? Nemo; nisi forte existimatis ei quadruplatores ad fretum praesto fuisse.

VIII. Ad urbem quum esset, audivit Dioni cuidam Siculo permagnam venisse hereditatem; statuas jussum esse in foro ponere; nisi posuisset, Veneri Erycinae esse multatum. Tametsi positae essent ex testamento, tamen putabat quoniam Veneris nomen esset causam pecuniae se reperturum. Itaque apponit qui petat Veneri Erycinae illam hereditatem: non enim quaestor petit, ut est consuetudo, is qui Erycum montem obtinebat: petit Naevius Turpio quidam, istius excursor et emissarius, homo omnium ex illo conventu quadruplatorum deterrimus, C. Sacerdote praetore condemnatus injuriarum. Etenim erat ejusmodi causa ut ipse praetor, quum quaereret calumniatorem, paulo tamen consideratiorem reperire non posset. Hunc hominem Veneri absolvit, sibi condemnat: maluit videlicet homines peccare quam deos; se potius a Dione quod non licebat quam Venerem quod non debebatur auferre. Quid ego hic nunc Sex. Pompeii Chlori testimonium recitem? qui causam Dionis egit, qui omnibus rebus interfuit, hominis honestissimi, tametsi civis Romanus virtutis causa jamdiu est, tamen omnium Siculorum primi ac nobilissimi: quid ipsius Q. Caecilii Dionis, hominis probatissimi ac pudentissimi? quid L. Caecilii, L. Liguris, T. Manilii, L. Caleni? quorum omnium testimoniis de hac Dionis pecunia confirmatum est. Dixit hoc idem M. Lucullus, se de his Dionis incommodis pro hospitio quod sibi cum eo esset jam ante cognosse. Quid Lucullus, qui tum in Macedonia fuit, melius haec cognovit quam tu, Hortensi, qui Romae fuisti? ad quem Dio confugit, qui de Dionis

injuriis gravissime per literas cum Verre questus es? Nova tibi haec sunt, [et] inopinata? nunc primum aures tuae hoc crimen accipiunt? nihil ex Dione, nihil ex socru tua, femina primaria, Servilia, vetere Dionis hospita, audisti? Nonne multa mei testes quae tu scis nesciunt? nonne te mihi testem in hoc crimine eripuit non istius innocentia sed legis exceptio? RECITA TESTIMONIA LVCVLLI, CHLORI, DIONIS.

IX. Satisne vobis magnam pecuniam Venereus homo qui e Chelidonis sinu in provinciam profectus esset Veneris nomine quaesisse videtur? Accipite aliam in minore pecunia non minus impudentem calumniam. Sosippus et Philocrates fratres sunt Agyrinenses. Horum pater abhinc duo et XX annos est mortuus, in cujus testamento quodam loco si commissum quid esset, multa erat Veneri. Ipsos XX annos, quum tot interea praetores, tot quaestores, tot calumniatores in provincia fuissent, hereditas ab his Veneris nomine petita non est. Verres cognoscit: pecuniam per Volcatium accipit fere HS CCCC millia ab duobus fratribus. Multorum testimonia audistis antea. Vicerunt Agyrinenses fratres ita ut egentes inanesque discederent.

X. At enim ad Verrem pecunia ista non pervenit.— Quae est ista defensio? utrum asseveratur in hoc an temptatur? mihi enim nova res est. Verres calumniatores apponebat: Verres adesse jubebat: Verres cognoscebat: Verres judicabat: pecuniae maximae dabantur: qui dabant causas obtinebant. Tu mihi ita defendas, "non est ista Verri numerata pecunia." Adjuvo te: mei quoque testes idem dicunt: Volcatio dicunt sese dedisse. Quae vis erat in Volcatio tanta ut HS CCCC millia ab duobus hominibus auferret? Ecquis Volcatio si sua sponte venisset unam libellam dedisset? Veniat nunc: experiatur: tecto recipiet nemo. At ego amplius dico: HS quadringenties cepisse te arguo contra leges: nego tibi ipsi ullum nummum esse numeratum: sed quum ob tua decreta, ob edicta, ob imperia, ob judicia pecuniae dabantur, non erat quaerendum cujus manu numerarentur, sed cujus injuria cogerentur. Comites illi tui delecti manus erant tuae: praefecti, scribae, medici, accensi

haruspices, praecones manus erant tuae: ut quisque te maxime cognatione, affinitate, necessitudine aliqua attingebat, ita maxime manus tua putabatur: cohors tota [tua] illa, quae plus mali dedit Siciliae quam si centum cohortes fugitivorum fuissent, tua manus sine controversia fuit. Quidquid ab horum quopiam captum est, id non modo tibi datum, sed tua manu numeratum judicari necesse est. Nam si hanc defensionem probabitis, "Non accepit ipse," licet omnia de pecuniis repetundis judicia tollatis: nemo unquam reus tam nocens adducetur qui ista defensione non possit uti. Etenim quum Verres utatur, quis erit unquam posthac reus tam perditus qui non ad Q. Mucii innocentiam referatur, si cum isto conferatur? Neque nunc tam mihi isti Verrem defendere videntur quam in Verre defensionis temptare rationem. Qua de re, judices, magno opere vobis providendum est: pertinet hoc ad summam rem publicam et ad existimationem ordinis nostri salutemque sociorum. Si enim innocentes existimari volumus, non solum nos abstinentes sed etiam comites nostros praestare debemus.

XI. Primum omnium opera danda est ut eos nobiscum educamus qui nostrae famae capitique consulant: deinde, si in hominibus eligendis nos spes amicitiae fefellerit, ut vindicemus, missos faciamus, semper ita vivamus ut rationem reddendam nobis arbitremur. Africani est hoc, hominis liberalissimi: verumtamen ea liberalitas est probanda quae sine periculo existimationis est, ut in illo fuit: quum ab eo quidam vetus assectator et ex numero amicorum non impetraret uti se praefectum in Africam duceret et id ferret moleste: Noli, inquit, mirari, si tu a me hoc non impetras: ego jam pridem ab eo cui meam existimationem caram fore arbitror peto ut mecum praefectus proficiscatur, et adhuc impetrare non possum. Etenim re vera multo magis est petendum ab hominibus, si salvi et honesti esse volumus, ut eant nobiscum in provinciam quam hoc illis in beneficii loco deferendum. Sed tu, quum et tuos amicos in provinciam quasi in praedam invitabas et cum iis ac per eos praedabare et eos in contione

annulis aureis donabas, non statuebas tibi non solum de tuis sed etiam de illorum factis rationem esse reddendam?

XII. Quum hos sibi quaestus constituisset magnos atque uberes ex his causis, quas ipse instituerat cum consilio, hoc est, cum sua cohorte, cognoscere, tum illud infinitum genus invenerat ad innumerabilem pecuniam corripiendam. Dubium nemini est quin omnes omnium pecuniae positae sint in eorum potestate qui judicia dant et eorum qui judicant: quin nemo vestrum possit aedes suas, nemo fundum, nemo bona patria obtinere, si, quum haec a quopiam vestrum petita sint, praetor improbus, cui nemo intercedere possit, det quem velit judicem, judex nequam et levis quod praetor jusserit judicet. Si vero illud quoque accedet ut in ea verba praetor judicium det, ut vel L. Octavius Balbus judex, homo et juris et officii peritissimus, non possit aliter judicare; si judicium sit ejusmodi: L. OCTAVIVS IVDEX ESTO: SI PARET FVNDVM CAPENATEM, QVO DE AGITVR, EX IVRE QVIRITIVM P. SERVILII ESSE NEQVE IS FVNDVS Q. CATVLO RESTITVETVR—non necesse erit L. Octavio judici cogere P. Servilium Q. Catulo fundum restituere, aut condemnare eum quem non oporteat? Ejusdemmodi totum jus praetorium, ejusdemmodi omnis res judiciaria fuit in Sicilia per triennium Verre praetore. Decreta ejusmodi: SI NON AOCIPIT QVOD TE DEBERE DICIS, ACCVSES; SI PETIT, DWCAS. C. Fuficium duci jussit petitorem, L. Suetium, L. Racilium. Judicia hujusmodi: Qui cives Romani erant, si Siculi essent, quum Siculos eorum legibus dari oporteret; qui Siculi, si cives Romani essent.—Verum, ut totum genus amplectamini judiciorum, prius jura Siculorum, deinde istius instituta cognoscite.

XIII. Siculi hoc jure sunt, ut quod civis cum civi agat domi certet suis legibus; quod Siculus cum Siculo non ejusdem civitatis, ut de eo praetor judices ex P. Rupilii decreto, quod is de decem legatorum sententia statuit, quam illi legem Rupiliam vocant, sortiatur. Quod privatus a populo petit, aut populus a privato, senatus ex aliqua civitate qui judicet datur, quum alternae civitates rejectae sunt. Quod civis Romanus a

Siculo petit, Siculus judex datur; quod Siculus a civi Romano, civis Romanus datur: ceterarum rerum selecti judices ex civium Romanorum conventu proponi solent. Inter aratores et decumanos lege frumentaria, quam Hieronicam appellant, judicia fiunt. Haec omnia isto praetore non modo perturbata sed plane et Siculis et civibus Romanis erepta sunt: primum suae leges; quod civis cum civi ageret, aut eum judicem quem commodum erat praeconem, haruspicem, medicum suum dabat, aut, si legibus erat judicium constitutum et ad civem suum judicem venerant, libere civi judicare non licebat. Edictum enim hominis cognoscite, quo edicto omnia judicia redegerat in suam potestatem: SI QVI PERPERAM IVDICASSET, SE COGNITVRVM; QVVM COGNOSSET, ANIMADVERSVRVM: idque quum faciebat, nemo dubitabat quin, quum judex alium de suo judicio putaret judicaturum seque in eo capitis periculum aditurum, voluntatem spectaret ejus quem statim de capite suo putaret judicaturum. Selecti ex conventu aut propositi ex negotiatoribus judices nulli. Haec copia, quam dico, judicum, cohors non Q. Scaevolae, qui tamen de cohorte sua dare non solebat, sed C. Verris. Cujusmodi cohortem putatis hoc principe fuisse? Sicuti videtis edictum: SI QVID PERPERAM IVDICARIT SENATVS. Eum quoque ostendam, si quando sit datus, coactu istius quod non senserit judicasse. Ex lege Rupilia sortitio nulla, nisi quum nihil intererat istius. Lege Hieronica judicia plurimarum controversiarum sublata uno nomine omnia: de conventu ac negotiatoribus nulli judices. Quantam potestatem habuerit videtis: quas res gesserit cognoscite.

XIV. Heraclius est Hieronis filius, Syracusanus, homo in primis domi suae nobilis, et ante hunc praetorem vel pecuniosissimus Syracusanorum: nunc nulla alia calamitate nisi istius avaritia atque injuria pauperrimus. Huic hereditas ad HS facile tricies venit testamento propinqui sui Heraclii: plena domus caelati argenti optimi, multaeque stragulae vestis, pretiosissimorumque mancipiorum, quibus in rebus istius cupiditates et insanias quis ignorat? Erat in sermone res, magnam

Heraclio pecuniam relictam; non solum Heraclium divitem, sed etiam ornatum supellectile, argento, veste, mancipiis futurum. Audit haec etiam Verres, et primo illo suo leviore artificio Heraclium aggredi conatur ut eum roget inspicienda quae non reddat. Deinde a quibusdam Syracusanis admonetur—hi autem quidam erant affines istius, quorum iste uxores nunquam alienas existimavit, Cleomenes et Aeschrio, qui quantum apud istum et quam turpi de causa potuerint ex reliquis criminibus intelligetis—hi, ut dico, hominem admonent rem esse praeclaram, refertam omnibus rebus: ipsum autem Heraclium hominem esse majorem natu, non promptissimum; eum praeter Marcellos patronum quem suo jure adire aut appellare posset habere neminem: esse in eo testamento, quo ille heres esset scriptus, ut statuas in palaestra deberet ponere: faciemus ut palaestritae negent ex testamento esse positas, petant hereditatem quod eam palaestrae commissam esse dicant. Placuit ratio Verri. Nam hoc animo providebat, quum tanta hereditas in controversiam venisset judicioque peteretur, fieri non posse ut sine praeda ipse discederet. Approbat consilium: auctor est ut quam primum agere incipiant, hominemque id aetatis minime litigiosum quam tumultuosissime adoriantur. Scribitur Heraclio dica.

XV. Primo mirantur omnes improbitatem calumniae: deinde qui istum nossent partim suspicabantur, partim plane videbant adjectum esse oculum hereditati. Interea dies advenit, quo die sese ex instituto ac lege Rupilia dicas sortiturum Syracusis iste edixerat: paratus ad hanc dicam sortiendam venerat. Tum eum docet Heraclius non posse eo die sortiri, quod lex Rupilia vetaret diebus XXX sortiri dicam quibus scripta esset. Dies XXX nondum fuerant. Sperabat Heraclius, si illum diem effugisset, ante alteram sortitionem Q. Arrium, quem provincia tum maxime exspectabat, successurum. Iste omnibus dicis diem distulit, et eam diem constituit ut hanc Heraclii dicam sortiri post dies XXX ex lege posset. Postquam ea dies venit, iste incipit simulare se velle sortiri. Heraclius cum advocatis adit, et postulat

ut sibi cum palaestritis, hoc est, cum populo Syracusano, aequo jure disceptare liceat. Adversarii postulant ut in eam rem judices dentur ex iis civitatibus quae in id forum convenirent, electi qui Verri viderentur. Heraclius contra ut judices e lege Rupilia dentur, ut ab institutis superiorum, ab auctoritate senatus, ab jure omnium Siculorum ne recedatur.

XVI. Quid ego istius in jure dicundo libidinem et scelera demonstrem? quis vestrum non ex urbana jurisdictione cognovit? quis unquam isto praetore Chelidone invita lege agere potuit? Non istum ut nonneminem provincia corrupit: idem fuit qui Romae. Quum id quod omnes intelligebant diceret Heraclius, jus esse certum Siculis inter se quo jure certarent, legem esse Rupiliam quam P. Rupilius consul de decem legatorum sententia dedisset; hanc omnes semper in Sicilia consules praetoresque servasse; negavit se lege Rupilia sortiturum: quinque judices quos commodum ipsi fuit dedit. Quid hoc homine facias? quid supplicium dignum libidine ejus invenias? Praescriptum tibi quum esset, homo [deterrime et] impudentissime, quemadmodum judices inter Siculos dares; quum imperatoris populi Romani auctoritas, legatorum decem summorum hominum dignitas, senatus consultum intercederet, cujus consulto P. Rupilius de x legatorum sententia leges in Sicilia constituerat; quum omnes ante te praetorem Rupilias leges et in ceteris rebus et in judiciis maxime servassent; tu ausus es pro nihilo prae tua praeda tot res sanctissimas ducere? tibi nulla lex fuit? nulla religio? nullus existimationis pudor? nullus judicii metus? nullius apud te gravis auctoritas? nullum exemplum quod sequi velles? Verum, ut institui dicere, quinque judicibus nulla lege, nullo instituto, nulla rejectione, nulla sorte, ex libidine istius datis, non qui causam cognoscerent, sed qui quod imperatum esset judicarent, eo die nihil actum est: adesse jubentur postridie.

XVII. Heraclius interea, quum omnes insidias fortunis suis a praetore fieri videret, capit consilium de amicorum et propinquorum sententia non adesse ad judicium: itaque illa nocte Syracusis profugit. Iste

postero die mane, quum multo maturius quam unquam antea surrexisset, judices citari jubet. Ubi comperit Heraclium non adesse, cogere incipit eos ut absentem Heraclium condemnent. Illi eum commonefaciunt ut, si ei videatur, utatur instituto suo, nec cogat ante horam decimam de absente secundum praesentem judicare. Impetrant. Interea sane perturbatus et ipse et ejus amici et consiliarii moleste ferre coeperunt Heraclium profugisse: putabant absentis damnationem praesertim tantae pecuniae multo invidiosiorem fore quam si praesens damnatus esset. Eo accedebat quod judices e lege Rupilia dati non erant; multo etiam rem turpiorem [fore] et iniquiorem visum iri intelligebant. Itaque hoc dum corrigere vult, apertior ejus cupiditas improbitasque facta est. Nam illis quinque judicibus uti se negat: jubet, id quod initio lege Rupilia fieri oportuerat, citari Heraclium et eos qui dicam scripserant: ait se judices ex lege velle sortiri. Quod ab eo pridie, quum multis lacrimis oraret [atque obsecraret] Heraclius, impetrare non potuerat, id ei postridie venit in mentem, ex lege Rupilia sortiri dicas oportere. Educit ex urna tres; iis ut absentem Heraclium condemnent imperat: itaque condemnant. Quae, malum, ista fuit amentia? ecquando te rationem factorum tuorum redditurum putasti? ecquando his de rebus tales viros adituros existimasti? Petatur hereditas ea quae nulla debetur in praedam praetoris? interponatur nomen civitatis? imponatur honestae civitati turpissima persona calumniae? neque hoc solum, sed ita res agatur ut ne simulatio quidem aequitatis ulla adhibeatur? Nam, per deos immortales, quid interest utrum praetor imperet vique cogat aliquem de suis bonis omnibus decedere, an hujuscemodi judicium det, quo judicio indicta causa fortunis omnibus everti necesse sit?

XVIII. Profecto enim negare non potes te ex lege Rupilia sortiri judices debuisse, quum praesertim Heraclius id postularet. Sin illud dices, te Heraclii voluntate ab lege recessisse, ipse te impedies; ipse tua defensione implicabere. Quare enim primum ille adesse noluit, quum ex eo numero judices haberet quos post

laret? deinde tu cur post illius fugam judices alios sortitus es, si eos qui erant antea dati utriusque dederas voluntate? deinde ceteras dicas omnes illo foro M. Postumius quaestor sortitus est: hanc solam tu illo conventu reperiere sortitus. Ergo, inquiet aliquis, donavit populo Syracusano illam hereditatem. Primum, si id confiteri velim, tamen istum condemnetis necesse est; neque enim permissum est ut impune nobis liceat quod alicui eripuerimus id alteri tradere. Verum ex ista reperietis hereditate ita istum praedatum ut perpauca occulte fecerit: populum quidem Syracusanum in maximam invidiam sua infamia, alieno praemio pervenisse; paucos Syracusanos, eos qui se nunc publice laudationis causa venisse dicunt, et tunc participes praedae fuisse, et nunc non ad istius laudationem sed ad communem litium aestimationem venisse. Posteaquam damnatus est absens, non solum illius hereditatis de qua ambigebatur, quae erat HS tricies, sed omnium bonorum paternorum ipsius Heraclii, quae non minor erat pecunia, palaestrae Syracusanorum, hoc est, Syracusanis, possessio traditur. Quae est ista praetura? Eripis hereditatem quae venerat a propinquo, venerat testamento, venerat legibus; quae bona is qui testamentum fecerat huic Heraclio ante aliquanto quam est mortuus, omnia utenda ac possidenda tradiderat; cujus hereditatis, quum ille aliquanto ante te praetorem esset mortuus, controversia fuerat nulla, mentionem fecerat nemo.

XIX. Verum esto: eripe hereditatem propinquis, da palaestritis; praedare in bonis alienis nomine civitatis; everte leges, testamenta, voluntates mortuorum, jura vivorum: num etiam patriis Heraclium bonis exturbare oportuit? Qui simulac profugit, quam impudenter, quam palam, quam acerbe, di immortales, illa bona direpta sunt! quam illa res calamitosa Heraclio, quaestuosa Verri, turpis Syracusanis, miseranda omnibus videbatur! Nam illud quidem statim curatur ut quidquid caelati argenti fuit in illis bonis ad istum deferatur, quidquid Corinthiorum vasorum, stragulae vestis: haec nemo dubitabat quin non modo ex illa domo capta et oppressa verum ex tota provincia ad istum

comportari necesse esset. Mancipia quae voluit abduxit; alia divisit: auctio facta est in qua cohors istius invicta dominata est. Verum illud est praeclarum: Syracusani qui praefuerant his Heraclii bonis, verbo redigendis, re dispertiendis, reddebant eorum negotiorum rationem in senatu: dicebant scyphorum paria complura, hydrias argenteas, pretiosam vestem stragulam, multa mancipia pretiosa Verri data esse: dicebant quantum cuique ejus jussu nummorum esset datum. Gemebant Syracusani, sed tamen patiebantur. Repente recitatur uno nomine HS CCL millia jussu praetoris data. Fit maximus clamor omnium, non modo optimi cujusque, neque eorum quibus indignum semper visum erat privata bona populi nomine per summam injuriam erepta, verum etiam ipsi illi auctores injuriae et ex aliqua particula socii praedae ac rapinarum clamare coeperunt, sibi ut haberet hereditatem. Tantus in curia clamor factus est ut populus concurreret.

XX. Res ab omni conventu cognita celeriter isti domum nuntiatur. Homo inimicus his qui recitassent, hostis omnibus qui acclamassent, exarsit iracundia ac stomacho. Verumtamen fuit tum sui dissimilis. Nostis os hominis, nostis audaciam: tamen tum rumore et clamore populi et furto manifesto grandis pecuniae perturbatus est. Ubi se collegit, vocat ad se Syracusanos: qui non posset negare ab illis pecuniam datam, non quaesivit procul alicunde, (neque enim probaret,) sed proximum, paene alterum filium, quem illam pecuniam diceret abstulisse: ostendit se reddere coacturum. Qui posteaquam id audivit, habuit et dignitatis et aetatis et nobilitatis suae rationem: verba apud senatum fecit: docuit ad se nihil pertinere: de isto id quod omnes videbant neque ille quidem obscure locutus est. Itaque illi Syracusani statuam postea statuerunt: et is ut primum potuit, istum reliquit de provinciaque decessit. Et tamen aiunt eum queri solere nonnunquam se miserum quod non suis sed suorum peccatis criminibusque prematur. Triennium provinciam obtinuisti: gener electus adolescens unum annum tecum fuit: sodales, viri fortes, legati tui, primo anno te reliquerunt: unus legatus

Tadius qui erat reliquus non ita multum tecum fuit; qui si semper [tecum] una fuisset, tamen summa cura quum tuae tum multo etiam magis suae famae pepercisset. Quid est quod tu alios accuses? quid est quamobrem putes te tuam culpam non modo derivare in aliquem sed communicare cum altero posse? Numerantur illa HS ducenta quinquaginta Syracusanis. Ea quemadmodum ad istum postea per pseudothyrum revertantur tabulis vobis testibusque, judices, planum faciam.

XXI. Ex hac iniquitate istius et improbitate, judices, quod praeda ex illis bonis ad multos Syracusanos invito populo senatuque Syracusano venerat, et illa scelera, quae per Theomnastum et Aeschrionem et Dionysodorum et Cleomenem invitissima civitate [illa] facta sunt, primum ut urbs tota spoliaretur, qua de re alius mihi locus ad dicendum est constitutus; ut omnia signa iste per eos homines quos nominavi, omne ebur ex aedibus sacris, omnes undique tabulas pictas, deorum denique simulacra quae vellet auferret; deinde ut in curia Syracusis, quem ocum illi buleuterion nomine appellant, honestissimo loco et apud illos clarissimo, ubi illius ipsius M. Marcelli, qui eum Syracusanis locum quem eripere belli ac victoriae lege posset conservavit ac reddidit, statua ex aere facta est, ibi inauratam istius et alteram filio statuam ponerent; ut, dum istius hominis memoria maneret, senatus Syracusanus sine lacrimis et gemitu in curia esse non posset. Per eosdem istius furtorum, injuriarum uxorumque socios istius imperio Syracusis Marcellia tolluntur maximo gemitu luctuque civitatis: quem illi diem festum quum recentibus beneficiis C. Marcelli debitum reddebant, tum generi, nomini, familiae Marcellorum maxima voluntate tribuebant. Mithridates in Asia, quum eam provinciam totam occupasset, Mucia non sustulit. Hostis, et hostis in ceteris rebus nimis ferus et immanis, tamen honorem hominis deorum religione consecratum violare noluit: tu Syracusanos unum diem festum Marcellis impertire noluisti, per quos illi adepti sunt ut ceteros dies festos agitare possent. At vero praeclarum diem illis reposuisti, Verria ut agerent, et ut ad eum diem quae sacris epulisque opus essent in

complures annos locarentur. Jam in tanta istius impudentia remittendum aliquid videtur, ne omnia contendamus, ne omnia cum dolore agere videamur. Nam me dies, vox, latera deficiant, si hoc nunc vociferari velim, quam miserum indignumque sit istius nomine apud eos diem festum esse qui sese istius opera funditus extinctos esse arbitrentur. O Verria praeclara! Quo quaeso, accessisti, quo non attuleris istum tecum diem? Etenim quam tu domum, quam urbem adisti, quod fanum denique quod non eversum atque extersum reliqueris? Quare appellentur sane ista Verria, quae non ex nomine sed ex manibus naturaque tua constituta esse videantur.

XXII. Quam facile serpat injuria et peccandi consuetudo, quam non facile reprimatur videte, judices. Bidis oppidum est, tenue sane, non longe a Syracusis. Hujus longe primus civitatis est Epicrates quidam. Huic hereditas HS quingentorum millium venerat a muliere quadam propinqua, atque ita propinqua ut ea etiamsi intestata esset mortua Epicratem Bidinorum legibus heredem esse oporteret. Recens Syracusana erat illa res quam ante demonstravi de Heraclio Syracusano, qui bona non perdidisset, nisi ei venisset hereditas. Huic quoque Epicrati venerat, ut dixi, hereditas. Cogitare coeperunt ejus inimici nihilo minus eodem praetore hunc everti bonis posse quo Heraclius esset eversus. Rem occulte instituunt: ad Verrem per ejus interpretes deferunt. Ita causa componitur ut item palaestritae Bidini peterent ab Epicrate hereditatem, quemadmodum palaestritae Syracusani ab Heraclio petivissent. Nunquam vos praetorem tam palaestricum vidistis. Verum ita palaestritas defendebat ut ab illis ipse unctior abiret; qui statim quum praesensisset jubet cuidam amicorum suorum numerari HS LXXX. Res occultari satis non potuit. Per quendam eorum qui interfuerant fit Epicrates certior. Primum contemnere et negligere [coepit], quod causa prorsus quod dubitari posset nihil habebat. Deinde quum de Heraclio cogitaret, et istius libidinem nosset, commodissimum putavit esse de provincia clam abire, itaque fecit: profectus est Rhegium.

XXIII. Quod ubi auditum est, aestuare illi qui pecuniam dederant: putare nihil agi posse absente Epicrate. Nam Heraclius tamen affuerat quum primo sunt dati judices: de hoc, qui antequam in jus aditum esset, antequam mentio denique controversiae facta esset ulla, discessisset, putabant nihil agi posse. Homines Rhegium proficiscuntur: Epicratem conveniunt: demonstrant id quod ille sciebat se HS LXXX dedisse: rogant eum ut sibi id quod ab ipsis abisset pecuniae curet; ab sese caveat quemadmodum velit de illa hereditate cum Epicrate neminem esse acturum. Epicrates homines multis verbis male acceptos ab se dimittit: redeunt illi Rhegio Syracusas: queri cum multis, ut fit, incipiunt sese HS LXXX nummum frustra dedisse. Res percrebuit et in ore atque sermone omnium coepit esse. Verres refert illam suam Syracusanam: ait se velle de illis HS LXXX cognoscere. Advocat multos: dicunt Bidini Volcatio se dedisse: illud non addunt, jussu istius. Volcatium vocat: pecuniam referri jubet. Volcatius animo aequissimo nummos affert qui nihil amitteret: reddit inspectantibus multis: Bidini nummos auferunt. Dicet aliquis, Quid ergo in hoc Verrem reprehendis, qui non modo ipse fur non est, sed ne alium quidem passus est esse? Attendite: jam intelligetis hanc pecuniam, qua via modo visa est exire ab isto, eadem semita revertisse. Quid enim debuit praetor facere—cum consilio cognita causa quum comperisset suum comitem juris, decreti, judicii corrumpendi causa, qua in re ipsius praetoris caput existimatioque ageretur, pecuniam accepisse, Bidinos autem pecuniam contra praetoris famam ac fortunas dedisse—non et in eum qui accepisset animadvertisse, et in eos qui dedissent? Tu qui instituëras in eos animadvertere qui perperam judicassent, quod saepe per imprudentiam fit, hos pateris impune discedere qui ob tuum decretum, ob tuum judicium pecuniam aut dandam aut accipiendam putarant.

XXIV. Volcatius idem apud te postea fuit, eques Romanus, tanta accepta ignominia. Nam quid est turpius ingenuo, quid minus libero dignum quam in conventu maximo cogi a magistratu furtum reddere? qui si

eo animo esset quo non modo eques Romanus, sed quivis liber debet esse, aspicere te postea non potuisset; inimicus, hostis esset tanta contumelia accepta, nisi tecum collusisset et tuae potius existimationi servisset quam suae. Qui quam tibi amicus non modo tum fuerit, quamdiu tecum in provincia fuit, verum etiam nunc sit, quum jam a ceteris amicis relictus es, et tu intelligis et nos existimare possumus. An hoc solum argumentum est nihil isto imprudente factum, quod Volcatius ei non succensuit, quod iste nec in Volcatium nec in Bidinos animadvertit? Est magnum argumentum: verum illud maximum, quod illis ipsis Bidinis quibus iratus esse debuit, a quibus comperit, quod jure agere cum Epicrate nihil possent, etiamsi adesset, idcirco suum decretum pecunia esse temptatum; his, inquam, ipsis non modo illam hereditatem quae Epicrati venerat, sed, ut in Heraclio Syracusano, item in hoc, paulo etiam atrocius, quod Epicrates appellatus omnino non erat, bona patria fortunasque ejus Bidinis tradidit. Ostendit enim novo modo si quis quid ab absente peteret se auditurum. Adeunt Bidini, petunt hereditatem: procuratores postulant ut se ad leges suas rejiciat aut ex lege Rupilia dicam scribi jubeat. Adversarii non audebant contra dicere: exitus nullus reperiebatur. Insimulant hominem fraudandi causa discessisse: postulant ut bona possidere jubeat. Debebat Epicrates nummum nullum nemini; amici, si quis quid peteret, judicio se passuros, judicatum solvi satisdaturos esse dicebant. XXV. Quum omnia consilia frigerent, admonitu istius insimulare coeperunt Epicratem literas publicas corrupisse, a qua suspicione ille aberat plurimum: actionem ejus rei postulant. Amici recusare ne quod judicium neve ipsius cognitio illo absente de existimatione ejus constitueretur: et simul idem illud postulare non desistebant ut se ad leges suas rejiceret. Iste amplam occasionem calumniae nactus, ubi videt esse aliquid quod amici absente Epicrate nollent defendere, asseverat se ejus rei in primis actionem daturum. Quum omnes perspicerent ad istum non modo illos nummos qui per simulationem ab isto exierant revertisse, sed multo etiam plures eum

postea nummos abstulisse, amici Epicratem defendere destiterunt: iste Epicratis bona Bidinos omnia possidere et sibi habere jussit. Ad illa HS IO millia hereditaria accessit ipsius antiqua HS quindecies pecunia. Utrum res ab initio ita ducta est, an ad extremum ita perducta est, an ita parva est pecunia, an is homo Verres ut haec quae dixi gratis facta esse videantur? Hic nunc de miseria Siculorum, judices, audite. Et Heraclius ille Syracusanus et hic Bidinus Epicrates expulsi bonis omnibus Romam venerunt: sordidati, maxima barba et capillo, Romae biennium prope fuerunt. Quum L. Metellus hinc profectus in provinciam est, tum isti bene commendati cum Metello una proficiscuntur. Metellus simulac advenit Syracusas, utrumque rescidit et de Epicrate et de Heraclio. In utrisque bonis nihil erat quod restitui posset, nisi quod moveri loco non poterat. XXVI. Fecerat haec egregie primo adventu Metellus ut omnes istius injurias quas modo posset rescinderet et irritas faceret. Quod Heraclio restitui jusserat ac non restituebatur, quisquis erat eductus senator Syracusanus ab Heraclio, duci jubebat. Itaque permulti ducti sunt. Epicrates quidem continuo est restitutus. Alia judicia Lilybaei, alia Agrigenti, alia Panhormi restituta sunt. Census qui isto praetore sunt habiti non servaturum se Metellus ostenderat: decumas quas iste contra legem Hieronicam vendiderat sese venditurum Hieronica lege edixerat. Omnia erant Metelli ejusmodi ut non tam suam praeturam gerere quam istius praeturam retexere videretur. Simul atque ego in Siciliam veni, mutatus est. Venerat ad eum illo biduo Letilius quidam, homo non alienus a literis: itaque eo iste tabellario semper usus est. Is epistolas complures attulerat, in his unam domo quae totum mutarat hominem. Repente coepit dicere se omnia Verris causa velle: sibi eum eo amicitiam cognationemque esse. Mirabantur omnes hoc ei tum denique in mentem venisse, posteaquam tam multis eum factis decretisque jugulasset. Erant qui putarent Letilium legatum a Verre venisse qui gratiam, amicitiam, cognationemque commemoraret. Ex illo tempore a civitatibus laudationes petere, testes

non solum deterrere verbis sed etiam vi retinere coepit. Quod ego nisi meo adventu illius conatus aliquantum repressissem, et apud Siculos non Metelli sed Glabrionis literis ac lege pugnassem, tam multos huc evocare non potuissem. XXVII. Verum, quod institui dicere, miserias cognoscite sociorum. Heraclius ille et Epicrates longe mihi obviam cum suis omnibus processerunt: venienti Syracusas egerunt gratias flentes: Romam mecum decedere cupiverunt. Quod erant mihi oppida complura etiam reliqua quae adire vellem, constitui cum hominibus quo die mihi Messanae praesto essent. Eo mihi nuntium miserunt se a praetore retineri. Quibus ego testimonium denuntiavi, quorum nomina edidi Metello, cupidissimi veniendi, maximis injuriis affecti adhuc non venerunt. Hoc jure sunt socii ut iis ne deplorare quidem de suis incommodis liceat.

Jam Heraclii Centuripini optimi nobilissimique adolescentis testimonium audistis, a quo HS c millia per calumniam malitiamque petita sunt. Iste poenis compromissisque interpositis HS cccc extorquenda curavit: quodque judicium secundum Heraclium de compromisso factum erat, quum civis Centuripinus inter duos cives judicasset, id irritum jussit esse, eumque judicio falsum judicasse judicavit: in senatu esse, locis commodisque publicis uti vetuit: si quis eum pulsasset, edixit sese judicium injuriarum non daturum: quidquid ab eo peteretur, judicem de sua cohorte daturum, ipsi autem nullius actionem rei se daturum. Quae istius auctoritas tantum valuit ut neque illum pulsaret quisquam, quum praetor in provincia sua verbo permitteret, re hortaretur, neque quisquam ab eo quidquam peteret, quum iste calumniae licentiam sua auctoritate ostendisset: ignominia autem illa gravis tamdiu in illo homine fuit quamdiu iste in provincia mansit. Hoc injecto metu judicibus novo more, nullo exemplo, ecquam rem putatis esse in Sicilia nisi ad nutum istius judicatam? Utrum id solum videtur esse actum, quod est tamen actum, ut haec Heraclio pecunia eriperetur, an etiam illud, in quo praeda erat maxima, ut nomine judiciorum omnium bona atque fortunae in istius unius essent potestate?

XXVIII. Jam vero in rerum capitalium quaestionibus quid ego unamquamque rem colligam et causam? Ex multis similibus ea sumam quae maxime improbitate excellere videbuntur. Sopater quidam fuit Halicyensis, homo domi suae cum primis locuples atque honestus. Is ab inimicis suis apud C. Sacerdotem praetorem rei capitalis quum accusatus esset, facile eo judicio est liberatus. Huic eidem Sopatro iidem inimici ad C. Verrem, quum is Sacerdoti successisset, ejusdem rei nomen detulerunt. Res Sopatro facilis videbatur, et quod erat innocens et quod Sacerdotis judicium improbare istum ausurum non arbitrabatur. Citatur reus: causa agitur Syracusis; crimina tractantur ab accusatore ea quae erant antea non solum defensione verum etiam judicio dissoluta. Causam Sopatri defendebat Q. Minucius, eques Romanus in primis splendidus atque honestus, vobisque, judices, non ignotus. Nihil erat in causa quod metuendum aut omnino quod dubitandum videretur. Interea istius libertus et accensus idem Timarchides, qui est, id quod ex plurimis testibus priore actione didicistis, rerum hujuscemodi omnium transactor et administer, ad Sopatrum venit: monet hominem ne nimis judicio Sacerdotis et causae suae confidat; accusatores inimicosque ejus habere in animo pecuniam praetori dare: praetorem tamen ob salutem malle accipere, et simul malle si fieri posset rem judicatam non rescindere. Sopater, quum hoc illi improvisum atque inopinatum accidisset, commotus est sane, neque in praesentia Timarchidi quid responderet habuit nisi se consideraturum quid sibi de ea re esset faciendum: et simul ostendit se in summa difficultate esse nummaria. Post ad amicos rettulit, qui quum ei fuissent auctores redimendae salutis, ad Timarchidem venit: expositis suis difficultatibus hominem ad HS LXXX perducit, eamque ei pecuniam numerat.

XXIX. Posteaquam ad causam dicendam ventum est, tum vero sine metu, sine cura omnes erant qui Sopatrum defendebant. Crimen nullum erat: res [erat] judicata: Verres nummos acceperat. Quis posset dubitare quidnam esset futurum? Res illo die non peroratur;

dimittitur judicium. Iterum ad Sopatrum Timarchides venit: ait accusatores ejus multo majorem pecuniam praetori polliceri quam quantam hic dedisset; proinde, si saperet, videret quid sibi esset faciendum. Homo, quamquam erat et Siculus et reus, hoc est, et jure iniquo et tempore adverso, ferre tamen atque audire diutius Timarchidem non potuit: Facite, inquit, quod [vobis] libet, daturus non sum amplius. Idemque hoc amicis ejus et defensoribus videbatur: atque eo etiam magis quod iste, quoquo modo se in ea quaestione praebebat, in consilio tamen habebat homines honestos e conventu Syracusano, qui Sacerdoti quoque in consilio fuerant tum quum est idem hic Sopater absolutus. Hoc rationis habebant, facere eos nullo modo posse ut eodem crimine iisdem testibus Sopatrum condemnarent iidem homines qui antea absolvissent. Itaque hac una spe ad judicium venitur. Quo posteaquam ventum est, quum in consilium frequentes convenissent iidem qui solebant, et hac [una] spe tota defensio Sopatri niteretur, consilii frequentia et dignitate, et quod erant, ut dixi, iidem qui antea Sopatrum eodem illo crimine liberarant, cognoscite hominis apertam ac non modo non ratione sed ne dissimulatione quidem tectam improbitatem et audaciam. M. Petilium, equitem Romanum, quem habebat in consilio, jubet operam dare quod rei privatae judex esset. Petilius recusabat, quod suos amicos quos sibi in consilio esse vellet ipse Verres retineret in consilio. Iste homo liberalis negat se quemquam retinere eorum qui Petilio vellent adesse. Itaque discedunt omnes: nam ceteri quoque impetrant ne retineantur, qui se velle dicebant alterutri eorum qui tum illud judicium habebant adesse. Itaque iste solus cum sua cohorte nequissima relinquitur. Non dubitabat Minucius qui Sopatrum defendebat quin iste, quoniam consilium dimisisset, illo die rem illam quaesiturus non esset, quum repente jubetur dicere. Respondet, Ad quos? Ad me, inquit, si tibi idoneus videor qui de homine Siculo ac Graeculo judicem. Idoneus es, inquit; sed pervellem adessent ii qui affuerant antea causamque cognorant. Dic, inquit: illi adesse non possunt. Nam hercule, inquit Minucius, me qu-

que Petilius ut sibi in consilio essem rogavit, et simul a subselliis abire coepit. Iste iratus hominem verbis vehementioribus prosequitur, atque ei gravius etiam minari coepit quod in se tantum crimen invidiamque conflaret.

XXX. Minucius qui Syracusis sic negotiaretur ut sui juris dignitatisque meminisset, et qui sciret ita se in provincia rem augere oportere ut ne quid de libertate deperderet, homini quae visa sunt et quae tempus illud tulit et causa respondit: causam sese dimisso atque ablegato consilio defensurum negavit, itaque a subselliis discessit: idemque hoc praeter Siculos ceteri Sopatri amici advocatique fecerunt. Iste quamquam est incredibili importunitate et audacia, tamen subito solus destitutus pertimuit et conturbatus est. Quid ageret, quo se verteret nesciebat. Si dimisisset eo tempore quaestionem, post illis adhibitis in consilium quos ablegaverat absolutum iri Sopatrum videbat: sin autem hominem miserum atque innocentem ita condemnasset, quum ipse praetor sine consilio, reus autem sine patrono atque advocatis fuisset, judiciumque C. Sacerdotis rescidisset, invidiam se sustinere tantam non posse arbitrabatur. Itaque aestuabat dubitatione: versabat se in utramque partem non solum mente verum etiam corpore, ut omnes qui aderant intelligere possent in animo ejus metum cum cupiditate pugnare. Erat hominum conventus maximus, summum silentium, summa expectatio quonam esset ejus cupiditas eruptura: crebro se accensus demittebat ad aurem Timarchides. Tum iste aliquando, Age, dic, inquit. Reus orare atque obsecrare ut cum consilio cognosceret. Tum repente iste testes citari jubet: dicit unus et alter breviter: nihil interrogatur: praeco Dixisse pronuntiat. Iste quasi metueret ne Petilius privato illo judicio transacto aut dilato cum ceteris in consilium reverteretur, ita properans de sella exsilit: hominem innocentem a C. Sacerdote absolutum, indicta causa de sententia scribae, medici haruspicisque condemnat.

XXXI. Retinete, retinete hominem in civitate, judices: parcite et conservate ut sit qui vobiscum res judicet,

qui in senatu sine ulla cupiditate de bello et pace sententiam ferat. Tametsi minus id quidem nobis, minus populo Romano laborandum est, qualis istius in senatu sententia futura sit. Quae enim ejus auctoritas erit? quando iste sententiam dicere audebit aut poterit? quando autem homo tantae luxuriae atque desidiae nisi Februario mense adspirabit in curiam? Verum veniat sane: decernat bellum Cretensibus; liberet Byzantios; regem appellet Ptolemaeum; quae vult Hortensius omnia dicat et sentiat: minus haec ad nos, minus ad vitae nostrae discrimen, minus ad fortunarum nostrarum periculum pertinent.

Illud, [illud] est capitale, illud formidolosum, illud optimo cuique metuendum, quod iste si ex hoc judicio aliqua vi se eripuerit, in judicibus sit necesse est, sententiam de capite civis Romani ferat, sit in ejus exercitu signifer qui imperium judiciorum tenere vult. Hoc populus Romanus recusat, hoc ferre non potest: clamat permittitque vobis ut, si istis hominibus delectemini, si ex isto genere splendorem ordini atque ornamentum curiae constituere velitis, habeatis sane istum vobiscum senatorem, etiam de vobis judicem si vultis habeatis: de se homines, si qui extra istum ordinem sunt, quibus ne rejiciundi quidem amplius quam trium judicum praeclarae leges Corneliae faciunt potestatem, hunc hominem tam crudelem, tam sceleratum, tam nefarium nolunt judicare.

XXXII. Etenim si illud est tam flagitiosum quod mihi omnium rerum turpissimum maximeque nefarium videtur ob rem judicandam pecuniam accipere, pretio habere addictam fidem et religionem; quanto illud flagitiosius, improbius, indignius, eum a quo pecuniam ob absolvendum acceperis condemnare, ut ne praedonum quidem praetor in fide retinenda consuetudinem conservaret? Scelus est accipere ab reo: quanto magis ab accusatore? quanto etiam sceleratius ab utroque? Fidem quum proposuisses venalem in provincia, valuit apud te plus is qui pecuniam majorem dedit. Concedo: forsitan aliquis aliquando ejusmodi quidpiam fecerit. Quum vero fidem ac religionem tuam jam alteri ad-

dictam pecunia accepta habueris, post eandem adversario tradideris majore pecunia, utrumque falles, et trades cui voles, et ei quem fefelleris ne pecuniam quidem reddes? Quem mihi tu Bulbum, quem Staienum, quod unquam hujuscemodi monstrum aut prodigium audivimus aut vidimus, qui cum reo transigat, post cum accusatore decidat? honestos homines qui causam norint ableget a consilioque dimittat? ipse solus reum absolutum a quo pecuniam acceperit condemnet pecuniamque non reddat? Hunc hominem in judicum numero habebimus? hic alteram decuriam senatoriam judex obtinebit? hic de capite libero judicabit? huic judicialis tabella committetur? quam iste non modo cera verum etiam sanguine, si visum erit, notabit. XXXIII. Quid enim horum se negat fecisse? Illud videlicet unum quod necesse est, pecuniam accepisse. Quidni iste neget? At eques Romanus qui Sopatrum defendit, qui omnibus ejus consiliis rebusque interfuit, Q. Minucius juratus dicit pecuniam datam: juratus dicit Timarchidem dixisse majorem ab accusatoribus pecuniam dari: dicent hoc multi Siculi, dicent omnes Halicyenses, dicet etiam praetextatus Sopatri filius qui ab isto homine crudelissimo patre innocentissimo pecuniaque patria privatus est. Verum, si de pecunia testibus planum facere non possem, illud negare posses aut nunc negabis, te consilio tuo dimisso, viris primariis qui in consilio C. Sacerdoti fuerant tibique esse solebant remotis, de re judicata judicavisse? teque eum quem C. Sacerdos adhibito consilio, causa cognita, absolvisset, eundem remoto consilio, causa incognita, condemnasse? Quum haec confessus eris quae in foro palam Syracusis, in ore atque in oculis provinciae gesta sunt, negato tum sane, si voles, pecuniam accepisse: reperies, credo, aliquem qui, quum haec quae palam gesta sunt videat, quacrat quid tu occulte egeris, aut qui dubitet utrum malit meis testibus an tuis defensoribus credere.

Dixi jam antea me non omnia istius quae in hoc genere essent enumeraturum, sed electurum ea quae maxime excellerent. XXXIV. Accipite nunc aliud ejus

ejusmodi ut in uno omnia maleficia inesse videantur. Attendite diligenter; invenietis enim id facinus natum a cupiditate, auctum per stuprum, crudelitate perfectum atque conclusum. Sthenius est, is qui nobis assidet, Thermitanus, antea multis propter summam virtutem summamque nobilitatem, nunc propter suam calamitatem atque istius insignem injuriam omnibus notus. Hujus hospitio Verres quum esset usus, et quum apud eum non solum Thermis saepenumero fuisset sed etiam habitasset, domo ejus omnia abstulit quae paulo magis animum cujuspiam aut oculos possent commovere. Etenim Sthenius ab adolescentia paulo studiosius haec compararat, supellectilem ex aere elegantiorem et Deliacam et Corinthiam, tabulas pictas, etiam argenti bene facti, prout Thermitani hominis facultates ferebant, satis. Quae quum esset in Asia adolescens studiose, ut dixi, compararat, non tam suae delectationis causa quam ad invitationes adventusque nostrorum hominum, suorum amicorum atque hospitum. Quae posteaquam iste omnia abstulit, alia rogando, alia poscendo, alia sumendo, ferebat Sthenius ut poterat; angebatur animi necessario quod domum ejus exornatam et instructam fere jam iste reddiderat nudam atque inanem. Verumtamen dolorem suum nemini impertiebat: praetoris injurias tacite, hospitis placide ferendas arbitrabatur. Interea isté cupiditate illa sua nota atque apud omnes pervagata, quum signa quaedam pulcherrima atque antiquissima Thermis in publico posita vidisset, adamavit; a Sthenio petere coepit ut ad ea tollenda operam suam profiteretur seque adjuvaret. Sthenius vero non solum negavit, sed etiam ostendit fieri id nullo modo posse, ut signa antiquissima monumenta P. Africani ex oppido Thermitanorum incolumi illa civitate imperioque populi Romani tollerentur.

XXXV. Etenim, ut simul Africani quoque humanitatem et aequitatem cognoscatis, oppidum Himeram Karthaginienses quondam ceperunt, quod fuerat in primis Siciliae clarum et ornatum. Scipio, qui hoc dignum populo Romano arbitraretur, bello confecto socios sua per nostram victoriam recuperare, Siculis omnibus Kar

thagine capta quae potuit restituenda curavit. Himera deleta, quos cives belli calamitas reliquos fecerat, ii se Thermis collocarant in isdem agri finibus neque longe ab oppido antiquo. Hi se patrum fortunas ac dignitatem recuperare arbitrabantur, quum illa majorum ornamenta in eorum oppido collocabantur. Erant signa ex aere complura, in his eximia pulchritudine ipsa Himera in muliebrem figuram habitumque formata ex oppidi nomine et fluminis. Erat etiam Stesichori poetae statua senilis, incurva, cum libro, summo, ut putant, artificio facta; [ab eo] qui fuit Himerae, sed et est et fuit tota Graecia summo propter ingenium honore et nomine. Haec iste ad insaniam concupiverat. Etiam, quod paene praeterii, capella quaedam est, ea quidem mire—ut etiam nos qui rudes harum rerum sumus intelligere possimus—scite facta et venuste. Haec et alia Scipio non negligenter abjecerat ut homo intelligens Verres auferre posset, sed Thermitanis restituerat: non quo ipse hortos aut suburbanum aut locum omnino ubi ea poneret nullum haberet; sed quod, si domum abstulisset, non diu Scipionis appellarentur sed eorum ad quoscunque illius morte venissent: nunc iis locis posita sunt ut mihi semper Scipionis fore videantur itaque dicantur.

XXXVI. Haec quum iste posceret agereturque ea res in senatu, Sthenius vehementissime restitit, multaque, ut in primis Siculorum in dicendo copiosus est, commemoravit: urbem relinquere Thermitanos esse honestius quam pati tolli ex urbe monumenta majorum, spolia hostium, beneficia clarissimi viri, indicia societatis populi Romani atque amicitiae. Commoti animi sunt omnium: repertus est nemo quin mori diceret satius esse. Itaque hoc adhuc oppidum Verres invenit prope solum in orbe terrarum, unde nihil ejusmodi rerum de publico per vim, nihil occulte, nihil imperio, nihil gratia, nihil precario posset auferre. Verumtamen hasce ejus cupiditates exponam alio loco: nunc ad Sthenium revertar. Iratus iste vehementer Sthenio et incensus hospitium ei renuntiat: domo ejus [e]migrat atque adeo exit: nam jam ante migrarat. Eum autem inimicissimi Sthenii domum suam statim invitant ut animum ejus in

Sthenium inflammarent ementiendo aliquid et criminando. Hi autem erant inimici Agathinus, homo nobilis, et Dorotheus, qui habebat in matrimonio Callidamam, Agathini ejus filiam de qua iste audierat. Itaque ad generum Agathini migrare maluit. Una nox intercesserat quum iste Dorotheum sic diligebat ut diceres omnia inter eos esse communia; Agathinum ita observabat ut aliquem affinem ac propinquum. Contemnere etiam signum illud Himerae jam videbatur, quod eum multo magis figura et lineamenta hospitae delectabant.

XXXVII. Itaque hortari homines coepit ut aliquid Sthenio periculi crearent criminisque confingerent. Dicebant se illi nihil habere quod dicerent. Tum iste his aperte ostendit et confirmavit eos in Sthenium quidquid vellent simul atque ad se detulissent probaturos. Itaque illi non procrastinant: Sthenium statim educunt: aiunt ab eo literas publicas esse corruptas. Sthenius postulat ut—quum secum sui cives agant de literis publicis corruptis, ejusque rei legibus Thermitanorum actio sit; senatusque et populus Romanus Thermitanis, quod semper in amicitia fideque mansissent, urbem, agros, legesque suas reddidisset, Publiusque Rupilius postea leges ita Siculis ex senatus consulto de decem legatorum sententia dedisset ut cives inter sese legibus suis agerent; idemque hoc haberet Verres ipse in edicto—ut de his omnibus causis se ad leges rejiceret. Iste, homo omnium aequissimus atque a cupiditate remotissimus, se cogniturum esse confirmat: paratum ad causam dicendam venire hora VIIII jubet. Non erat obscurum quid homo improbus ac nefarius cogitaret: neque enim ipse satis occultarat nec mulier tacere potuerat. Intellectum est id istum agere ut, quum Sthenium sine ullo argumento ac sine teste damnasset, tum homo nefarius de homine nobili atque id aetatis suoque hospite virgis supplicium crudelissime sumeret. Quod quum esset perspicuum, de amicorum hospitumque suorum sententia Thermis Sthenius Romam profugit: hiemi sese fluctibusque committere maluit quam non istam communem Siculorum tempestatem calamitatemque vitare.

XXXVIII. Iste homo certus et diligens ad horam VIIII praesto est: Sthenium citari jubet. Quem posteaquam videt non adesse, dolore ardere atque iracundia furere coepit: Venereos domum Sthenii mittere, equis circum agros ejus villasque dimittere. Itaque dum exspectat quidnam sibi certi afferatur, ante horam tertiam noctis de foro non discedit. Postridie mane descendit: Agathinum ad se vocat: jubet eum de literis publicis in absentem Sthenium dicere. Erat ejusmodi causa ut ille ne sine adversario quidem apud inimicum judicem reperire posset quid diceret. Itaque tantum verbo posuit Sacerdote praetore Sthenium literas publicas corrupisse. Vix ille hoc dixerat quum iste pronuntiat, 'Sthenium literas publicas corrupisse videri:' et hoc praeterea addit homo Venereus, novo modo, nullo exemplo, 'ob eam rem HS IO Veneri Erycinae de Sthenii bonis exacturum;' bonaque ejus statim coepit vendere, et vendidisset, si tantulum morae fuisset quo minus ei pecunia illa numeraretur. Ea posteaquam numerata est, contentus hac iniquitate iste non fuit: palam de sella ac tribunali pronuntiat, Si quis absentem Sthenium rei capitalis reum facere vellet, sese ejus nomen recepturum: —et simul ut ad causam accederet nomenque deferret Agathinum novum affinem atque hospitem coepit hortari. Tum ille clare omnibus audientibus se id non esse facturum, neque se usque eo Sthenio esse inimicum ut eum rei capitalis affinem esse diceret. Hic tum repente Pacilius quidam homo egens et levis accedit: ait, si liceret, nomen absentis deferre se velle. Iste vero et licere et fieri solere et se recepturum: itaque defertur. Edicit statim ut Kalendis Decembr. adsit Sthenius Syracusis. Hic, qui Romam pervenisset, satisque feliciter anni jam adverso tempore navigasset, omniaque habuisset aequiora et placabiliora quam animum praetoris atque hospitis, rem ad amicos suos detulit; quae, ut erat acerba et indigna, sic videbatur omnibus.

XXXIX. Itaque in senatu continuo Cn. Lentulus et L. Gellius consules faciunt mentionem placere statui, si patribus conscriptis videretur, Ne absentes homines provinciis rei fierent rerum capitalium. Causam

Sthenii totam et istius crudelitatem et iniquitatem senatum docent. Aderat in senatu Verres pater istius, et flens unumquemque senatorem rogabat ut filio suo parceret; neque tamen multum proficiebat: erat enim summa voluntas senatus. Itaque sententiae dicebantur, Quum Sthenius absens reus factus esset, de absente judicium nullum fieri placere, et si quod esset factum id ratum esse non placere.—Eo die transigi nihil potuit, quod et id temporis erat, et ille pater istius invenerat homines qui dicendo tempus consumerent. Postea senex Verres defensores atque hospites omnes Sthenii convenit: rogat eos atque orat ne oppugnent filium suum; de Sthenio ne laborent; confirmat his curaturum se esse ne quid ei per filium suum noceretur; se homines certos ejus rei causa in Siciliam [et] terra et mari esse missurum. Et erat spatium dierum fere triginta ante Kalendas Decembr. quo die iste ut Syracusis Sthenius adesset edixerat. Commoventur amici Sthenii; sperant fore ut patris literis nuntiisque filius ab illo furore revocetur. In senatu postea causa non agitur. Veniunt ad istum domestici nuntii, literasque a patre afferunt ante Kalendas Decembres, quum isti etiam tum de Sthenio in integro tota res esset: eodemque [ei] tempore de eadem re literae complures a multis ejus amicis ac necessariis afferuntur.

XL. Hic iste, qui prae cupiditate neque officii sui neque periculi neque pietatis neque humanitatis rationem habuisset unquam, neque in eo quod monebatur auctoritatem patris, neque in eo quod rogabatur voluntatem anteponendam putavit libidini suae, mane Kalendis Decembribus, ut edixerat, Sthenium citari jubet. Si abs te istam rem parens tuus alicujus amici rogatu benignitate aut ambitione adductus petisset, gravissima tamen apud te voluntas patris esse debuisset: quum vero abs te tui capitis causa peteret, hominesque certos domo misisset, hique eo tempore ad te venissent quum tibi in integro tota res esset, ne tum quidem te potuit, si non pietatis, at salutis tuae ratio ad officium sanitatemque reducere? Citat reum: non respondit. Citat accusa-

torem. Attendite, quaeso, judices, quanto opere istius amentiae fortuna ipsa adversata sit, et simul videte qui Sthenii causam casus adjuverit. Citatus accusator M. Pacilius nescio quo casu non respondit; non affuit. Si praesens Sthenius reus esset factus, si manifesto in maleficio teneretur, tamen, quum accusator non adesset, Sthenium condemnari non oporteret. Etenim, si posset reus absente accusatore condemnari, non ego a Vibone Veliam parvulo navigio inter fugitivorum ac praedonum ac tua tela venissem; quo tempore omnis illa mea festinatio fuit cum periculo capitis ob eam causam ne tu ex reis eximerere, si ego ad diem non affuissem. Quod igitur tibi erat in tuo judicio optatissimum, me quum citatus essem non adesse, cur Sthenio non putasti prodesse oportere, quum ejus accusator non affuisset? Ita fecit ut exitus principio simillimus reperiretur: quem absentem reum fecerat, eum absente accusatore condemnat.

XLI. Nuntiabatur illi primis illis temporibus, id quod pater quoque ad eum pluribus verbis scripserat, agitatam rem esse in senatu: etiam in contione tribunum plebis de causa Sthenii M. Palicanum esse questum: postremo me ipsum apud hoc collegium tribunorum plebis, quum eorum omnium edicto non liceret Romae quemquam esse qui rei capitalis condemnatus esset, egisse causam Sthenii: et quum rem ita exposuissem quemadmodum nunc apud vos, docuissemque hanc damnationem duci non oportere, x tribunos plebis hoc statuisse idque de omnium sententia pronuntiatum esse, Non videri Sthenium impediri edicto quo minus ei liceret Romae esse.—Quum haec ad istum afferrentur, pertimuit aliquando et commotus est: vertit stilum in tabulis suis, quo facto causam omnem evertit suam. Nihil enim sibi reliqui fecit quod defendi aliqua ratione posset. Nam si ita defenderet: recepi nomen absentis; licet hoc fieri in provincia; nulla lex vetat; mala et improba defensione verum aliqua tamen uti videretur. Postremo illo desperatissimo perfugio uti posset, se imprudentem fecisse, existimasse id licere: quamquam haec perditissima defensio est, tamen aliquid dici videretur,

Tollit ex tabulis id quod erat, [et] facit coram esse delatum.

XLII. Hic videte in quot se laqueos induerit, quorum ex nullo se unquam expediret. Primum ipse in Sicilia saepe et palam de loco superiore dixerat et in sermone multis idem demonstrarat, licere nomen recipere absentis: se exemplo multorum fecisse quod fecisset. Haec eum dictitasse priore actione et Sex. Pompeius Chlorus dixit, de cujus virtute antea commemoravi, et Cn. Pompeius Theodorus, homo et Cn. Pompeii clarissimi viri judicio plurimis maximisque in rebus probatissimus et omnium existimatione ornatissimus, et Posides Macro Soluntinus, homo summa nobilitate, existimatione, virtute: et hac actione quam voletis multi dicent, et qui ex isto ipso audierunt, viri primarii nostri ordinis, et alii qui interfuerunt quum absentis nomen reciperetur. Deinde Romae, quum haec acta res esset in senatu, omnes istius amici, in his etiam pater ejus hoc defendebat licere fieri; saepe esse factum; iste quod fecisset, aliorum exemplo institutoque fecisse. Dicit praeterea testimonium tota Sicilia, quae in communibus postulatis civitatum omnium consulibus edidit, Rogare atque orare patres conscriptos, ut statuerent ne absentium nomina reciperentur. Qua de re Cn. Lentulum, patronum Siciliae, clarissimum adolescentem, dicere audistis Siculos, quum se causam quae sibi in senatu pro his agenda esset docerent, de Sthenii calamitate questos esse, propterque hanc injuriam quae Sthenio facta esset eos statuisse, ut hoc quod dico postularetur. Quae quum ita essent, tantane amentia praeditus atque audacia fuisti ut in re tam clara, tam testata, tam abs te ipso promulgata, tabulas publicas corrumpere auderes? At quemadmodum corrupisti? nonne ita ut omnibus nobis tacentibus ipsae te tuae tabulae condemnare possent? Cedo, quaeso, codicem: circumfer, ostende. Videtisne hoc totum nomen, coram ubi facit delatum, esse in litura? Quid fuit istic antea scriptum? quod mendum ista litura correxit? Quid a nobis, judices, expectatis argumenta hujus criminis? Nihil dicimus: tabulae sunt in medio quae se corrupt-

atque interlitas esse clamant. Ex his etiam tu rebus effugere te posse confidis, quum te nos non opinione dubia sed tuis vestigiis persequamur, quae tu in tabulis publicis expressa ac recentia reliquisti? Is mihi etiam Sthenium literas publicas corrupisse causa incognita judicavit, qui defendere non potuerit se non ex ipsius Sthenii nomine literas publicas corrupisse?

XLIII. Videte porro aliam amentiam: videte ut, dum expedire sese vult, induat. Cognitorem adscribit Sthenio—quem? cognatum aliquem aut propinquum? Non. Thermitanum aliquem, honestum hominem ac nobilem? Ne id quidem. At Siculum in quo aliquis splendor dignitasque esset? Neminem. Quid igitur? Civem Romanum. Cui hoc probari potest? Quum esset Sthenius civitatis suae nobilissimus, amplissima cognatione, plurimis amicitiis; quum praeterea tota Sicilia multum auctoritate et gratia posset; invenire neminem Siculum potuit qui pro se cognitor fieret? hoc probabis? An ipse civem Romanum maluit? Cedo, cui Siculo, quum is reus fieret, civis Romanus cognitor factus unquam sit. Omnium praetorum literas qui ante te fuerunt profer, explica: si unum inveneris, ego hoc tibi quemadmodum in tabulis scriptum habes, ita gestum esse concedam. At, credo, Sthenius hoc sibi amplum putavit, eligere e civium Romanorum numero, ex amicorum atque hospitum suorum copia, quem cognitorem daret. Quem delegit? quis in tabulis scriptus est? C. Claudius C. F. Palatina. Non quaero, quis hic sit Claudius, quam splendidus, quam honestus, quam idoneus propter cujus auctoritatem et dignitatem Sthenius ab omnium Siculorum consuetudine discederet et civem Romanum cognitorem daret. Nihil horum quaero. Fortasse enim Sthenius non splendorem hominis sed familiaritatem secutus est. Quid si omnium mortalium nemo Sthenio inimicior quam hic C. Claudius quum semper tum in his ipsis rebus et temporibus fuit, si de literis corruptis contra venit, si contra omni ratione pugnavit, utrum potius pro Sthenio inimicum cognitorem esse factum an te ad Sthenii periculum inimici ejus nomine abusum esse credemus?

XLIV. Ac ne quis forte dubitet cujusmodi hoc totum sit negotium, tametsi jamdudum omnibus istius improbitatem perspicuam esse confido, tamen paulum etiam attendite. Videtis illum subcrispo capillo, nigrum, qui eo vultu nos intuetur ut sibi ipsi peracutus esse videatur, qui tabulas tenet, qui scribit, qui monet, qui proximus est? Is est C. Claudius, qui in Sicilia sequester istius, interpres, confector negotiorum, prope collega Timarchidi numerabatur, nunc obtinet eum locum ut vix Apronio illi de familiaritate concedere videatur, et qui se non Timarchidi sed ipsius Verris collegam et socium esse dicebat. Dubitate etiam, si potestis, quin eum iste potissimum ex omni numero delegerit cui hanc cognitoris falsi improbam personam imponeret, quem et huic inimicissimum et sibi amicissimum esse arbitraretur. Hic vos dubitabitis, judices, tantam istius audaciam, tantam crudelitatem, tantam injuriam vindicare? dubitabitis exemplum judicum illorum sequi qui damnato Cn. Dolabella damnationem Philodami Opuntii rescinderunt, quod is non absens reus factus esset, quae res iniquissima atque acerbissima est, sed quum ei legatio jam Romam a suis civibus esset data? Quod illi judices multo in leviore causa statuerunt aequitatem secuti, vos id statuere in gravissima causa praesertim aliorum auctoritate jam confirmatum dubitabitis?

XLV. At quem hominem, C. Verres, tanta, tam insigni injuria affecisti? quem hominem absentem de literis corruptis causa incognita condemnasti? cujus absentis nomen recepisti? quem absentem non modo sine crimine et sine teste verum etiam sine accusatore damnasti? Quem hominem? dii immortales! non dicam amicum tuum, quod apud homines carissimum est, non hospitem, quod sanctissimum est; nihil enim minus libenter de Sthenio commemoro, nihil aliud in eo quod reprehendi possit invenio, nisi quod homo frugalissimus atque integerrimus te hominem plenum stupri, flagitii, sceleris, domum suam invitavit, nisi quod, qui C. Marii, Cn. Pompeii, C. Marcelli, L. Sisennae, tui defensoris, ceterorum virorum fortissimorum hospes fuisset atque esset, ad eum numerum clarissimorum hominum tuum

quoque nomen adscripsit. Quare de hospitio violato et de tuo isto nefario scelere nihil queror: hoc dico, non iis qui Sthenium norunt, hoc est, nemini eorum qui in Sicilia fuerunt: nemo enim ignorat quo hic in civitate sua splendore, qua apud omnes Siculos dignitate atque existimatione sit: sed ut illi quoque qui in ea provincia non fuerunt intelligere possint, in quo homine [tu] statueris exemplum ejusmodi, quod quum propter iniquitatem rei, tum etiam propter hominis dignitatem, acerbum omnibus atque intolerandum videretur. XLVI. Estne Sthenius is qui omnes honores domi suae facillime quum adeptus esset, amplissime ac magnificentissime gessit? qui oppidum non maximum maximis ex pecunia sua locis communibus monumentisque decoravit? cujus de meritis in rem publicam Thermitanorum Siculosque universos fuit aenea tabula fixa Thermis in curia, in qua publice erat de hujus beneficiis scriptum et incisum; quae tabula tum imperio tuo revulsa nunc a me tamen deportata est, ut omnes hujus honores inter suos et amplitudinem possent cognoscere. Estne hic qui apud Cn. Pompeium clarissimum virum quum accusatus esset, quod propter C. Marii familiaritatem et hospitium contra rem publicam sensisse eum inimici et accusatores ejus dicerent, quumque magis invidioso crimine quam vero arcesseretur, ita a Cn. Pompeio absolutus est ut in eo ipso judicio Pompeius hunc hospitio suo dignissimum statueret? ita porro laudatus defensusque ab omnibus Siculis ut idem Pompeius non ab homine solum sed etiam a provincia tota se hujus absolutione inire gratiam arbitraretur? Postremo estne hic qui et animum in rem publicam habuit ejusmodi et tantum auctoritate apud suos cives potuit, ut perficeret in Sicilia solus te praetore, quod non modo Siculus nemo sed ne Sicilia quidem tota potuisset, ut ex oppido Thermis nullum signum, nullum ornamentum, nihil ex sacro, nihil de publico attingeres; quum praesertim et essent multa praeclara et tu omnia concupisses? Denique nunc vide quid inter te, cujus nomine apud Siculos dies festi agitantur et praeclara illa Verria celebrantur, cujus statuae Romae stant inauratae, a communi Siciliae, quemadmodum inscriptum videmus, datae; vide, inquam, quid in-

ter te et hunc Siculum, qui abs te est patrono Siciliae condemnatus, intersit. Hunc civitates ex Sicilia permultae testimonio suo legationibusque ad eam rem missis publice laudant: te omnium Siculorum patronum una Mamertina civitas socia furtorum ac flagitiorum tuorum publice laudat; ita tamen novo more, ut legati laedant, legatio laudet; ceterae quidem civitates publice literis, legationibus, testimoniis accusant, queruntur, arguunt; si tu absolutus sis, funditus eversas se esse arbitrantur.

XLVII. Hoc de homine ac de hujus bonis etiam in Eryco monte monumentum tuorum flagitiorum, furtorum crudelitatisque posuisti, in quo Sthenii Thermitani nomen adscriptum est. Vidi argenteum Cupidinem cum lampade. Quid tandem habuit argumenti aut rationis res quamobrem in eo potissimum Sthenianum praemium poneretur? utrum hoc signum cupiditatis tuae an tropaeum necessitudinis atque hospitii an amoris indicium esse voluisti? Faciunt hoc homines quos in summa nequitia non solum libido et voluptas verum etiam ipsius nequitiae fama delectat, ut multis in locis notas ac vestigia suorum flagitiorum relinqui velint. Ardebat amore illius hospitae propter quam hospitii jura violarat. Hoc non solum sciri tum verum etiam commemorari semper volebat. Itaque ex illa ipsa re quam accusante Agathino gesserat, Veneri potissimum deberi praemium statuit, quae illam totam accusationem judiciumque conflarat. Putarem te gratum in deos, si hoc donum Veneri non de Sthenii bonis dedisses sed de tuis; quod facere debuisti, praesertim quum tibi illo ipso anno a Chelidone venisset hereditas. Hic ego si hanc causam non omnium Siculorum rogatu recepissem, si hoc a me muneris non universa provincia poposcisset, si me animus atque amor in rem publicam existimatioque offensa nostri ordinis ac judiciorum non hoc facere coëgisset atque haec una causa fuisset, quod amicum atque hospitem meum Sthenium, quem ego in quaestura mea singulariter dilexissem, de quo optime existimassem, quem in provincia existimationis meae studiosissimum cupidissimumque cognossem, tam crudeliter, scelerate, nefarieque tractasses; tamen digna causa videretur cur inimicitias hominis improbissi-

mi susciperem, ut hospitis salutem fortunasque defenderem. Fecerunt hoc multi apud majores nostros: fecit etiam nuper homo clarissimus Cn. Domitius, qui M. Silanum consularem hominem accusavit propter Aegritomari Transalpini hospitis injurias. Putarem me idoneum qui exemplum sequerer humanitatis atque officii, proponeremque spem meis hospitibus ac necessariis, quo tutiorem sese vitam meo praesidio victuros esse arbitrarentur. Quum vero in communibus injuriis totius provinciae Sthenii quoque causa contineatur, multique uno tempore a me hospites atque amici publice privatimque defendantur, profecto vereri non debeo ne quis hoc quod facio non existimet me summi officii ratione impulsum coactumque suscepisse. XLVIII. Atque ut aliquando de rebus ab isto cognitis judicatisque et de judiciis datis dicere desistamus, et, quoniam facta istius in his generibus infinita sunt, nos modum aliquem et finem orationi nostrae criminibusque faciamus, pauca ex aliis generibus sumemus.

Audistis ob jus dicendum Q. Varium dicere procuratores suos isti centum triginta millia nummum dedisse: meministis Q. Varii testimonium, remque hanc totam C. Sacerdotis hominis ornatissimi testimonio comprobari: scitis Cn. Sertium, M. Modium, equites Romanos, sexcentos praeterea cives Romanos multosque Siculos dixisse se isti pecuniam ob jus dicendum dedisse. De quo crimine quid ego disputem quum id totum positum sit in testibus? quid porro argumenter qua de re dubitare nemo possit? An hoc dubitabit quisquam omnium quin is venalem in Sicilia jurisdictionem habuerit, qui Romae totum edictum atque omnia decreta vendiderit, et quin is ab Siculis ob decreta interponenda pecunias ceperit, qui M. Octavium Ligurem pecuniam ob jus dicendum poposcerit? Quod enim iste praeterea genus pecuniae cogendae praeteriit? quod non ab omnibus aliis praeteritum excogitavit? Ecqua res apud civitates Siculas expetitur in qua aut honos aliquis sit aut potestas aut procuratio quin eam rem tu ad tuum quaestum nundinationemque hominum traduxeris?

XLIX. Dicta sunt priore actione et privatim et

publice testimonia: legati Centuripini, Halesini, Catinenses, Panhormitanique dixerunt, multarum praeterea civitatum, jam vero privatim plurimi; quorum ex testimoniis cognoscere potuistis tota Sicilia per triennium neminem ulla in civitate senatorem factum esse gratis, neminem, ut leges eorum sunt, suffragiis, neminem nisi istius imperio aut literis; atque in his omnibus senatoribus cooptandis non modo suffragia nulla fuisse, sed ne genera quidem spectata esse ex quibus in eum ordinem cooptari liceret, neque census neque aetates neque cetera Siculorum jura valuisse: quicunque senator voluerit fieri, quamvis puer, quamvis indignus, quamvis ex eo loco ex quo non liceret, si is pretio apud istum idoneus esset ut vinceret, factum esse semper; non modo Siculorum nihil in hac re valuisse leges, sed ne ab senatu quidem populoque Romano datas. Quas enim leges sociis amicisque dat is qui habet imperium a populo Romano, auctoritatem legum dandarum ab senatu, hae debent et populi Romani et senatus existimari. Halesini pro multis ac magnis suis majorumque suorum in rem publicam nostram meritis atque beneficiis suo jure nuper L. Licinio Q. Mucio consulibus quum haberent inter se controversias de senatu cooptando, leges ab senatu nostro petiverunt. Decrevit senatus honorifico senatus consulto ut his C. Claudius Appii filius Pulcher praetor de senatu cooptando leges conscriberet. C. Claudius adhibitis omnibus Marcellis qui tum erant de eorum sententia leges Halesinis dedit; in quibus multa sanxit de aetate hominum Ne qui minor triginta annis natu; de quaestu quem qui fecisset, ne legeretur; de censu, de ceteris rebus. Quae omnia ante istum praetorem et nostrorum magistratuum auctoritate et Halesinorum summa voluntate valuerunt. Ab isto et praeco qui voluit illum ordinem pretio mercatus est, et pueri annorum senum septenumque denum senatorium nomen nundinati sunt: et quod Halesini, antiquissimi et fidelissimi socii atque amici, Romae impetrarant ut apud se ne suffragiis quidem fieri liceret, id pretio ut fieri posse effecit.

L. Agrigentini de senatu cooptando Scipionis leges

antiquas habent, in quibus et illa eadem sancta sunt, et hoc amplius: quum Agrigentinorum duo genera sint, unum veterum, alterum colonorum, quos T. Manlius praetor ex senatus consulto de oppidis Siculorum deduxit Agrigentum, cautum est in Scipionis legibus ne plures essent in senatu ex colonorum numero quam ex vetere Agrigentinorum. Iste qui omnia jura pretio exaequasset omniumque rerum delectum atque discrimen pecunia sustulisset, non modo illa quae erant aetatis, ordinis, quaestusque permiscuit, sed etiam in his duobus generibus civium novorum veterumque turbavit. Nam quum esset ex veterum numero quidam senator demortuus, et quum ex utroque genere par numerus reliquus esset, veterem cooptari necesse erat legibus ut is amplior numerus esset. Quae quum ita se res haberet, tamen ad istum emptum venerunt illum locum senatorium non solum veteres verum etiam novi. Fit ut pretio novus vincat literasque a praetore auferat. Agrigentini ad istum legatos mittunt qui eum leges doceant consuetudinemque omnium annorum demonstrent, ut iste intelligeret ei se illum locum vendidisse, cui ne commercium quidem esse oporteret. Quorum oratione iste, quum pretium jam accepisset, ne tantulum quidem commotus est. Idem fecit Heracliae. Nam eo quoque colonos P. Rupilius deduxit, legesque similes de cooptando senatu et de numero veterum ac novorum dedit. Ibi non solum iste ut apud ceteros pecuniam accepit, sed etiam genera veterum ac novorum numerumque permiscuit. LI. Nolite exspectare dum omnes obeam oratione mea civitates. Hoc uno complector omnia, neminem isto praetore senatorem fieri potuisse nisi qui isti pecuniam dedisset. Hoc idem transfero in magistratus, curationes, sacerdotia; quibus in rebus non solum hominum jura sed etiam deorum immortalium religiones omnes repudiavit.

Syracusis lex est de religione quae in annos singulos Jovis sacerdotem sortito capi jubeat, quod apud illos amplissimum sacerdotium putatur. Quum suffragiis tres ex tribus generibus creati sunt, res revocatur ad sortem. Perfecerat iste imperio ut pro suffragio Theomnastus

familiaris suus in tribus illis renuntiaretur: in sorte cui imperare non poterat exspectabant homines quidnam acturus esset. Homo, id quod erat facillimum, primo vetat sortiri: jubet extra sortem Theomnastum renuntiari. Negant id Syracusani per religiones sacrorum ullo modo fieri posse: fas denique negant esse. Jubet iste sibi legem recitari. Recitatur, in qua scriptum erat, Ut quot essent renuntiati, tot in hydriam sortes conjicerentur: cujum nomen exisset ut is haberet id sacerdotium. Iste homo ingeniosus et peracutus, Optime, inquit: nempe scriptum ita est, quot renuntiati erunt. Quot ergo, inquit, sunt renuntiati? Respondent, tres. Numquid igitur oportet nisi tres sortes conjici, unam educi? Nihil. Conjici jubet tres in quibus omnibus esset inscriptum nomen Theomnasti. Fit clamor maximus quum id universis indignum ac nefarium videretur. Ita Jovis illud sacerdotium amplissimum per hanc rationem Theomnasto datur.

LII. Cephaloedi mensis est certus quo mense sacerdotem maximum creari oporteat. Erat ejus honoris cupidus Artemo quidam, Climachias cognomine, homo sane locuples et domi nobilis; sed is fieri nullo modo poterat si Herodotus quidam adesset. Ei locus ille atque honos in illum annum ita deberi putabatur ut ne Climachias quidem contra diceret. Res ad istum defertur et istius more deciditur. Toreumata sane nota ac pretiosa auferuntur. Herodotus Romae erat: satis putabat se ad comitia tempore venturum si pridie venisset. Iste ne aut alio mense ac fas erat comitia haberentur aut Herodoto praesenti honos adimeretur, id quod iste non laborabat, Climachias minime volebat, excogitat—dixi jamdudum, non est homo acutior quisquam nec fuit—excogitat, inquam, quemadmodum mense illo legitimo comitia haberentur nec tamen Herodotus adesse posset. Est consuetudo Siculorum ceterorumque Graecorum, quod suos dies mensesque congruere volunt cum solis lunaeque ratione, ut nonnunquam si quid discrepet eximant unum aliquem diem aut summum biduum ex mense, quos illi exaeresimos dies nominant; item nonnunquam uno die longiorem mensem faciunt aut biduo. Quae iste

quum cognosset, novus astrologus qui non tam caeli rationem quam caelati argenti duceret, eximi jubet non diem ex mense sed ex anno unum dimidiatumque mensem; hoc modo ut quo die, verbi causa, esse oporteret Idus Januarias, eo die Kalendas Martias proscribi juberet. Itaque fit omnibus recusantibus et plorantibus: dies is erat legitimus comitiis habendis: eo modo sacerdos Climachias renuntiatus est. Herodotus quum Roma revertitur diebus, ut ipse putabat, quindecim ante comitia, offendit eum mensem qui consequitur mensem comitialem, comitiis jam abhinc diebus XXX factis. Tunc Cephaloeditani decrerunt intercalarium XLV dies longum ut reliqui menses in suam rationem reverterentur. Hoc si Romae fieri posset, certe aliqua ratione expugnasset iste ut dies XLV inter binos ludos tollerentur, per quos solos judicium fieri posset.

LIII. Jam vero censores quemadmodum in Sicilia isto praetore creati sint operae pretium est cognoscere. Ille enim est magistratus apud Siculos qui diligentissime mandatur a populo propter hanc causam, quod omnes Siculi ex censu quotannis tributa conferunt: in censu habendo potestas omnis aestimationis habendae summaeque faciendae censori permittitur. Itaque et populus cui maximam fidem suarum rerum habeat maxima cura deligit; et propter magnitudinem potestatis hic magistratus a populo summa ambitione contenditur. In ea re iste nihil obscure facere voluit, non in sortitione fallere neque dies de fastis eximere: nihil sane vafre nec malitiose facere conatus est: sed, ut studia cupiditatesque honorum atque ambitiones ex omnibus civitatibus tollerentur, quae res evertendae rei publicae solent esse, ostendit sese in omnibus civitatibus censores esse facturum. Tanto mercatu praetoris indicto concurritur undique ad istum Syracusas. Flagrabat domus tota praetoria studio hominum et cupiditate: nec mirum omnibus comitiis tot civitatum unam in domum revocatis, tantaque ambitione provinciae totius in uno cubiculo inclusa. Exquisitis palam pretiis et licitationibus factis describebat censores binos in singulas civitates Timarchides. Is suo labore suisque accessionibus hujus negotii

atque operis molestia consequebatur ut ad istum sine ulla sollicitudine summa pecuniae referretur. Jam hic Timarchides quantam pecuniam fecerit plane adhuc cognoscere non potuistis: verumtamen priore actione quam varie, quam improbe praedatus esset multorum testimoniis cognovistis.

LIV. Sed ne miremini qua ratione hic tantum apud istum libertus potuerit, exponam vobis breviter quid hominis sit, ut et istius nequitiam qui illum secum habuerit eo praesertim numero ac loco et calamitatem provinciae cognoscatis. In mulierum corruptelis et in omni ejusmodi luxuria atque nequitia mirandum in modum reperiebam hunc Timarchidem ad istius flagitiosas libidines singularemque nequitiam natum atque aptum fuisse; investigare, adire, appellare, corrumpere, quidvis facere in ejusmodi rebus, quamvis callide, quamvis audacter, quamvis impudenter; eundem mira quaedam excogitare genera furandi; nam ipsum Verrem tantum avaritia semper hiante atque imminente fuisse, ingenio et cogitatione nulla, ut quidquid sua sponte faciebat, item ut vos Romae cognovistis, eripere potius quam fallere videretur. Haec vero hujus erat ars et malitia miranda, quod acutissime tota provincia, quid cuique accidisset, quid cuique opus esset, indagare et odorari solebat: omnium adversarios, omnium inimicos diligenter cognoscere, colloqui, attentare; ex utraque parte causas, voluntates perspicere, facultates et copias; quibus opus esset metum offerre; quibus expediret spem ostendere; accusatorum et quadruplatorum quidquid erat habebat in potestate: quod cuique negotii conflare volebat nullo labore faciebat: istius omnia decreta, imperia, literas peritissime et callidissime venditabat. Ac non solum erat administer istius cupiditatum, verum etiam ipse sui meminerat; neque solum nummos si qui isti exciderant tollere solebat, ex quibus pecuniam maximam fecit, sed etiam voluptatum flagitiorumque istius ipse reliquias colligebat. Itaque in Sicilia non Athenionem, qui nullum oppidum cepit, sed Timarchidem fugitivum omnibus oppidis per triennium scitote regnasse: in Timarchidi potestate sociorum populi Romani antiquissimorum

atque amicissimorum liberos, matresfamilias, bona, fortunasque omnes fuisse. Is igitur, ut dico, Timarchides in omnes civitates accepto pretio censores dimisit. Comitia isto praetore censorum ne simulandi quidem causa fuerunt.

LV. Jam hoc impudentissime: palam, licebat enim videlicet legibus, singulis censoribus denarii trecenti ad statuam praetoris imperati sunt. Censores CXXX facti sunt: pecuniam illam ob censuram contra leges clam dederunt; haec denarium XXXIX millia palam salvis legibus contulerunt in statuam. Primum quo tantam pecuniam? Deinde quamobrem censores ad statuam tibi conferebant? Ordo aliqui censorum est, collegium, genus aliquod hominum. Nam aut publice civitates istos honores habent, aut generatim homines, ut aratores, ut mercatores, ut navicularii. Censores quidem qui magis quam aediles? Ob beneficium? Ergo hoc fatebere abs te haec petita esse; nam empta non audebis dicere: te eos magistratus hominibus beneficii non rei publicae causa permisisse? Hoc quum tute fateare, quisquam dubitabit quin tu istam apud populos provinciae totius invidiam atque offensionem, non ambitionis neque beneficiorum collocandorum, sed pecuniae conciliandae causa susceperis? Itaque illi censores fecerunt idem quod in nostra re publica solent ii qui per largitionem magistratus adepti sunt: dederunt operam ut ita potestatem gererent ut illam lacunam rei familiaris explerent. Sic census habitus est te praetore ut eo censu nullius civitatis res publica posset administrari. Nam locupletissimi cujusque censum extenuarant, tenuissimi auxerant. Itaque in tributis imperandis tantum oneris plebi imponebatur ut, etiamsi homines tacerent, res ipsa illum censum repudiaret: id quod intelligi facillime re ipsa potest.

LVI. Nam L. Metellus qui, posteaquam ego inquirendi causa in Siciliam veni, repente L. Letilii adventu istius non modo amicus verum etiam cognatus factus est; is quod videbat istius censu stari nullo modo posse, eum censum observari jussit qui viro fortissimo atque innocentissimo Sex. Peducaeo praetore habitus esset. Erant

enim tum censores legibus facti, delecti a suis civitatibus; quibus si quid commisissent poenae legibus erant constitutae. Te autem praetore, quis censor aut legem metueret qua non tenebatur, quoniam creatus lege non erat, aut animadversionem tuam, quum id quod abs te emerat vendidisset? Teneat jam sane meos testes Metellus; cogat alios laudare sicut in multis conatus est; modo haec faciat quae facit. Quis enim unquam tanta a quoquam contumelia, quis tanta ignominia affectus est? Quinto quoque anno Sicilia tota censetur. Erat censa praetore Peducaeo: quintus annus quum in te praetorem incidisset, censa denuo est. Postero anno L. Metellus mentionem tui census fieri vetat: censores dicit de integro sibi creari placere: interea Peducaeanum censum observari jubet. Hoc si tuus inimicus fecisset, tamen, si aequo animo provincia tulisset, inimici judicium grave videretur. Fecit amicus recens et cognatus voluntarius: aliter enim, si provinciam retinere, si salvus ipse in provincia vellet esse, facere non potuit. LVII. Exspectas etiam quid hi judicent? Si tibi magistratum abrogasset, minore ignominia te affecisset quam quum ea quae in magistratu gessisti sustulit atque irrita jussit esse. Neque in hac re sola fuit ejusmodi, sed, antequam ego in Siciliam veni, in maximis rebus ac plurimis: nam et Heraclio Syracusanos tuos illos palaestritas bona restituere jussit, et Epicrati Bidinos, et pupillo Drepanitano A. Claudium: et nisi mature Letilius in Siciliam cum literis venisset, minus xxx diebus Metellus totam triennii praeturam tuam rescidisset.

Et quoniam de ea pecunia quam tibi ad statuam censores contulerunt dixi, non mihi praetermittendum videtur ne illud quidem genus pecuniae conciliatae, quam tu a civitatibus statuarum nomine coëgisti. Video enim ejus pecuniae summam esse pergrandem ad HS tricies: tantum conficitur ex testimoniis et literis civitatum. Et iste hoc concedit, nec potest aliter dicere. Quare cujusmodi putamus esse illa quae negat quum haec tam improba sint quae fatetur? Quid enim vis constitui? consumptam esse omnem istam pecuniam in statuis? Fac ita esse: tamen hoc ferendum nullo modo est tantam r

sociis pecuniam auferri ut in omnibus angiportis praedonis improbissimi statua ponatur, qua vix tuto transiri posse videatur.

LVIII. Verum ubi tandem aut in quibus statuis ista tanta pecunia consumpta est? Consumetur, inquies. Scilicet exspectemus legitimum illud quinquennium; si hoc intervallo non consumpserit, tum denique nomen ejus de pecuniis repetundis statuarum nomine deferemus. Reus est maximis plurimisque criminibus in judicium vocatus: HS tricies ex hoc uno genere captum videmus. Si condemnatus eris, non, opinor, id ages ut ista pecunia in quinquennio consumatur in statuis: sin absolutus eris, quis erit tam amens qui te ex tot tantisque criminibus elapsum post quinquennium statuarum nomine arcessat? Ita si neque adhuc consumpta est ista pecunia, et est perspicuum non consumptum iri, licet jam intelligamus inventam esse rationem, quare et iste HS tricies ex hoc uno genere conciliarit et ceperit, et ceteri, si hoc a vobis erit comprobatum, quam volent magnas hoc nomine pecunias capere possint; ut jam videamur non a pecuniis capiundis homines abstinere, sed, quum genera quaedam pecuniarum capiendarum comprobarimus, honesta nomina turpissimis rebus imponere. Etenim, si C. Verres HS cxx millia populum, verbi gratia, Centuripinum poposcisset, eamque ab iis pecuniam abstulisset, non, opinor, esset dubium quin eum quum id planum fieret condemnari necesse esset. Quid si eundem populum HS ccc millia poposcit, eaque coegit atque abstulit, num idcirco absolvetur quod adscriptum est, eam pecuniam datam statuarum nomine? non, opinor: nisi forte id agimus non ut magistratibus nostris moram accipiendi sed ut sociis causam dandi afferre videamur. Quod si quem statuae magno opere delectant, et si quis earum honore aut gloria ducitur, is haec tamen constituat necesse est: primum, averti pecuniam domum non placere; deinde, ipsarum statuarum modum quendam esse oportere; deinde illud, certe ab invitis exigi non oportere. LIX. Ac de avertenda pecunia quaero abs te utrum ipsae civitates solitae sint statuas tibi faciundas locare ei cui possent optima conditione [locare], an aliquem curatorem

praeficere qui statuis faciundis praeesset, an tibi an cui tu imperasses adnumerare pecuniam. Nam si per eos statuae fiebant a quibus tibi iste honos habebatur, audio: sin Timarchidi pecunia numerabatur, desine, quaeso, simulare te, quum in manifestissimo furto teneare, gloriae studiosum ac monumentorum fuisse.

Quid vero, modum statuarum haberi nullum placet? Atqui habeatur necesse est. Etenim sic considerate. Syracusana civitas, ut eam potissimum nominem, dedit ipsi statuam; est honos: et patri; bella haec pietatis et quaestuosa simulatio: et filio; ferri hoc potest; hunc enim puerum non oderant: verum quoties et quot nominibus a Syracusanis statuas auferes? Ut in foro statuerent abstulisti: ut in curia coëgisti: ut pecuniam conferrent in eas statuas quae Romae ponerentur imperasti: ut iidem darent homines aratorum nomine; dederunt: ut iidem pro parte in commune Siciliae conferrent; etiam id contulerunt. Una civitas quum tot nominibus pecuniam contulerit, idemque hoc civitates ceterae fecerint, nonne res ipsa vos admonet ut putetis modum aliquem huic cupiditati constitui oportere? Quod si hoc voluntate sua nulla civitas fecit, si omnes imperio, metu, vi, malo adductae, pecuniam statuarum nomine contulerunt, per deos immortales, num cui dubium esse poterit quin, etiamsi statuerit accipere ad statuas licere, idem tamen statuat eripere certe non licere? Primum igitur in hanc rem testem totam Siciliam citabo, quae mihi una voce statuarum nomine magnam pecuniam per vim coactam esse demonstrat. Nam legationes omnium civitatum in postulatis communibus, quae fere omnia ex tuis injuriis nata sunt, etiam hoc ediderunt, Ut statuas ne cui, nisi quum is de provincia decessisset, pollicerentur. LX. Tot praetores in Sicilia fuerunt, toties apud majores nostros Siculi senatum adierunt, toties hac memoria, tamen hujusce novi postulati genus atque principium tua praetura attulit. Quid enim tam novum, non solum re sed genere ipso postulandi? Nam cetera, quae sunt in iisdem postulatis de injuriis tuis, sunt nova, sed tamen non novo modo postulantur. Rogant et orant Siculi patres conscriptos "ut nostri magistratus posthac decur-

lege Hieronica vendant." Tu primus contra vendideras. Audio. "Ne in cellam quod imperatur aestiment." Hoc quoque propter tuos ternos denarios nunc primum postulatur: sed genus ipsum postulandi non est novum. "Ne absentis nomen recipiatur." Ex Sthenii calamitate et tua natum est injuria. Cetera non colligam. Sunt omnia Siculorum postulata ejusmodi ut crimina collecta in unum reum te esse videantur; quae tamen omnia novas injurias habent, sed postulationum formulas usitatas. Hoc postulatum de statuis ridiculum esse videatur ei qui rem sententiamque non perspiciat. Postulant enim non uti ne cogantur statuere. Quid igitur? Ut ipsis ne liceat.—Quid est hoc? petis a me quod in tua potestate est ut id tibi facere ne liceat: pete potius ne quis te invitum polliceri aut facere cogat. Nihil egero, inquit: negabunt enim omnes se coëgisse: si me salvum esse vis, mihi impone istam vim ut omnino mihi ne liceat polliceri. Ex tua praetura primum haec est nata postulatio; qua quum utuntur hoc significant atque adeo aperte ostendunt, sese ad statuas tuas pecuniam metu ac malo coactos invitissimos contulisse. Quid, si hoc non dicant, tibi non necesse sit ipsi id confiteri? Vide et perspice qua defensione sis usurus. Jam intelliges hoc tibi de statuis confitendum esse. LXI. Mihi enim renuntiatur ita constitui a tuis patronis hominibus ingeniosis causam tuam, et ita eos abs te institui et doceri: ut quisque ex provincia Sicilia gravior homo atque honestior testimonium vehementius dixerit, sicuti Siculi multi primarii viri multa dixerunt, te statim hoc istis tuis defensoribus dicere—inimicus est propterea quod arator est. Itaque uno genere, opinor, circumscribere habetis in animo genus hoc aratorum, quod eos infenso animo atque inimico venisse dicatis quia fuerit in decumis iste vehementior. Ergo aratores inimici omnes et adversarii sunt: nemo eorum est quin perisse te cupiat. Omnino praeclare te habes, quum is ordo atque id hominum genus, quod optimum atque honestissimum est, a quo uno et summa res publica et illa provincia maxime continetur, tibi est inimicissimum. Verum esto: alio loco de aratorum animo et injuriis videro: nunc quod mihi

abs te datur, id accipio, eos tibi esse inimicissimos. Nempe ita dicis, propter decumas. Concedo; non quaero jure an injuria sint inimici. Quid ergo illae sibi statuae equestres inauratae volunt, quae populi Romani oculos animosque maxime offendunt propter aedem Vulcani? Nam inscriptum esse video quandam ex his statuam aratores dedisse. Si honoris causa statuam dederunt, inimici non sunt: credamus testibus; tum enim honori tuo, nunc jam religioni suae consulunt. Sin autem metu coacti dederunt, confiteare necesse est te in provincia pecunias statuarum nomine per vim ac metum coëgisse. Utrum tibi commodum est elige.

LXII. Equidem libenter hoc jam crimen de statuis relinquam ut mihi tu illud concedas, quod tibi honestissimum est, aratores tibi ad statuam honoris tui causa voluntate sua contulisse. Da mihi hoc: jam tibi maximam partem defensionis praecideris. Non enim poteris aratores tibi iratos esse atque inimicos dicere. O causam singularem! O defensionem miseram ac perditam! nolle hoc accipere reum ab accusatore, et eum reum qui praetor in Sicilia fuerit, aratores ei statuam sua voluntate statuisse; aratores de eo bene existimare, amicos esse, salvum esse cupere: metuit ne hoc vos existimetis; obruitur enim aratorum testimoniis. Utar eo quod datur. Certe hoc vobis ita judicandum est eos qui isti inimicissimi sunt, ut ipse existimari vult, ad istius honores atque monumenta pecunias voluntate sua non contulisse. Atque ut hoc totum facillime intelligi possit, quem voles eorum testium quos produxero qui ex Sicilia testes sint sive togatum sive Siculum rogato et eum qui tibi inimicissimus esse videbitur, qui se spoliatum abs te esse dicet, ecquid suo nomine in tuam statuam contulerit. Neminem reperies qui neget; etenim omnes dederunt. Quemquam igitur putas dubitaturum quin is, quem tibi inimicissimum esse oporteat, qui abs te gravissimas injurias acceperit, pecuniam statuae nomine dederit vi atque imperio adductus, non officio ac voluntate? Hujus ego pecuniae, judices, quae permagna est impudentissimeque coacta ab invitis, non habui rationem neque habere potui, quantum ab aratoribus

quantum ab negotiatoribus qui Syracusis, qui Agrigenti, qui Panhormi, qui Lilybaei negotiantur, esset coactum, quoniam intelligitis ipsius quoque confessione ab invitissimis coactam esse.

LXIII. Venio nunc ad civitates Siciliae de quibus facillime judicium fieri voluntatis potest. An etiam Siculi inviti contulerunt? non est probabile. Etenim sic C. Verrem praeturam in Sicilia gessisse constat ut, quum utrisque satisfacere non posset et Siculis et togatis, officii potius in socios quam ambitionis in cives rationem duxerit. Itaque eum non solum PATRONVM illius insulae sed etiam SOTERA inscriptum vidi Syracusis. Hoc quantum est? ita magnum est ut Latine uno verbo exprimi non possit. Is est nimirum SOTER qui salutem dedit. Hujus nomine etiam dies festi agitantur, pulchra illa Verria, non quasi Marcellia, sed pro Marcelliis, quae illi istius jussu sustulerunt. Hujus fornix in foro Syracusis est in quo nudus filius stat, ipse autem ex equo nudatam ab se provinciam prospicit. Hujus statuae locis omnibus, quae hoc demonstrare videantur propemodum non minus multas statuas istum posuisse Syracusis quam abstulisse. Huic etiam Romae videmus in basi statuarum maximis literis incisum, 'a communi Siciliae datas.' Quamobrem qui hoc probari potest cuiquam tantos honores habitos esse ab invitis? LXIV. Hic tibi etiam multo magis quam paulo ante in aratoribus videndum et considerandum est quid velis. Magna res est. Utrum tibi Siculos publice privatimque amicos an inimicos existimari vis? Si inimicos, quid te futurum est? quo confugies? ubi nitere? Modo aratorum honestissimorum hominum ac locupletissimorum et Siculorum et civium Romanorum maximum numerum abs te abalienasti: nunc de Siculis civitatibus quid ages? Dices tibi Siculos esse amicos? qui poteris? qui quod nullo in homine antea fecerant, ut in eum publice testimonium dicerent, quum praesertim ex ea provincia condemnati sint complures, qui ibi praetores fuerunt, duo soli absoluti, hi nunc veniunt cum literis, veniunt cum mandatis, veniunt cum testimoniis publicis; qui si te publice lauda-

t, tamen id more potius suo quam merito tuo facere

viderentur; hi quum de tuis factis publice conqueruntur, nonne hoc indicant tantas esse injurias ut multo maluerint de suo more decedere quam de tuis moribus non dicere? Confitendum est igitur tibi necessario Siculos inimicos esse qui quidem et in te gravissima postulata consulibus ediderint, et me ut hanc causam salutisque suae defensionem susciperem obsecrarint; qui quum a praetore prohiberentur, a quatuor quaestoribus impedirentur, omnium minas atque omnia pericula prae salute sua levia duxerint; qui priore actione ita testimonia graviter vehementerque dixerint ut Artemonem Centuripinum legatum et publice testem Q. Hortensius accusatorem non testem esse diceret. Etenim ille quum propter virtutem et fidem cum Androne homine honestissimo et certissimo, tum etiam propter eloquentiam, legatus a suis civibus electus est, ut posset multas istius et varias injurias quam apertissime vobis planissimeque explicare.

LXV. Dixerunt Halesini, Catinenses, Tyndaritani, Hennenses, Herbitenses, Agyrinenses, Netinenses, Segestani; enumerare omnes non est necesse. Scitis quam multi et quam multa priore actione dixerint: nunc et illi et reliqui dicent. Omnes denique hoc in hac causa intelligent, hoc animo esse Siculos ut, si in istum animadversum non sit, sibi relinquendas domos ac sedes suas, et ex Sicilia decedendum atque adeo fugiendum esse arbitrentur. Hos homines tu persuadebis ad honorem atque amplitudinem tuam pecunias maximas voluntate sua contulisse? credo, qui te in tua civitate incolumem esse nollent, hi monumenta tuae formae ac nominis in suis civitatibus esse cupiebant. Res declarabit ut cupierint. Jamdudum enim mihi nimium tenuiter Siculorum erga te voluntatis argumenta colligere videor, utrum statuas voluerint tibi statuere an coacti sint. De quo homine auditum est unquam, quod tibi accidit, ut ejus in provincia statuae in locis publicis positae, partim etiam in aedibus sacris, per vim et per universam multitudinem dejicerentur? Tot homines in Asia nocentes, tot in Africa, tot in Hispania, Gallia, Sardinia, tot in ipsa Sicilia fuerunt: ecquo de homine hoc unquam audivist

Novum est, judices; in Siculis quidem et in omnibus Graecis monstri simile. Non crederem hoc de statuis nisi jacentes revulsasque vidissem, propterea quod apud omnes Graecos hic mos est, ut honorem hominibus habitum in monumentis ejusmodi nonnulla religione deorum consecrari arbitrentur. Itaque Rhodii, qui prope soli bellum illud superius cum Mithridate rege gesserunt, omnesque ejus copias acerrimumque impetum moenibus, littoribus, classibusque suis exceperunt, tamen, quum ei regi inimici praeter ceteros essent, statuam ejus, quae erat apud ipsos in celeberrimo urbis loco, ne tum quidem in ipsis urbis periculis attigerunt. Ac forsitan vix convenire videretur quem ipsum hominem cuperent evertere, ejus effigiem simulacrumque servare: sed tamen videbam apud eos quum essem et religionem esse quandam in his rebus a majoribus traditam, et hoc disputari, cum statua se ejus habuisse temporis rationem quo posita esset, cum homine vero quo gereret bellum atque hostis esset.

LXVI. Videtis igitur consuetudinem religionemque Graecorum quae monumenta hostium in bello ipso soleat defendere, eam summa in pace praetoris populi Romani statuis praesidio non fuisse. Tauromenitani, quorum est civitas foederata, homines quietissimi, qui maxime ab injuriis nostrorum magistratuum remoti consuerant esse praesidio foederis, hi tamen istius evertere statuam non dubitaverunt. Qua abjecta basim tamen in foro manere voluerunt; quod gravius in istum fore putabant, si scirent homines statuam ejus a Tauromenitanis esse dejectam, quam si nullam unquam positam esse arbitrarentur. Tyndaritani dejecerunt in foro; et eadem de causa equum inanem reliquerunt. Leontinis, misera in civitate atque inani, tamen istius in gymnasio statua dejecta est. Nam quid ego de Syracusanis loquar, quod non est proprium Syracusanorum, sed et illorum et commune conventus illius ac prope totius provinciae? Quanta illic multitudo, quanta vis hominum convenisse dicebatur tum quum statuae sunt illius dejectae atque eversae? At quo loco? Celeberrimo ac religiosissimo, ante ipsum Serapim in primo aditu vestibuloque templi.

Quod nisi Metellus hoc tam graviter egisset atque illam rem imperio edictoque prohibuisset, vestigium statuarum istius in tota Sicilia nullum esset relictum.

Atque ego hoc non vereor ne quid horum non modo impulsu verum omnino adventu meo factum esse videatur. Omnia ista ante facta sunt non modo quam ego Siciliam verum etiam quam iste Italiam attigit. Dum ego in Sicilia sum, nulla statua dejecta est. Posteaquam illinc discessi, quae sunt gesta cognoscite. LXVII. Centuripinorum senatus decrevit populusque jussit ut, quae statuae C. Verris ipsius et patris ejus et filii essent, eas quaestores demoliendas locarent, dumque ea demolitio fieret senatores ne minus XXX adessent. Videte gravitatem civitatis ac dignitatem. Neque eas in urbe sua statuas esse voluerunt quas inviti per vim atque imperium dedissent; neque ejus hominis in quem ipsi cum gravissimo testimonio publice, quod nunquam antea, Romam mandata legatosque misissent: et id gravius esse putarunt, si publico consilio quam si per vim multitudinis factum esse videretur. Quum hoc consilio statuas Centuripini publice sustulissent, audit Metellus: graviter fert: evocat ad se Centuripinorum magistratus et decemprimos: nisi restituissent statuas, vehementer minatur. Illi ad senatum renuntiant: statuae quae istius causae nihil prodessent reponuntur: decreta Centuripinorum quae de statuis erant facta non tolluntur. Hic ego aliud alii concedo: Metello homini sapienti prorsus non possum ignoscere si quid stulte facit. Quid ille hoc putabat Verri criminosum fore, si ejus statuae essent dejectae, quod saepe vento aut aliquo casu fieri solet? Non erat in hoc neque crimen ullum neque reprehensio. Ex quo igitur crimen atque accusatio nascitur? Ex hominum judicio et voluntate.

LXVIII. Ego, si Metellus statuas Centuripinos reponere non coëgisset, haec dicerem: Videte, judices, quantum et quam acerbum dolorem sociorum atque amicorum animis inusserint istius injuriae, quum Centuripinorum amicissima et fidelissima civitas, quae tantis officiis cum populo Romano conjuncta est ut non solum rem publicam nostram sed etiam in quovis homine privato nomen

ipsum Romanum semper dilexerit, ea publico consilio atque auctoritate judicarit C. Verris statuas esse in urbe sua non oportere. Recitarem decreta Centuripinorum: laudarem illam civitatem, id quod verissime possem: commemorarem decem millia esse civium Centuripinorum, fortissimorum fidelissimorumque sociorum; eos omnes hoc statuisse, Monumentum istius in sua civitate nullum esse oportere. Haec tum dicerem, si statuas Metellus non reposuisset. Velim quaerere nunc ex ipso Metello quidnam sua vi et auctoritate mihi ex hac oratione praeciderit. Eadem opinor omnia convenire. Neque enim, si maxime statuae dejectae essent, eas ego vobis possem jacentes ostendere. Hoc uno uterer, civitatem tam gravem statuas judicasse C. Verris demoliendas. Hoc mihi Metellus non eripuit: hoc etiam addidit ut quererer, si mihi videretur, tam iniquo jure sociis atque amicis imperari, ut iis ne in suis quidem beneficiis libero judicio uti liceret; ut vos rogarem ut conjecturam faceretis, qualem in iis rebus in me L. Metellum fuisse putaretis, quibus rebus obesse mihi posset, quum in hac re tam aperta cupiditate fuerit, in qua nihil obfuit. Sed ego Metello non irascor, neque ei suam purgationem eripio qua ille apud omnes utitur, ut nihil malitiose neque consulto fecisse videatur.

LXIX. Jam igitur est ita perspicuum ut negare non possis nullam tibi statuam voluntate cujusquam datam, nullam pecuniam statuarum nomine nisi vi expressam et coactam. Quo quidem in crimine non illud solum intelligi volo, te ad statuas HS tricies coëgisse; sed multo etiam illud magis, quod simul demonstratum est, quantum odium aratorum, quantum omnium Siculorum sit et fuerit. In quo quae vestra defensio futura sit conjectura assequi non queo. "Oderunt Siculi; togatorum enim causa multa feci." At hi quidem acerrimi inimicissimique sunt. "Inimicos habeo cives Romanos, quod sociorum commoda ac jura defendi." At socii in hostium numero sese abs te habitos queruntur. "Aratores inimici sunt propter decumas." Quid qui agros immunes liberosque arant, cur oderunt? cur Halesini? cur Centuripini? cur Segestani? cur Halicyenses? Quod genus

hominum, quem numerum, quem ordinem proferre possis, qui te non oderit, sive civium Romanorum sive Siculorum? ut etiamsi causam cur te oderint non possim dicere, tamen illud dicendum putem, quem omnes mortales oderint, eum vobis quoque odio esse oportere. An hoc dicere audebis, utrum de te aratores, utrum denique Siculi universi bene existiment [aut quo modo existiment], ad rem id non pertinere? Neque tu hoc dicere audebis, nec si cupias licebit. Eripiunt enim tibi istam orationem contemnendorum Siculorum atque aratorum statuae illae equestres, quas tu paulo ante quam ad urbem venires poni inscribique jussisti, ut omnium inimicorum tuorum animos accusatorumque tardares. Quis enim tibi molestus esset, aut quis appellare te auderet, quum videret statuas ab negotiatoribus, ab aratoribus, a communi Siciliae positas? Quod est aliud in illa provincia genus hominum? Nullum. Ergo ab universa provincia generatimque a singulis ejus partibus non solum diligitur sed etiam ornatur. Quis hunc attingere audeat? Potes igitur dicere nihil tibi obesse oportere aratorum, negotiatorum, Siculorum omnium testimonia, quum eorum nominibus in statuarum inscriptione oppositis omnem te speraris invidiam atque infamiam tuam posse extinguere? an quorum tu auctoritate statuas cohonestare tuas conatus es, eorum ego dignitate accusationem meam comprobare non potero? Nisi forte quod apud publicanos gratiosus fuisti, in ea re spes te aliqua consolatur. Quae gratia ne quid tibi prodesse posset ego mea diligentia perfeci: ut etiam obesse deberet tu tua sapientia curasti. Etenim rem totam, judices, breviter cognoscite.

LXX. In scriptura Siciliae pro magistro est quidam L. Carpinatius, qui et sui quaestus causa, et fortasse quod sociorum interesse arbitrabatur, bene penitus in istius familiaritatem sese dedit. Is quum praetorem circum omnia fora sectaretur neque ab eo unquam discederet, in eam jam venerat familiaritatem [consuetudinemque] in vendendis istius decretis et judiciis transigendisque negotiis ut prope alter Timarchides numeraretur. Hoc erat etiam capitalior, quod idem pecunias iis qui ab isto aliquid mercabantur fenori dabat. F-

autem feneratio erat ejusmodi, judices, ut etiam is quaestus huic cederet. Nam quas pecunias ferebat iis expensas quibuscum contrahebat, eas aut scribae istius aut Timarchidi aut etiam isti ipsi referebat acceptas. Idem praeterea pecunias istius extraordinarias grandes suo nomine fenerabatur. Hic primo Carpinatius, antequam in istius tantam familiaritatem pervenisset, aliquoties ad socios literas de istius injuriis miserat. Canuleius vero, qui in portu Syracusis operas dabat, furta quoque istius permulta nominatim ad socios perscripserat, ea quae sine portorio Syracusis erant exportata: portum autem et scripturam eadem societas habebat. Ita factum est ut essent permulta quae ex societatis literis dicere in istum et proferre possemus. Verum accidit ut Carpinatius, qui jam cum isto summa consuetudine, praeterea re ac ratione conjunctus esset, crebras postea literas ad socios de istius summis officiis in rem communem beneficiisque mitteret. Etenim quum iste omnia quaecunque Carpinatius postulabat facere ac decernere solebat, tum ille etiam plura scribebat ad socios, ut si posset ea quae antea scripserat plane extingueret. Ad extremum vero, quam iste jam decedebat, ejusmodi literas ad eos misit ut huic frequentes obviam prodirent, gratias agerent, facturos se si quid imperasset studiose pollicerentur. Itaque socii fecerunt vetere instituto publicanorum, non quo istum ullo honore dignum arbitrarentur, sed quod sua interesse putabant se memores gratosque existimari: gratias isti egerunt: Carpinatium saepe ad se de ejus officiis literas misisse dixerunt.

LXXI. Iste quum respondisset ea se libenter fecisse operasque Carpinatii magno opere laudasset, dat amico suo cuidam negotium, qui tum magister erat ejus societatis, ut diligenter caveret atque prospiceret ne quid esset in literis sociorum, quod contra caput suum aut existimationem valere posset. Itaque ille multitudine sociorum remota decumanos convocat: rem defert. Statuunt illi atque decernunt ut eae literae quibus existimatio C. Verris laederetur removerentur, operaque daretur ne ea res C. Verri fraudi esse posset. Si ostendo hoc decrevisse decumanos, si planum facio hoc decreto

remotas esse literas, quid exspectatis amplius? possumne rem magis judicatam afferre, magis reum condemnatum in judicium adducere? At quorum judicio condemnatum? Nempe eorum quos ii qui severiora judicia desiderant arbitrantur res judicare oportere, publicanorum judicio; quos videlicet nunc populus judices poscit, de quibus, ut eos judices habeamus, legem ab homine non nostri generis, non ex equestri loco profecto, sed nobilissimo promulgatam videmus. Decumani, hoc est, principes et quasi senatores publicanorum, removendas de medio literas censuerunt. Habeo ex iis qui affuerunt, quos producam, quibus hoc committam, homines honestissimos ac locupletissimos, istos ipsos principes equestris ordinis, quorum splendore vel maxime istius qui legem promulgavit oratio et causa nititur. Venient in medium; dicent quid statuerint. Profecto, si recte homines novi, non mentientur: literas enim communes de medio removere potuerunt, fidem suam et religionem removere non possunt. Ergo equites Romani, qui te suo judicio condemnarunt, horum judicio condemnari noluerunt. Vos nunc utrum illorum judicium an voluntatem sequi malitis considerate.

LXXII. Ac vide quid te amicorum tuorum studium, quid tuum consilium, quid sociorum voluntas adjuvet. Dicam paulo promptius: neque enim jam vereor ne quis hoc me magis accusatorie quam libere dixisse arbitretur. Si istas literas non decreto decumanorum magistri removissent, tantum possem in te dicere quantum in literis invenissem: nunc decreto isto facto literisque remotis tantum mihi licet dicere quantum possum; tantum judici suspicari quantum velit. Dico te maximum pondus auri, argenti, eboris, purpurae, plurimam vestem Melitensem, plurimam stragulam, multam Deliacam supellectilem, plurima vasa Corinthia, magnum numerum frumenti, vim mellis maximam Syracusis exportasse: his pro rebus quod portorium non esset datum, literas ad socios misisse L. Canuleium qui in portu operas daret. Satisne magnum crimen hoc videtur? Nullum, opinor, majus. Quid defendet Hortensius? postulabit ut literas Canuleii proferam? crimen ejusmodi, n[ici]

literis confirmetur, inane esse dicet? Clamabo literas remotas esse de medio; decreto sociorum erepta mihi esse istius indicia ac monumenta furtorum. Aut hoc contendat nunquam esse factum, aut omnia tela excipiat necesse est. Negas esse factum? Placet mihi ista defensio, descendo: aequa enim contentio, aequum certamen proponitur. Producam testes et producam plures eodem tempore: quoniam tum quum actum est una fuerunt, nunc quoque una sint: quum interrogabuntur, obligentur non solum jurisjurandi atque existimationis periculo sed etiam communi inter se conscientia. Si planum fit hoc ita quemadmodum dico esse factum, num poteris dicere, Hortensi, nihil in istis fuisse literis quod Verrem laederet? Non modo id non dices, sed ne illud quidem tibi dicere licebit, tantum quantum ego dicam non fuisse. Ergo hoc vestro consilio et gratia perfecistis ut, quemadmodum paulo ante dixi, et mihi summa facultas ad accusandum daretur et judici libera potestas ad credendum.

LXXIII. Quod quum ita sit, nihil fingam tamen. Meminero me non sumpsisse quem accusarem, sed recepisse quos defenderem; vos ex me causam non a me prolatam sed ad me delatam audire oportere; me Siculis satis esse facturum si, quae cognovi in Sicilia, quae accepi ab ipsis, diligenter exposuero; populo Romano, si nullius vim, nullius potentiam pertimuero; vobis, si facultatem vere atque honeste judicandi fide et diligentia mea fecero; mihimet, si ne minimum quidem de meo curriculo vitae quod mihi semper propositum fuit decessero. Quapropter nihil est quod metuas ne quid in te confingam: etiam quod laetere habes. Multa enim quae scio abs te esse commissa, quod aut nimium turpia aut parum credibilia sunt, praetermittam: tantum agam de hoc toto nomine societatis. Ut jam scire possis, quaeram decretumne sit: quum id invenero, quaeram remotaene sint literae. Quum id quoque constabit, vos jam hoc me tacito intelligetis; si illi, qui hoc istius causa decreverunt, equites Romani, nunc iidem in eum judices essent, istum sine dubio condemnarent de quo literas eas, quae istius furta indicarent, et ad se missas

et suo decreto remotas scirent esse. Quem igitur ab iis equitibus Romanis, qui istius causa cupiunt omnia, qui ab eo benignissime tractati sunt, condemnari necesse esset, is a vobis, judices, ulla vi aut ratione absolvi potest? Ac ne forte ea quae remota de medio atque erepta nobis sunt omnia ita condita fuisse atque ita abdita latuisse videantur ut haec diligentia, quam ego a me exspectari maxime puto, nihil eorum investigare, nihil assequi potuerit, quae consilio aliquo aut ratione inveniri potuerunt, inventa sunt, judices; manifestis in rebus hominem jam teneri videbitis. Nam quod in publicanorum causis vel plurimum aetatis meae versor vehementerque illum ordinem observo, satis commode mihi videor eorum consuetudinem usu tractandoque cognosse.

LXXIV. Itaque ut hoc comperi remotas esse literas societatis, habui rationem eorum annorum per quos isto in Sicilia fuisset: deinde quaesivi, quod erat inventu facillimum, qui per eos annos magistri illius societatis fuissent apud quos tabulae fuissent. Sciebam enim hanc magistrorum qui tabulas haberent consuetudinem esse ut, quum tabulas novo magistro traderent, exempla literarum ipsi habere non nollent. Itaque ad L. Vibium, equitem Romanum, virum primarium, quem reperiebam magistrum fuisse eo ipso anno, qui mihi maxime quaerendus erat, primum veni. Sane homini praeter opinionem improviso incidi. Scrutatus sum quae potui, et quaesivi omnia: inveni duos solos libellos a L. Canuleio missos sociis ex portu Syracusis, in quibus erat ratio scripta mensium complurium rerum exportatarum istius nomine sine portorio. Itaque obsignavi statim. Erant haec ex eo genere quod ego maxime genus ex sociorum literis reperire cupiebam; verum tantum inveni, judices, quod apud vos quasi exempli causa proferre possem. Sed tamen quidquid erit in his libellis, quantulumcunque videbitur esse, hoc quidem certe manifestum erit: de ceteris ex hoc conjecturam facere debetis. Recita mihi, quaeso, hunc primum libellum: deinde illum alterum.

LIBELLI CANVLEIANI. Non quaero, unde cccc amphoras mellis habueris, unde tantum Melitensium, unde quinq-

ginta tricliniorum lectos, unde tot candelabra: non, inquam, jam quaero unde haec habueris; sed quo tantum tibi opus fuerit, id quaero. Mitto de melle: sed tantum Melitensium, quasi etiam amicorum uxores—tantum lectorum, quasi omnium istorum villas ornaturus esses.

LXXV. Et quum haec paucorum mensium ratio in his libellis sit, facite ut vobis triennii totius veniat in mentem. Sic contendo; ex his parvis libellis apud unum magistrum societatis repertis vos jam conjectura assequi posse cujusmodi praedo iste in illa provincia fuerit, quam multas cupiditates, quam varias, quam infinitas habuerit; quantam pecuniam non solum numeratam verum etiam hujuscemodi in rebus positam confecerit: quae vobis alio loco planius explicabuntur. Nunc hoc attendite. His exportationibus, quae recitatae sunt, scribit HS LX socios perdidisse ex vicesima portorii Syracusis. Pauculis igitur mensibus, ut hi pusilli et contempti libelli indicant, furta praetoris quae essent HS duodecies ex uno oppido solo exportata sunt. Cogitate nunc, quum illa Sicilia sit, hoc est insula, quae undique exitus maritimos habeat, quid ex ceteris locis exportatum putetis; quid Agrigento, quid Lilybaeo, quid Panhormo, quid Thermis, quid Halesa, quid Catina, quid ex ceteris oppidis; quid vero Messana, quem iste sibi locum maxime tutum esse arbitrabatur, ubi animo semper soluto liberoque erat, quod sibi iste Mamertinos delegerat, ad quos omnia quae aut diligentius servanda aut occultius exportanda erant deportaret. His inventis libellis ceteri remoti et diligentius sunt reconditi: nos tamen, ut omnes intelligant hoc nos sine cupiditate agere, his ipsis libellis contenti sumus.

LXXVI. Nunc ad sociorum tabulas accepti et expensi, quas removere honeste nullo modo potuerunt, et ad amicum tuum Carpinatium revertemur. Inspiciebamus Syracusis a Carpinatio confectas tabulas societatis, quae significabant multis nominibus eos homines versuram a Carpinatio fecisse qui pecunias Verri dedissent. Quod erit vobis luce clarius, judices, tum quum eos ipsos produxero qui dederunt. Intelligetis enim illa tempora per quae quum essent in periculo pretio sese redemerunt

cum societatis tabulis non solum consulibus verum etiam mensibus convenire. Quum haec maxime cognosceremus et jam in manibus tabulas haberemus, repente aspicimus lituras ejusmodi, quasi quaedam vulnera tabularum recentia. Statim suspicione offensi ad ea ipsa nomina oculos animumque transtulimus. Erant acceptae pecuniae C. VERRVTIO C. F. sic tamen ut usque ad alterum R literae constarent integrae, reliquae omnes essent in litura. Alterum, tertium, quartum, permulta erant ejusdemmodi nomina. Quum manifesta res [tum] flagitiosa litura tabularum atque insignis turpitudo teneretur, quaerere incepimus de Carpinatio, quisnam is esset Verrutius quicum tantae pecuniae rationem haberet. Haerere homo, versari, rubere. Quod lege excipiuntur tabulae publicanorum quominus Romam deportentur, ut res quam maxime clara ac testata esse posset, in jus ad Metellum Carpinatium voco, tabulasque societatis in forum defero. Fit maximus concursus hominum; et quod erat Carpinatii nota cum isto praetore societas ac feneratio, summe exspectabant omnes quidnam in tabulis teneretur.

LXXVII. Rem ad Metellum defero, me tabulas perspexisse sociorum, in his tabulis magnam rationem C. Verrutii permultis nominibus esse; meque hoc perspicere ex consulum mensiumque ratione hunc Verrutium neque ante adventum C. Verris neque post decessionem quidquam cum Carpinatio rationis habuisse: postulo ut mihi respondeat qui sit iste Verrutius, mercator an negotiator an arator an pecuarius; in Sicilia sit an jam decesserit. Clamare omnes ex conventu neminem unquam in Sicilia fuisse Verrutium. Ego instare ut mihi responderet quis esset, ubi esset, unde esset; cur servus societatis qui tabulas conficeret semper in Verrutii nomine certo ex loco mendosus esset. Atque haec postulabam, non quo illum cogi putarem oportere ut ad ea mihi responderet invitus, sed ut omnibus istius furta, illius flagitium, utriusque audacia perspicua esse posset. Itaque illum in jure metu conscientiaque peccati mutum atque exanimatum ac vix vivum relinquo: tabulas in foro summa hominum frequentia exscribo: adhibent-

in exscribendo de conventu viri primarii: literae liturae-que omnes assimulatae, expressae, de tabulis in libros transferuntur. Haec omnia summa cura et diligentia recognita et collata et ab hominibus honestissimis obsignata sunt. Si Carpinatius mihi tum respondere noluit, responde mihi nunc tu, Verres, quem esse hunc tuum paene gentilem Verrutium putes. Fieri non potest ut, quem video te praetore in Sicilia fuisse et quem ex ipsa ratione intelligo locupletem fuisse, eum tu in tua provincia non cognoveris. Atque adeo, ne hoc aut longius aut obscurius esse possit, procedite in medium, atque explicate descriptionem imaginemque tabularum, ut omnes mortales istius avaritiae non jam vestigia sed ipsa cubilia videre possint.

LXXVIII. Videtis VERRVTIVM? videtis primas literas integras? videtis extremam partem nominis, caudam illam verrinam tamquam in luto demersam esse in litura? Sic habent se tabulae, judices, ut videtis. Quid expectatis? quid quaeritis amplius? Tu ipse, Verres, quid sedes? quid moraris? nam aut exhibeas nobis Verrutium necesse est aut te esse Verrutium fateare. Laudantur oratores veteres, Crassi illi et Antonii, quod crimina diluere dilucide, quod copiose reorum causas defendere solerent. Nimirum illi non ingenio solum his patronis sed fortuna etiam praestiterunt. Nemo enim ita tum peccabat ut defensioni locum non relinqueret: nemo ita vivebat ut nulla ejus vitae pars summae turpitudinis esset expers: nemo ita in manifesto peccatu tenebatur ut, quum impudens fuisset in facto, tum impudentior videretur si negaret. Nunc vero quid faciat Hortensius [patronus]? Avaritiaene crimina frugalitatis laudibus deprecetur? At hominem flagitiosissimum, libidinosissimum, nequissimumque defendit. An ab hac ejus infamia, nequitia, vestros animos in aliam partem fortitudinis commemoratione traducat? At homo inertior, ignavior, magis vir inter mulieres, impura inter viros muliercula proferri non potest. At mores commodi. Quis contumacior? quis inhumanior? quis superbior? At haec sine cujusquam malo. Quis acerbior? quis insidiosior? quis crudelior unquam fuit? In hoc homine

atque in ejusmodi causa quid facerent omnes Crassi et Antonii? Tantum, opinor, Hortensi: ad causam non accederent neque in alterius impudentia sui pudoris existimationem amitterent. Liberi enim ad causas solutique veniebant, neque committebant ut si impudentes in defendendo esse noluissent ingrati in deserendo existimarentur.

ACTIONIS SECUNDAE

IN C. VERREM LIBER TERTIUS.

I. Omnes qui alterum, judices, nullis impulsi inimicitiis, nulla privatim laesi injuria, nullo praemio adducti, in judicium rei publicae causa vocant, providere debent non solum quid oneris in praesentia tollant, sed [etiam] quantum in omnem vitam negotii suscipere conentur. Legem enim sibi ipsi dicunt innocentiae virtutumque omnium qui ab altero rationem vitae reposcunt; atque eo magis, si id, ut ante dixi, faciunt nulla re commoti alia nisi utilitate communi. Nam qui sibi hoc sumpsit ut corrigat mores aliorum ac peccata reprehendat, quis huic ignoscat, si qua in re ipse ab religione officii declinarit? Quapropter hoc etiam magis ab omnibus ejusmodi civis laudandus ac diligendus est, quod non solum ab re publica civem improbum removet, verum etiam se ipsum ejusmodi fore profitetur ac praestat ut sibi non modo communi voluntate virtutis atque officii, sed etiam vi quadam magis necessaria recte sit honesteque vivendum. Itaque hoc, judices, ex homine clarissimo atque eloquentissimo L. Crasso saepe auditum est, quum se nullius rei tam poenitere diceret quam quod C. Carbonem unquam in judicium vocavisset; minus enim liberas omnium rerum voluntates habebat, et vitam suam pluribus quam vellet observari oculis arbitrabatur. Atque ille his praesidiis ingenii fortunaeque munitus tamen hac cura continebatur, quam sibi nondum confirmato consilio sed ineunte aetate susceperat. Quo minus etiam praecipitur eorum virtus et integritas, qui ad hanc rem adolescentuli quam qui jam firmata aetate descendunt. Illi enim, antequam potu-

erunt existimare quanto liberior vita sit eorum qui neminem accusarint, gloriae causa atque ostentationis accusant: nos, qui jam et quid facere et quantulum judicare possemus ostendimus, nisi facile cupiditates nostras teneremus, nunquam ipsimet nobis praecideremus istam licentiam libertatemque vivendi.

II. Atque ego hoc plus oneris habeo quam qui ceteros accusarunt, si onus est id appellandum quod cum laetitia feras ac voluptate, verumtamen ego hoc amplius suscepi quam ceteri, quod ita postulatur ab omnibus ut ab iis abstineant maxime vitiis in quibus alterum reprehenderint. Furem aliquem aut rapacem accusaris: vitanda tibi semper erit omnis avaritiae suspicio. Maleficum quempiam adduxeris aut crudelem: cavendum erit semper ne qua in re asperior aut inhumanior fuisse videare. Corruptorem, adulterum: providendum diligenter ne quod in vita vestigium libidinis appareat. Omnia postremo quae vindicaris in altero tibi ipsi vehementer fugienda sunt. Etenim non modo accusator sed ne objurgator quidem ferendus est is qui quod in altero vitium reprehendit in eo ipse deprehenditur. Ego in uno homine omnia vitia quae possunt in homine perdito nefarioque esse reprehendo; nullum esse dico indicium libidinis, sceleris, audaciae, quod non in istius unius vita perspicere possitis. Ego in isto reo legem hanc mihi, judices, statuo, vivendum ita esse ut isti non modo factis dictisque omnibus sed etiam oris oculorumque illa contumacia ac superbia quam videtis dissimillimus esse ac semper fuisse videar. Patior, non moleste fero, judices, eam vitam, quae mihi sua sponte antea jucunda fuerit, nunc jam mea lege et conditione necessariam quoque futuram.

III. Et in hoc homine saepe a me quaeris, Hortensi, quibus inimicitiis aut qua injuria adductus ad accusandum descenderim. Mitto jam rationem officii mei necessitudinisque Siculorum: de ipsis tibi inimicitiis respondeo. An tu majores ullas inimicitias putas esse quam contrarias hominum sententias ac dissimilitudines studiorum et voluntatum? Fidem sanctissimam in vita qui putat potest ei non inimicus esse, qui quaestor consulem sup-

consiliis commissis, pecunia tradita, rebus omnibus creditis, spoliare, relinquere, prodere, oppugnare ausus sit? Pudorem ac pudicitiam qui colit potest animo aequo istius quotidiana adulteria, meretriciam disciplinam, domesticum lenocinium videre? Qui religiones deorum immortalium retinere vult, ei qui fana spoliarit omnia, qui ex thensarum orbitis praedari sit ausus, inimicus non esse qui potest? Qui jure aequo omnes putat esse oportere, is tibi non infestissimus sit quum cogitet varietatem libidinemque decretorum tuorum? Qui sociorum injuriis provinciarumque incommodis doleat, is in te non expilatione Asiae, vexatione Pamphyliae, squalore et lacrimis Siciliae concitetur? Qui civium Romanorum jura ac libertatem sanctam apud omnes haberi velit, is non tibi plus etiam quam inimicus esse debeat, quum tua verbera, quum secures, quum cruces ad civium Romanorum supplicia fixas recordetur? An, si qua in re contra rem meam decrevisset aliquid injuria, jure ei me inimicum esse arbitrarere: quum omnia contra omnium bonorum rem, causam, rationem, utilitatem, voluntatemque fecerit, quaeris cur ei sim inimicus cui populus Romanus infestus est? qui praesertim plus etiam quam pars virilis postulat pro voluntate populi Romani oneris ac muneris suscipere debeam?

IV. Quid illa quae leviora videntur esse, non cujusvis animum possunt movere, quod ad tuam ipsius amicitiam ceterorumque hominum magnorum atque nobilium faciliorem aditum istius habet nequitia et audacia quam cujusquam nostrum virtus et integritas? Odistis hominum novorum industriam; despicitis eorum frugalitatem; pudorem contemnitis; ingenium vero et virtutem depressam extinctamque cupitis. Verrem amatis. Ita credo: si non virtute, non industria, non innocentia, non pudore, non pudicitia; at sermone, at literis, at humanitate ejus delectamini. Nihil eorum est, contraque sunt omnia cum summo dedecore ac turpitudine, tum singulari stultitia atque inhumanitate oblita. Huic homini si cujus domus patet, utrum ea patere an hiare ac poscere aliquid videtur? Hunc vestri janitores, hunc cubicularii diligunt: hunc liberti vestri, hunc servi an-

cillaeque amant: hic cum venit extra ordinem vocatur: hic solus introducitur; ceteri saepe frugalissimi homines excluduntur. Ex quo intelligi potest eos vobis esse carissimos qui ita vixerint ut sine vestro praesidio salvi esse non possint. Quid hoc cuiquam ferendum putas esse, nos ita vivere in pecunia tenui ut prorsus nihil acquirere velimus, ut dignitatem nostram populique Romani beneficia non copiis sed virtute tueamur; istum rebus omnibus undique ereptis impune eludentem circumfluere atque abundare? hujus argento dominia vestra, hujus signis et tabulis forum comitiumque ornari? praesertim quum vos vestro Marte his rebus omnibus abundetis? Verrem esse qui vestras villas suis manubiis ornet? Verrem esse qui cum L. Mummio certet? ut plures hic sociorum urbes quam ille hostium spoliasse videatur; plures hic villas ornamentis fanorum quam ille fana spoliis hostium ornasse; et is erit ob eam rem vobis carior ut ceteri libentius suo periculo vestris cupiditatibus serviant?

V. Verum haec et dicentur alio loco et dicta sunt: nunc proficiscemur ad reliqua, si pauca ante fuerimus a vobis, judices, deprecati. Superiore omni oratione perattentos vestros animos habuimus: id fuit nobis gratum admodum. Sed multo erit gratius si reliqua voletis attendere: propterea quod in his omnibus quae antea dicta sunt erat quaedam ex ipsa varietate ac novitate rerum et criminum delectatio. Nunc tractare causam instituimus frumentariam, quae magnitudine injuriae et re [fere] criminibus ceteris antecellit, jucunditatis in agendo et varietatis minus habebit: vestra autem auctoritate et prudentia dignissimum est, judices, in audiendi diligentia non minus religioni tribuere quam voluptati. In hac causa frumentaria cognoscenda haec vobis proponite, judices, vos de rebus fortunisque Siculorum omnium, de civium Romanorum qui arant in Sicilia bonis, de vectigalibus a majoribus traditis, de vita victuque populi Romani cognituros. Quae si magna atque adeo maxima vobis videntur, quam varie et quam copiose dicantur exspectare nolite.

Neminem vestrum praeterit, judices, omnem utili-

tatem opportunitatemque provinciae Siciliae, quae ad commoda populi Romani adjuncta sit, consistere in re frumentaria maxime; nam ceteris rebus adjuvamur ex illa provincia, hac vero alimur ac sustinemur. Ea causa tripertita, judices, erit in accusatione; primum enim de decumano, deinde de empto dicemus frumento, postremo de aestimato.

VI. Inter Siciliam ceterasque provincias, judices, in agrorum vectigalium ratione hoc interest, quod ceteris aut impositum vectigal est certum, quod stipendiarium dicitur, ut Hispanis et plerisque Poenorum quasi victoriae praemium ac poena belli, aut censoria locatio constituta est, ut Asiae lege Sempronia. Siciliae civitates sic in amicitiam fidemque recepimus ut eodem jure essent quo fuissent, eadem conditione populo Romano parerent qua suis antea paruissent. Perpaucae Siciliae civitates sunt bello a majoribus nostris subactae; quarum ager quum esset publicus populi Romani factus tamen illis est redditus: is ager a censoribus locari solet. Foederatae civitates duae sunt quarum decumae venire non soleant, Mamertina et Tauromenitana: quinque praeterea sine foedere immunes ac liberae, Centuripina, Halesina, Segestana, Halicyensis, Panhormitana. Praeterea omnis ager Siciliae civitatum decumanus est, itemque ante imperium populi Romani ipsorum Siculorum voluntate et institutis fuit. Videte nunc majorum sapientiam, qui, quum Siciliam tam opportunum subsidium belli atque pacis ad rem publicam adjunxissent, tanta cura Siculos tueri ac retinere voluerunt, ut non modo eorum agris vectigal novum nullum imponerent, sed ne legem quidem venditionis decumarum neve vendundi aut tempus aut locum commutarent, ut certo tempore anni, ut ibidem in Sicilia, denique ut lege Hieronica venderent: voluerunt eos in suis rebus ipsos interesse; eorumque animos non modo lege nova sed ne nomine quidem legis novo commoveri. Itaque decumas lege Hieronica semper vendundas censuerunt ut iis jucundior esset muneris illius functio, si ejus regis qui Siculis carissimus fuit non solum instituta commutato imperio, verum etiam nomen maneret. Hoc jure ante Verrem praetorem Siculi

semper usi sunt: hic primus instituta omnium, consuetudinem a majoribus traditam, conditionem amicitiae, jus societatis, convellere et commutare ausus est.

VII. Qua in re primum illud reprehendo et accuso, cur in re tam vetere, tam usitata quidquam novi feceris. Ingenio aliquid assecutus es? tot homines sapientissimos et clarissimos qui illam provinciam ante te tenuerunt prudentia consilioque vicisti? Est tuum, est ingenii diligentiaeque tuae. Do hoc tibi et concedo. Scio te Romae, quum praetor esses, edicto tuo possessiones hereditatum a liberis ad alienos, a primis heredibus ad secundos, a legibus ad libidinem tuam transtulisse. Scio te edicta superiorum omnium correxisse, et possessiones hereditatum non secundum eos qui proferrent, sed secundum eos qui dicerent testamentum factum, dedisse; easque res novas abs te prolatas et inventas magno tibi quaestui fuisse scio: eundemque te memini censorias quoque leges in sartis tectis exigendis tollere et commutare, ne is redimeret cuja res esset; ne pupillo tutores propinquique consulerent quo minus fortunis omnibus everteretur: exiguam diem praefinire operi qua ceteros ab negotio excluderes, ipse in tuo redemptore nullam certam diem observares. Quamobrem novam legem te in decumis statuisse non miror, hominem in edictis praetoriis, in censoriis legibus tam prudentem, tam exercitatum: non, inquam, miror te aliquid excogitasse; sed quod tua sponte, injussu populi, sine senatus auctoritate, jura provinciae Siciliae mutaveris, id reprehendo, id accuso. L. Octavio et C. Cottae consulibus senatus permisit ut vini et olei decumas et frugum minutarum, quas ante quaestores in Sicilia vendere consuessent, Romae venderent legemque his rebus quam ipsis videretur dicerent. Quum locatio fieret, publicani postularunt quasdam res ut ad legem adderent neque tamen a ceteris censoriis legibus recederent. Contra dixit is qui casu tum Romae fuit, tuus hospes, Verres, hospes, inquam, et familiaris tuus, Sthenius hic Thermitanus. Consules causam cognoverunt, quum viros primarios atque amplissimos civitatis multos in consilium advocassent: de consilii sententia pronuntiarunt se lege Hieronica vendituros

VIII. Itane vero prudentissimi viri, summa auctoritate praediti, quibus senatus legum dicendarum in locandis vectigalibus omnem potestatem permiserat populusque Romanus jusserat, Siculo uno recusante, cum amplificatione vectigalium nomen Hieronicae legis mutare noluerunt; tu, homo minimi consilii, nullius auctoritatis, injussu populi ac senatus, tota Sicilia recusante, cum maximo detrimento atque adeo exitio vectigalium totam Hieronicam legem sustulisti? At quam legem corrigit, judices, atque adeo totam tollit? acutissime ac diligentissime scriptam, quae lex omnibus custodiis subjectum aratorem decumano tradidit, ut neque in segetibus neque in areis neque in horreis neque in amovendo neque in exportando frumento grano uno posset arator sine maxima poena fraudare decumanum. Scripta lex ita diligenter est ut eum scripsisse appareat qui alia vectigalia non haberet; ita acute ut Siculum; ita severe ut tyrannum; qua lege Siculis tamen arare expediret. Nam ita diligenter constituta sunt jura decumano ut tamen ab invito aratore plus decuma non posset auferri.

Quum haec ita essent constituta, Verres tot annis atque adeo saeculis tot inventus est qui haec non commutaret sed everteret, eaque quae jamdiu ad salutem sociorum utilitatemque rei publicae composita comparataque essent ad suos improbissimos quaestus converteret; qui primum certos instituerit nomine decumanos, re vera ministros ac satellites cupiditatum suarum; per quos ostendam sic provinciam per triennium vexatam atque vastatam, judices, ut eam multis annis multorum innocentia sapientiaque recreare nequeamus. IX. Eorum [omnium] qui decumani vocabantur princeps erat Q. ille Apronius quem videtis; de cujus improbitate singulari gravissimarum legationum querimonias audistis. Aspicite, judices, vultum hominis et aspectum; et ex ea contumacia quam hic in perditis rebus retinet illos ejus spiritus Sicilienses quos fuisse putetis cogitate ac recordamini. Hic est Apronius, quem in provincia tota Verres, quum undique nequissimos homines conquisisset, et quum ipse secum sui similes duxisset non parum

multos, nequitia, luxuria, audacia sui simillimum judicavit. Itaque istos inter se perbrevi tempore non res, non ratio, non commendatio aliqua, sed studiorum turpitudo similitudoque conjunxit. Verris mores improbos impurosque nostis: fingite vobis, si potestis, aliquem qui in omnibus isti rebus par ad omnium flagitiorum nefarias libidines esse possit: is erit Apronius ille, qui, ut ipse non solum vita sed etiam corpore atque ore significat, immensa aliqua vorago est aut gurges vitiorum turpitudinumque omnium. Hunc in omnibus stupris, hunc in fanorum expilationibus, hunc in impuris conviviis principem adhibebat; tantamque habet morum similitudo conjunctionem atque concordiam ut Apronius, qui aliis inhumanus ac barbarus, isti uni commodus ac disertus videretur; ut quem omnes odissent neque videre vellent, sine eo iste esse non posset; ut quum alii ne conviviis quidem iisdem quibus Apronius, hic iisdem etiam poculis uteretur; postremo, ut odor Apronii taeterrimus oris et corporis, quem, ut aiunt, ne bestiae quidem ferre possent, uni isti suavis et jucundus videretur. Ille erat in tribunali proximus, in cubiculo solus, in convivio dominus, ac tum maxime, quum accubante praetextato praetoris filio in convivio saltare nudus coeperat. X. Hunc, uti dicere institui, principem Verres ad fortunas aratorum vexandas diripiendasque esse voluit: hujus audaciae, nequitiae, crudelitati fidelissimos socios optimosque cives scitote hoc praetore traditos, judices, atque addictos fuisse novis institutis et edictis, tota Hieronica lege, quemadmodum ante dixi, rejecta et repudiata.

Primum edictum, judices, audite praeclarum: QVANTVM DECVMANVS EDIDISSET ARATOREM SIBI DECVMAE DARE OPORTERE, VT TANTVM ARATOR DECVMANO DARE COGERETVR. Quomodo? Quantum poposcerit Apronius dato. Quid est hoc? utrum praetoris institutum in socios an in hostes victos insani edictum atque imperium tyranni? Ego tantundem dabo quantum ille poposcerit? poscet omne quantum exaravero. Quid omne? plus immo etiam, inquit, si volet. Quid tum? quid censes? Aut dabis aut contra edictum fecisse damnabere. Per deos immortales quid est hoc? veri enim simile non est. Sic

mihi persuadeo, judices, tametsi omnia in istum hominem convenire putetis, tamen hoc vobis falsum videri. Ego enim, quum hoc tota Sicilia diceret, tamen affirmare non auderem, si haec edicta non ex ipsius tabulis totidem verbis recitare possem, sicuti faciam. Da, quaeso, scribae; recitet ex codice. Recita edictum de professione. Negat me recitare totum; nam id significare nutu videtur. Quid praetereo? an illud ubi caves tamen Siculis et miseros respicis aratores? dicis enim te in decumanum, si plus abstulerit quam debitum sit, in octuplum judicium daturum esse. Nihil mihi placet praetermitti. Recita hoc quoque quod postulat, totum.

EDICTVM DE IVDICIO IN OCTVPLVM.

XI. Judicio ut arator decumanum persequatur? Miserum atque iniquum ex agro homines traduci in forum, ab aratro ad subsellia, ab usu rerum rusticarum ad insolitam litem atque judicium. Quum omnibus in aliis vectigalibus Asiae, Macedoniae, Hispaniae, Galliae, Africae, Sardiniae, ipsius Italiae quae vectigalia sunt, quum in his, inquam, rebus omnibus publicanus petitor aut pignerator, non ereptor neque possessor soleat esse, tu de optimo, de justissimo, de honestissimo genere hominum, hoc est, de aratoribus ea jura constituebas quae omnibus aliis essent contraria. Utrum est aequius decumanum petere an aratorem repetere? judicium integra re an perdita fieri? eum qui manu quaesiverit, an eum qui digito licitus sit possidere? Quid qui singulis jugis arant, qui ab opere ipsi non recedunt, quo in numero magnus ante te praetorem numerus, magna multitudo Siculorum fuit, quid facient? quum dederint Apronio quod poposcerit, relinquent arationes? relinquent Larem familiarem suum? venient Syracusas ut te praetore videlicet aequo jure Apronium delicias ac vitam tuam judicio recuperatorio persequantur? Verum esto: reperietur aliqui fortis et experiens arator, qui, quum tantum dederit decumano quantum ille deberi dixerit, judicio repetat et poenam octupli persequatur. Exspecto vim edicti, severitatem praetoris: faveo aratori, cupio octupli damnari Apronium. Quid tandem postulat arator? nihil nisi ex edicto judicium in octuplum. Quid

Apronius? non recusat. Quid praetor? jubet recuperatores rejicere. Decurias scribamus. Quas decurias? De cohorte mea rejicies, inquit. Quid ista cohors, quorum hominum est? Volusii haruspicis et Cornelii medici et horum canum quos tribunal meum vides lamberc. Nam de conventu nullum unquam judicem nec recuperatorem dedit; iniquos decumanis aiebat omnes esse qui ullam agri glebam possiderent. Veniendum erat ad eos contra Apronium, qui nondum Aproniani convivii crapulam exhalassent. O praeclarum et commemorandum judicium! O severum edictum! O tutum perfugium aratorum!

XII. Atque ut intelligatis cujusmodi ista judicia in octuplum, cujusmodi istius de cohorte recuperatores existimati sint, sic attendite. Ecquem putatis decumanum hac licentia permissa ut tantum ab aratore quantum poposcisset auferret plus quam deberetur poposcisse? Considerate cum vestris animis vosmetipsi ecquem putetis, praesertim quum id non solum avaritia sed etiam imprudentia accidere potuerit. Multos necesse est. At ego omnes dico plus ac multo plus quam decumam abstulisse. Cedo mihi unum ex triennio praeturae tuae qui octupli damnatus sit: damnatus? immo vero in quem judicium ex edicto tuo postulatum sit. Nemo erat videlicet aratorum qui injuriam sibi factam queri posset: nemo decumanorum qui grano amplius sibi quam deberetur deberi professus esset. Immo vero contra, rapiebat et asportabat quantum a quoque volebat Apronius: omnibus autem locis aratores spoliati ac vexati querebantur; neque tamen ullum judicium reperietur. Quid est hoc? tot viri fortes, honesti, gratiosi, tot Siculi, tot equites Romani ab homine nequissimo ac turpissimo laesi, poenam octupli sine ulla dubitatione commissam non persequebantur? quae causa? quae ratio est? una illa, judices, quam videtis, quod ultro etiam illusos se et irrisos ab judicio discessuros videbant. Etenim quod esset judicium, quum ex Verris turpissimo flagitiosissimoque comitatu tres recuperatorum nomine assedissent, asseclae istius, non a patre ei traditi sed a meretricula commendati? Ageret videlicet causam arator: nil

sibi frumenti ab Apronio relictum, bona sua etiam direpta, se pulsatum verberatumque diceret: conferrent viri boni capita, de comissatione loquerentur inter se, ac de mulierculis si quas a praetore abeuntes possent deprehendere: res agi videretur. Surrexisset Apronius, nova dignitas publicani, non ut decumanus, squaloris plenus ac pulveris, sed unguentis oblitus, vino vigiliisque languidus: omnia primo motu ac spiritu suo, vini, unguenti, corporis odore complesset: dixisset haec quae vulgo dicere solebat, non se decumas emisse sed bona fortunasque aratorum; non se decumanum esse Apronium sed Verrem alterum, dominum illorum ac tyrannum. Quae quum dixisset, illi viri optimi, de cohorte istius recuperatores, non de absolvendo Apronio deliberarent, sed quaererent ecquo modo petitorem ipsum Apronio condemnare possent.

XIII. Hanc tu licentiam diripiendorum aratorum quum decumanis, hoc est, quum Apronio permisisses, ut quantum vellet posceret, quantum poposcisset auferret, hoc tibi defensionis ad judicium tuum comparabas, habuisse te edictum recuperatores in octuplum daturum? Si mehercule ex omni copia conventus Syracusani, splendidissimorum honestissimorumque hominum, faceres potestatem aratori non modo rejiciendi sed etiam sumendi recuperatores, tamen hoc novum genus injuriae ferre nemo posset, te, quum tuos omnes fructus publicano tradidisses et rem de manibus amisisses, tum bona tua repetere ac persequi lite atque judicio. Quum vero verbo judicium sit in edicto, re quidem vera tuorum comitum hominum nequissimorum collusio cum decumanis, sociis tuis atque adeo procuratoribus, tamen audes ullius mentionem judicii facere? praesertim quum id non modo oratione mea sed etiam re ipsa refellatur, quod in tantis incommodis aratorum injuriisque decumanorum nullum ex isto praeclaro edicto non modo factum sed ne postulatum quidem judicium invenitur. Erit tamen in aratores lenior quam videtur. Nam qui in decumanos octupli judicium se daturum edixit, idem habuit in edicto se in aratorem in quadruplum daturum. Quis hunc audet dicere aratoribus infestum aut inimicum

fuisse? quanto lenior est quam in publicanum? Edixit ut quod decumanus edidisset sibi dari oportere, id ab aratore magistratus Siculus exigeret. Quid reliqui est judicii quod in aratorem dari possit? Non malum est, inquit, esse istam formidinem, ut, quum exactum sit ab aratore, tamen ne se commoveat reliquus metus judicii sit. Si judicio vis a me exigere, remove Siculum magistratum: si hanc vim adhibes, quid opus est judicio? Quis porro erit quin malit decumanis tuis dare quod poposcerint quam ab asseclis tuis quadruplo condemnari?

XIV. Illa vero praeclara est clausula edicti, quod omnium controversiarum quae essent inter aratorem et decumanum, si uter velit, edicit se recuperatores daturum. Primum, quae potest esse controversia, quum is qui petere debet aufert, et quum is non quantum debetur sed quantum commodum est aufert; ille autem unde ablatum est judicio suum recuperare nullo modo potest; deinde in hoc homo luteus etiam callidus ac veterator esse vult, quod ita scribit, Si uter volet, recuperatores dabo. Quam lepide se furari putat! Utrique facit potestatem; sed utrum ita scripserit, Si uter volet, an, Si decumanus volet, nihil interest: arator enim tuos istos recuperatores nunquam volet.

Quid illa cujusmodi sunt quae ex tempore ab Apronio admonitus edixit? Q. Septitio honestissimo equite Romano resistente Apronio, et affirmante se plus decuma non daturum, exoritur peculiare edictum repentinum, 'Ne quis frumentum de area tolleret antequam cum decumano pactus esset.' Ferebat hanc quoque iniquitatem Septitius, et imbri frumentum corrumpi in area patiebatur, quum illud edictum repente uberrimum quaestuosissimumque nascitur, 'ut ante Kalendas Sextiles omnes decumas ad aquam deportatas haberent.' Hoc edicto non Siculi, nam eos quidem superioribus edictis satis perdiderat atque afflixerat, sed isti ipsi equites Romani, qui suum jus retinere se contra Apronium posse erant arbitrati, splendidi homines et aliis praetoribus gratiosi, vincti Apronio traditi sunt. Attendite enim cujusmodi edicta sint: 'Ne tollat,' inquit, 'ex area nisi erit pactus.' Satis haec magna vis est?

inique paciscendum: malo enim plus dare quam non mature ex area tollere. At ista vis Septitium et nonnullos Septitii similes non coercet, qui ita dicunt, Non tollam potius quam paciscar. His hoc opponitur: Deportatum habeas ante Kalendas Sextiles. Deportabo igitur. Nisi pactus eris, non commovebis. Sic deportandi dies praestituta tollere cogebat ex area: prohibitio tollendi, nisi pactus esset, vim adhibebat pactioni non voluntatem.

XV. Jam vero illud non solum contra legem Hieronicam nec solum contra consuetudinem superiorum, sed etiam contra omnia jura Siculorum, quae habent a senatu populoque Romano, ne quis extra suum forum vadimonium promittere cogatur. Statuit iste, 'Ut arator decumano quo vellet decumanus vadimonium promitteret;' ut hic quoque Apronio, quum ex Leontino usque [ad] Lilybaeum aliquem vadaretur, ex miseris aratoribus calumniandi quaestus accederet. Quamquam illa fuit ad calumniam singulari consilio reperta ratio quod edixerat, 'Ut aratores jugera sationum suarum profiterentur.' Quae res quum ad pactiones iniquissimas magnam vim habuit, sicut ostendam, neque ad ullam utilitatem rei publicae pertinuit, tum vero ad calumnias in quas omnes inciderent quos vellet Apronius. Ut enim quisque contra voluntatem ejus dixerat, ita in eum judicium de professione jugerum postulabatur, cujus judicii metu magnus a multis frumenti numerus ablatus, magnaeque pecuniae coactae sunt: non quo jugerum numerum vere profiteri esset difficile aut amplius etiam profiteri, quid enim in eo periculi posset esse? sed causa erat judicii postulandi quod ex edicto professus non esset. Judicium autem quod fuerit isto praetore, si quae cohors et qui comitatus fuerit meministis, scire debetis. Quid igitur est quod ex hac iniquitate novorum edictorum intelligi velim, judices? Injuriamne factam sociis? At videtis. Auctoritatem superiorum repudiatam? Non audebit negare. Apronium tantum isto praetore potuisse? Confiteatur necesse est. Sed vos fortasse, quod vos lex commonet, id in hoc loco quaeretis, num quas ex hisce rebus pecunias ceperit? Docebo

cepisse maximas, omnesque eas iniquitates, de quibus antea dixi, sui quaestus causa constituisse convincam, si prius illud propugnaculum quo contra omnes meos impetus usurum se putat ex defensione ejus dejecero.

XVI. Magno, inquit, decumas vendidi. Quid ais? an tu decumas, homo audacissime atque amentissime, vendidisti? tu partes eas quas te senatus populusque Romanus voluit an fructus integros atque adeo bona fortunasque aratorum omnes vendidisti? Si palam praeco jusso tuo praedicasset, non decumas frumenti sed dimidias venire partes, et ita emptores accessissent ut ad dimidias partes emendas, si pluris vendidisses tu dimidias quam ceteri decumas, cuinam mirum videretur? Quid vero si praeco decumas pronuntiavit, re vera, hoc est, lege, edicto, conditione plus etiam quam dimidiae venierunt, tamen hoc tibi praeclarum putabis, te pluris quod non licebat quam ceteros quod oportebat vendidisse?—Pluris vendidi decumas quam ceteri.—Quibus rebus id assecutus es? innocentia? Aspice aedem Castoris: deinde, si audes, fac mentionem innocentiae. Diligentia? Codicis lituras tui contemplare in Sthenii Thermitani nomine: deinde aude te dicere diligentem. Ingenio? Qui testes interrogare priore actione nolueris et iis tacitus os tuum praebere malueris, quamvis et te et patronos tuos ingeniosos esse dicito. Qua re igitur id quod ais assecutus es? Magna est enim laus, si superiores consilio vicisti, posterioribus exemplum atque auctoritatem reliquisti. Tibi fortasse idoneus fuit nemo quem imitarere. At te videlicet inventorem rerum optimarum ac principem imitabuntur omnes. Quis arator te praetore decumam dedit? quis duas? quis non maximo se affectum beneficio putavit, quum tribus decumis pro una defungeretur, praeter paucos qui propter societatem furtorum tuorum nihil omnino dederunt? Vide inter importunitatem tuam senatusque bonitatem quid intersit. Senatus quum temporibus rei publicae cogitur ut decernat ut alterae decumae exigantur, ita decernit ut pro his decumis pecunia solvatur aratoribus; ut quod plus sumitur quam debetur, id emi non auferri putetur. Tu, quum tot decumas non senatusconsulto sed novi-

edictis tuis nefariisque institutis exigeres et eriperes, magnum te fecisse arbitrare, si pluris vendideris quam L. Hortensius, pater istius Q. Hortensii, quam Cn. Pompeius, quam C. Marcellus, qui ab aequitate, ab lege, ab institutis non recesserunt? An tibi unius anni aut biennii ratio fuit habenda, salus provinciae, commoda rei frumentariae, ratio rei publicae in posteritatem fui negligenda? Quum rem ita constitutam accepisses ut et populo Romano satis frumenti ex Sicilia suppeditaretur, et aratoribus tamen arare atque agros colere expediret, quid effecisti? quid assecutus es? Ut populo Romano nescio quid te praetore ad decumas accederet, deserendas arationes relinquendasque curasti. Successit tibi L. Metellus. Tu innocentior quam Metellus? tu laudis et honoris cupidior? Tibi enim consulatus quaerebatur, Metello paternus honos et avitus negligebatur. Multo minoris vendidit non modo quam tu, sed etiam quam qui ante te vendiderunt. XVII. Quaero, si ipse excogitare non potuerat quemadmodum quam plurimo venderet, ne tua quidem recentia proximi praetoris vestigia persequi poterat, ut tuis praeclaris abs te principe inventis et excogitatis edictis atque institutis uteretur? Ille vero tum se minime Metellum fore putavit si te ulla in re imitatus esset; qui ab urbe Roma, quod nemo unquam post hominum memoriam fecit, quum sibi in provinciam proficiscendum putaret, literas ad Siciliae civitates miserit, per quas hortatur et rogat ut arent, ut serant. In beneficio praetor hoc petit aliquanto ante adventum suum, et simul ostendit se lege Hieronica venditurum, hoc est, in omni ratione decumarum nihil isti simile facturum. Atque haec non cupiditate aliqua scribit inductus ut in alienam provinciam mittat literas ante tempus, sed consilio, ne si tempus sationis praeterisset granum de provincia Sicilia nullum haberemus. Cognoscite Metelli literas. EPISTOLA L. METELLI.

XVIII. Hae literae, judices, L. Metelli, quas audistis, hoc quantum est ex Sicilia frumenti hornotini exaraverunt. Glebam commosset in agro decumano Siciliae nemo, si Metellus hanc epistolam non misisset. Quid Metello divinitus hoc venit in mentem an ab Siculis

qui Romam frequentissimi convenerant negotiatoribusque Siciliae doctus est? quorum quanti conventus ad Marcellos, antiquissimos Siciliae patronos, quanti ad Cn. Pompeium consulem designatum, ceterosque illius provinciae necessarios, fieri soliti sint quis ignorat? Quod quidem judicium nullo unquam de homine factum est, ut absens accusaretur ab iis palam quorum in bona liberosque summum imperium potestatemque haberet. Tanta vis erat injuriarum ut homines quidvis perpeti quam non de istius improbitate deplorare et conqueri mallent. Quas literas quum ad omnes civitates prope suppliciter misisset Metellus, tamen antiquum modum sationis nulla ex parte assequi potuit: diffugerant enim permulti, id quod ostendam; nec solum arationes sed etiam sedes suas patrias istius injuriis exagitati reliquerant.

Non mehercule augendi criminis causa, judices, dicam: sed quem ipse accepi oculis animoque sensum, hunc vere apud vos et ut potero planissime exponam. Nam quum quadriennio post in Siciliam venissem, sic mihi affecta visa est ut hae terrae solent in quibus bellum acerbum diuturnumque versatum est. Quos ego campos antea collesque nitidissimos viridissimosque vidissem, hos ita vastatos nunc ac desertos videbam ut ager ipse cultorem desiderare ac lugere dominum videretur. Herbitensis ager, Hennensis, Murgentinus, Assorinus, Imacharensis, Agyrinensis, ita relictus erat ex maxima parte ut non solum jugerum sed etiam dominorum multitudinem quaereremus; Aetnensis vero ager qui solebat esse cultissimus, et, quod caput est rei frumentariae, campus Leontinus, cujus antea species haec erat ut, quum obsitum vidisses, annonae caritatem non vererere, sic erat deformis atque horridus ut in uberrima Siciliae parte Siciliam quaereremus. Labefactarat enim vehementer aratores jam superior annus, proximus vero funditus everterat.

XIX. Tu mihi etiam audes mentionem facere decumarum? Tu in tanta improbitate, [tu] in tanta acerbitate, in tot ac tantis injuriis, quum in arationibus et in earum rerum jure provincia Sicilia consistat, eversis

funditus aratoribus, relictis agris, quum in provincia tam locuplete ac referta non modo rem sed ne spem quidem ullam reliquam cuiquam feceris, aliquid te populare putabis habere, quum dicis te pluris quam ceteros decumas vendidisse? Quasi vero aut populus Romanus hoc voluerit, aut senatus tibi hoc mandaverit ut, quum omnes aratorum fortunas decumarum nomine eriperes, in posterum fructu illo commodoque rei frumentariae populum Romanum privares; deinde, si quam partem tuae praedae ad summam decumarum addidisses, bene de re publica, bene de populo Romano meritus viderere.

Atque proinde loquor quasi in eo sit iniquitas ejus reprehendenda, quod propter gloriae cupiditatem, ut aliquos summa frumenti decumani vinceret, acerbiorem legem, duriora edicta interposuerit, omnium superiorum auctoritatem repudiarit. Magno tu decumas vendidisti. Quid si doceo te non minus domum tuam avertisse quam Romam misisse decumarum nomine? quid habet populare oratio tua, quum ex provincia populi Romani aequam partem tu tibi sumpseris ac populo Romano miseris? quid si duabus partibus doceo te amplius frumenti abstulisse quam populo Romano misisse: tamenne putamus patronum tuum in hoc crimine cerviculam jactaturum et populo se ac coronae daturum? Haec vos antea, judices, audistis: verum fortasse ita audistis ut auctorem rumorem haberetis sermonemque omnium. Cognoscite nunc innumerabilem pecuniam frumentario nomine ereptam, ut simul illam quoque ejus vocem improbam agnoscatis, qui se uno quaestu decumarum omnia sua pericula redempturum esse dicebat.

XX. Audivimus hoc jamdiu, judices: nego quemquam esse vestrum quin saepe audierit socios istius fuisse decumanos. Nihil aliud arbitror falso in istum esse dictum ab iis qui male de isto existimarint nisi hoc. Nam socii putandi sunt quos inter res communicata est. Ego rem totam fortunasque aratorum omnes istius fuisse dico: Apronium, Venereosque servos, quod isto praetore fuit novum genus publicanorum, ceterosque decumanos procuratores istius quaestus et administros

rapinarum fuisse dico. Quomodo hoc doces?—Quo modo ex locatione illa columnarum docui istum esse praedatum: opinor, ex eo maxime quod iniquam legem novamque dixisset. Quis enim unquam conatus est jura omnia et consuetudinem omnium commutare cum vituperatione sine quaestu? Pergam atque insequar longius. Iniqua lege vendebas quo pluris venderes. Cur addictis jam et venditis decumis, quum jam ad summam decumarum nihil, ad tuum quaestum multum posset accedere, subito atque ex tempore nova nascebantur edicta? Nam ut vadimonium decumano quocunque is vellet promitteretur, ut ex area nisi pactus esset arator ne tolleret, ut ante Kalendas Sextiles decumas deportatas haberet, haec omnia jam venditis decumis anno tertio te edixisse dico: quae si rei publicae causa faceres, in vendendo essent pronuntiata; quia tua causa faciebas, quod erat imprudentia praetermissum, id quaestu ac tempore admonitus reprehendisti. Illud vero cui probari potest, te sine tuo quaestu ac maximo quaestu tantam tuam infamiam, tantum capitis tui fortunarumque tuarum periculum neglexisse; ut, quum totius Siciliae quotidie gemitus querimoniasque audires, quum, ut ipse dixisti, reum te fore putares, quum hujusce judicii discrimen ab opinione tua non abhorreret, paterere tamen aratores indignissimis injuriis vexari ac diripi? Profecto, quamquam es singulari crudelitate et audacia, tamen abs te totam alienari provinciam, tot homines honestissimos ac locupletissimos tibi inimicissimos fieri nolles, nisi hanc rationem et cogitationem salutis tuae pecuniae cupiditas ac praesens illa praeda superaret. Etenim, quoniam summam ac numerum injuriarum vobis, judices, non possum exponere, singillatim autem de uniuscujusque incommodo dicere infinitum est, genera ipsa injuriarum, quaeso, cognoscite.

XXI. Nympho est Centuripinus, homo navus et industrius, experientissimus ac diligentissimus arator. Is quum arationes magnas conductas haberet, quod homines etiam locupletes, sicut ille est, in Sicilia facere consuerunt, easque magna impensa magnoque instrumento tueretur, tanta ab isto iniquitate oppressus est

non modo arationes relinqueret, sed etiam ex Sicilia profugeret Romamque una cum multis ab isto ejectis veniret. Fecit ut decumanus Nymphonem negaret ex edicto praeclaro, quod nullam ad aliam rem nisi ad hujusmodi quaestus pertinebat, numerum jugerum professum esse. Nympho quum se vellet aequo judicio defendere, dat iste viros optimos recuperatores, eundem illum medicum Cornelium—is est Artemidorus Pergaeus qui in sua patria dux isti quondam et magister ad spoliandum Dianae templum fuit—et haruspicem Volusium, et Valerium praeconem. Nympho antequam plane constitit condemnatur. Quanti fortasse quaeritis. Nulla erat edicti poena certa. Frumenti ejus omnis quod in areis esset. Sic Apronius decumanus non decumam debitam, non frumentum remotum atque celatum, sed tritici septem millia medimnum ex Nymphonis arationibus edicti poena, non redemptionis aliquo jure tollit.

XXII. Xenonis Menaeni, nobilissimi hominis, uxoris fundus erat colono locatus: colonus quod decumanorum injurias ferre non poterat ex agro profugerat. Verres in Xenonem judicium dabat illud suum damnatorium de jugerum professione. Xeno ad se pertinere negabat: fundum elocatum esse dicebat. Dabat iste judicium, Si paret jugera ejus fundi plura esse quam colonus esset professus, tum uti Xeno damnaretur. Dicebat ille non modo se non arasse, id quod satis erat, sed nec dominum ejus esse fundi nec locatorem: uxoris esse; eam ipsam suum negotium gerere: ipsam locavisse. Defendebat Xenonem homo summo splendore et summa auctoritate praeditus M. Cossutius. Iste nihilominus judicium [HS LXXX] dabat. Ille tametsi recuperatores de cohorte latronum sibi parari videbat, tamen judicium acceptum se esse dicebat. Tum iste maxima voce Venereis imperat ut Xeno audiret, dum res judicetur, hominem ut asservent; quum judicata sit, ad se ut adducant: et illud simul dixit, se non putare illum, si propter divitias poenam damnationis contemneret, etiam virgas contemnere. Hac ille vi et hoc metu adductus tantum decumanis dedit quantum iste imperavit.

XXIII. Polemarchus est Murgentinus, vir bonus atque honestus. Is quum pro jugeribus quinquaginta medimna DCC decumae imperarentur, quod recusabat domum ad istum in jus eductus est, et, quum iste etiam cubaret, in cubiculum introductus est, quod nisi mulieri et decumano patebat alii nemini. Ibi quum pugnis et calcibus concisus esset, qui DCC medimnis decidere noluisset, mille promisit. Eubulidas est Grosphus, Centuripinus, homo quum virtute et nobilitate domi suae, tum etiam pecunia princeps. Huic homini, judices, honestissimae civitatis honestissimo, non modo frumenti scitote sed etiam vitae et sanguinis tantum relictum esse quantum Apronii libido tulit. Nam vi, malo, plagis adductus est ut frumenti daret non quantum deberet sed quantum cogeretur. Sostratus et Numenius et Nymphodorus ejusdem civitatis quum ex agris tres fratres consortes profugissent, quod iis plus frumenti imperabatur quam quantum exararant, hominibus coactis in eorum arationes Apronius venit, omne instrumentum diripuit, familiam abduxit, pecus abegit. Postea quum ad eum Nymphodorus venisset Aetnam et oraret ut sibi sua restituerentur, hominem corripi ac suspendi jussit in oleastro quodam, quae est arbor, judices, Aetnae in foro. Tamdiu pependit in arbore socius amicusque populi Romani in sociorum urbe ac foro, colonus aratorque vester, quamdiu voluntas Apronii tulit

Genera jamdudum innumerabilium injuriarum, judices, singulis nominibus profero: infinitam multitudinem injuriarum praetermitto. Vos ante oculos animosque vestros tota Sicilia decumanorum hos impetus, aratorum direptiones, hujus importunitatem, Apronii regnum proponite. Contempsit Siculos; non duxit homines: nec ipsos ad persequendum vehementes fore et vos eorum injurias leviter laturos existimavit. XXIV. Esto: falsam de illis habuit opinionem, malam de vobis. Verumtamen quum de Siculis male mereretur, cives Romanos coluit, his indulsit, eorum voluntati et gratiae deditus fuit. Iste cives Romanos? At nullis inimicior aut infestior fuit. Mitto vincla, mitto carcerem, mitto verbera, mitto secures; crucem denique illam praeter-

mitto quam iste civibus Romanis testem humanitatis in eos ac benevolentiae suae voluit esse: mitto, inquam, haec omnia, atque in aliud dicendi tempus rejicio: de decumis, de civium Romanorum conditione in arationibus disputo, qui quemadmodum essent accepti, judices, audistis ex ipsis: bona sibi erepta esse dixerunt. Verum haec, quoniam ejusmodi causa fuit, ferenda sunt; nihil valuisse aequitatem, nihil consuetudinem: damna denique, judices, nulla tanta sunt quae non viri fortes magno ac libero animo affecti ferenda arbitrentur. Quid si equitibus Romanis non obscuris neque ignotis, sed honestis et illustribus, manus ab Apronio isto praetore sine ulla dubitatione afferebantur, quid exspectatis? quid a me amplius dicendum putatis? an id agendum ut eo celerius de isto transigamus, quo maturius ad Apronium possimus, id quod ego illi jam in Sicilia pollicitus sum, pervenire? qui C. Matrinium, judices, summa virtute hominem, summa industria, summa gratia, Leontinis in publico biduum tenuit. Quo ab Apronio, judices, homine in dedecore nato, ad turpitudinem educato, ad Verris flagitia libidinesque accommodato, equitem Romanum scitote biduum cibo tectoque prohibitum; biduum Leontinis in foro in custodiis Apronii retentum atque servatum, neque ante dimissum quam ad conditiones ejus depectus est.

XXV. Nam quid ego de Q. Lollio, judices, dicam, equite Romano spectato atque honesto? clara res est quam dicturus sum, tota Sicilia celeberrima atque notissima: qui quum araret in Aetnensi, quumque is ager Apronio cum ceteris agris esset traditus, equestri vetere illa auctoritate et gratia fretus affirmavit se decumanis plus quam deberet non daturum. Refertur ejus sermo ad Apronium. Enimvero iste ridere ac mirari Lollium nihil de Matrinio, nihil de ceteris rebus audisse. Mittit ad hominem Venereos: hoc quoque attendite, apparitores a praetore assignatos habuisse decumanum, si hoc mediocre argumentum videri potest istum decumanorum nomine ad suos quaestus esse abusum: adducitur a Venereis atque adeo attrahitur Lollius commode quum Apronius a palaestra redisset

et in triclinio quod in foro Aetnae straverat decubuisset. Statuitur Lollius in illo tempestivo gladiatorum convivio. Non mehercule haec quae loquor crederem, judices, tametsi vulgo audieram, nisi mecum ipse senex, quum mihi atque huic voluntati accusationis meae lacrimans gratias ageret, summa cum auctoritate esset locutus. Statuitur, ut dico, eques Romanus, annos prope XC natus, in Apronii convivio, quum interea Apronius caput atque os suum unguento confricaret. Quid est, Lolli? inquit: tu nisi malo coactus recte facere nescis? Homo quid ageret, taceret, responderet, quid facere deinque illa aetate et auctoritate praeditus nesciebat. Apronius interea coenam ac pocula poscebat. Servi autem ejus, qui et moribus iisdem essent quibus dominus et eodem genere ac loco nati, praeter oculos Lollii haec omnia ferebant. Ridere convivae; cachinnare ipse Apronius: nisi forte existimatis eum in vino atque luxu non risisse, qui nunc in periculo atque exitio suo risum tenere non possit. Ne multa, judices, his contumeliis scitote Q. Lollium coactum ad Apronii leges conditionesque venisse. Lollius aetate et morbo impeditus ad testimonium dicendum venire non potuit. Quid opus est Lollio? nemo hoc nescit: nemo tuorum amicorum, nemo abs te productus, nemo abs te interrogatus nunc se primum hoc diceret audire. M. Lollius, ejus filius, adolescens lectissimus, praesto est: hujus verba audietis. Nam Q. Lollius ejus filius, qui Calidium accusavit, adolescens et bonus et fortis et in primis disertus, quum his injuriis contumeliisque commotus in Siciliam esset profectus, in itinere occisus est: cujus mortis causam fugitivi sustinent; re quidem vera nemo in Sicilia dubitat quin eo sit occisus quod habere clausa non potuerit sua consilia de Verre. Iste porro non dubitabat quin is, qui alium antea studio adductus accusasset, sibi advenienti praesto esset futurus, quum esset parentis injuriis et domestico dolore commotus.

XXVI. Jamne intelligitis, judices, quae pestis, quae immanitas in vestra antiquissima, fidelissima, proximaque provincia versata sit? Jam videtis quam ob causam Sicilia tot hominum antea furta, rapinas, iniquitates

ignominiasque perpessa hoc non potuerit novum ac singulare atque incredibile genus injuriarum contumeliarumque perferre? Jam omnes intelligunt cur universa provincia defensorem suae salutis eum quaesiverit, cujus iste fidei, diligentiae, perseverantiae, nulla ratione eripi possit. Tot judiciis interfuistis: tot homines nocentes et improbos accusatos et vestra et superiorum memoria scitis esse: ecquem vidistis, ecquem audistis in tantis furtis, in tam apertis, [in] tanta audacia, tanta impudentia esse versatum? Apronius stipatores Venereos secum habebat: ducebat eos circum civitates: publice sibi convivia parari, sterni triclinia, et in foro sterni jubebat: eo vocari homines honestissimos, non solum Siculos sed etiam equites Romanos, ut quicum vivere nemo unquam nisi turpis impurusque voluisset, ad ejus convivium spectatissimi atque honestissimi viri tenerentur. Haec tu, omnium mortalium profligatissime et perditissime, quum scires, quum audires quotidie, quum videres, si sine tuo quaestu maximo fierent, cum tanto tuo periculo fieri paterere atque concederes? Tantum apud te quaestus Apronii, tantum ejus sermo inquinatissimus et blanditiae flagitiosae valuerunt ut nunquam animum tuum cura fortunarum tuarum cogitatioque tangeret? Cernitis, judices, quod et quantum incendium decumanorum impetu non solum per agros sed etiam per reliquas fortunas aratorum, neque solum per bona sed etiam per jura libertatis et civitatis isto praetore pervaserit. Videtis pendere alios ex arbore, pulsari autem alios et verberari, porro alios in publico custodiri, destitui alios in convivio, condemnari alios a medico et praecone praetoris, bona tamen interea nihilominus eorum omnium ex agris auferri ac diripi. Quid est hoc? populi Romani imperium? populi Romani leges? judicia? socii fideles? provincia suburbana? Nonne omnia potius ejusmodi quae, si Athenio vicisset, in Sicilia non fecisset? Non, inquam, judices, esset ullam partem istius nequitiae fugitivorum insolentia consecuta.

XXVII. Privatim hoc modo. Quid publice, civitates tractatae quemadmodum sunt? Audistis permulta, judices, testimonia civitatum, et reliquarum audietis. Ac primum de Agyrinensi populo fideli et illustri breviter

cognoscite. Agyrinensis est in primis honesta civitas Siciliae, hominum ante hunc praetorem locupletium summorumque aratorum. Ejus agri decumas quum emisset idem Apronius, Agyrium venit. Qui cum apparitoribus eo et cum vi ac minis venisset, poscere pecuniam grandem coepit, ut accepto lucro discederet: nolle se negotiĭ quidquam habere dicebat, sed accepta pecunia quam primum in aliam civitatem occurrere. Sunt omnes Siculi non contemnendi, si per nostros magistratus liceat, sed homines fortes satis et plane frugi ac sobrii; et in primis haec civitas de qua loquor, judices. Itaque homini improbissimo respondent Agyrinenses sese decumas ei quemadmodum deberent daturos; lucrum, quum ille praesertim magno emisset, non addituros. Apronius certiorem facit istum cuja res erat.

XXVIII. Statim, tamquam conjuratio aliqua Agyrii contra rem publicam facta aut legatus praetoris pulsatus esset, ita Agyrio magistratus et quinqueprimi accitu istius evocantur. Veniunt Syracusas: praesto est Apronius: ait eos ipsos qui venissent contra edictum praetoris fecisse. Quaerebant, quid? respondebat se ad recuperatores esse dicturum. Iste, aequissimus homo, formidinem illam suam miseris Agyrinensibus injiciebat: recuperatores se de cohorte sua daturum minabatur. Agyrinenses viri fortissimi judicio se passuros esse dicebant. Ingerebat iste Artemidorum Cornelium medicum et Tlepolemum Cornelium pictorem et ejusmodi recuperatores, quorum civis Romanus nemo erat, sed Graeci sacrilegi, jampridem improbi, repente Cornelii. Videbant Agyrinenses quidquid ad eos recuperatores Apronius attulisset, illum perfacile probaturum: condemnari cum istius invidia infamiaque malebant quam ad ejus conditiones pactionesque accedere. Quaerebant quae in verba recuperatores daret. Respondebat, SI PARET ADVERSVS EDICTVM FECISSE; quam in rem in judicio dicturum esse dicebat. Iniquissimis verbis, improbissimis recuperatoribus, conflictari malebant quam quidquam cum isto sua voluntate decidere. Summittebat iste Timarchidem qui moneret eos, si saperent, ut transigerent. Pernegabant. "Quid ergo? In singulos

quinquagenis millibus damnari mavultis?" Malle dicebant. Tum iste clare omnibus audientibus, Qui damnatus erit, inquit, virgis ad necem caedetur. Hic illi flentes rogare atque orare coeperunt ut suas sibi segetes fructusque omnes arationesque vacuas Apronio tradere liceret, ut ipsi sine ignominia molestiaque discederent. Hac lege, judices, decumas vendidit Verres. Dicat licet Hortensius, si volet, magno Verrem vendidisse. XXIX. Haec conditio fuit isto praetore aratorum ut secum praeclare agi arbitrarentur, si vacuos agros Apronio tradere liceret. Multas enim cruces propositas effugere cupiebant. Quantum Apronius edidisset deberi, tantum ex edicto dandum erat. Etiamne si plus edidisset quam quantum natum esset? Etiam. Quomodo? Magistratus ex istius edicto exigere debebant. At arator repetere poterat. Verum, Artemidoro recuperatore. Quid si minus arator dedisset quam poposcisset Apronius? Judicium in aratorem in quadruplum. Ex quo judicum numero? Ex cohorte praetoria praeclara hominum honestissimorum. Quid amplius? Minus te jugerum professum esse dico: recuperatores rejice quod adversus edictum feceris. Ex quo numero? Ex eadem cohorte. Quid erit extremum? Si damnatus eris, atque adeo quum damnatus eris—nam dubitatio damnationis illis recuperatoribus quae poterat esse?—virgis te ad necem caedi necesse erit. His legibus, his conditionibus erit quisquam tam stultus qui decumas venisse arbitretur, qui aratori novem partes reliquas factas esse existimet, qui non intelligat istum sibi quaestui praedaeque habuisse bona, possessiones, fortunasque aratorum? Virgarum metu Agyrinenses quod imperatum esset facturos se esse dixerunt.

XXX. Accipite nunc quid imperarit, et dissimulate, si potestis, vos intelligere ipsum praetorem, id quod tota Sicilia perspexit, redemptorem decumarum atque adeo aratorum dominum ac regem fuisse. Imperat Agyrinensibus ut decumas ipsi publice accipiant, Apronio lucrum dent. Si magno emerat, quoniam tu es qui pretia diligentissime exquisisti, qui, ut ais, magno vendidisti, quare putabas emptori lucrum addi oportere?

Esto: putabas. Quamobrem imperabas ut adderent? Quid est aliud capere et conciliare pecunias, in quo te lex tenet, si hoc non est, vi atque imperio cogere invitos lucrum dare alteri, hoc est, pecuniam dare? Quid tum? Apronio deliciis praetoris lucelli aliquid jussi sunt dare. Putatote Apronio datum, si Apronianum lucellum ac non praetoria praeda vobis videbitur. Imperas ut decumas accipiant; Apronio dent lucri tritici medimnum XXXIII. Quid hoc est? una civitas ex uno agro plebis Romanae prope menstrua cibaria praetoris imperio donare Apronio cogitur. Tu magno decumas vendidisti, quum tantum lucri decumano sit datum? Profecto, si pretium exquisisses diligenter tum quum vendebas, X medimnum potius addidissent quam HS DC postea. Magna praeda videtur: audite reliqua, et diligenter attendite quo minus miremini Siculos re necessaria coactos auxilium a patronis, ab consulibus, ab senatu, ab legibus, ab judiciis petivisse. Ut probaret Apronius hoc triticum quod ei dabatur, imperat Agyrinensibus Verres ut in medimna singula dentur Apronio HS.

XXXI. Quid est hoc? tanto numero frumenti lucri nomine imperato et expresso nummi praeterea exiguntur ut probetur frumentum? An poterat non modo Apronius sed quivis, exercitui si metiendum esset, improbare Siculum frumentum quod illi ex area si vellet admetiri licebat? Frumenti tantus numerus imperio tuo datur et cogitur. Non est satis: nummi praeterea imperantur. Dantur. Parum est. Pro decumis hordei alia pecunia cogitur: jubes HS XXX lucri dari. Ita ab una civitate vi, minis, imperio, injuriaque praetoris eripiuntur tritici medimnum XXXIII, et praeterea HS LX. At haec obscura sunt, aut si omnes homines velint, obscura esse possunt, quae tu palam egisti, in conventu imperasti, omnibus inspectantibus coëgisti? qua de re Agyrinenses magistratus et quinqueprimi, quos tu tui quaestus causa evocaras, acta et imperia tua domum ad senatum suum renuntiaverunt; quorum renuntiatio legibus illorum literis publicis mandata est; quorum legati, homines nobilissimi, Romae sunt, qui hoc idem pro testimonio dixerunt. Cognoscite Agyrinensium publicas litera-

deinde testimonium publicum civitatis. Recita literas publicas, testimonium publicum. Animadvertistis in hoc testimonio, judices, Apollodorum, cui Pyragro cognomen est, principem suae civitatis, lacrimantem testari ac dicere nunquam post populi Romani nomen ab Siculis auditum et cognitum Agyrinenses contra quemquam infimum civem Romanum dixisse aut fecisse quidpiam, qui nunc contra praetorem populi Romani magnis injuriis et magno dolore publice testimonium dicere cogerentur. Uni mehercule huic civitati, Verres, obsistere tua defensio non potest: tanta auctoritas est in eorum hominum fidelitate, tantus dolor in injuria, tanta religio in testimonio. Verum non una te [tantum] sed universae similibus afflictae [injuriis et] incommodis civitates legationibus ac testimoniis publicis persequuntur.

XXXII. Etenim deinceps videamus Herbitensis civitas, honesta et antea copiosa, quemadmodum spoliata ab isto ac vexata sit. At quorum hominum? summorum aratorum, remotissimorum a foro, judiciis, controversiis; quibus parcere et consulere, homo impurissime, et quod genus hominum studiosissime conservare debuisti. Primo anno venierunt ejus agri decumae tritici modium $\overline{\text{XVIII}}$. Atidius, istius item minister in decumis, quum emisset, et praefecti nomine quum venisset Herbitam cum Venereis, locusque ei publice quo deverteretur datus esset, coguntur Herbitenses ei lucri dare tritici modium XXXVII millia, quum decumae venissent tritici modium $\overline{\text{XVIII}}$. Atque hoc tantum lucri coguntur dare publice tum quum jam privatim aratores ex agris, spoliati atque exagitati decumanorum injuriis, profugissent. Anno secundo quum emisset Apronius decumas tritici modium $\overline{\text{XX}}$V DCC, et ipse Herbitam cum illa sua praedonum copia manuque venisset, populus publice coactus est ei conferre lucri tritici modium $\overline{\text{XXI}}$ et accessionis HS CIↃIↃCIↃ. De accessione dubito an Apronio ipsi data sit merces operae atque impudentiae; de tritici quidem numero tanto quis potest dubitare quin ad istum praedonem frumentarium, sicut Agyrinense frumentum, pervenerit? Anno tertio vero in

hoc agro consuetudine usus est regia. XXXIII. Solere aiunt barbaros reges Persarum ac Syrorum plures uxores habere, his autem uxoribus civitates attribuere hoc modo: haec civitas mulieri in redimiculum praebeat, haec in collum, haec in crines. Ita populos habent universos non solum conscios libidinis suae verum etiam administros. Eandem istius, qui se regem Siculorum esse ducebat, licentiam libidinemque fuisse cognoscite. Aeschrionis Syracusani uxor est Pipa, cujus nomen istius nequitia tota Sicilia pervagatum et pervulgatum est, de qua muliere versus plurimi supra tribunal et supra praetoris caput scribebantur. Hic Aeschrio, Pipae vir adumbratus, in Herbitensibus decumis novus instituitur publicanus. Herbitenses quum viderent, si ad Aeschrionem pretium recidisset, se ad arbitrium libidinosissimae mulieris spoliatum iri, liciti sunt usque eo quoad se efficere posse arbitrabantur. Suprajecit Aeschrio, neque enim metuebat ne praetore Verre decumana mulier damno affici posset. Addicitur med. $\overline{\text{VIII}}$ C dimidio fere pluris quam superiore anno. Aratores funditus evertebantur, et eo magis quod jam superioribus annis afflicti erant ac paene perditi. Intellexit iste ita magno venisse ut amplius ab Herbitensibus exprimi non posset. Demit de capite medimna DC: jubet in tabulas pro med. $\overline{\text{VIII}}$ C referri $\overline{\text{VII}}$ D.

XXXIV. Hordei decumas ejusdem agri Docimus emerat. Hic est Docimus, ad quem iste deduxerat Tertiam, Isidori mimi filiam, vi abductam ab Rhodio tibicine. Hujus Tertiae plus etiam quam Pipae, plus quam ceterarum, ac prope dicam tantum apud istum in Siciliensi praetura auctoritas potuit quantum in urbana Chelidonis. Veniunt Herbitam duo praetoris aemuli non molesti, muliercularum deterrimarum improbissimi cognitores, incipiunt postulare, poscere, minari. Non poterant tamen quum cuperent imitari Apronium: Siculi Siculos non tam pertimescebant. Quum omni ratione illi tamen calumniarentur, promittunt Herbitenses vadimonium Syracusas. Eo posteaquam ventum est, coguntur Aeschrioni, hoc est, Pipae, tantum dare quantum erat de capite demptum, tritici mod. $\overline{\text{III}}$ DC. Muli-

culae publicanae noluit ex decumis nimium lucri dare, ne forte ab nocturno suo quaestu animum ad vectigalia redimenda transferret. Transactum putabant Herbitenses, quum iste, Quid de hordeo, inquit, et de Docimo amiculo meo, quid cogitatis? Atque hoc agebat in cubiculo, judices, atque in lecto suo. Negabant illi quidquam sibi esse mandatum.—Non audio: numerate HS XII.—Quid facerent miseri, aut quid recusarent? praesertim quum in lecto decumanae mulieris vestigia viderent recentia quibus illum inflammari ad perseverandum intelligebant? Ita civitas una sociorum atque amicorum duabus deterrimis mulierculis Verre praetore vectigalis fuit. Atque ego nunc eum frumenti numerum et eas publice pecunias decumanis ab Herbitensibus datas esse dico, quo illi frumento et quibus pecuniis tamen ab decumanorum injuriis cives suos non redemerunt. Perditis enim jam et direptis aratorum bonis haec decumanis merces dabatur ut aliquando ex eorum agris atque ex urbibus abirent. Itaque cum Philinus Herbitensis, homo disertus et prudens, et domi nobilis, de calamitate aratorum et de fuga et de reliquorum paucitate publice diceret, animadvertistis, judices, gemitum populi Romani, cujus frequentia huic causae nunquam defuit. Qua de paucitate aratorum alio loco dicam.

XXXV. Nunc illud quod paene praeterii non omnino relinquendum videtur. Nam per deos immortales, quod de capite iste dempsit, quo tandem modo vobis non modo ferendum verum etiam audiendum videtur? Unus adhuc fuit post Romam conditam, dii immortales faxint ne sit alter, cui res publica totam se traderet temporibus et malis coacta domesticis, L. Sulla. Hic tantum potuit ut nemo illo invito nec bona nec patriam nec vitam retinere posset: tantum animi habuit ad audaciam ut dicere in contione non dubitaret, bona civium Romanorum quum venderet, se praedam suam vendere. Ejus omnes res gestas non solum obtinemus, verum etiam propter majorum incommodorum et calamitatum metum publica auctoritate defendimus: unum hoc aliquot senatus consultis reprehensum, decretumque est ut quibus ille de

capite dempsisset hi pecunias in aerarium referrent. Statuit senatus hoc, ne illi quidem esse licitum, cui concesserat omnia, a populo factarum quaesitarumque rerum summas imminuere. Illum viris fortissimis judicarunt patres conscripti remittere de summa non potuisse; te mulieri deterrimae recte remisisse senatores judicabunt? Ille, de quo legem populus Romanus jusserat ut ipsius voluntas ei posset esse pro lege, tamen in hoc uno genere veterum religione legum reprehenditur: tu qui omnibus legibus implicatus tenebare libidinem tuam tibi pro lege esse voluisti? In illo reprehenditur quod ex ea pecunia remiserit quam ipse quaesierat; tibi concedetur qui de capite vectigalium populi Romani remisisti?

XXXVI. Atque in hoc genere audaciae multo etiam impudentius in decumis Acestensium versatus est, quas quum addixisset eidem illi Docimo, hoc est Tertiae, tritici modium V̄ et accessionem adscripsisset HS MIↃ, coëgit Acestenses a Docimo tantundem publice accipere; id quod ex Acestensium publico testimonio cognoscite. Recita testimonium publicum. Audistis quanti decumas acceperit a Docimo civitas, tritici mod. V̄ et accessionem. Cognoscite nunc quanti se vendidisse rettulerit. LEX DECVMIS VENDVNDIS C. VERRE PR. Hoc nomine videtis tritici modium CIↃIↃCIↃ de capite esse dempta, quae quum de populi Romani victu, de vectigalium nervis, de sanguine detraxisset aerarii, Tertiae mimae condonavit. Utrum impudentius ab sociis abstulit, an turpius meretrici dedit, an improbius populo Romano ademit, an audacius tabulas publicas commutavit? Ex horum severitate te ulla vis eripiet aut ulla largitio? Non eripiet. Sed si eripuerit, non intelligis haec quae jamdudum loquor ad aliam quaestionem atque ad peculatus judicium pertinere? Itaque hoc mihi reservabo genus totum integrum: ad illam quam institui causam frumenti ac decumarum revertar. Qui quum agros maximos ac feracissimos per seipsum, hoc est, per Apronium, Verrem alterum, depopularetur, ad minores civitates habebat alios quos tamquam canes immitteret, nequam homines et improbos, quibus aut frumentum aut pecuniam publice cogebat dari.

XXXVII. A. Valentius est in Sicilia interpres, quo iste interprete non ad linguam Graecam sed ad furta et flagitia uti solebat. Fit interpres hic, homo levis atque egens, repente decumanus: emit agri Liparensis miseri atque jejuni decumas tritici medimnis DC. Liparenses vocantur: ipsi accipere decumas et numerare Valentio coguntur lucri HS XXX millia. Per deos immortales, utrum tibi sumes ad defensionem? tantone minoris te decumas vendidisse ut ad medimna DC HS XXX millia lucri statim sua voluntate civitas adderet, hoc est, tritici medimnum II millia? an, quum magno decumas vendidisses, te expressisse ab invitis Liparensibus hanc pecuniam? Sed quid ego ex te quaero quid defensurus sis potius quam cognoscam ex ipsa civitate quid gestum sit? Recita testimonium publicum Liparensium, deinde quemadmodum nummi Valentio sint dati. TESTIMONIVM PVBLICVM. QVOMODO SOLVTVM SIT, EX LITERIS PVBLICIS. Etiamne haec tam parva civitas, tam procul a manibus tuis atque a conspectu remota, sejuncta a Sicilia, in insula inculta tenuique posita, cumulata aliis tuis majoribus injuriis, in hoc quoque frumentario genere praedae tibi et quaestui fuit? quam tu totam insulam cuidam tuorum sodalium sicut aliquod munusculum condonaras, ab hac etiam haec frumentaria lucra tamquam a mediterraneis exigebantur? Itaque qui tot annis agellos suos ante te praetorem redimere a piratis solebant, iidem seipsos abs te pretio imposito redemerunt.

XXXVIII. Quid vero a Tissensibus, perparva et tenui civitate sed aratoribus laboriosissimis frugalissimisque hominibus, nonne plus lucri nomine eripitur quam quantum omnino frumenti exararant? ad quos tu decumanum Diognetum Venereum misisti, novum genus publicani. Cur hoc auctore non Romae quoque servi publici ad vectigalia accedunt? Anno secundo Tissenses HS XXĪ lucri dare coguntur inviti: tertio anno X̄IĪ mod. tritici lucri Diogneto Venereo dare coacti sunt. Hic Diognetus, qui ex publicis vectigalibus tanta lucra facit, vicarium nullum habet, nihil omnino peculii. Vos etiam nunc dubitate, si potestis, utrum tantum numerum tritici Venereus apparitor istius sibi acceperit an huic

exegerit. Atque haec ex publico Tissensium testimonio cognoscite. TESTIMONIVM PVBLICVM TISSENSIVM. Obscure, judices, praetor ipse decumanus est, quum ejus apparitores frumentum a civitatibus exigant, pecunias imperent, aliquanto plus ipsi lucri auferant quam quantum populo Romano decumarum nomine daturi sunt. Haec aequitas in tuo imperio fuit, haec praetoris dignitas, ut servos Venereos Siculorum dominos esse velles. Hic delectus, hoc discrimen te praetore fuit ut aratores in servorum numero essent, servi in publicanorum.

XXXIX. Quid Amestratini miseri impositis ita magnis decumis ut ipsis reliqui nihil fieret, nonne tamen numerare pecunias coacti sunt? Addicuntur decumae M. Caesio, quum adessent legati Amestratini: statim cogitur Heraclius legatus numerare HS $\overline{\text{XXII}}$. Quid hoc est? quae est ista praeda? quae vis? quae direptio sociorum? Si erat Heraclio ab senatu mandatum ut emeret, emisset: si non erat, qui poterat sua sponte pecuniam numerare? Caesio renuntiat se dedisse. Cognoscite renuntiationem ex literis publicis. LITERAE PVBLICAE. Quo senatus consulto erat hoc legato permissum? nullo. Cur fecit? coactus est. Quis hoc dicit? tota civitas. Recita testimonium publicum. TESTIMONIVM PVBLICVM. Ab hac eadem civitate anno secundo simili ratione extortam esse pecuniam et Sex. Vennonio datam ex eodem testimonio cognovistis. At Amestratinos, homines tenues, quum eorum decumas medimnis DCCC vendidisses Banobali Venereo, cognoscite nomina publicanorum, cogis eos plus lucri addere quam quanti venierant, quum magno venissent. Dant Banobali medimna DCCCL, HS MD. Profecto nunquam iste tam amens fuisset ut ex agro populi Romani plus frumenti servo Venereo quam populo Romano tribui pateretur, nisi omnis ea praeda servi nomine ad istum ipsum pervenirot. Petrini, quum eorum decumae magno addictae essent, tamen invitissimi P. Naevio Turpioni, homini improbissimo, qui injuriarum Sacerdote praetore damnatus est, HS $\overline{\text{LII}}$ dare coacti sunt. Itane dissolute decumas vendidisti ut, quum esset medimnum HS XV, venissent autem decumae medimnum III, hoc est, HS $\overline{\text{XXXV}}$, ut lucri

decumano HS $\overline{LII}$ darentur? At permagno decumas ejus agri vendidisti. Videlicet gloriatur non Turpioni lucrum datum esse sed Petrinis pecuniam ereptam.

XL. Quid Halicyenses, quorum incolae decumas dant, ipsi agros immunes habent, nonne huic eidem Turpioni, quum decumae c med. venissent, HS $\overline{XV}$ dare coacti sunt? Si id quod maxime vis posses probare, haec ad decumanos lucra venisse, nihil te attigisse, tamen hae pecuniae per vim atque injuriam tuam captae et conciliatae tibi fraudi et damnationi esse deberent: quum vero hoc nemini persuadere possis te tam amentem fuisse ut Apronium et Turpionem servos homines tuo liberumque tuorum periculo divites fieri velles, dubitaturum quemquam existimas quin illis emissariis haec tibi omnis pecunia quaesita sit? Segestam item ad immunem civitatem Venereus Symmachus decumanus immittitur. Is ab isto literas affert ut sibi contra omnia senatus consulta, contra omnia jura, contraque legem Rupiliam, extra forum vadimonium promittant aratores. Audite literas quas ad Segestanos miserit. LITERAE C. VERRIS. Hic Venereus quemadmodum aratores eluserit ex una pactione hominis honesti gratiosique cognoscite; in eodem enim genere sunt cetera. Diocles est Panhormitanus, Phimes cognomine, homo illustris ac nobilis. Arabat is agrum conductum in Segestano; nam commercium in eo agro nemini est; conductum habebat HS sex millibus. Pro decuma, quum pulsatus a Venereo esset, decidit HS XVI millibus et medimnis DCLIIII. Id ex tabulis ipsius cognoscite. NOMEN DIOCLIS PANHORMITANI. Huic eidem Symmacho C. Annaeus Brocchus, senator, homo eo splendore, ea virtute qua omnes existimatis, nummos praeter frumentum coactus est dare. Venereone servo te praetore talis vir, senator populi Romani, quaestui fuit?

XLI. Hunc ordinem si dignitate antecellere non existimabas, ne hoc quidem sciebas, judicare? Antea quum equester ordo judicaret, improbi et rapaces magistratus in provinciis inserviebant publicanis: ornabant eos qui in operis erant: quemcunque equitem Romanum in provincia viderant, beneficiis ac liberali-

tate prosequebantur: neque tantum illa res nocentibus proderat quantum obfuit multis, quum aliquid contra utilitatem ejus ordinis voluntatemque fecissent. Retinebatur hoc tum nescio quomodo quasi communi consilio ab illis diligenter, ut, qui unum equitem Romanum contumelia dignum putasset, ab universo ordine malo dignus judicaretur: tu sic ordinem senatorium despexisti, sic ad libidines injuriasque tuas omnia coaequasti, sic habuisti statutum cum animo ac deliberatum, omnes qui habitarent in Sicilia aut qui Siciliam te praetore attigissent judices rejicere, ut illud non cogitares tamen ad ejusdem ordinis homines te ad judices esse venturum, in quibus, si ex ipsorum domestico incommodo nullus dolor insideret, tamen esset illa cogitatio, in alterius injuria sese despectos dignitatemque ordinis contemptam et abjectam? Quod mehercule, judices, mihi non mediocriter ferendum videtur. Habet enim quendam aculeum contumelia quem pati pudentes ac viri boni difficillime possunt. Spoliasti Siculos; solent enim muti esse in injuriis suis. Vexasti negotiatores; inviti enim Romam raroque decedunt. Equites Romanos ad Apronii injurias dedisti; quid enim jam nocere possunt quibus non licet judicare? Quid, quum senatores summis injuriis afficis, quid aliud dicis nisi hoc?— cedo mihi etiam istum senatorem, ut hoc amplissimum nomen senatorium non modo ad invidiam imperitorum sed etiam ad contumeliam improborum natum esse videatur. Neque hoc in uno fecit Annaeo sed in omnibus senatoribus, ut ordinis nomen non tantum ad honorem quantum ad ignominiam valeret. In C. Cassio, clarissimo et fortissimo viro, quum is eo ipso tempore primo istius anno consul esset, tanta improbitate usus est ut, quum ejus uxor femina primaria paternas arationes haberet in Leontino, frumentum omne decumanos auferre jusserit. Hunc tu in hac causa testem, Verres, habebis, quoniam judicem ne haberes providisti. Vos autem, judices, putare debetis esse quiddam nobis inter nos commune atque conjunctum. Multa sunt imposita huic ordini munera, multi labores, multa pericula non solum legum ac judiciorum sed etiam rumorum ac

temporum. Sic est hic ordo quasi propositus atque editus in altum ut ab omnibus ventis invidiae circumflari posse videatur. In hac tam misera atque iniqua conditione vitae, ne hoc quidem retinebimus, judices, ut magistratibus nostris in obtinendo jure nostro ne contemptissimi ac despicatissimi esse videamur?

XLII. Thermitani miserunt qui decumas emerent agri sui. Magni sua putabant interesse publice potius quamvis magno emi quam in aliquem istius emissarium incidere. Appositus erat Venuleius quidam qui emeret. Is liceri non destitit. Illi quoad videbatur ferri aliquo modo posse contenderunt: postremo liceri destiterunt: addicitur Venuleio tritici medimnum VIII millibus. Legatus Pasidorus renuntiat. Quum omnibus hoc intolerandum videretur, tamen Venuleio dantur ne accedat tritici mod. VII et praeterea HS II. Ex quo facile apparet quae merces decumani, quae praetoris praeda esse videatur. Cedo Thermitanorum mihi literas et testimonium. TABVLAE THERMITANORVM ET TESTIMONIVM. Imacharenses jam omni frumento ablato, jam omnibus injuriis tuis exinanitos, tributum facere miseros ac perditos coëgisti, ut Apronio darent HS XX millia. Recita decretum de tributis et publicum testimonium. SENATVS CONSVLTVM DE TRIBVTO CONFERENDO. TESTIMONIVM IMACHARENSIVM. Hennenses, quum decumae venissent agri Hennensis medimnum VIII CC, Apronio coacti sunt dare tritici modium XVIII et HS III millia. Quaeso, attendite, quantus numerus frumenti cogatur ex omni agro decumano. Nam per omnes civitates quae decumas debent percurrit oratio mea, et in hoc genere nunc, judices, versor, non in quo singillatim aratores eversi bonis omnibus sint, sed quae publice decumanis lucra data sint, ut aliquando ex eorum agris atque urbibus expleti atque saturati cum hoc cumulo quaestus decederent.

XLIII. Calactinis quamobrem imperasti anno tertio ut decumas agri sui, quas Calactae dare consueverant, Amestrati M. Caesio decumano darent, quod neque ante te praetorem illi fecerant neque tu ipse hoc ita statueras antea per biennium? Theomnastus Syra-

cusanus in agrum Mutycensem cur abs te immissus est? qui aratores ita vexavit ut illi in alteras decumas, id quod in aliis quoque civitatibus ostendam, triticum emere necessario propter inopiam cogerentur. Jam vero ex Hyblensium pactionibus intelligetis quae factae sunt cum decumano Cn. Sergio sexies tantum quam quantum satum sit ablatum esse ab aratoribus. Recita sationes ex literis publicis. Cognoscite pactiones Menaenorum cum Venereo servo. Recita ex literis publicis professiones sationum et pactiones Menaenorum. Patiemini, judices, ab sociis, ab aratoribus populi Romani, ab iis qui vobis laborant, vobis serviunt, qui ita plebem Romanam ab sese ali volunt ut sibi ac liberis suis tantum supersit quo ipsi ali possint, ab his per summam injuriam, per acerbissimas contumelias, plus aliquanto ablatum esse quam natum sit? Sentio, judices, moderandum mihi esse jam orationi meae fugiendamque vestram satietatem: non versabor in uno genere diutius, et ita cetera de oratione mea tollam ut tamen in causa relinquam. Audietis Agrigentinorum, fortissimorum virorum, diligentissimorum aratorum querimonias; cognoscetis Entellinorum, hominum summi laboris summaeque industriae, dolorem et injurias: Heracliensium, Gelensium, Soluntinorum incommoda proferentur: Catinensium, locupletissimorum hominum amicissimorumque, agros vexatos ab Apronio cognoscetis: Tyndaritanam, nobilissimam civitatem, Cephaloeditanam, Haluntinam, Apolloniensem, Enguinam, Capitinam perditas esse hac iniquitate decumarum intelligetis: Inensibus, Murgentinis, Assorinis, Elorinis, Ietinis nihil omnino relictum: Cetarinos, Acherinos, parvarum civitatum homines, omnino abjectos esse ac perditos: omnes denique agros decumanos per triennium populo Romano ex parte decuma, C. Verri ex omni reliquo vectigales fuisse, et plerisque aratoribus nihil omnino superfuisse; si cui quid aut relictum aut remissum sit, id fuisse tantum quantum ex eo quo istius avaritia contenta fuit redundarit.

XLIV. Duarum mihi civitatum reliquos feci agros judices, fere optimos ac nobilissimos, Aetnensem

Leontinum. Horum ego agrorum missos faciam quaestus triennii: unum annum eligam quo facilius id quod institui explicare possim. Summam annum tertium, quod et recentissimus est et ab isto ita administratus ut, quum se certe decessurum videret, non laboraret si aratorem in Sicilia nullum omnino esset relicturus. Agri Aetnensis et Leontini decumas agemus. Attendite, judices, diligenter. Agri sunt feraces: annus tertius: decumanus Apronius. De Aetnensibus perpauca dicam; dixerunt enim ipsi priore actione publice. Memoria tenetis Artemidorum Aetnensem legationis principem publice dicere Apronium venisse Aetnam cum Venereis; vocasse ad se magistratus; imperasse ut in medio foro sibi lecti sternerentur; quotidie solitum esse non modo in publico sed etiam de publico convivari; quum in eis conviviis symphonia caneret maximisque poculis ministraretur, retineri solitos esse aratores atque ab eis non modo per injuriam sed etiam per contumeliam tantum exprimi frumenti quantum Apronius imperasset. Audistis haec, judices, quae nunc ego omnia praetereo et relinquo. Nihil de luxuria Apronii loquor, nihil de insolentia, nihil de singulari nequitia ac turpitudine: tantum de quaestu ac lucro dicam unius anni et unius agri, quo facilius vos conjecturam de triennio et de tota Sicilia facere possitis. Sed mihi Aetnensium brevis est ratio. Ipsi enim venerunt, ipsi publicas literas deportaverunt: docuerunt vos quid lucelli fecerit homo non malus, familiaris praetoris, Apronius. Id, quaeso, ex ipsorum testimonio cognoscite. Recita testimonium Aetnensium. XLV. Quid ais? dic, dic, quaeso, clarius ut populus Romanus de suis vectigalibus, de suis aratoribus, de suis sociis atque amicis audiat. 'Ī. med., HS Ī.' Per deos immortales, unus ager uno anno trecenta millia modium tritici et praeterea HS Ī. lucri dat Apronio! Tantone minoris decumae venierunt quam fuerunt, an, quum satis magno venissent, hic tantus tamen frumenti pecuniaeque numerus ab arato-

-er vim ablatus est? Utrum enim horum dixeris,
lpa et crimen haerebit. Nam illud quidem non
od utinam dicas, ad Apronium non pervenisse

tantum. Ita te non modo publicis tenebo sed etiam privatis aratorum pactionibus ac literis, ut intelligas non te diligentiorem in faciundis fuisse furtis quam me in deprehendendis. Hoc tu feres? hoc quisquam defendet? hoc hi, si aliter de te statuere voluerint, sustinebunt? Uno adventu ex uno agro Q. Apronium praeter eam quam dixi pecuniam numeratam ccc millia modium tritici lucri nomine sustulisse? Quid hoc Aetnenses soli dicunt? immo etiam Centuripini qui agri Aetnensis multo maximam partem possident; quorum legatis, hominibus nobilissimis, Androni et Artemoni, senatus ea mandata dedit, quae publice ad civitatem ipsorum pertinebant; de iis injuriis, quas cives Centuripini non in suis sed in aliorum finibus acceperunt, senatus et populus Centuripinus legatos noluit mittere: ipsi aratores Centuripini, qui numerus est in Sicilia maximus hominum honestissimorum et locupletissimorum, tres legatos cives suos delegerunt, ut eorum testimonio non unius agri, sed prope totius Siciliae calamitates cognoscerentis. Arant enim tota Sicilia fere Centuripini: et hoc in te graviores certioresque testes sunt, quod ceterae civitates suis solum incommodis commoventur, Centuripini, quod in omnium fere finibus possessiones habent, etiam ceterarum civitatum damna ac detrimenta senserunt.

XLVI. Verum, uti dixi, ratio certa est Aetnensium et publicis et privatis literis consignata. Meae diligentiae pensum magis in Leontino agro est exigendum propter hanc causam quod ipsi Leontini publice non sane multum me adjuverunt: neque enim eos isto praetore hae decumanorum injuriae laeserunt; potius etiam, judices, adjuverunt. Mirum fortasse hoc vobis aut incredibile videatur in tantis aratorum incommodis Leontinos qui principes rei frumentariae fuerint expertes incommodorum atque injuriarum fuisse. Hoc causae est, judices, quod in agro Leontino praeter unam Mnasistrati familiam glebam Leontinorum possidet nemo. Itaque Mnasistrati, hominis honestissimi atque optimi viri testimonium, judices, audistis: ceteros Leonti--- quibus non modo Apronius in agris sed ne ter

quidem ulla nocere potuit, exspectare nolite. Etenim non modo incommodi nihil ceperunt, sed etiam in Apronianis illis rapinis in quaestu sunt compendioque versati. Quapropter, quoniam me Leontina civitas atque legatio propter eam quam dixi causam defecit, mihimet ineunda ratio et via reperiunda est, qua ad Apronii quaestum sive adeo qua ad istius ingentem immanemque praedam possim pervenire. Agri Leontini decumae tertio anno venierunt tritici medimnum $\overline{\text{XXXVI}}$, hoc est, tritici modium CC et XVI millibus. Magno, judices, magno; neque enim hoc possum negare. Itaque necesse est aut damnum aut certe non magnum lucrum fecisse decumanos. Hoc enim solet usu venire iis qui magno redemerunt. Quid si ostendo in hac una emptione lucri fieri tritici modium C? quid si CC? quid si CCC? quid si CCCC millia? dubitabitis etiam cui ista tanta praeda quaesita sit? Iniquum me esse quispiam dicet qui ex lucri magnitudine conjecturam capiam furti atque praedae. Quid si doceo, judices, eos qui $\overline{\text{CCCC}}$ mod. lucri faciunt damnum facturos fuisse, si tua iniquitas, si tui ex cohorte recuperatores non intercederent, num quis poterit in tanto lucro tantaque iniquitate dubitare quin propter improbitatem tam magnos quaestus feceris, propter magnitudinem quaestus improbus esse volueris?

XLVII. Quomodo igitur hoc assequar, judices, ut sciam quantum lucri factum sit? non ex Apronii tabulis quas ego quum conquirerem non inveni, et quum in jus ipsum eduxi, expressi ut conficere se tabulas negaret. Si mentiebatur, quamobrem removebat si hae tabulae nihil tibi erant offuturae? Si omnino nullas confecerat literas, ne id quidem satis significat illum non suum negotium gessisse? Ea est enim ratio decumanorum ut sine plurimis literis confici non possit: singula enim nomina aratorum et cum singulis pactiones decumanorum literis persequi et conficere necesse est. Jugera professi sunt omnes aratores imperio atque instituto tuo: non opinor quemquam minus esse professum quam quantum arasset, quum tot cruces, tot supplicia, tot ex cohorte recuperatores proponerentur. In jugero Leon-

tini agri medimnum fere tritici seritur perpetua atque aequabili satione. Ager efficit cum octavo bene ut agatur; verum ut omnes dii adjuvent, cum decumo: quod si quando accidit, tum fit ut tantum decumae sit quantum severis, hoc est, ut quot jugera sint sata totidem medimna decumae debeantur. Hoc quum ita esset, primum illud dico, pluribus millibus medimnum venisse decumas agri Leontini quam quot millia jugerum sata essent in agro Leontino. Quodsi fieri non poterat ut plus quam decem medimna ex jugero exararent, medimnum autem ex jugero decumano dari oportebat, quum ager, id quod perraro evenit, cum decumo extulisset, quae erat ratio decumanis, si quidem decumae ac non bona venibant aratorum, ut pluribus aliquanto medimnis decumas emerent quam jugera erant sata? In Leontino jugerum subscriptio ac professio non est plus XXX.

XLVIII. Decumae XXXVI medimnum venierunt. Erravit aut potius insanivit Apronius? Immo tum insanisset, si aratoribus id quod deberent licitum esset et non quod Apronius imperasset necesse fuisset dare. Si ostendam minus tribus medimnis in jugerum neminem dedisse decumae, concedes, opinor, ut cum decumo fructus arationis perceptus sit, neminem minus tribus decumis dedisse. Atque hoc in beneficii loco petitum est ab Apronio ut in jugera singula ternis medimnis decidere liceret. Nam quum a multis quaterna etiam quina exigerentur, multis autem non modo granum nullum sed ne paleae quidem ex omni fructu atque ex annuo labore relinquerentur, tum aratores Centuripini, qui numerus in agro Leontino maximus est, unum in locum convenerunt; hominem suae civitatis in primis honestum ac nobilem, Andronem Centuripinum, legarunt ad Apronium, eundem quem hoc tempore ad hoc judicium legatum et testem Centuripina civitas misit, ut is apud eum causam aratorum ageret ab eoque peteret ut ab aratoribus Centuripinis ne amplius in jugera singula quam terna medimna exigeret. Hoc vix ab Apronio in summo beneficio pro iis qui etiam tum incolumes erant impetratum est. Id quum impetrabatur, hoc vide-

impetrabatur ut pro singulis decumis ternas decumas dare liceret. Quodsi tua res non ageretur, a te potius postularent ne amplius quam singulas quam ab Apronio ut ne plus quam ternas decumas darent. Nunc, ut hoc tempore ea quae regie seu potius tyrannice statuit in aratores Apronius praetermittam neque eos appellem a quibus omne frumentum eripuit, et quibus nihil non modo de fructu sed ne de bonis quidem suis reliqui fecit, ex hisce ternis medimnis, quod beneficii gratiaeque causa concessit, quid fiat cognoscite.

XLIX. Professio est agri Leontini ad jugerum $\overline{\text{XXX}}$. Haec sunt ad tritici medimnum $\overline{\text{X}}$C, id est, mod. $\overline{\text{DXL}}$: deductis tritici mod. $\overline{\text{CCXVI}}$, quanti decumae venierunt, reliqua sunt tritici CCCXXIV. Adde totius summae DXL millium modium tres quinquagesimas; fit tritici mod. $\text{XX}\overline{\text{X}}\text{II}$ CCCC: ab omnibus enim ternae praeterea quinquagesimae exigebantur: sunt haec jam ad CCCLX mod. tritici. At ego $\overline{\text{CCCC}}$ lucri facta esse dixeram: non enim duco in hac ratione eos quibus ternis medimnis non est licitum decidere. Verum ut hac ipsa ratione summam mei promissi compleam, ad singula medimna multi HS binos, multi HS singulos semis accessionis cogebantur dare; qui minimum, singulos nummos. Minimum ut sequamur, quoniam $\overline{\text{X}}$C med. duximus, accedant eo novo pessimoque exemplo HS XC millia. Hic mihi etiam dicere audebit magno se decumas vendidisse, quum ex eodem agro dimidio ipse plus abstulerit quam populo Romano miserit? $\overline{\text{CCXVI}}$ agri Leontini decumas vendidisti: si ex lege, magno; si ut lex esset libido tua, parvo; si ut quae dimidiae essent decumae vocarentur, parvo vendidisti: multo enim pluris fructus annui Siciliae venire potuerunt, si id te senatus aut populus Romanus facere voluisset. Etenim saepe decumae tanti venierunt, quum lege Hieronica venirent, quanti nunc lege Verria venierunt. Cedo mihi C. Norbani decumas venditas. C. NORBANI DECVMAE VENDITAE AGRI LEONTINI. Atqui tum neque judicium de modo jugerum dabatur, neque erat Artemidorus Cornelius recuperator, neque ab aratore magistratus Siculus tantum exigebat quantum [3]ecumanus ediderat; nec beneficium petebatur ab decu-

mano ut in jugera singula ternis medimnis decidere liceret; nec nummorum accessionem cogebatur arator dare nec ternas quinquagesimas frumenti addere: et tamen populo Romano magnus frumenti numerus mittebatur. L. Quid vero istae sibi quinquagesimae, quid porro nummorum accessiones volunt? quo id jure atque adeo quo id potius more fecisti? Nummos dabat arator. Quomodo? aut unde? qui si largissimus esse vellet, cumulatiore mensura uteretur, ut antea solebant facere in decumis, quum aequa lege et conditione venibant. Is nummum dabat. Unde? de frumento? quasi habuisset te praetore quod venderet. De vivo igitur aliquid erat resecandum ut esset unde Apronio ad illos fructus arationum hoc corollarium nummorum adderetur. Jam id porro utrum libentes an inviti dabant? Libentes? amabant, credo, Apronium. Inviti? qua re nisi vi et malo cogebantur? Jam iste homo amentissimus in vendundis decumis nummorum faciebat accessiones ad singulas decumas; neque multum; bina aut terna millia nummum addebat: fiunt per triennium HS D millia fortasse. Hoc neque exemplo cujusquam neque jure ullo fecit, neque eam pecuniam rettulit, neque hoc parvum crimen quemadmodum defensurus sit homo quisquam unquam excogitavit.

Quod quum ita sit, audes dicere te magno decumas vendidisse, quum sit perspicuum te bona fortunasque aratorum non populi Romani sed tui quaestus causa vendidisse? Ut si qui villicus ex eo fundo qui sestertia dena meritasset, excisis arboribus ac venditis, demptis tegulis, instrumento, pecore abalienato, domino XX millia nummum pro X miserit, sibi alia praeterea centum confecerit, primo dominus ignarus incommodi sui gaudeat, villicoque delectetur quod tanto plus sibi mercedis ex fundo refectum sit; deinde, quum audierit eas res quibus fundi fructus et cultura continetur amotas et venditas, summo supplicio villicum afficiat et secum male actum putet: item populus Romanus, quum audit pluris decumas vendidisse C. Verrem quam innocentissimum hominem cui iste successit, C. Sacerdotem, putat se bonum in arationibus fructibusque suis habuisse custodem ac villicum; quum senserit istum omne instrumentum ara-

rum, omnia subsidia vectigalium vendidisse, omnem spem posteritatis avaritia sua sustulisse, arationes et agros vectigales vastasse atque exinanisse, ipsum maximos quaestus praedasque fecisse, intelliget secum actum esse pessime, istum autem summo supplicio dignum existimabit.

LI. Unde ergo hoc intelligi potest? Ex hoc maxime quod ager decumanus provinciae Siciliae propter istius avaritiam desertus est. Neque id solum accidit uti minus multis jugis ararent si qui in agris remanserunt, sed etiam ut permulti locupletes homines, magni et navi aratores, agros latos ac fertiles desererent totasque arationes derelinquerent. Id adeo sciri facillime potest ex literis publicis civitatum, propterea quod lege Hieronica numerus aratorum quotannis apud magistratus publice subscribitur. Recita tandem quot acceperit aratores agri Leontini Verres; LXXXIIII: quot anno tertio profiteantur; XXXII. Duo et quinquaginta aratores ita video dejectos ut his ne vicarii quidem successerint. Quot aratores adveniente te fuerunt agri Mutycensis? videamus ex literis publicis. CLXXXVII. Quid anno tertio? LXXXVI. Centum et unum aratores unus ager istius injuria desiderat, atque adeo res publica, quoniam illa populi Romani vectigalia sunt, hunc tot patrumfamilias numerum desiderat et reposcit. Ager Herbitensis primo anno habuit aratores CCLII, tertio CXX: hinc CXXXII patresfamilias extorres profugerunt. Agyrinensis ager, quorum hominum! quam honestorum! quam locupletium! CCL aratores habuit primo anno praeturae tuae. Quid tertio anno? LXXX, quemadmodum legatos Agyrinenses recitare ex literis publicis audistis.

LII. Pro dii immortales, si ex provincia tota CLXX ejecisses, possesne severis judicibus salvus esse? Unus ager Agyrinensis CLXX aratoribus inanior quum sit, vos conjecturam totius provinciae nonne facietis? Atque hoc peraeque in omni agro decumano reperietis: quibus aliquid tamen reliqui fuerit ex magno patrimonio, eos in agris minore instrumento, minus multis jugis, remansisse, quod metuebant, si discessissent, ne reliquas fortunas omnes amitterent; quibus autem iste nihil reliqui quod perderent fecerat, eos plane non solum ex agris

verum ex civitatibus suis profugisse. Illi ipsi qui remanserant, vix decuma pars aratorum, relicturi agros omnes erant, nisi ad eos Metellus Roma literas misisset, se decumas lege Hieronica venditurum, et nisi ab iis hoc petivisset ut sererent quam plurimum; quod illi semper sui causa fecerant, quum eos nemo rogaret, quamdiu intelligebant sese sibi et populo Romano, non Verri et Apronio serere, impendere, laborare. Jam vero, judices, si Siculorum fortunas negligitis, si quemadmodum socii populi Romani a magistratibus nostris tractentur non laboratis, at vos communem populi Romani causam suscipite atque defendite. Ejectos aratores esse dico, agros vectigales vexatos atque exinanitos a Verre, populatam vastatamque provinciam; haec omnia doceo literis civitatum, ostendo testimoniis et publicis honestissimarum civitatum et privatis primariorum virorum. Quid vultis amplius? LIII. Num exspectatis dum L. Metellus, is qui multos in istum testes imperio et potestate deterruit, idem absens de istius scelere, improbitate, audacia testimonium dicat? Non opinor. —At is optime qui successit isti potuit cognoscere.— Ita est: verum amicitia impeditur.—At debet vos certiores facere quo pacto se habeat provincia.—Debet: verumtamen non cogitur. Num quis in Verrem L. Metelli testimonium requirit? Nemo. Num quis postulat? Non opinor. Quid, si testimonio L. Metelli ac literis haec omnia vera esse docebo, quid dicetis? utrum Metellum falsum scribere an amicum laedendi esse cupidum? an praetorem quemadmodum provincia afflicta sit nescire? Recita literas L. Metelli quas ad Cn. Pompeium et M. Crassum consules, quas ad M. Mummium praetorem, quas ad quaestores urbis misit. EPISTOLA L. METELLI. 'Decumas frumenti lege Hieronica vendidi.' Quum scribit se lege Hieronica vendidisse, quid scribit? ita se vendidisse ut omnes praeter Verrem. Quum scribit se lege Hieronica vendidisse, quid scribit? se per istum erepta Siculis majorum nostrorum beneficia, jus ipsorum, conditionem societatis, amicitiae, foederum, reddidisse. Dicit quanti cujusque agri decumas vendiderit: deinde quid scribit? 'Summa

vi data est a me opera ut quam plurimo decumas venderem.' Cur igitur, Metelle, non ita magno vendidisti? quia desertas arationes, inanes agros, provinciam miseram perditamque offendisti. Quid id ipsum quod satum est, qua ratione quisquam qui sereret inventus est? Recita. Literas ait se misisse et confirmasse, suam se interposuisse auctoritatem: tantummodo aratoribus Metellus obsides non dedit se in nulla re Verri similem futurum. At quid est tandem in quo se laborasse dicit? Recita. 'Ut aratores qui reliqui erant quamplurimum sererent.' Qui 'reliqui'? quid hoc est 'reliqui'? quo ex bello? qua ex vastitate? Quaenam in Sicilia tanta clades, aut quod bellum tam diuturnum, tam calamitosum te praetore versatum est ut is qui tibi successerit reliquos aratores collegisse et recreasse videatur?

LIV. Quum bellis Carthaginiensibus Sicilia vexata est, et post nostra patrumque memoria quum bis in ea provincia magnae fugitivorum copiae versatae sunt, tamen aratorum interitio facta nulla est. Tum sementi prohibita aut messe amissa fructus annuus interibat; tamen incolumis numerus manebat dominorum atque aratorum: tum, qui M. Laevino aut P. Rupilio aut M'. Aquillio praetores in eam provinciam successerant, aratores reliquos non colligebant. Tantone plus Verres cum Apronio provinciae Siciliae calamitatis importavit quam aut Hasdrubal cum Poenorum exercitu, aut Athenio cum fugitivorum maximis copiis, ut temporibus illis simul atque hostis superatus esset ager araretur omnis, neque aratori praetor per literas supplicaret neque eum praesens oraret ut quam plurimum sereret, nunc autem ne post abitum quidem hujus importunissimae pestis quisquam reperiretur qui sua voluntate araret, pauci essent reliqui qui L. Metelli auctoritate in agros atque ad suum larem familiarem redirent? His te literis, homo audacissime atque amentissime, jugulatum esse non sentis? non vides, quum is qui tibi successit aratores reliquos appellet, hoc eum diserte scribere, reliquos hos esse non ex bello neque ex aliqua hujusmodi calamitate, sed ex tuo scelere, importunitate, avaritia, crudelitate? Recita cetera. 'Tamen pro eo ut tem-

poris difficultas aratorumque penuria tulit.' 'Aratorum,' inquit, 'penuria.' Si ego accusator toties de re eadem dicerem, vererer ne animos vestros offenderem, judices. Clamat Metellus, 'Nisi literas misissem:' non est satis: 'Nisi praesens confirmassem:' ne id quidem satis est: 'Reliquos,' inquit, 'aratores.' Reliquos! prope lugubri verbo calamitatem provinciae Siciliae significat: addit, 'Aratorum penuria.'

LV. Expectate etiam, judices, expectate, si potestis auctoritatem accusationis meae. Dico aratores istius avaritia ejectos: scribit Metellus 'reliquos' ab se esse confirmatos. Dico agros relictos arationesque desertas esse: scribit Metellus aratorum esse 'penuriam.' Hoc quum scribit, illud ostendit, dejectos, ejectos, fortunis omnibus expulsos esse populi Romani socios atque amicos. Quibus si qua calamitas propter istum salvis vectigalibus nostris accidisset, animadvertere tamen in eum vos oportebat; praesertim quum ea lege judicaretis quae sociorum causa esset constituta: quum vero perditis profligatisque sociis vectigalia populi Romani sint deminuta, res frumentaria, commeatus, copiae, salus urbis atque exercituum nostrorum in posteritatem istius avaritia interierit, saltem populi Romani commoda respicite, si sociis fidelissimis prospicere non laboratis. Atque ut intelligatis ab isto prae lucro praedaque praesenti nec vectigalium nec posteritatis habitam esse rationem, cognoscite quid ad extremum scribat Metellus. 'In reliquum tamen tempus vectigalibus prospexi.' In reliquum tempus ait se vectigalibus prospexisse. Non scriberet se vectigalibus prospexisse, nisi hoc vellet ostendere te vectigalia perdidisse. Quid enim erat quod vectigalibus prospiceret Metellus in decumis et in tota re frumentaria, si iste non vectigalia populi Romani quaestu suo pervertisset? Atque ipse Metellus, qui vectigalibus prospicit, qui reliquos aratores colligit, quid assequitur nisi hoc, ut arent si qui possunt quibus aratrum saltem aliquod satelles istius Apronius reliquum fecit, qui tamen in agris spe atque expectatione Metelli remanserunt? Quid ceteri Siculi? quid ille maximus numerus aratorum, qui non modo ex agris ejecti sunt, sed etiam ex civitatibus

suis, ex provincia denique bonis fortunisque omnibus ereptis profugerunt, qua ratione ii revocabuntur? quot praetorum innocentia sapientiaque opus est ut illa aratorum multitudo aliquando in suis agris ac sedibus collocetur? LVI. Ac ne miremini tantam multitudinem profugisse quantam ex literis publicis aratorumque professionibus cognovistis, scitote tantam acerbitatem istius, tantum scelus in aratores fuisse,—incredibile dictu est, judices, sed et factum et tota Sicilia pervulgatum,—ut homines propter injurias licentiamque decumanorum mortem sibi ipsi consciverint. Centuripinum Dioclem hominem locupletem suspendisse se constat, quo die sit ei nuntiatum Apronium decumas redemisse. Tyracinum principem civitatis eadem ratione mortem oppetisse dixit apud vos homo nobilissimus Archonidas Helorinus, quum audisset tantum decumanum professum esse ex edicto istius sibi deberi quantum ille bonis suis omnibus efficere non posset.

Haec tu, tametsi omnium hominum dissolutissimus crudelissimusque semper fuisti, tamen nunquam perpeterere, propterea quod ille gemitus luctusque provinciae ad tui capitis periculum pertinebat; non, inquam, perpeterere ut homines injuriae tuae remedium morte ac suspendio quaererent, nisi ea res ad quaestum et ad praedam tuam pertineret. Quid illud perpeterere? Attendite, judices; omnibus enim nervis mihi contendendum est, atque in hoc elaborandum ut omnes intelligant quam improbam, quàm manifestam, quam confessam rem pecunia redimere conetur. Grave crimen est hoc et vehemens et post hominum memoriam judiciaque de pecuniis repetundis constituta gravissimum, praetorem socios habuisse decumanos. LVII. Non hoc nunc primum audit privatus de inimico, reus ab accusatore: jam antea in sella sedens praetor, quum provinciam Siciliam obtineret, quum ab omnibus non solum id quod commune est propter imperium, sed etiam id quod istius praecipuum est propter crudelitatem metueretur, millies audivit, quum ejus animum ad persequendum non negligentia tardaret, sed conscientia sceleris avaritiaeque suae refrenaret. Loquebantur enim decumani palam, et praeter

ceteros is qui apud istum plurimum poterat maximosque agros populabatur, Apronius, perparvum ex illis magnis lucris ad se pervenire; praetorem esse socium. Hoc quum palam decumani tota provincia loquerentur tuumque nomen in re tam turpi nefariaque interponerent, nihilne tibi venit in mentem existimationi tuae consulere, nihil denique capiti ac fortunis tuis providere? quum tui nominis terror in auribus animisque aratorum versaretur, quum decumani aratoribus ad pactiones faciendas non suam vim sed tuum scelus ac nomen opponerent. Ecquod judicium Romae tam dissolutum, tam perditum, tam nummarium fore putasti, quo ex judicio te ulla Salus servare posset, quum planum fieret decumis contra instituta, leges, consuetudinemque omnium venditis, in aratorum bonis fortunisque diripiendis decumanos dictitasse tuas esse partes, tuam rem, tuam praedam, idque te tacuisse, et, quum dissimulare non posses, potuisse tamen perpeti et perferre, quod magnitudo lucri obscuraret periculi magnitudinem, plusque aliquanto apud te pecuniae cupiditas quam judicii metus posset? Esto: cetera negare non potes: ne illud quidem tibi reliquum fecisti ut hoc posses dicere, nihil te eorum audisse, nihil ad tuas aures de infamia tua pervenisse. Querebantur cum luctu et gemitu aratores: tu id nesciebas? Fremebat tota provincia: nemo id tibi renunciabat? Romae querimoniae de tuis injuriis conventusque habebantur: ignorabas haec? ignorabas haec omnia? Quid quum palam Syracusis te audiente maximo conventu L. Rubrius Q. Apronium sponsione lacessivit, Ni Apronius dictitaret te sibi in decumis esse socium, haec te vox non perculit? non perturbavit? non ut capiti et fortunis tuis prospiceres excitavit? Tacuisti: sedasti etiam lites illorum, et sponsio illa ne fieret laborasti.

LVIII. Pro dii immortales, hoc aut innocens homo perpeti potuisset, aut quamvis nocens, qui modo judicia Romae fore putaret, non aliqua simulatione existimationi se hominum venditasset? Quid est hoc? Sponsio fit de capite ac fortunis tuis: tu sedes et quiescis? non persequeris? non perseveras? non perquiris cui dixerit Apronius, quis audierit, unde hoc natum, quemadmodum

prolatum sit? Si tibi aliquis ad aurem accessisset et dixisset, Apronium dictitare te sibi esse socium, commoveri te oportuit, evocare Apronium, nec illum ante tibi satisfacere quam tu omnium existimationi satisfecisses. Quum vero in foro celeberrimo tanta frequentia hoc verbo ac simulatione Apronio, re vera tibi objectum esset, tu unquam tantam plagam tacitus accipere potuisses, nisi hoc ita statuisses in re tam manifesta quidquid dixisses te deterius esse facturum? Quaestores, legatos, praefectos, tribunos suos multi missos fecerunt et de provincia decedere jusserunt, quod illorum culpa se minus commode audire arbitrarentur aut quod peccare ipsos aliqua in re judicarent; tu Apronium, hominem vix liberum, contaminatum, perditum, flagitiosum, qui non modo animum integrum sed ne animam quidem puram conservare potuisset, eum in tanto tuo dedecore profecto ne verbo quidem graviore appellasses, neque apud te tam sancta religio societatis fuisset ut tui capitis periculum negligeres, nisi rem tam notam esse omnibus et tam manifestam videres.

LIX. Cum eodem Apronio postea P. Scandilius, eques Romanus, quem vos omnes nostis, eandem sponsionem de societate fecit quam Rubrius facere voluerat. Institit, oppressit, non remisit: facta est sponsio HS $\overline{V}$: coepit Scandilius recuperatores aut judicem postulare. Satisne vobis praetori improbo circumdati cancelli videntur in sua provincia, immo vero in sella ac tribunali, ut aut de suo capite judicium fieri patiatur praesens ac sedens aut confiteatur se omnibus judiciis convinci necesse esse? Sponsio est, NI TE APRONIVS SOCIVM IN DECVMIS ESSE DICAT. Provincia tua est: ades: abs te judicium postulatur. Quid facis? quid decernis? Recuperatores dicis te daturum. Bene agis: tametsi qui tantis erunt cervicibus recuperatores qui audeant in provincia, quum praetor adsit, non solum contra voluntatem ejus sed etiam contra fortunas judicare? Verum esto: manifesta res est: nemo est quin audisse se liquido diceret: locu[illegible]mus quisque ac certissimus testis esset: nemo [illegible]la tota quin sciret decumas esse praetoris; [illegible] audisset id Apronium dictitasse: praeterea

conventus honestus Syracusis, multi equites Romani, viri primarii, ex qua copia recuperatores rejici oporteret qui aliter judicare nullo modo possent. Instat Scandilius poscere recuperatores. Tum iste homo innocens qui illam suspicionem levare atque ab se removere cuperet recuperatores dicit se de cohorte sua daturum.

LX. Pro deûm hominumque fidem, quem ego accuso? in quo meam industriam ac diligentiam spectari volo? quid est quod ego dicendo aut cogitando efficere aut assequi debeam? Teneo, teneo, inquam, in mediis vectigalibus populi Romani, in ipsis fructibus provinciae Siciliae furem manifesto avertentem rem frumentariam omnem, pecuniam maximam: teneo, inquam, ita ut negare non possit. Nam quid hic dicet? Sponsio facta est cum cognitore tuo Apronio de fortunis tuis omnibus, ni socium te sibi in decumis esse dictitaret. Expectant omnes quantae tibi ea res curae sit, quemadmodum hominum existimationi te atque innocentiam tuam probari velis. Hic tu medicum et haruspicem et praeconem tuum recuperatores dabis, aut etiam illum ipsum quem tu in cohorte tua Cassianum judicem habebas, si qua res major esset, Papirium Potamonem, hominem severum ex vetere illa equestri disciplina? Scandilius postulare de conventu recuperatores. Tum iste negat se de existimatione sua cuiquam nisi suis commissurum. Negotiatores sibi putant esse turpe id forum sibi iniquum ejurare ubi negotientur: praetor provinciam suam sibi totam iniquam ejurat. Impudentiam singularem! Hic postulat se Romae absolvi qui in sua provincia judicavit absolvi se nullo modo posse, qui plus existimet apud lectissimos senatores pecuniam quam apud tres negotiatores metum valere? Scandilius vero negat sese apud Artemidorum recuperatorem verbum esse facturum, et tamen auget atque onerat te bonis conditionibus, si [tu] uti velis: si ex provincia Sicilia tota statuas idoneum judicem aut recuperatorem nullum posse reperiri, postulat abs te ut Romam rem rejicias. Hic enimvero tu exclamas, hominem improbum! qui postulet ibi de tua existimatione judicium fieri, ubi te invidiosum esse intelligat: negas te Romam rejecturum; negas de

conventu recuperatores daturum: cohortem tuam proponis. Scandilius rem se totam relicturum dicit et suo tempore esse rediturum. Quid tu ibi tum? quid facis? Scandilium cogis—quid? sponsionem acceptam facere? Impudenter tollis expectatum existimationis tuae judicium: non facis. Quid ergo? Apronio permittis ut quos velit de cohorte sumat recuperatores? Indignum uni potius ex iniquis sumendi quam utrisque ex aequis rejiciendi fieri potestatem. Neutrum facis eorum. Quid ergo? estne aliquid quod improbius fieri possit? Est. Cogit enim Scandilium quinque illa millia nummum dare atque annumerare Apronio.

LXI. Quid potuit elegantius facere praetor cupidus existimationis bonae, qui ab se omnem suspicionem propulsare, qui se eripere ex infamia cuperet? Adductus erat in sermonem, invidiam, vituperationem: dictitarat homo improbus atque impurus Apronius socium esse praetorem: venerat res in judicium atque discrimen: potestas erat isti homini integro atque innocenti data ut, in Apronium quum animadvertisset, sese gravissima levaret infamia. Quid excogitat poenae? quid animadversionis in Apronium? Cogit Scandilium Apronio ob singularem improbitatem atque audaciam praedicationemque nefariae societatis HS $\overline{\text{V}}$ mercedis ac praemii [nomine] dare. Quid interfuit, homo audacissime, utrum hoc decerneres an id quod Apronius dictitabat tute de te confiterere ac dictitares? quem hominem, si qui pudor in te atque adeo si qui metus fuisset, sine supplicio dimittere non debuisti, hunc abs te sine praemio discedere noluisti. Omnia simul intelligere potestis, judices, ex hoc uno crimine Scandiliano: primum, hoc non esse Romae natum de societate decumarum, non ab accusatore fictum, non, ut solemus interdum in defensionibus dicere, crimen domesticum ac vernaculum, non ex tempore periculi tui constitutum, sed vetus, agitatum jam et te praetore jactatum, et non ab inimicis Romae compositum, sed Romam ex provincia deportatum. Simul illud intelligi potest istius in Apronium studium, Apronii de isto non modo confessio verum etiam commemoratio. Eodem accedit quod hoc quoque

intelligere potestis, istum statuisse in provincia sua existimationis suae judicium extra cohortem suam committendum fuisse nemini.

LXII. Ecquis est judex cui non ab initio decumani crimmis persuasum sit istum in aratorum bona fortunasque impetum fecisse? Quis hoc non ex eo statim judicavit quod ostendi istum decumas nova lege atque adeo nulla lege contra omnium consuetudinem atque instituta vendidisse? Verum ut istos ego judices tam severos, tam diligentes, tam religiosos non haberem, ecquis est ex injuriarum magnitudine, improbitate decretorum, judiciorum iniquitate, qui hoc non jamdudum statuerit ac judicarit? Etiam sane sit aliquis dissolutior in judicando, legum, officii, rei publicae, sociorum atque amicorum negligentior; quid, is possitne de istius improbitate dubitare, quum tanta lucra facta, tam iniquas pactiones vi et metu expressas cognoverit, [quum] tanta praemia civitates vi et imperio, virgarum ac mortis metu, non modo Apronio atque ejus similibus verum etiam Venereis servis dare coactas? Quod si quis sociorum incommodis minus commovetur; si quem aratorum fugae, calamitates, exsilia, suspendia denique non permovent; non possum dubitare quin is tamen, quum vastatam Siciliam, relictos agros, ex civitatum literis et epistola L. Metelli cognoverit, statuat fieri non posse ut de isto non severissime judicetur. Erit aliquis etiam qui haec omnia dissimulare ac negligere possit. Attuli sponsiones ipso praesente factas de decumarum societate, ab ipso prohibitas judicari: quid est quod possit quisquam manifestius hoc desiderare? Non dubito quin vobis satisfecerim, judices; verumtamen progrediar longius, non mehercule quo vobis magis hoc persuadeatur quam jam persuasum esse confido, sed ut ille aliquando impudentiae suae finem faciat, aliquando desinat ea se putare [posse] emere, quae ipse semper habuit venalia, fidem, jusjurandum, veritatem, officium, religionem, desinant amici ejus ea dictitare, quae detrimento, maculae, invidiae, infamiae nobis omnibus esse possint. At qui amici! O miserum atque invidiosum offensumque paucorum culpa atque indignitate ordinem sena-

torium! Albam Aemilium sedentem in faucibus macelli loqui palam vicisse Verrem, emptos habere judices, alium HS cccc millibus, alium HS d, quem minimo, ccc. Atque ei quum responsum esset fieri non posse, multos testes esse dicturos, me praeterea causae non defuturum: Licet hercle, inquit, omnes omnia dicant: in illo, nisi ita res manifesta erit allata ut responderi nihil possit, vicimus.—Bene agis, Alba: ad tuam veniam conditionem. Nihil putas valere in judiciis conjecturam, nihil suspicionem, nihil ante actae vitae existimationem, nihil bonorum virorum testimonia, nihil civitatum auctoritates ac literas: res manifestas quaeris. Non quaero judices Cassianos; veterem judiciorum severitatem non requiro; vestram in hac re fidem, dignitatem, religionem in judicando non imploro: Albam habebo judicem, eum hominem, qui se ipse scurram improbissimum existimari vult, qui a scurris semper potius gladiator quam scurra appellatus sit; afferam rem ejusmodi in decumis ut Alba fateatur istum in re frumentaria et in bonis aratorum aperte palamque esse praedatum.

LXIII. Decumas agri Leontini magno dicis te vendidisse. Ostendi jam illud initio, non existimandum magno vendidisse eum qui verbo decumas vendiderit, re et conditione et lege et edicto et licentia decumanorum decumas aratoribus nullas reliquas fecerit. Etiam illud ostendi, vendidisse alios magno decumas agri Leontini ceterorumque agrorum, et lege Hieronica vendidisse, et pluris etiam quam te vendidisse, nec aratorem quemquam esse questum; nec enim fuit quod quisquam queri posset quum lege aequissime scripta venderent, neque illud unquam aratoris interfuit quanti decumae venirent. Non enim ita est ut, si magno venierint, plus arator debeat; si parvo, minus: ut frumenta nata sunt, ita decumae veneunt: aratoris autem interest ita se frumenta habere ut decumae quam plurimo venire possint: dum arator ne plus decumam det, expedit ei decumam esse quam maximam. Verum hoc, ut opinor, esse vis caput defensionis tuae, magno te decumas vendidisse, agri vero Leontini qui plurimum efficit tritici modium ccxvi millibus. Si doceo pluris aliquanto potuisse vendere

neque iis voluisse te addicere qui contra Apronium licerentur, et Apronio multo minoris quam aliis potueris vendere tradidisse, si hoc doceo, poteritne te ipse Alba, tuus antiquissimus non solum amicus verum etiam amator, absolvere?

LXIV. Dico equitem Romanum, hominem in primis honestum, Q. Minucium cum sui similibus ad decumas agri Leontini tritici modium non mille, non duo, non tria millia, sed ad unas unius agri decumas tritici modium triginta voluisse addere; ei potestatem emendi non esse factam ne res abiret ab Apronio. Negare hoc, nisi forte negare omnia constituisti, nullo modo potes: palam res gesta est, maximo conventu, Syracusis: testis est tota provincia propterea quod undique ad emendas decumas solent eo convenire. Quod sive fateris sive convinceris, quot et quam manifestis in rebus teneare non vides? Primum tuam rem illam et praedam fuisse: nam, ni ita esset, cur tu Apronium malebas, quem omnes tuum procuratorem [esse] in decumis, tuum negotium agere loquebantur, quam Minucium decumas agri Leontini sumere? Deinde immensum atque infinitum lucrum esse factum: nam si $\overline{\text{XXX}}$ tu commotus non essos, certe hoc idem lucri Minucius Apronio libenter dedisset, si ille accipere voluisset. Quantam igitur illi spem praedae propositam arbitramur fuisse, qui tantum praesens lucrum nulla opera insumpta contempserit atque despexerit? deinde ipse Minucius nunquam tanti habere voluisset, si decumas tu lege Hieronica venderes; sed quia tuis novis edictis et iniquissimis institutis plus aliquanto se quam decumas ablaturum videbat, idcirco longius progressus est. At Apronio semper plus etiam multo abs te permissum est quam quod edixeras. Quantum igitur quaestum putamus factum esse per eum cui quidvis licitum sit, quum tantum lucri voluerit addere is cui, si decumas emisset, idem non liceret? Postremo illa quidem certe tibi praecisa est defensio, in qua tu semper omnia tua furta atque flagitia latere posse arbitratus es, magno te decumas vendidisse, plebi Romanae consuluisse, annonae prospexisse. Non potest hoc dicere is qui negare non potest se unius agri decumas xxx millibus

modium minoris quam potuerit vendidisse; ut—etiam si tibi hoc concedam, Minucio te ideo non tradidisse quod jam addixisses Apronio, (aiunt enim te ita dictitare, quod ego exspecto cupioque te ita illud defendere) verum ut ita sit,—tamen non potes hoc quasi praeclarum aliquid praedicare, magno te decumas vendidisse, quum fuisse fateare qui multo pluris voluerint emere.

LXV. Tenetur igitur jam, judices, et manifesto tenetur avaritia, cupiditas hominis, scelus, improbitas, audacia. Quid si haec quae dico ipsius amici defensoresque judicarunt? quid vultis amplius? Adventu L. Metelli praetoris, quum omnes ejus comites iste sibi suo illo panchresto medicamento amicos reddidisset, aditum est ad Metellum: eductus est Apronius: eduxit vir primarius C. Gallus senator: postulavit ab L. Metello ut ex edicto suo judicium daret in Apronium, QVOD PER VIM ET METVM ABSTVLISSET, quam formulam Octavianam et Romae Metellus habuerat et habebat in provincia. Non impetrat, quum hoc diceret Metellus, praejudicium se de capite C. Verris per hoc judicium nolle fieri. Tota Metelli cohors hominum non ingratorum aderat Apronio. C. Gallus, homo vestri ordinis, a suo familiarissimo L. Metello judicium ex edicto non potest impetrare. Non reprehendo Metellum: pepercit homini amico, et, quemadmodum ipsum dicere audivi, necessario: non reprehendo, inquam, Metellum; sed hoc miror, quomodo de quo homine praejudicium noluerit fieri per recuperatores, de hoc ipse non modo praejudicarit, verum gravissime ac vehementissime judicarit. Primum enim, si Apronium absolutum iri putaret, nihil erat quod ullum praejudicium vereretur: deinde, si condemnato Apronio conjunctam cum eo Verris causam omnes erant existimaturi, Metellus quidem certe jam hoc judicabat eorum rem causamque esse conjunctam, qui statueret Apronio condemnato de isto praejudicium futurum: et simul una res utrique rei est argumento et aratores vi et metu coactos Apronio multo plus quam debuerint dedisse, et Apronium istius rem suo nomine egisse, quum L. Metellus statuerit non posse Apronium condemnari quin simul de istius scelere atque improbitate judicaretur.

LXVI. Venio nunc ad epistolam Timarchidi, liberti istius et accensi, de qua quum dixero totum hoc crimen decumanum perораro. Haec epistola est, judices, quam nos Syracusis in aedibus Apronii, quum literas conquireremus, invenimus. Missa est, ut ipsa significat, ex itinere, quum Verres jam de provincia decessisset, Timarchidi manu scripta. Recita epistolam. 'Timarchides Verris accensus Apronio salutem dicit.' Jam hoc quidem non reprehendo quod adscribit 'accensus:' cur enim sibi hoc scribae soli sumant?—L. Papirius scriba.—Volo ego hoc esse commune accensorum, lictorum, viatorum. 'Fac diligentiam adhibeas quod ad praetoris existimationem attinet.' Commendat Apronio Verrem, et hortatur ut inimicis ejus resistat. Bono praesidio munitur existimatio tua, si quidem in Apronii constituitur diligentia atque auctoritate. 'Habes virtutem, [atque] eloquentiam.' Quam copiose laudatur Apronius a Timarchide! quam magnifice! Cui ego illum non putem placere oportere qui tanto opere Timarchidi probatus sit? 'Habes sumptum unde facias.' Necesse est quod redundarit de vestro frumentario quaestu ad illum potissimum per quem agebatis defluxisse. 'Scribas, apparitores recentes arripe: cum L. Volteio, qui plurimum potest, caede, concide.' Videte quam valde malitiae suae confidat Timarchides qui etiam Apronio improbitatis praecepta det. Jam hoc 'caede, concide;' nonne vobis verba domo patroni depromere videtur ad omne genus nequitiae accommodata? 'Volo, mi frater, fraterculo tuo credas'—consorti quidem in lucris atque furtis, gemino et simillimo nequitia, improbitate, audacia. 'In cohorte carus haberis.' Quid est hoc 'in cohorte'? quo pertinet? Apronium doces? quid, in vestram cohortem te monitore an sua sponte pervenerat? 'Quod cuique opus est oppone.' Qua impudentia putatis [eum] in dominatione fuisse qui in fuga tam improbus sit? ait omnia pecunia effici posse; dare, profundere oportere, si velis vincere. Non hoc mihi tam molestum est Apronio suadere Timarchidem, quam quod hoc idem patrono suo praecipit. 'Te postulante omnes vincere solent.' Verre quidem praetore, non Sacerdote, non

Peducaeo, non hoc ipso Metello. LXVII. 'Scis Metellum sapientem esse.' Hoc vero ferri jam non potest, irrideri viri optimi L. Metelli ingenium et contemni ac despici a fugitivo Timarchide. 'Si Volteium habebis, omnia ludibundus conficies.' Hic vehementer errat Timarchides qui aut Volteium corrumpi pecunia putet posse aut Metellum unius arbitratu gerere praeturam, sed errat conjectura domestica: quia multos et per se et per alios multa [ludibundos] libidinosa apud Verrem effecisse vidit, ad omnes eosdem patere aditus arbitratur. Facilius vos efficiebatis ludibundi quae volebatis a Verre, quod multa ejus ludorum genera noratis. 'Inculcatum est Metello et Volteio te aratores evertisse.' Quis istuc Apronio attribuebat, quum aratorem aliquem everterat? aut Timarchidi, quum ob judicandum aut decernendum aut imperandum aliquid aut remittendum pecuniam acceperat? aut Sextio lictori, quum aliquem innocentem securi percusserat? Nemo: omnes enim ei tunc attribuebant quem nunc condemnari volunt. 'Obtuderunt aures te socium praetoris fuisse.' Vides hoc quam clarum sit et fuerit, quum etiam Timarchides hoc metuat. Concedesne hoc crimen in te nos non confingere sed jampridem ad crimen aliquam defensionem libertum quaerere? Libertus et accensus tuus, et tibi ac liberis tuis omnibus in rebus conjunctus ac proximus, ad Apronium scribit, vulgo esse ab omnibus ita demonstratum Metello, tibi Apronium in decumis socium fuisse. 'Fac sciat improbitatem aratorum: ipsi sudabunt, si dii volent.' Quid istuc, per deos immortales, aut qua de causa excitatum esse dicamus in aratores tam infestum odium atque tantum? quantam injuriam fecerunt Verri aratores ut eos etiam libertus et accensus ejus tam irato animo ac literis insequatur?

LXVIII. Neque ego hujus fugitivi vobis, judices, epistolam recitassem, nisi ut ex ea totius familiae praecepta et instituta et disciplinam cognosceretis. Videtis ut moneat Apronium quibus rebus ac muneribus se insinuet in familiaritatem Metelli, Volteium corrumpat, scribas accensumque pretio deleniat: ea praecipit quae vidit; ea monet alienum hominem quae domi didicit

ipse: verum in hoc errat uno quod existimat easdem vias ad omnium familiaritates esse munitas. Quamquam merito sum iratus Metello, tamen haec quae vera sunt dicam. Apronius ipsum Metellum non pretio ut Verrem, non convivio, non mulière, non sermone impuro atque improbo posset corrumpere, quibus rebus non sensim atque moderate ad istius amicitiam adrepserat, sed brevi tempore totum hominem totamque ejus praeturam possederat. Cohortem autem Metelli quam vocat, quid erat quod corrumperet, ex qua recuperatores in aratorem nulli dabantur? Nam quod scribit 'Metelli filium puerum esse,' vehementer errat: non enim ad omnes praetorum filios iidem aditus sunt. O Timarchide, Metelli est filius in provincia, non puer, sed adolescens bonus ac pudens, dignus illo loco ac nomine. Vester iste puer praetextatus in provincia quemadmodum fuisset non dicerem, si pueri esse illam culpam ac non patris existimarem. Tune, quum te ac tuam vitam nosses, in Siciliam tecum grandem praetextatum filium ducebas ut, etiamsi natura puerum a paternis vitiis atque a generis similitudine abduceret, consuetudo tamen eum et disciplina degenerare non sineret? Fac enim fuisse in eo C. Laelii aut M. Catonis materiem atque indolem, quid ex eo boni sperari atque effici potest qui in patris luxurie sic vixerit ut nullum unquam pudicum neque sobrium convivium viderit? qui in epulis quotidianis adulta aetate per triennium inter impudicas mulieres et intemperantes viros versatus sit? nihil unquam audierit a patre quo pudentior aut melior esset? nihil unquam patrem facere viderit, quod quum imitatus esset, non, id quod turpissimum est, patris similis putaretur? LXIX. Quibus in rebus non solum filio, Verres, sed etiam rei publicae fecisti injuriam. Susceperas enim liberos non solum tibi sed etiam patriae, qui non modo tibi voluptati sed etiam qui aliquando usui rei publicae possent esse. Eos instituere atque erudire ad majorum instituta atque civitatis disciplinam, non ad tua flagitia neque ad tuas turpitudines debuisti. Esset ex inerti et improbo et impuro parente navus et pudens et probus filius, haberet aliquid res publica abs

te muneris. Nunc pro te Verrem substituisti alterum civitati, nisi forte hoc deteriorem, si fieri potest, quod tu ejusmodi evasisti non in hominis luxuriosi sed tantum in furis atque divisoris disciplina educatus. Quid isto fore festivius arbitramur, si est tuus natura filius, consuetudine discipulus, voluntate similis? Quem ego, judices, quamvis bonum fortemque facile paterer evadere; non enim me inimicitiae commovent, si quae mihi cum isto futurae sunt; nam si in omnibus rebus innocens fuero meique similis, quid mihi istius inimicitiae nocebunt? sin aliqua in re Verris similis fuero, non magis mihi deerit inimicus quam Verri defuit. Etenim, judices, ejusmodi res publica debet esse et erit veritate judiciorum constituta, ut inimicus neque deesse nocenti possit neque obesse innocenti. Quapropter nulla res est quamobrem ego istum nolim ex paternis probris ac vitiis emergere: id quod tametsi isti difficile est, tamen haud scio an fieri possit: praesertim si, ut nunc fit, custodes amicorum eum sectabuntur, quoniam pater tam negligens ac dissolutus est. Verum huc longius quam voluntas fuit ab epistola Timarchidi digressa est oratio mea, qua recitata conclusurum me esse crimen decumanum dixeram; ex quo intellexistis innumerabilem frumenti numerum per triennium aversum a re publica esse ereptumque aratoribus.

LXX. Sequitur ut de frumento empto vos, judices, doceam, maximo atque impudentissimo furto; de quo dum certa et pauca et magna dicam breviter attendite. Frumentum in Sicilia emere debuit Verres ex senatusconsulto et ex lege Terentia et Cassia frumentaria. Emendi duo genera fuerunt; unum decumarum; alterum, quod praeterea civitatibus aequaliter esset distributum: illius decumani tantum quantum ex primis decumis fuisset; hujus imperati tritici modium DCCC millia: pretium autem constitutum decumano in modios singulos HS III, imperato HS IIIS. Ita in frumentum imperatum HS duodetricies in annos singulos Verri decernebatur quod aratoribus solveret, in alteras decumas fere ad nonagies. Sic per triennium ad hanc frumenti emptionem Siciliensem prope centies et vicies erogatum est.

Hanc pecuniam tantam, datam tibi ex aerario inopi atque exhausto, datam ad frumentum, hoc est, ad necessitatem salutis ac vitae, datam, ut Siculis, ut aratoribus, quibus tanta onera res publica imponeret, solveretur, abs te sic laceratam esse dico ut possim illud probare, si velim, omnem te hanc pecuniam domum tuam avertisse. Etenim sic hanc rem totam administrasti ut hoc, quod dico, probari aequissimo judici possit. Sed ego habebo rationem auctoritatis meae; meminero quo animo et quo consilio ad causam publicam accesserim. Non agam tecum accusatorie; nihil fingam; nihil cuiquam probari volo me dicente quod non ante mihimet ipsi probatum sit. In hac pecunia publica, judices, haec insunt tria genera furtorum: primum quum posita esset pecunia apud eas societates unde erat attributa, binis centesimis feneratus est: deinde permultis civitatibus pro frumento nihil solvit omnino: postremo, si cui civitati solvit, tantum detraxit quantum commodum fuit, nulli quod debitum est reddidit.

LXXI. Ac primum hoc ex te quaero: tu, cui publicani ex Carpinatii literis gratias egerunt, pecunia publica ex aerario erogata, ex vectigalibus populi Romani ad emendum frumentum attributa, fueritne tibi quaestui, pensitaritne tibi binas centesimas? Credo te negaturum; turpis enim est et periculosa confessio. Mihi autem hoc perarduum est demonstrare. Quibus enim testibus? publicanis? Tractati honorifice sunt; tacebunt. Literis eorum? decreto decumanorum remotae sunt. Quo me igitur vertam? Rem tam improbam, crimen tantae audaciae tantaeque impudentiae propter inopiam testium ac literarum praetermittam? Non faciam, judices: utar teste—quo? P. Vettio Chilone, homine equestris ordinis honestissimo atque ornatissimo, qui isti ita et amicus et necessarius est ut, etiamsi vir bonus non esset, tamen quod contra istum diceret grave videretur; ita vir bonus est ut, etiamsi inimicissimus isti esset, tamen ejus testimonio credi oporteret. Admiratur et exspectat quidnam Vettius dicturus sit. Nihil dicet ex tempore, nihil ex sua voluntate, nihil, quum utrumvis licuisse videatur. Misit literas in Siciliam ad Carpinatium.

quum esset magister scripturae et sex publicorum, quas ego Syracusis apud Carpinatium in literarum allatarum libris, Romae in literarum missarum apud magistrum L. Tullium, familiarem tuum, inveni; quibus ex literis impudentiam feneratoris, quaeso, cognoscite. LITERAE MISSAE P. VETTII P. SERVILII C. ANTISTII MAGISTRORVM. Praesto ait se tibi futurum Vettius et observaturum quemadmodum rationes ad aerarium referas, ut, si hanc ex fenore pecuniam populo non rettuleris, reddas societati. Possumus hoc teste, possumus P. Servilii et C. Antistii magistrorum literis, primorum hominum atque honestissimorum, possumus auctoritate societatis, cujus literis utimur, quod dicimus obtinere, an aliqua firmiora aut graviora quaerenda sunt?

LXXII. Vettius, tuus familiarissimus, Vettius, tuus affinis, cujus sororem habes in matrimonio, tuae uxoris frater, Vettius, frater tui quaestoris, testatur literis tuum impudentissimum furtum certissimumque peculatum; nam quo alio nomine pecuniae publicae feneratio est appellanda? Scribam tuum dicit, Verres, hujus perscriptorem fenerationis fuisse: ei quoque magistri minantur in literis, et casu scribae tum duo magistri fuerunt cum Vettio. Binas centesimas ab sese ablatas ferendum non putant; et recte non putant. Quis enim hoc fecit unquam? quis denique conatus est facere aut posse fieri cogitavit, ut, quum senatus usura publicanos saepe juvisset, magistratus a publicanis pecuniam pro usura auderet auferre? Certe huic homini spes nulla salutis esset, si publicani, hoc est, si equites Romani judicarent. Minor esse nunc, judices, vobis disceptantibus debet, et tanto minor quanto est honestius alienis injuriis quam re sua commoveri. Quid ad haec respondere cogitas? Utrum factum negabis an tibi hoc licitum esse defendes? Negare qui potes? an ut tanta auctoritate literarum, tot testibus publicanis convincare? Licuisse vero qui? Si mehercule te tuam pecuniam praetorem in provincia feneratum docerem, tamen effugere non posses; sed publicam, sed ob frumentum decretam, sed a publicanis fenore accepto, hoc licuisse cuiquam probabis? quo non modo ceteri, sed tu ipse

nihil audacius improbiusque fecisti. Non mehercule hoc, quod omnibus singulare videtur, de quo mihi deinceps dicendum est, possum, judices, dicere audacius esse aut impudentius quod permultis civitatibus pro frumento nihil solvit omnino: major haec praeda fortasse est: sed illa impudentia certe non minor. Et quoniam de illa feneratione satis dictum est, nunc de hac tota pecunia aversa, quaeso, cognoscite.

LXXIII. Siciliae civitates multae sunt, judices, ornatae atque honestae, ex quibus in primis numeranda est civitas Halesina: nullam enim reperietis aut officiis fideliorem aut copiis locupletiorem aut auctoritate graviorem. Huic iste in annos singulos quum sexagena millia tritici modium imperavisset, pro tritico nummos abstulit quanti erat in Sicilia triticum; quos de publico nummos acceperat, retinuit omnes. Obstupui, judices, quum hoc mihi primum Halesae demonstravit in senatu Halesinorum homo summo ingenio, summa prudentia, summa auctoritate praeditus, Halesinus Aeneas, cui senatus dederat publice causam ut mihi fratrique meo gratias ageret, et simul qui nos ea quae ad judicium pertinerent doceret. Demonstravit hanc istius consuetudinem ac rationem fuisse; quod quum omnis frumenti copia decumarum nomine penes istum esset redacta, solitum esse istum pecuniam cogere a civitatibus, frumentum improbare, quantum frumenti esset Romam mittendum, tantum de suo quaestu ac de sua copia frumenti mittere. Posco rationes: inspicio literas: video frumenti granum Halesinos, quibus sexagena millia modium imperata erant, nullum dedisse; pecuniam Volcatio, Timarchidi, scribae dedisse: reperio genus hujusmodi, judices, praedae ut praetor, qui frumentum emere debeat, non emat sed vendat; pecunias, quas civitatibus distribuere debeat, eas omnes avertat atque auferat. Non mihi jam furtum sed monstrum ac prodigium videbatur civitatum frumentum improbare, suum probare; quum suum [frumento] probasset, pretium ei frumento constituere; quod constituisset, id a civitatibus auferre; quod a populo Romano accepisset, tenere.

LXXIV. Quot vultis esse in uno furto peccatorum

gradus ut, si singulis insistere velim, progredi iste non possit? Improbas frumentum Siculorum. Quid, ipse quod mittis? peculiarem habes aliquam Siciliam quae tibi ex alio genere frumentum suppeditare possit? Quum senatus decernit ut ematur in Sicilia frumentum, aut quum populus jubet, hoc, ut opinor, intelligit, ex Sicilia Siculum frumentum apportari oportere. Tu, quum civitatum Siciliae vulgo omne frumentum improbas, num ex Aegypto aut Syria frumentum Romam missurus es? Improbas Halesinum, Thermitanum, Cephaloeditanum, Amestratinum, Tyndaritanum, Herbitense, multarum praeterea civitatum. Quid accidit tandem ut horum populorum agri frumentum ejusmodi te praetore ferrent, ut neque tibi neque populo Romano posset probari, praesertim quum ex iisdem agris ejusdem anni frumentum ex decumis Romam mancipes advexissent? quid acciderat ut ex eodem horreo decumanum probaretur, emptum improbaretur? Dubiumne est quin ista omnis improbatio cogendae pecuniae causa nata sit? Esto: improbas Halesinum; habes ab alio populo quod probes: eme illud quod placet; missos fac eos quorum frumentum improbasti. Sed ab his quos repudias exigis tantum pecuniae quantum ad eum numerum frumenti satis sit quem ei civitati imperas emendum. [Dubium est quid egeris.] In medimna singula video ex literis publicis tibi Halesinos HS quinos denos dedisse. Ostendam ex tabulis locupletissimorum aratorum eodem tempore neminem in Sicilia pluris frumentum vendidisse.

LXXV. Quae est ergo ista ratio, aut quae potius ista amentia, frumentum improbare id quod ex eo loco sit, ex quo senatus et populus Romanus emi voluerit, et ex eo acervo ex quo partem tu idem decumarum nomine probaris; deinde a civitatibus pecuniam ad emendum frumentum cogere, quum ex aerario acceperis? Utrum enim te lex Terentia Siculorum pecunia frumentum emere an populi Romani pecunia frumentum a Siculis emere jussit? Jam vero ab isto omnem illam ex aerario pecuniam quam his oportuit civitatibus pro frumento dari lucri factam videtis. Accipis enim HS xv pro medimno; tanti enim est illo tempore medimnum: re-

tines HS XXI; tanti enim est frumentum Siciliense ex lege aestimatum. Quid interest utrum hoc feceris an frumentum [Siciliense] non improbaris, sed frumento probato et accepto pecuniam publicam tenueris omnem neque quidquam ulli dissolveris civitati, quum aestimatio legis ejusmodi sit ut ceteris temporibus tolerabilis Siculis, te praetore etiam grata esse debuerit? Est enim modius lege HS IIIS aestimatus: fuit autem te praetore, ut tu in multis epistolis ad amicos tuos gloriaris, HS II. Sed fuerit HS IIS, quoniam tantum a civitatibus in modios singulos exegisti. Quum, si solveres Siculis tantum quantum populus Romanus jusserat, aratoribus fieri gratissimum posset, tu non modo eos accipere quod oportebat noluisti, sed etiam dare quod non debebant coëgisti. Atque haec ita gesta esse, judices, cognoscite et ex literis publicis civitatum et ex testimoniis publicis, in quibus nihil fictum, nihil ad tempus accommodatum intelligitis. Omnia quae dicimus rationibus populorum non interpositis neque perturbatis neque repentinis, sed certis, institutis, ordine relata atque confecta sunt. Recita rationes Halesinorum. Cui pecuniam datam dicit? Dic, dic etiam clarius: VOLCATIO, TIMARCHIDI, MAEVIO.

LXXVI. Quid est, Verres? ne illam quidem tibi defensionem reliquam fecisti, mancipes in istis rebus esse versatos? mancipes frumentum improbasse? mancipes pretio cum civitatibus decidisse, et eosdem abs te illarum civitatum nomine pecunias abstulisse, deinde ipsos sibi frumentum coëmisse; nihil haec ad te pertinere? Mala mehercule ac misera defensio praetorem hoc dicere, Ego frumentum neque attigi neque inspexi; mancipibus potestatem probandi improbandique permisi; mancipes a civitatibus pecunias extorserunt; ego autem quam pecuniam populis dare debui mancipibus dedi. Mala est haec quidem, ut dixi, defensio, ac potius perdita maximorum peccatorum, hujus autem et iniquitatis et inertiae confessio, non defensio criminis; sed tamen hac ipsa tibi, si uti cupias, non licet: vetat te Volcatius, tuae tuorumque deliciae, mentionem mancipis facere. Timarchides autem, columen familiae vestrae, premit

fauces defensionis tuae, cui simul et Volcatio pecunia a civitate numerata est. Jam vero scriba tuus annulo aureo suo, quem ex his rebus invenit, ista te ratione uti non sinet. Quid igitur est reliquum nisi uti fateare te Romam frumentum emptum Siculorum pecunia misisse, publicam pecuniam domum tuam convertisse? O consuetudo peccandi, quantam habes jucunditatem in improbis et audacibus, quum poena abfuit et licentia consecuta est! Iste in hoc genere peculatus non nunc primum invenitur, sed nunc demum tenetur. Vidimus huic ab aerario pecuniam numerari quaestori ad sumptum exercitus consularis: vidimus paucis post mensibus et exercitum et consulem spoliatum. Illa omnis pecunia latuit in illa caligine ac tenebris quae totam rem publicam tum occuparant. Iterum gessit hereditariam quaesturam cum Dolabella: magnam pecuniam avertit, sed ejus rationem cum damnatione Dolabellae permiscuit. Commissa est pecunia tanta praetori: non reperietis hominem timide nec leviter haec improbissima lucra ligurientem; devorare omnem pecuniam publicam non dubitavit. Ita serpit illud insitum natura malum consuetudine peccandi libera, finem audaciae ut statuere ipse sibi non possit. Tenetur igitur aliquando, et in rebus quum maximis tum manifestis tenetur. Atque in eam fraudem videtur mihi divinitus incidisse, non solum ut eas poenas quas proxime meruisset solveret, sed ut illa etiam scelera ejus in Carbonêm et in Dolabellam vindicarentur.

LXXVII. Etenim nova quoque alia res, judices, extitit in hoc crimine quae tollat omnem dubitationem superioris illius decumani criminis. Nam ut illud missum faciam, permultos aratores in alteras decumas et in haec octingenta millia modium quod emptum populo Romano darent non habuisse, et a tuo procuratore, hoc est, ab Apronio, emisse, ex quo intelligi potest nihil te aratoribus reliqui fecisse: ut hoc praeteream, quod multorum est testimoniis expositum, potest illo quidquam esse certius, in tua potestate atque in tuis horreis omne frumentum Siciliae per triennium atque omnes fructus agri decumani fuisse? Quum enim a civitatibus pro

frumento pecuniam exigebas, unde erat frumentum quod Romam mitteres, si tu id non omne clausum et compressum possidebas? Ita in eo frumento primus tibi ille quaestus erat ipsum frumentum quod erat ereptum ab aratoribus: alter, quod [id] frumentum improbissime per triennium partum non semel sed bis, neque uno sed duobus pretiis, unum et idem frumentum vendidisti: semel civitatibus HS xv in medimnum, iterum populo Romano, a quo HS xxi in medimna pro eodem illo frumento abstulisti.—At enim frumentum Centuripinorum et Agrigentinorum et nonnullorum fortasse praeterea probasti, et his populis pecuniam dissolvisti.—Sint sane aliquae civitates in eo numero quarum frumentum improbare nolueris. Quid tandem his civitatibus omnisne pecunia quae pro frumento debita est dissoluta est? Unum mihi reperi, non populum sed aratorem: vide, quaere, circumspice, si quis forte est ex ea provincia in qua tu triennium praefuisti qui te nolit perisse: unum, inquam, da mihi ex illis aratoribus, qui tibi ad statuas pecuniam contulerunt, qui sibi dicat omne esse pro frumento quod oportuerit solutum. Confirmo, judices, neminem esse dicturum.

LXXVIII. Ex omni pecunia quam aratoribus solvere debuisti certis nominibus deductiones fieri solebant: primum pro spectatione et collybo; deinde pro nescio quo cerario. Haec omnia, judices, non rerum certarum sed furtorum improbissimorum sunt vocabula. Nam collybus esse qui potest quum utuntur omnes uno genere nummorum? Cerarium vero quid vocas? quomodo hoc nomen ad rationes magistratus, quomodo ad pecuniam publicam allatum est? Nam illud genus tertium deductionis erat ejusmodi, quasi non modo liceret sed etiam oporteret, nec solum oporteret sed plane necesse esset. Scribae nomine de tota pecunia binae quinquagesimae detrahebantur. Quis hoc tibi concessit? quae lex? quae senatus auctoritas? quae porro aequitas, ut tantam pecuniam scriba tuus auferret sive de aratorum bonis sive de populi Romani vectigalibus? Nam si potest ista pecunia sine aratorum injuria detrahi, populus Romanus habeat, tantis praesertim aerarii angr

tiis: sin autem et populus Romanus voluit et aequum est ita solvi aratoribus, tuus apparitor parva mercede populi conductus de aratorum bonis praedabitur? et in hac causa scribarum ordinem in me concitabit Hortensius, et eorum commoda a me labefactari atque oppugnari jura dicet? Quasi vero hoc scribis ullo exemplo aut ullo jure sit concessum. Quid ego vetera repetam? aut quid eorum scribarum mentionem faciam quos constat sanctissimos homines atque innocentissimos fuisse? Non me fugit, judices, vetera exempla pro fictis fabulis jam audiri atque haberi: in his temporibus versabor miseris ac perditis. Nuper, Hortensi, quaestor fuisti. Quid tui scribae fecerint tu potes dicere: ego de meis hoc dico, quum in eadem ista Sicilia pro frumento civitatibus pecuniam solverem, et mecum duos frugalissimos homines scribas haberem L. Mamilium et L. Sergium, non modo istas duas quinquagesimas sed omnino nummum nullum cuiquam esse deductum. LXXIX. Dicerem hoc mihi totum esse attribuendum, judices, si illi unquam hoc a me postulassent, si omnino unquam cogitassent. Quamobrem enim scriba deducat et non potius mulio qui advexit, tabellarius cujus adventu certiores facti petiverunt, praeco qui adire jussit, viator aut Venereus qui fiscum sustulit? Quae pars operae aut opportunitatis in scriba est cur ei non modo merces tanta detur, sed cur cum eo tantae pecuniae partitio fiat?—Ordo est honestus.—Quis negat, aut quid ea res ad hanc rem pertinet? Est vero honestus, quod eorum hominum fidei tabulae publicae periculaque magistratuum committuntur. Itaque ex his scribis qui digni sunt illo ordine, patribus familias, viris bonis atque honestis, percontamini, quid sibi istae quinquagesimae velint. Jam omnes intelligetis novam rem totam atque indignam videri. Ad eos me scribas revoca, si placet: noli hos colligere, qui nummulis corrogatis de nepotum bonis ac de scenicorum corollariis, quum decuriam emerunt, ex primo ordine explosorum in secundum ordinem civitatis se venisse dicunt. Eos scribas tecum disceptatores hujus criminis habebo qui istos scribas moleste ferunt esse. Tametsi, quum in eo ordine videamus esse multos

non idoneos, qui ordo industriae propositus est et dignitati, quid mirabimur turpes esse aliquos quo cuivis pretio licet pervenire?

LXXX. Tu ex pecunia publica HS terdecies scribam tuum permissu tuo quum abstulisse fateare, reliquam tibi ullam defensionem putas esse? hoc ferre quemquam posse? hoc quemquam denique nunc tuorum advocatorum animo aequo audire arbitrare, qua in civitate C. Catoni, consulari homini, clarissimo viro, HS VIII millibus lis aestimata sit, in eadem civitate apparitori tuo esse concessum ut HS uno nomine terdecies auferret? Hinc ille est annulus aureus quo tu istum in contione donasti; quae tua donatio singulari impudentia [praedita] nova Siculis omnibus, mihi vero etiam incredibilis videbatur. Saepe enim nostri imperatores superatis hostibus, optime re publica gesta, scribas suos annulis aureis in contione donarunt: tu vero quibus rebus gestis, quo hoste superato contionem donandi causa advocare ausus es? Neque enim solum scribam tuum annulo, sed etiam virum fortissimum ac tui dissimillimum, Q. Rubrium, excellentem virtute, auctoritate, copiis, corona et phaleris et torque donasti, M. Cossutium, sanctissimum virum atque honestissimum, M. Castricium, summo splendore, ingenio, gratia praeditum. Quid haec sibi horum civium Romanorum dona voluerunt? Siculos praeterea potentissimos nobilissimosque donasti, qui non, quemadmodum sperasti, tardiores fuerunt, sed ornatiores tuo judicio ad testimonia dicenda venerunt. Quibus ex hostium spoliis, de qua victoria, qua ex praeda aut manubiis haec abs te donatio constituta est? an quod te praetore paucorum adventu myoparonum classis pulcherrima, Siciliae praesidium propugnaculumque provinciae, piratarum manibus incensa est? an quod ager Syracusanus praedonum incendiis te praetore vastatus est? an quod forum Syracusanum navarchorum sanguine redundavit? an quod in portu Syracusano piraticus myoparo navigavit? Nihil possum reperire quamobrem te in istam amentiam incidisse arbitrer; nisi forte id egisti ut hominibus ne oblivisci quidem rerum tuarum [male gestarum] liceret. Annulo [est] aureo scriba donatus et ad eam donationem

contio est advocata. Quod erat os tuum, quum videbas in contione eos homines, quorum ex bonis istum annulo aureo donabas, qui ipsi annulos aureos posuerant liberisque suis detraxerant, ut esset unde scriba tuus hoc tuum munus ac beneficium tueretur? quae porro tua praefatio donationis fuit? Illa scilicet vetus atque imperatoria, 'quandoque tu quid in proelio, in bello, in re militari'—cujus ne mentio quidem te praetore ulla facta est: an illa, 'quandoque tu nulla unquam mihi in cupiditate ac turpitudine defuisti, omnibusque in iisdem flagitiis mecum et in legatione et in praetura et hic in Sicilia versatus es, ob hasce res, quoniam te re locupletavi, hoc annulo aureo dono.' Vera haec fuisset oratio. Neque enim iste annulus aureus abs te datus istum virum fortem sed hominem locupletem esse declarat. Ita eundem annulum ab alio datum testem virtutis duceremus; abs te donatum comitem pecuniae judicamus.

LXXXI. Dictum, judices, est de decumano frumento: dictum de empto: extremum et reliquum est de aestimato, quod quum magnitudine pecuniae, tum injuriae genere quemvis debet commovere; tum vero eo magis quod ad hoc crimen non ingeniosa aliqua defensio sed improbissima confessio comparatur. Nam quum ex senatusconsulto et ex legibus frumentum in cellam ei sumere liceret, idque frumentum senatus ita aestimasset, quaternis HS tritici modium, binis hordei, iste numero ad summam tritici adjecto tritici modios singulos cum aratoribus ternis denariis aestimavit. Non est in hoc crimen, Hortensi, ne forte ad hoc meditere, multos saepe viros bonos fortes et innocentes cum aratoribus et cum civitatibus frumentum in cellam quod sumi oporteret aestimasse, et pecuniam pro frumento abstulisse. Scio quid soleat fieri: scio quid liceat. Nihil quod ante fuerit in consuetudine bonorum nunc in istius facto reprehenditur. Hoc reprehendo, quod, quum in Sicilia HS binis tritici modius esset, ut istius epistola ad te missa declarat, summum HS ternis, id quod et testimoniis omnium et tabulis aratorum planum factum antea est, tum iste pro tritici modiis singulis denarios ternos ab aratoribus exegit.

LXXXII. Hoc crimen est, ut intelligas non ex aesti-

matione neque ex ternis denariis pendere crimen, sed ex conjunctione annonae atque aestimationis. Etenim haec aestimatio nata est initio, judices, non ex praetorum aut consulum sed ex aratorum et civitatum commodo. Nemo enim fuit initio tam impudens qui, quum frumentum deberetur, pecuniam posceret. Certe hoc ab aratore primum est profectum aut ab ea civitate cui imperabatur: quum aut frumentum vendidisset aut servare vellet aut in eum locum quo imperabatur portare nollet, petivit in beneficii loco et gratiae ut sibi pro frumento quanti frumentum esset dare liceret. Ex hujusmodi principio atque ex liberalitate et accommodatione magistratuum consuetudo aestimationis introducta est. Secuti sunt avariores magistratus qui tamen in avaritia sua non solum viam quaestus invenerunt verum etiam exitum ac rationem defensionis. Instituerunt semper in ultima ac difficillima ad portandum loca frumentum imperare, ut vecturae difficultate ad quam vellent aestimationem pervenirent. In hoc genere facilior est existimatio quam reprehensio, ideo quod eum qui hoc facit avarum possumus existimare, crimen in eo constituere non tam facile possumus; quod videtur concedendum magistratibus nostris esse, ut iis quo loco velint frumentum accipere liceat. Itaque hoc est quod multi fortasse fecerunt, et ita multi ut ii quos innocentissimos meminimus aut audivimus non fecerint.

LXXXIII. Quaero abs te nunc, Hortensi, cum utris tandem istius factum collaturus es? cum iis, credo, qui benignitate adducti per beneficium et gratiam civitatibus concesserunt ut nummos pro frumento darent. Ita credo petisse ab isto aratores ut, quum HS ternis tritici modium vendere non possent, pro singulis modiis ternos denarios dare liceret. An quoniam hoc non audes dicere, illuc confugies, vecturae difficultate adductos ternos denarios dare maluisse? Cujus vecturae? quo ex loco in quem locum ne portarent? Philomelione Ephesum? Video quid inter annonam interesse soleat: video quot dierum via sit: video Philomeliensibus expedire, quanti Ephesi sit frumentum, [tantum] dare potius in Phrygia quam Ephesum portare aut ad emendum frumentum

Ephesum pecuniam et legatos mittere. In Sicilia vero quid ejusmodi est? Henna mediterranea est maxime. Coge ut ad aquam tibi, id quod summi juris est, frumentum Hennenses metiantur vel Phintiam vel Halesam vel Catinam, loca inter se maxime diversa: eodem die quo jusseris deportabunt. Tametsi ne vectura quidem est opus. Nam totus quaestus hic, judices, aestimationis ex annonae natus est varietate. Hoc enim magistratus in provincia assequi potest, ut ibi accipiat ubi est carissimum. Ideo valet ista ratio aestimationis in Asia; valet in Hispania; valet in his provinciis in quibus unum pretium frumento esse non solet. In Sicilia vero quid cujusquam intererat quo loco daret? neque enim portandum erat; et quo quisque vehere jussus esset, ibi tanti frumentum emeret quanti domi vendidisset. Quamobrem si vis, Hortensi, docere aliquid ab isto simile in aestimatione atque a ceteris esse factum, doceas oportebit aliquo in loco Siciliae praetore Verre ternis denariis tritici modium fuisse.

LXXXIV. Vide quam tibi defensionem patefecerim, quam iniquam in socios, quam remotam ab utilitate rei publicae, quam sejunctam a voluntate ac sententia legis. Tu, quum tibi ego frumentum in meis agris atque in mea civitate, denique in iis locis in quibus versaris, rem geris, provinciam administras, paratus sim dare, angulum mihi aliquem eligas provinciae reconditum ac derelictum? jubeas ibi me metiri quo portare non expediat, ubi emere non possum? Improbum facinus, judices, non ferendum, nemini lege concessum, sed fortasse adhuc in nullo etiam vindicatum. Tamen ego hoc, quod ferri nego posse, Verri concedo, judices, et largior. Si ullo in loco ejus provinciae frumentum tanti fuit quanti iste aestimavit, hoc crimen in istum reum valere oportere non arbitror. Verum enimvero quum esset HS binis aut etiam ternis quibusvis in locis provinciae, duodenos sestertios exegisti. Si mihi tecum neque de annona neque de aestimatione tua potest esse controversia, quid sedes, quid exspectas, quid defendis? Utrum tibi pecuniae coactae conciliatae videntur adversus leges,

adversus rem publicam, cum maxima sociorum injuria; an vero id ratione, ordine, e re publica, sine cujusquam injuria factum esse defendis? Quum tibi senatus ex aerario pecuniam prompsisset et singulos tibi denarios adnumerasset, quos tu pro singulis modiis aratoribus solveres, quid facere debuisti? Si, quod L. Piso ille Frugi, qui legem de pecuniis repetundis primus tulit, quum emisses quanti esset, quod superaret pecuniae rettulisses: si ut ambitiosi homines aut benigni, quum pluris senatus aestimasset quam quanti esset annona, ex senatus aestimatione non ex annonae ratione solvisses: sin, ut plerique faciunt, in quo erat aliqui quaestus sed is honestus atque concessus, frumentum, quoniam vilius erat, ne emisses, sumpsisses id nummorum, quod tibi senatus cellae nomine concesserat.

LXXXV. Hoc vero quid est? quam habet rationem non quaero aequitatis sed ipsius improbitatis atque impudentiae? Neque enim est fere quidquam quod homines palam facere audeant in magistratu quamvis improbe, quin ejus facti si non bonam, at aliquam rationem afferre soleant. Hoc quid est? Venit praetor: frumentum, inquit, me abs te emere oportet. Optime. Modium denario. Benigne ac liberaliter: nam ego ternis HS non possum vendere. Mihi frumentum non opus est: nummos volo. Nam sperabam, inquit arator, me ad denarios perventurum: sed, si ita necesse est, quanti frumentum sit considera. Video esse binis HS. Quid ergo a me tibi nummorum dari potest, quum senatus tibi quaternos HS dederit? Quid possit attendite; et vos quaeso, judices, simul aequitatem praetoris attendite. Quaternos HS, quos mihi senatus decrevit et ex aerario dedit, ego habebo et in cistam transferam de fisco. Quid postea? quid? Pro singulis modiis, quos tibi impero, tu mihi octonos HS dato. Qua ratione? Quid quaeris rationem? non tantam rationem res habet quantam utilitatem atque praedam. Dic, dic, inquit ille, planius. Senatus te voluit mihi nummos, me tibi frumentum dare: tu eos nummos, quos mihi senatus dare voluit, ipse habes; a me, cui singulos denarios dari oportuit, binos aufers et huic praedae ac direptioni

istam rem in publico frumento Sicilia non ferret: hanc rem in meo frumento tulit.—Proinde quasi aut aequior sit ista aestimatio in tuo quam in populi Romani commodo, aut ea res quam ego dico, et ea quam tu fecisti, inter se genere injuriae, non magnitudine pecuniae differat. Verum istam ipsam cellam ferre nullo modo possunt: ut omnia remittantur, ut omnibus injuriis et calamitatibus quas te praetore tulerunt in posterum liberentur, istam se cellam atque istam aestimationem negant se ullo modo ferre posse.

LXXXVIII. Multa Sophocles Agrigentinus apud Cn. Pompeium consulem nuper, homo disertissimus et omni doctrina et virtute ornatissimus, pro tota Sicilia de aratorum miseriis graviter et copiose dixisse ac deplorasse dicitur; ex quibus hoc iis qui aderant, nam magno conventu acta res est, indignissimum videbatur, qua in re senatus optime ac benignissime cum aratoribus egisset, large liberaliterque aestimasset, in ea re praedari praetorem, bonis everti aratores, et id non modo fieri, sed ita fieri quasi liceat concessumque sit.

Quid ad haec Hortensius? Falsum esse crimen? Hoc nunquam dicet. Non magnam hac ratione pecuniam captam? Ne id quidem dicet. Non injuriam factam Siculis atque aratoribus? Qui poterit dicere? Quid igitur dicet? Fecisse alios. Quid est hoc? Utrum crimini defensio an comitatus exsilio quaeritur? Tu in hac re publica atque in hac hominum libidine, et, ut adhuc se habuit status judiciorum, etiam licentia, non ex jure, non ex aequitate, non ex lege, non ex eo quod oportuerit, non ex eo quod licuerit, sed ex eo quod aliquis fecerit, id quod reprehenditur recte factum esse defendes? Fecerunt alii. Quid, alia quam multa? Cur in hoc uno crimine isto genere defensionis uteris? Sunt quaedam omnino in te singularia, quae in nullum hominem alium dici neque convenire possint; quaedam tibi cum multis communia. Ergo, ut omittam tuos peculatus, ut ob jus dicendum pecunias acceptas, ut ejusmodi cetera quae forsitan alii quoque etiam fecerint; illud, in quo te gravissime accusavi, quod ob judicandam rem pecuniam accepisses, eadem ista ratione defendes, fecisse alios? Ut ego as-

sentiar orationi, defensionem tamen non probabo. Potius enim te damnato ceteris angustior locus improbitatis defendendae relinquetur, quam te absoluto alii quod audacissime fecerunt recte fecisse existimentur.

LXXXIX. Lugent omnes provinciae: queruntur omnes liberi populi: regna denique omnia de nostris cupiditatibus et injuriis expostulant: locus intra oceanum jam nullus est neque tam longinquus neque tam reconditus, quo non per haec tempora nostrorum hominum libido iniquitasque pervaserit. Sustinere jam populus Romanus omnium nationum, non vim, non arma, non bellum, sed luctus, lacrimas, querimonias non potest. In ejusmodi re ac moribus, si is qui erit adductus in judicium, quum manifestis flagitiis tenebitur, alios eadem fecisse dicet, illi exempla non deerunt, rei publicae salus deerit, si improborum exemplis improbi judicio ac periculo liberabuntur. Placent vobis hominum mores? placet ita geri magistratus ut geruntur? placet socios sic tractari quod restat ut per haec tempora tractatos videtis? cur haec a me opera consumitur? quid sedetis? cur non in media oratione mea consurgitis atque discedditis? Vultis autem istorum audaciam atque libidines aliqua ex parte resecare? Desinite dubitare utrum sit utilius propter multos improbos uni parcere, an unius improbi supplicio multorum improbitatem coërcere.

XC. Tametsi quae ista sunt exempla multorum? Nam quum in tanta causa, quum in crimine maximo dici a defensore coeptum est factitatum esse aliquid, exspectant ii qui audiunt exempla ex vetere memoria, ex monumentis ac literis, plena dignitatis, plena antiquitatis. Haec enim plurimum solent et auctoritatis habere ad probandum et jucunditatis ad audiendum. Africanos mihi et Catones et Laelios commemorabis, et eos idem fecisse dices? Quamvis res mihi non placeat, tamen contra hominum auctoritatem pugnare non potero. An, quum eos non poteris, proferes hos recentes, Q. Catulum patrem, C. Marium, Q. Scaevolam, M. Scaurum, Q. Metellum? qui omnes provincias habuerunt et frumentum cellae nomine imperaverunt. Magna est hominum auctoritas, et tanta ut etiam delicti suspicion-

tegere possit. Non habes ne ex his quidem hominibus qui nuper fuerunt ullum auctorem istius aestimationis. Quo me igitur aut ad quae me exempla revocas? Ab illis hominibus, qui tum versati sunt in re publica quum et optimi mores erant et hominum existimatio gravis habebatur et judicia severa fiebant, ad hanc hominum libidinem ac licentiam me abducis, et in quos aliquid exempli populus Romanus statui putat oportere, ab iis tu defensionis exempla quaeris? Non fugio ne hos quidem mores, dummodo ex his ea quae probat populus Romanus exempla, non ea quae condemnat, sequamur. Non circumspiciam, non quaeram foris: habeo judices tecum principes civitatis, P. Servilium et Q. Catulum, qui tanta auctoritate sunt, tantis rebus gestis, ut in illo antiquissimorum clarissimorumque hominum de quibus antea dixi numero reponantur. Exempla quaerimus et ea non antiqua. Modo uterque horum exercitum habuit. Quaere, Hortensi, quoniam te recentia exempla delectant, quid fecerint. Itane vero Q. Catulus frumento est usus, pecuniam non coëgit? P. Servilius quinquennium exercitui quum praeesset et ista ratione innumerabilem pecuniam facere quum posset, non statuit sibi quidquam licere quod non patrem suum, non avum Q. Metellum, clarissimum hominem, facere vidisset: C. Verres reperietur, qui quidquid expediat id licere dicat? quod nemo nisi improbus fecerit, id aliorum exemplo se fecisse defendat?

XCI. At in Sicilia factitatum est.—Quae est ista conditio Siciliae? cur quae optimo jure propter vetustatem, fidelitatem, propinquitatemque esse debet, huic praecipua lex injuriae definitur? Sed in ista ipsa Sicilia non quaeram exemplum foris: hoc ipso ex consilio utar exemplis. C. Marcelle, te appello. Siciliae provinciae quum esses pro consule praefuisti. Num quae in tuo imperio pecuniae cellae nomine coactae sunt? Neque ego hoc in tua laude pono: alia sunt tua facta atque consilia, summa laude digna, quibus illam tu provinciam afflictam et perditam erexisti atque recreasti; nam hoc de cella ne Lepidus quidem fecerat cui tu successisti. Quae sunt tibi igitur exempla ex Sicilia cellae, si hoc

crimen non modo Marcelli facto sed ne Lepidi quidem potes defendere? An me ad M. Antonii aestimationem frumenti exactionemque pecuniae revocaturus es? Ita, inquit, ad M. Antonium: hoc enim mihi significasse et annuisse visus est. Ex omnibus igitur populi Romani praetoribus, consulibus, imperatoribus, M. Antonium delegisti, et ejus unum improbissimum factum quod imitarere. Et hic utrum mihi difficile est dicere an his existimare ita se in isto infinito imperio M. Antonium gessisse ut multo isti perniciosius sit dicere se in re improbissima voluisse Antonium imitari, quam si posset defendere nihil in vita se M. Antonii simile fecisse? Homines in judiciis ad crimen defendendum non quid fecerit quispiam proferre solent, sed quid probarit. Antonium, quum multa contra sociorum salutem, multa contra utilitatem provinciarum et faceret et cogitaret, in mediis injuriis ejus et cupiditatibus mors oppressit. Tu mihi, quasi omnia ejus facta atque consilia senatus populusque Romanus judices comprobarint, ita M. Antonii exemplo istius audaciam defendis.

XCII. At idem fecit Sacerdos.—Hominem innocentem et summa prudentia praeditum nominas; sed tum idem fecisse erit existimandus si eodem consilio fecerit. Nam genus aestimationis ipsum a me nunquam est reprehensum; sed ejus aequitas aratorum commodo et voluntate perpenditur. Non potest reprehendi ulla aestimatio quae aratori non modo incommoda non est sed etiam grata est. Sacerdos, ut in provinciam venit, frumentum in cellam imperavit. Quum esset ante novum tritici modius denariis V, petiverunt ab eo civitates ut aestimaret. Remissior aliquanto ejus fuit aestimatio quam annona; nam aestimavit denariis III. Vides eandem aestimationem propter temporis dissimilitudinem in illo laudis causam habere, in te criminis, in illo beneficii, in te injuriae. Eodem tempore praetor Antonius denariis III aestimavit post messem, summa in vilitate, quum aratores frumentum dare gratis mallent. Et aiebat se tantidem aestimasse quanti Sacerdotem, neque mentiebatur; sed eadem aestimatione alter sublevarat aratores, alter everterat. Quod nisi omnis frumenti

ratio ex temporibus esset et annona, non ex numero neque ex summa consideranda, nunquam tam grati hi sesquimodii, Q. Hortensi, fuissent, quos tu quum ad mensurae tam exiguam rationem populo Romano in capita discripsisses, gratissimum omnibus fecisti. Caritas enim annonae faciebat ut istuc, quod re parvum videtur, tempore magnum videretur. Idem istuc si in vilitate populo Romano largiri voluisses, derisum tuum beneficium esset atque contemptum.

XCIII. Noli igitur dicere istum idem fecisse quod Sacerdotem, quoniam non eodem tempore neque simili fecit annona. Dicito potius, quoniam habes auctorem idoneum, quod Antonius uno adventu et vix menstruis cibariis fecerit, id istum per triennium fecisse, et istius innocentiam M. Antonii facto atque auctoritate defendito. Nam de Sex. quidem Peducaeo, fortissimo atque innocentissimo viro, quid dicetis? de quo quis unquam arator questus est? aut quis non ad hoc tempus innocentissimam omnium diligentissimamque praeturam illius hominis existimat? Biennium provinciam obtinuit, quum alter annus in vilitate, alter in summa caritate fuerit. Num aut in vilitate nummum arator quisquam dedit, aut in caritate de aestimatione frumenti questus est?—At uberiora cibaria facta sunt caritate.—Credo; neque id est novum neque reprehendendum. Modo C. Sentium vidimus, hominem vetere illa ac singulari innocentia praeditum, propter caritatem frumenti quae fuerat in Macedonia permagnam ex cibariis pecuniam deportare. Quamobrem non ego invideo commodis tuis, si quae ad te lege venerunt: injuriam queror, improbitatem coarguo, avaritiam in crimen et in judicium voco.

XCIV. Quod si suspiciones injicere velitis, ad plures homines, ad plures provincias crimen hoc pertinere, non ego istam defensionem vestram pertimescam, sed me omnium provinciarum defensorem esse profitebor. Etenim hoc dico, et magna voce dico: ubicunque hoc factum est, improbe factum est; quicunque hoc fecit, supplicio dignus est. Nam per deos immortales videte, et prospicite animis quid futurum sit. Multi

magnas pecunias ab invitis civitatibus atque ab invitis aratoribus ista ratione cellae nomine coëgerunt: omnino ego neminem video praeter istum, sed do hoc vobis et concedo esse multos: in hoc homine rem adductam in judicium videtis. Quid facere potestis? Utrum, quum judices sitis de pecunia capta conciliata, tantam pecuniam captam negligere, an, quum lex sociorum causa rogata sit, sociorum querimonias non audire? Verum hoc quoque vobis remitto: negligite praeterita, si vultis, sed ne reliquas spes turbetis atque omnes provincias evertatis; id providete ne avaritiae, quae antehac occultis itineribus atque angustis uti solebat, auctoritate vestra viam patefaciatis illustrem atque latam. Nam si hoc probatis et si licere pecunias isto nomine capi judicatis, certe hoc, quod adhuc nemo nisi improbissimus fecit, posthac nemo nisi stultissimus non faciet. Improbi sunt qui pecunias contra leges cogunt; stulti qui quod licere judicatum est praetermittunt. Deinde, judices, videte quam infinitam istis hominibus licentiam pecuniarum eripiendarum daturi sitis. Si ternos denarios qui coëgit erit absolutus, quaternos, quinos, denos denique aut vicenos coget alius. Quae erit reprehensio, in quo primum injuriae gradu resistere incipiet severitas judicis, quotus erit iste denarius qui non sit ferendus, et in quo primum aestimationis iniquitas atque improbitas reprehendatur? Non enim a vobis summa sed genus aestimationis erit comprobatum: neque hoc potestis judicare, ternis denariis aestimare licere, denis non licere. Ubi enim semel ab annonae ratione et ab aratorum voluntate res ad praetoris libidinem translata est, non est jam in lege neque in officio sed in voluntate hominum atque avaritia positus modus aestimandi.

XCV. Quapropter si vos semel in judicando finem aequitatis et legis transieritis, scitote vos nullum ceteris in aestimando finem improbitatis et avaritiae reliquisse. Videte igitur quam multa simul a vobis postulentur. Absolvite eum qui se fateatur maximas pecunias cum summa sociorum injuria cepisse. Non est satis. Sunt alii quoque complures qui idem fecerint. Absolvite etiam illos si qui sunt, ut uno judicio quam plurimos

improbos liberetis. Ne id quidem satis est. Facite ut ceteris posthac idem liceat. Licebit. Adhuc parum est. Permittite ut liceat quanti quisque velit [tanti] aestimet: aestimabit. Videtis jam profecto, judices, hac aestimatione a vobis comprobata neque modum posthac avaritiae cujusquam neque poenam improbitatis futuram. Quam ob rem quid agis, Hortensi? Consul es designatus: provinciam sortitus es: de aestimatione frumenti quum dices, sic te audiemus quasi id quod ab isto recte factum esse defendes te facturum profiteare, et quasi quod isti licitum esse dices vehementer cupias tibi licere. Atqui si id licebit, nihil est quod putetis quemquam posthac commissurum ut de pecuniis repetundis condemnari possit. Quantam enim quisque concupierit pecuniam, tantam licebit per cellae nomen aestimationis magnitudine consequatur.

XCVI. At enim est quiddam quod, etiamsi palam in defendendo non dicet Hortensius, tamen ita dicet ut vos id suspicari et cogitare possitis, pertinere hoc ad commodum senatorium, pertinere ad utilitatem eorum qui judicent, qui in provinciis cum potestate aut cum legatione se futuros aliquando arbitrentur. Praeclaros vero existimas judices nos habere, quos alienis peccatis concessuros putes quo facilius ipsis peccare liceat. Ergo id volumus populum Romanum, id provincias, [id] socios nationesque exteras existimare, si senatores judicent, hoc certe unum genus infinitae pecuniae per summam injuriam cogendae nullo modo posse reprehendi? Quod si ita est, quid possumus contra illum praetorem dicere qui quotidie templum tenet, qui rem publicam sistere negat posse nisi ad equestrem ordinem judicia referantur? Quod si ille hoc unum agitare coeperit, esse aliquod genus cogendae pecuniae senatorum commune et jam prope concessum ordini, quo genere ab sociis maxima pecunia per summam injuriam auferatur, neque id ullo modo senatoriis judiciis reprehendi posse, idque dum equester ordo judicaret nunquam esse commissum, quis obsistet, quis erit tam cupidus vestrum, tam fautor ordinis, qui de transferendis judiciis possit recusare?

"II. Atque utinam posset aliqua ratione hoc cri-

men quamvis falsa modo humana atque usitata defendere: minore periculo vestro, minore periculo provinciarum omnium judicaretis. Negaret hac aestimatione se usum; vos id homini credidisse, non factum comprobasse videremini. Nullo modo negare potest: urgetur a tota Sicilia: nemo est ex tanto numero aratorum a quo pecunia cellae nomine non sit exacta. Vellem etiam hoc posset dicere, nihil ad se istam rationem pertinere; per quaestores rem frumentariam esse administratam. Ne id quidem ei licet dicere propterea quod ipsius literae recitantur ad civitates de ternis denariis missae. Quae est igitur defensio? "Feci quod arguis: coëgi pecunias maximas cellae nomine: sed hoc mihi licuit; vobis si prospicitis licebit." Periculosum provinciis genus injuriae confirmari judicio; perniciosum nostro ordini populum Romanum existimare non posse eos homines qui ipsi legibus teneantur leges in judicando religiose defendere. Atque isto praetore, judices, non solum aestimandi frumenti modus non fuit sed ne imperandi quidem. Neque enim id quod debebatur, sed quantum commodum fuit imperavit. Summam faciam vobis ex literis publicis ac testimoniis civitatum frumenti in cellam imperati: reperietis quinquies tanto, judices, amplius istum quam quantum in cellam sumere [ei] licitum sit civitatibus imperasse. Quid ad hanc impudentiam addi potest, si et aestimavit tanti ut homines ferre non possent, et tanto plus quam erat ei concessum legibus imperavit?

Quapropter cognita tota re frumentaria, judices, jam facillime perspicere potestis amissam esse populo Romano Siciliam, fructuosissimam atque opportunissimam provinciam, nisi eam vos istius damnatione recuperatis. Quid est enim Sicilia, si agri cultionem sustuleris, et si aratorum numerum ac nomen extinxeris? Quid autem potest esse in calamitate residui quod non ad miseros aratores isto praetore per summam injuriam ignominiamque pervenerit? quibus quum decumas dare deberent vix ipsis decumae relictae sunt; quum pecunia deberetur, soluta non est; quum optima aestimatione senatus frumentum eos in cellam dare voluisset, etiam instrumenta agrorum vendere coacti sunt. XCVIII. Di-

jam antea, judices, ut has omnes injurias tollatis, tamen ipsam rationem arandi spe magis et jucunditate quadam quam fructu atque emolumento teneri. Etenim ad incertum casum et eventum certus quotannis labor et certus sumptus impenditur. Annona porro pretium nisi in calamitate fructuum non habet: si autem ubertas in percipiendis fructibus fuit, consequitur vilitas in vendendis; ut aut male vendendum intelligas, si bene processit, aut male perceptos fructus, si recte licet vendere. Totae autem res rusticae ejusmodi sunt ut eas non ratio neque labor, sed res incertissimae venti tempestatesque moderentur. Hinc quum unae decumae lege et conditione detrahantur, alterae novis institutis propter annonae rationem imperentur, ematur praeterea frumentum quotannis publice, postremo etiam in cellam magistratibus et legatis imperetur; quid aut quantum praeterea est quod aut liberum possit habere ille arator ac dominus in potestate suorum fructuum aut in ipsis fructibus solutum? Quod si haec ferunt omnia, si potius vobis ac rei publicae quam sibi et suis commodis opera, sumptu, labore deserviunt, etiamne haec nova debent edicta et imperia praetorum, et Apronii dominationem, et Venereorum servorum furta rapinasque ferre? etiamne frumentum pro empto gratis dare? etiamne in cellam quum cupiant gratis dare, ultro pecuniam grandem addere? etiamne haec tot detrimenta atque damna cum maximis injuriis contumeliisque perferre? Itaque haec, judices, quae pati nullo modo potuerunt non pertulerunt. Arationes omnes tota Sicilia desertas atque ab omnibus relictas esse cognostis; neque quidquam aliud agitur hoc judicio nisi ut antiquissimi socii et fidelissimi Siculi, coloni populi Romani atque aratores, vestra severitate et diligentia me duce atque auctore in agros atque in sedes suas revertantur.

ACTIONIS SECUNDAE

IN C. VERREM LIBER QUARTUS.

DE SIGNIS.

I. Venio nunc ad istius quemadmodum ipse appellat studium; ut amici ejus, morbum et insaniam; ut Siculi, latrocinium. Ego quo nomine appellem nescio: rem vobis proponam: vos eam suo non nominis pondere penditote. Genus ipsum prius cognoscite, judices; deinde fortasse non magno opere quaerotis quo id nomine appellandum putetis. Nego in Sicilia tota, tam locupleti, tam vetere provincia, tot oppidis, tot familiis tam copiosis, ullum argenteum vas, ullum Corinthium aut Deliacum fuisse, ullam gemmam aut margaritam, quidquam ex auro aut ebore factum, signum ullum aeneum, marmoreum, eburneum; nego ullam picturam neque in tabula neque in textili, quin conquisierit, inspexerit, quod placitum sit abstulerit. Magnum videor dicere: attendite etiam quemadmodum dicam. Non enim verbi neque criminis augendi causa complector omnia: quum dico nihil istum ejusmodi rerum in tota provincia reliquisse, Latine me scitote, non accusatorie loqui. Etiam planius: nihil in aedibus cujusquam, ne in oppidis quidem; nihil in locis communibus, ne in fanis quidem; nihil apud Siculum, nihil apud civem Romanum; denique nihil istum quod ad oculos animumque acciderit, neque privati neque publici, neque profani neque sacri tota in Sicilia reliquisse.

Unde igitur potius incipiam quam ab ea civitate, quae tibi una in amore atque in deliciis fuit, aut ex quo potius numero quam ex ipsis laudatoribus tuis? Facilius enim perspicietur qualis apud eos fueris, qui te ode-

runt, qui accusant, qui persequuntur, quum apud tuos Mamertinos inveniare improbissima ratione esse praedatus. II. C. Heius est Mamertinus, omnes hoc mihi qui Messanam accesserunt facile concedunt, omnibus rebus illa in civitate ornatissimus. Hujus domus est vel optima Messanae, notissima quidem certe et nostris hominibus apertissima maximeque hospitalis. Ea domus ante istius adventum ornata sic fuit ut urbi quoque esset ornamento. Nam ipsa Messana, quae situ, moenibus portuque ornata sit, ab his rebus quibus iste delectatur sane vacua atque nuda est. Erat apud Heium sacrarium magna cum dignitate in aedibus, a majoribus traditum, perantiquum, in quo signa pulcherrima quatuor, summo artificio, summa nobilitate, quae non modo istum hominem ingeniosum et intelligentem, verum etiam quemvis nostrum, quos iste idiotas appellat, delectare possent: unum Cupidinis marmoreum Praxiteli—Nimirum didici etiam, dum in istum inquiro, artificum nomina. Idem, opinor, artifex ejusdemmodi Cupidinem fecit illum qui est Thespiis, propter quem Thespiae visuntur; nam alia visendi causa nulla est. Atque ille L. Mummius, quum Thespiadas quae ad aedem Felicitatis sunt, ceteraque profana ex illo oppido signa tolleret, hunc marmoreum Cupidinem quod erat consecratus non attigit. III. Verum ut ad illud sacrarium redeam, signum erat hoc quod dico Cupidinis e marmore: ex altera parte Hercules egregie factus ex aere. Is dicebatur esse Myronis, ut opinor; et certe. Item ante hos deos erant arulae quae cuivis religionem sacrarii significare possent. Erant aenea duo praeterea signa, non maxima, verum eximia venustate, virginali habitu atque vestitu, quae manibus sublatis sacra quaedam more Atheniensium virginum reposita in capitibus sustinebant. Canephoroe ipsae vocabantur. Sed earum artificem, quem? quemnam? Recte admones: Polyclitum esse dicebant. Messanam ut quisque nostrum venerat haec visere solebat: omnibus haec ad visendum patebant quotidie: domus erat non domino magis ornamento quam civitati. C. Claudius, cujus aedilitatem magnificentissimam scimus fuisse, usus est hoc Cupidine tam-

diu dum forum diis immortalibus populoque Romano habuit ornatum: et quum esset hospes Heiorum, Mamertini autem populi patronus, ut illis benignis usus est ad commodandum, sic ipse diligens fuit ad reportandum. Nuper homines nobiles hujusmodi, judices, et quid dico nuper, immo vero modo ac plane paulo ante vidimus, qui forum ac basilicas non spoliis provinciarum sed ornamentis amicorum, commodis hospitum non furtis nocentium ornarent; qui tamen signa atque ornamenta sua cuique reddebant, non ablata ex urbibus sociorum atque amicorum quatridui causa per simulationem aedilitatis domum deinde atque ad suas villas auferebant. Haec omnia quae dixi signa, judices, ab Heio e sacrario Verres abstulit. Nullum, inquam, horum reliquit, neque aliud ullum tamen praeter unum pervetus ligneum Bonae Fortunae, ut opinor: eam iste habere domi suae noluit.

IV. Pro deum hominumque fidem, quid hoc est? quae haec causa est? quae ista impudentia est? Quae dico signa, antequam abs te sublata sunt, Messanam cum imperio nemo venit quin viderit. Tot praetores, tot consules in Sicilia, quum in pace tum etiam in bello fuerunt; tot homines cujusque modi—non loquor de integris, innocentibus, religiosis; tot cupidi, tot improbi, tot audaces, quorum nemo sibi tam vehemens, tam potens, tam nobilis visus est qui ex illo sacrario quidquam poscere aut tollere aut attingere auderet. Verres quod ubique erit pulcherrimum auferet? nihil habere praeterea cuiquam licebit? tot domus locupletissimas domus istius una capiet? Idcirco nemo superiorum attigit ut hic tolleret? ideo C. Claudius Pulcher rettulit ut C. Verres posset auferre? At non requirebat ille Cupido lenonis domum ac meretriciam disciplinam: facile illo sacrario patrio continebatur: Heio se a majoribus relictum esse sciebat in hereditate sacrorum: non quaerebat meretricis heredem.

V. Sed quid ego tam vehementer invehor? Verbo uno repellar: Emi, inquit. O dii immortales, praeclaram defensionem! Mercatorem in provinciam cum imperio ac securibus misimus, omnia qui signa, tabulas

pictas, omne argentum, aurum, ebur, gemmas coëmeret, nihil cuiquam relinqueret. Haec enim mihi ad omnia defensio patefieri videtur, Emisse. Primum, si id quod vis tibi ego concedam, ut emeris, quoniam in toto hoc genere hac una defensione usurus es, quaero cujusmodi tu judicia Romae putaris esse, si tibi hoc quemquam concessurum putasti, te in praetura atque imperio tot res, tam pretiosas, omnes denique res quae alicujus pretii fuerint tota ex provincia coëmisse. Videte majorum diligentiam qui nihildum etiam istiusmodi suspicabantur; verumtamen ea quae parvis in rebus accidere poterant providebant. Neminem qui cum potestate aut legatione in provinciam esset profectus, tam amentem fore putaverunt ut emeret argentum; dabatur enim de publico: ut vestem; praebebatur enim legibus: mancipium putaverunt, quo et omnes utimur et non praebetur a populo. Sanxerunt, Ne quis emeret nisi in demortui locum. Si qui Romae esset demortuus? Immo, si quis ibidem. Non enim te instruere domum tuam voluerunt in provincia, sed illum usum provinciae supplere. Quae fuit causa cur tam diligenter nos in provinciis ab emptionibus removerent? Haec, judices, quod putabant ereptionem esse non emptionem, quum venditori suo arbitratu vendere non liceret. In provinciis intelligebant, si is qui esset cum imperio ac potestate quod apud quemque esset emere vellet, idque ei liceret, fore uti quod quisque vellet, sive esset venale sive non esset, quanti vellet auferret. Dicet aliquis, Noli isto modo agere cum Verre: noli ejus facta ad antiquae religionis rationem exquirere: concede ut impune emerit, modo ut bona ratione emerit, nihil pro potestate, nihil ab invito, nihil per injuriam. Sic agam. Si quid venale habuit Heius, si id quanti aestimabat tanti vendidit, desino quaerere cur emeris.

VI. Quid igitur nobis faciendum est? num argumentis utendum in re ejusmodi? Quaerendum credo est Heius iste num aes alienum habuerit, num auctionem fecerit: si fecit, num tanta difficultas eum rei nummariae tenuerit, tanta egestas, tanta vis presserit ut sacrarium suum spoliaret, ut deos patrios venderet. At hominem video auctionem fecisse nullam; vendidisse

praeter fructus suos nihil unquam; non modo in aere alieno nullo, sed in suis nummis multis esse et semper fuisse; si haec contra ac dico essent omnia, tamen illum haec quae tot annos in familia sacrarioque majorum fuissent venditurum non fuisse. Quid si magnitudine pecuniae persuasum est? Verisimile non est ut ille homo tam locuples, tam honestus, religioni suae monumentisque majorum pecuniam anteponeret. Sunt ista; verumtamen abducuntur homines nonnunquam etiam ab institutis suis magnitudine pecuniae. Videamus quanta ista pecunia fuerit quae potuerit Heium, hominem maxime locupletem, minime avarum, ab humanitate, a pietate, a religione deducere. Ita jussisti, opinor, ipsum in tabulas referre: Haec omnia signa Praxiteli, Myronis, Polycliti HS VI millibus et D Verri vendita. Sic rettulit. Recita ex tabulis. Juvat me haec praeclara nomina artificum, quae isti ad coelum ferunt, Verris aestimatione sic concidisse. Cupidinem Praxiteli HS CIↃↃC. Profecto hinc natum est, Malo emere quam rogare.

VII. Dicit aliquis, Quid tu ista permagno aestimas? Ego vero ad meam rationem usumque meum non aestimo: verumtamen a vobis ita arbitror spectari oportere quanti haec eorum judicio, qui studiosi sunt harum rerum, aestimentur, quanti venire soleant, quanti haec ipsa si palam libereque venirent venire possent, denique ipse Verres quanti aestimet. Nunquam si X. CCCC Cupidinem illum putasset, commisisset ut propter eum in sermonem hominum atque in tantam vituperationem veniret. Quis vestrum igitur nescit quanti haec aestimentur? In auctione signum aeneum non maximum HS XL millibus venire non vidimus? Quid si velim nominare homines, qui aut non minoris aut etiam pluris emerint, nonne possum? Etenim qui modus est in his rebus cupiditatis, idem est aestimationis: difficile est enim finem facere pretio si non libidini feceris. Video gitur Heium neque voluntate neque difficultate aliqua temporis nec magnitudine pecuniae adductum esse ut haec signa venderet, teque ista simulatione emptionis, vi, metu, imperio, fascibus, ab homine eo, quem una cum ceteris sociis non solum potestati tuae sed etiam

fidei populus Romanus commiserat, eripuisse atque abstulisse. Quid mihi tam optandum, judices, potest esse in hoc crimine quam ut haec eadem dicat ipse Heius? Nihil profecto: sed ne difficilia optemus. Heius est Mamertinus: Mamertina civitas istum publice communi consilio sola laudat: omnibus iste ceteris Siculis odio est; ab his solis amatur: ejus autem legationis quae ad istum laudandum missa est princeps est Heius, etenim est primus civitatis, ne forte, dum publicis mandatis serviat, de privatis injuriis reticeat. Haec quum scirem et cogitarem, commisi tamen, judices, Heio: produxi [eum] prima actione; neque id tamen ullo periculo feci. Quid enim poterat Heius respondere, si esset improbus si sui dissimilis? Esse illa signa domi suae, non esse apud Verrem? Qui poterat quidquam ejusmodi dicere? Ut homo turpissimus esset impudentissimeque mentiretur, hoc diceret, illa se habuisse venalia, eaque sese quanti voluerit vendidisse. Homo domi suae nobilissimus, qui vos de religione sua ac dignitate vere existimare maxime vellet, primo dixit se istum publice laudare, quod sibi ita mandatum esset: deinde neque se illa habuisse venalia neque ulla conditione, si utrum vellet liceret, adduci unquam potuisse ut venderet illa, quae in sacrario fuissent a majoribus suis relicta et tradita.

VIII. Quid sedes, Verres? quid exspectas? quid te a Centuripina civitate, a Catinensi, ab Halesina, Tyndaritana, Hennensi, Agyrinensi, ceterisque Siciliae civitatibus circumveniri atque opprimi dicis? tua te altera patria, quemadmodum dicere solebas, Messana circumvenit; tua, inquam, Messana, tuorum adjutrix scelerum, libidinum testis, praedarum ac furtorum receptrix. Adest enim vir amplissimus ejus civitatis, legatus hujus judicii causa domo missus, princeps laudationis tuae, qui te publice laudat: ita enim mandatum atque imperatum est—tametsi rogatus de cybaea, tenetis memoria quid responderit: aedificatam publicis operis, publice coactis, eique aedificandae publice Mamertinum senatorem praefuisse—idem ad vos privatim, judices, confugit: utitur hac lege qua judicium est, communi arce sociorum. Tametsi lex est de pecuniis repetundis,

ille se negat pecuniam repetere quam ereptam non tanto opere desiderat: sacra se majorum suorum repetere abs te dicit: deos penates te patrios reposcit. Ecqui pudor est? ecquae religio, Verres? ecqui metus? Habitasti apud Heium Messanae: res illum divinas apud eos deos in suo sacrario prope quotidiano facere vidisti: non movetur pecunia: denique quae ornamenti causa fuerunt non requirit: tibi habe Canephoros: deorum simulacra restitue. Quae quia dixit, quia tempore dato modeste apud vos socius amicusque populi Romani questus est, quia religioni suae non modo in diis patriis repetendis sed etiam in ipso testimonio ac jurejurando proximus fuit, hominem missum ab isto scitote esse Messanam de legatis unum, illum ipsum qui navi istius aedificandae publice praefuit, qui a senatu peteret ut Heius afficeretur ignominia. IX. Homo amentissime, quid putasti, impetraturum te? quanti is a civibus suis fieret, quanti auctoritas ejus haberetur ignorabas? Verum fac te impetravisse; fac aliquid gravius in Heium statuisse Mamertinos: quam putas auctoritatem laudationis eorum futuram, si in eum quem constet verum pro testimonio dixisse poenam constituerint?

Tametsi quae est ista laudatio, quum laudator interrogatus laedat necesse est? Quid isti laudatores tui, nonne testes mei sunt? Heius est laudator: laesit gravissime. Producam ceteros: reticebunt quae poterunt libenter: dicent quae necesse erit ingratis. Negent isti onerariam navem maximam aedificatam esse Messanae? negent si possunt. Negent ei navi senatorem Mamertinum publice praefuisse? utinam negent. Sunt etiam cetera quae malo integra reservare, ut quam minimum sit illis temporis ad meditandum confirmandumque perjurium. Haec tibi laudatio procedat in numerum: hi te homines auctoritate sua sublevent, qui te neque debent adjuvare si possint, neque possunt si velint; quibus tu privatim injurias plurimas contumeliasque imposuisti; quo in oppido multas familias totas in perpetuum infames tuis stupris flagitiisque fecisti.—At publice commodasti. —Non sine magno quidem rei publicae provinciaeque Siciliae detrimento. Tritici modium LX millia empta

populo Romano dare debebant et solebant: abs te solo remissum est. Res publica detrimentum fecit quod per te imperii jus in una civitate imminutum est; Siculi, quod ipsum non de summa frumenti detractum est, sed translatum in Centuripinos et Halesinos, immunes populos, et hoc plus impositum quam ferre possent. Navem imperare debuisti ex foedere: remisisti in triennium: militem nullum unquam poposcisti per tot annos. Fecisti item ut praedones solent, qui quum hostes communes sint omnium, tamen aliquos sibi instituunt amicos quibus non modo parcant, verum etiam praeda quos augeant, et eos maxime qui habent oppidum opportuno loco, quo saepe adeundum sit navibus, nonnunquam etiam necessario.

X. Phaselis illa, quam cepit P. Servilius, non fuerat urbs antea Cilicum atque praedonum: Lycii illam, Graeci homines, incolebant. Sed quod erat ejusmodi loco atque ita projecta in altum, ut et exeuntes e Cilicia praedones saepe ad eam necessario devenirent, et quum se ex hisce locis reciperent eodem deferrentur, asciverunt sibi illud oppidum piratae primo commercio, deinde etiam societate. Mamertina civitas improba antea non erat: etiam erat inimica improborum, quae C. Catonis, illius qui consul fuit, impedimenta retinuit. At cujus hominis? clarissimi potentissimique; qui tamen quum consul fuisset, condemnatus est, [ita] C. Cato, duorum hominum clarissimorum nepos, L. Pauli et M. Catonis, et P. Africani sororis filius; quo damnato tum quum judicia fiebant, HS IIII millibus lis aestimata est. Huic Mamertini irati fuerunt, qui majorem sumptum quam quanti Catonis lis aestimata est in Timarchidi prandium saepe fecerunt. Verum haec civitas isti praedoni ac piratae Siciliensi Phaselis fuit. Huc omnia undique deferebantur; apud istos relinquebantur: quod celari opus erat, habebant sepositum ac reconditum: per istos quae volebat clam imponenda, occulte exportanda curabat: navem denique maximam quam onustam furtis in Italiam mitteret apud istos faciendam [aedificandamque] curavit: pro hisce rebus vacatio data est ab isto sumptus, laboris, militiae, rerum denique omnium: per

triennium soli non modo in Sicilia, verum, ut opinio mea fert, his quidem temporibus in omni orbe terrarum, vacui, expertes, soluti ac liberi fuerunt ab omni sumptu, molestia, munere. Hinc illa Verria nata sunt, quod in convivium Sex. Cominium protrahi jussit, in quem scyphum de manu jacere conatus est, quem obtorta gula de convivio in vincla atque in tenebras abripi jussit. Hinc illa crux, in quam iste civem Romanum multis inspectantibus sustulit; quam non ausus est usquam defigere nisi apud eos quibuscum omnia scelera sua ac latrocinia communicavit.

XI. Laudatum etiam vos quemquam venitis? qua auctoritate? utrum quam apud senatum an quam apud populum Romanum habere debetis? Ecquae civitas est, non in provinciis nostris verum in ultimis nationibus, aut tam potens aut tam libera aut etiam tam immanis ac barbara; rex denique ecquis est qui senatorem populi Romani tecto ac domo non invitet? qui honos non homini solum habetur, sed primum populo Romano, cujus beneficio nos in hunc ordinem venimus, deinde ordinis auctoritati, quae nisi gravis erit apud socios et exteras nationes, ubi erit imperii nomen et dignitas? Mamertini me publice non invitarunt. Me quum dico, leve est: senatorem populi Romani si non invitarunt, honorem debitum detraxerunt non homini sed ordini. Nam ipsi Tullio patebat domus locupletissima et amplissima Cn. Pompeii Basilisci, quo etiamsi esset invitatus a vobis tamen devertisset: erat etiam Percenniorum, qui nunc item Pompeii sunt, domus honestissima, quo L. frater meus summa illorum voluntate devertit. Senator populi Romani, quod in vobis fuit, in vestro oppido jacuit et pernoctavit in publico. Nulla hoc civitas unquam alia commisit.—Amicum enim nostrum in judicium vocabas.—Tu quid ego privatim negotii geram interpretabere imminuendo honore senatorio? Verum haec tum queremur, si quid de vobis per eum ordinem agetur, qui ordo a vobis adhuc solis contemptus est. In populi Romani quidem conspectum quo ore vos commisistis, nec prius illam crucem, quae etiam nunc civis Romani sanguine redundat, quae fixa est ad portum

urbemque vestram, revellistis neque in profundum abjecistis locumque illum omnem expiastis, quam Romam atque in horum conventum adiretis? In Mamertinorum solo foederato atque pacato monumentum istius crudelitatis constitutum est. Vestrane urbs electa est ad quam quum adirent ex Italia crucem civis Romani prius quam quemquam amicum populi Romani viderent? quam vos Rheginis, quorum civitati invidetis, itemque incolis vestris civibus Romanis ostendere soletis, quo minus sibi arrogent minusque vos despiciant, quum videant jus civitatis illo supplicio esse mactatum.

XII. Verum haec emisse te dicis. Quid illa Attalica tota Sicilia nominata ab eodem Heio peripetasmata emere oblitus es? Licuit eodem modo ut signa. Quid enim actum est? an literis pepercisti? Verum hominem amentem hoc fugit; minus clarum putavit fore quod de armario quam quod de sacrario esset ablatum. At quomodo abstulit? non possum dicere planius quam ipse apud vos dixit Heius. Quum quaesissem numquid aliud de bonis ejus pervenisset ad Verrem, respondit istum ad se misisse ut sibi mitteret Agrigentum peripetasmata. Quaesivi an misisset: respondit, id quod necesse erat scilicet, dicto audientem fuisse praetori; misisse. Rogavi pervenissentne Agrigentum: dixit pervenisse. Quaesivi quemadmodum revertissent: negavit adhuc revertisse. Risus populi atque admiratio omnium vestrum facta est. Hic tibi in mentem non venit jubere ut haec quoque referret HS VI millibus D se tibi vendidisse? metuisti ne aes alienum tibi cresceret, si HS VI millibus D tibi constarent ea quae tu facile posses vendere HS ducentis millibus? Fuit tanti, mihi crede: haberes quod defenderes: nemo quaereret quanti illa res esset: si modo te posses docere emisse, facile cui velles tuam causam et factum probares: nunc de peripetasmatis quemadmodum te expedias non habes.

Quid a Phylarcho Centuripino, homine locuplete ac nobili, phaleras pulcherrime factas, quae regis Hieronis fuisse dicuntur, utrum tandem abstulisti an emisti? In Sicilia quidem quum essem,—sic a Centuripinis, sic a ceteris audiebam, non enim parum res erat clara,—tam

te has phaleras a Phylarcho Centuripino abstulisse dicebant quam alias item nobiles ab Aristo Panhormitano, quam tertias a Cratippo Tyndaritano. Etenim si Phylarchus vendidisset, non ei posteaquam reus factus es redditurum te promisisses. Quod quia vidisti plures sciré, cogitasti si ei reddidisses te minus habiturum, rem nihilominus testatam futuram: non reddidisti. Dixit Phylarchus pro testimonio, se quod nosset tuum istum morbum, ut amici tui appellant, cupisse te celare de phaleris: quum abs te appellatus esset, negasse habere sese: apud alium quoque eas habuisse depositas, ne qua invenirentur: tuam tantam fuisse sagacitatem ut eas per illum ipsum inspiceres ubi erant depositae: tum se deprehensum negare non potuisse: ita ab se invito phaleras ablatas gratis.

XIII. Jam ut haec omnia reperire ac perscrutari solitus sit, judices, est operae pretium cognoscere. Cibyratae sunt fratres quidam, Tlepolemus et Hiero, quorum alterum fingere opinor e cera solitum esse, alterum esse pictorem. Hosce opinor, Cibyrae quum in suspicionem venissent suis civibus fanum expilasse Apollinis, veritos poenam judicii ac legis domo profugisse. Quod Verrem artificii sui cupidum cognoverant tum quum iste, id quod ex testibus didicistis, Cibyram cum inanibus syngraphis venerat, domo fugientes ad eum se exules quum iste esset in Asia contulerunt. Habuit eos secum ab illo tempore, et in legationis praedis atque furtis multum illorum opera consilioque usus est. Hi sunt illi quibus in tabulis refert sese Q. Tadius dedisse jussu istius Graecis pictoribus. Eos jam bene cognitos et re probatos secum in Siciliam duxit. Quo posteaquam venerunt, mirandum in modum canes venaticos diceres, ita odorabantur omnia et pervestigabant ut ubi quidque esset aliqua ratione invenirent. Aliud minando, aliud pollicendo, aliud per servos, aliud per liberos, per amicum aliud, aliud per inimicum inveniebant: quidquid illis placuerat perdendum erat. Nihil aliud optabant quorum poscebatur argentum nisi ut [id] Hieroni et Tlepolemo displiceret.

XIV. Verum mehercule hoc, judices, dicam. Me-

mini Pamphilum Lilybaetanum, amicum et hospitem meum, nobilem hominem, mihi narrare, quum iste ab sese hydriam Boēthi manu factam, praeclaro opere et grandi pondere, per potestatem abstulisset, se sane tristem et conturbatum domum revertisse, quod vas ejusmodi, quod sibi a patre et majoribus esset relictum, quo solitus esset uti ad festos dies, ad hospitum adventus, a se esset ablatum. Quum sederem, inquit, domi tristis, accurrit Venereus: jubet me scyphos sigillatos ad praetorem statim afferre. Permotus sum, inquit: binos habebam; jubeo promi utrosque ne quid plus mali nasceretur, et mecum ad praetoris domum ferri. Eo quum venio, praetor quiescebat: fratres illi Cibyratae inambulabant. Qui me ubi viderunt, Ubi sunt, Pamphile, inquiunt, scyphi? Ostendo tristis. Laudant. Incipio queri me nihil habiturum quod alicujus esset pretii, si etiam scyphi essent ablati. Tum illi, ubi me conturbatum vident, Quid vis nobis dare ut isti abs te ne auferantur? Ne multa, sestertios CIↃ me, inquit, poposcerunt: dixi me daturum. Vocat interea praetor: poscit scyphos. Tum illos coepisse praetori dicere putasse se id quod audissent alicujus pretii scyphos esse Pamphili; luteum negotium esse; non dignum quod in suo argento Verres haberet. Ait ille idem sibi videri. Ita Pamphilus scyphos optimos aufert. Et mehercule ego antea, tametsi hoc nescio quid nugatorium sciebam esse ista intelligere, tamen mirari solebam istum in his ipsis rebus aliquem sensum habere, quem scirem nulla in re quidquam simile hominis habere. XV. Tum primum intellexi ad eam rem istos fratres Cibyratas fuisse ut iste in furando manibus suis, oculis illorum uteretur. At ita studiosus est hujus praeclarae existimationis ut putetur in hisce rebus intelligens esse, ut nuper, videte hominis amentiam, posteaquam est comperendinatus, quum jam pro damnato mortuoque esset, ludis Circensibus mane apud L. Sisennam, virum primarium, quum essent triclinia strata argentumque expositum in aedibus, quum pro dignitate L. Sisennae domus esset plena hominum honestissimorum, accessit ad argentum, contemplari unumquidque otiose et considerare coepit. Mirari stul-

titiam alii quod in ipso judicio ejus ipsius cupiditatis cujus insimularetur suspicionem augeret; alii amentiam, cui comperendinato, quum tam multi testes dixissent, quidquam illorum venisset in mentem: pueri autem Sisennae, credo, qui audissent quae in istum testimonia dicta essent, oculos de isto nusquam dejicere, neque ab argento digitum discedere. Est boni judicis parvis ex rebus conjecturam facere uniuscujusque [et] cupiditatis et incontinentiae. Qui reus, et reus lege comperendinatus, re et opinione hominum paene damnatus, temperare non potuerit maximo conventu quin L. Sisennae argentum tractaret et consideraret, hunc praetorem in provincia quisquam putabit a Siculorum argento cupiditatem aut manus abstinere potuisse?

XVI. Verum uti Lilybaeum unde digressa est oratio revertatur, Diocles est, Pamphili gener illius, a quo hydria ablata est, Popillius cognomine. Ab hoc abaci vasa omnia ut exposita fuerant abstulit. Dicat se licet emisse: etenim hic propter magnitudinem furti sunt, ut opinor, literae factae. Jussit Timarchidem aestimare argentum. Quo modo? Quo qui unquam tenuissime in donatione[m] histrionum aestimavit. Tametsi jamdudum ego erro qui tam multa de tuis emptionibus verba faciam, et quaeram utrum emeris necne, et quomodo et quanti emeris; quod verbo transigere possum. Ede mihi scriptum quid argenti in provincia Sicilia pararis, unde quidque aut quanti emeris. Quid fit? Quamquam non debebam ego abs te has literas poscere; me enim tabulas tuas habere et proferre oportebat. Verum negas te horum annorum aliquid confecisse. Compone hoc quod postulo de argento; de reliquo videro. 'Nec scriptum habeo nec possum edere.' Quid futurum igitur est? Quid existimas hos judices facere posse? Domus plena signorum pulcherrimorum jam ante praeturam: multa ad villas tuas posita, multa deposita apud amicos, multa aliis data atque donata: tabulae nullum indicant emptum. Omne argentum ablatum ex Sicilia est; nihil cuiquam quod suum dici vellet relictum. Fingitur improba defensio, praetorem omne id argentum coëmisse; tamen id ipsum tabulis demonstrari non potest. Si quas

tabulas profers, in his quae habes quomodo habeas scriptum non est, horum autem temporum quum te plurimas res emisse dicis tabulas omnino nullas profers, nonne te et prolatis et non prolatis tabulis condemnari necesse est?

XVII. Tu a M. Coelio, equite Romano, lectissimo adolescente, quae voluisti Lilybaei abstulisti: tu C. Cacurii, prompti hominis et experientis et in primis gratiosi, supellectilem omnem auferre non dubitasti: tu maximam et pulcherrimam mensam citream a Q. Lutatio Diodoro, qui Q. Catuli beneficio ab L. Sulla civis Romanus factus est, omnibus scientibus Lilybaei abstulisti. Non tibi objicio quod hominem dignissimum tuis moribus, Apollonium, Niconis filium, Drepanitanum, qui nunc A. Clodius vocatur, omni argento optime facto spoliasti ac depeculatus es. Taceo. Non enim putat ille sibi injuriam factam, propterea quod homini jam perdito et collum in laqueum inserenti subvenisti, quum pupillis Drepanitanis bona patria erepta cum illo partitus es. Gaudeo etiam si quid ab eo abstulisti, et abs te nihil rectius factum esse dico. Ab Lysone vero Lilybaetano, primo homine, apud quem deversatus es, Apollinis signum ablatum certe non oportuit. Dices te emisse. Scio: HS CIↃ: ita opinor. Scio, inquam: proferam literas: tamen id factum non oportuit. A pupillo Heio, cui C. Marcellus tutor est, a quo pecuniam grandem cripueras, scaphia cum emblematis Lilybaei utrum empta esse dicis an confiteris erepta? Sed quid ego istius in ejusmodi rebus mediocres injurias colligo, quae tantummodo in furtis istius et damnis eorum a quibus auferebat versatae esse videantur? Accipite, si vultis, judices, rem ejusmodi ut amentiam singularem et furorem, non jam cupiditatem ejus perspicere possitis.

XVIII. Melitensis Diodorus est, qui apud vos antea testimonium dixit. Is Lilybaei multos jam annos habitat, homo et domi nobilis et apud eos quo se contulit propter virtutem splendidus et gratiosus. De hoc Verri dicitur habere eum perbona toreumata; in his pocula quaedam, quae Thericlia nominantur Mentoris manu summo artificio facta. Quod iste ubi audivit, sic cupi-

ditate inflammatus est non solum inspiciendi verum etiam auferendi ut Diodorum ad se vocaret ac posceret. Ille qui illa non invitus haberet respondet Lilybaei se non habere, Melitae apud quendam propinquum suum reliquisse. Tum iste continuo mittit homines certos Melitam: scribit ad quosdam Melitenses ut ea vasa perquirant: rogat Diodorum ut ad illum propinquum suum det literas: nihil ei longius videbatur quam dum illud videret argentum. Diodorus, homo frugi ac diligens, qui sua servare vellet, ad propinquum suum scribit ut iis qui a Verre venissent responderet illud argentum se paucis illis diebus misisse Lilybaeum. Ipse interea recedit: abesse a domo paulisper maluit quam praesens illud optime factum argentum amittere. Quod ubi iste audivit, usque eo commotus est ut sine ulla dubitatione insanire omnibus ac furere videretur. Quia non potuerat eripere argentum, ipse a Diodoro erepta sibi vasa optime facta dicebat; minitari absenti Diodoro, vociferari palam, lacrimas interdum vix tenere. Eriphylam accepimus in fabulis ea cupiditate ut quum vidisset monile, ut opinor, ex auro et gemmis, pulchritudine ejus incensa salutem viri proderet. Similis istius cupiditas: hoc etiam acrior atque insanior, quod illa cupiebat id quod viderat; hujus libidines non solum oculis sed etiam auribus excitabantur.

XIX. Conquiri Diodorum tota provincia jubet. Ille ex Sicilia jam castra commoverat et vasa collegerat. Homo ut aliquo modo in provinciam illum revocaret, hanc excogitat rationem, si haec ratio potius quam amentia nominanda est. Apponit de suis canibus quendam qui dicat se Diodorum Melitensem rei capitalis reum velle facere. Primo mirum omnibus videri Diodorum reum, hominem quietissimum, ab omni non modo facinoris verum etiam minimi errati suspicione remotissimum: deinde esse perspicuum fieri omnia illa propter argentum. Iste non dubitat jubere nomen deferri; et tum primum opinor istum absentis nomen recepisse. Res clara Sicilia tota propter caelati argenti cupiditatem reos fieri rerum capitalium, neque solum reos fieri sed etiam absentes. Diodorus Romae sordidatus circum

patronos atque hospites cursare, rem omnibus narrare. Literae mittuntur isti a patre vehementes, ab amicis item—videret quid ageret de Diodoro, quo progrederetur: rem claram esse et invidiosam; insanire hominem; perîturum hoc uno crimine nisi cavisset. Isto etiamtum patrem, si non in parentis, at in hominum numero putabat: ad judicium nondum se satis instruxerat: primus annus erat provinciae; non ut in Sthenio jam refertus pecunia. Itaque furor ejus paululum non pudore sed metu ac timore repressus est. Condemnare Diodorum non audet absentem: de reis eximit. Diodorus interea praetore isto prope triennium provincia domoque caruit. Ceteri non solum Siculi sed etiam cives Romani hoc statuerant, quoniam iste tantum cupiditate progrederetur, nihil esse quod quisquam putaret se quod isti paulo magis placeret conservare aut domi retinere posse. Postea vero quam intellexerunt isti virum fortem, quem summe provincia exspectabat, Q. Arrium non succedere, statuerunt nihil se tam clausum neque tam reconditum posse habere quod non istius cupiditati apertissimum promptissimumque esset.

XX. Tum iste ab equite Romano splendido et gratioso, Cn. Calidio, cujus filium sciebat senatorem populi Romani et judicem esse, equuleos argenteos nobiles qui Q. Maximi fuerant aufert. Imprudens huc incidi, judices: emit enim, non abstulit: nollem dixisse: jactabit se et in his equitabit equuleis. 'Emi: pecuniam solvi.' Credo, etiam tabulae proferentur. Est tanti: cedo tabulas: dilue sane crimen hoc Calidianum, dum ego tabulas aspicere possim. Verumtamen quid erat quod Calidius Romae quereretur se, quum tot annos in Sicilia negotiaretur, abs te solo ita esse contemptum, ita despectum, ut etiam una cum ceteris Siculis despoliaretur? Si emeras, quid erat quod confirmabat se abs te argentum esse repetiturum, si id tibi sua voluntate vendiderat; tu porro posses facere ut Cn. Calidio non redderes, praesertim quum is L. Sisenna defensore tuo tam familiariter uteretur, et quum ceteris familiaribus Sisennae reddidisses? Denique non opinor negaturum esse te homini honesto, sed non gratiosiori quam Cn.

Calidius est, L. Curidio te argentum per Potamonem amicum tuum reddidisse. Qui quidem ceterorum causam apud te difficiliorem fecit. Nam quum te confirmasses compluribus redditurum, posteaquam Curidius pro testimonio dixit te sibi reddidisse, finem reddendi fecisti, quod intellexisti praeda te de manibus emissa testimonium tamen effugere non posse. Cn. Calidio, equiti Romano, per omnes alios praetores licuit habere argentum bene factum; licuit posse domesticis copiis, quum magistratum aut aliquem superiorem invitasset, ornare et apparare convivium. Multi domi Cn. Calidii cum potestate atque imperio fuerunt: nemo inventus est tam amens qui illud argentum tam praeclarum ac tam nobile eriperet, nemo tam audax qui posceret, nemo tam impudens qui postularet ut venderet. Superbum est enim, judices, et non ferendum, dicere praetorem in provincia homini honesto, locupleti, splendido, Vende mihi vasa caelata. Hoc est enim dicere, Non es dignus tu qui habeas quae tam bene facta sunt: meae dignitatis ista sunt. Tu dignior, Verres, quam Calidius qui—ut non conferam vitam neque existimationem tuam cum illius; neque enim est conferenda; hoc ipsum conferam quo tu te superiorem fingis, quod HS ccc millia divisoribus ut praetor renuntiarere dedisti, trecenta accusatori ne tibi odiosus esset, ea re contemnis equestrem ordinem ac despicis?—ea re tibi indignum visum est quidquam quod tibi placeret Calidium potius habere quam te? XXI. Jactat se jamdudum de Calidio: narrat omnibus emisse se. Num etiam de L. Papinio, viro primario, locupleti honestoque equite Romano, turibulum emisti? qui pro testimonio dixit te, quum inspiciendum poposcisses, evulso emblemate remisisse; ut intelligatis in homine intelligentiam esse, non avaritiam, artificii cupidum non argenti fuisse. Nec solum in Papinio fuit hac abstinentia: tenuit hoc institutum in turibulis omnibus quaecunque in Sicilia fuerunt. Incredibile est autem quam multa et quam praeclara fuerint. Credo tum quum Sicilia florebat opibus et copiis magna artificia fuisse in ea insula; nam domus erat ante istum praetorem nulla paulo locupletior qua in domo haec non essent,

etiamsi praeterea nihil esset argenti, patella grandis cum sigillis ac simulacris deorum, patera qua mulieres ad res divinas uterentur, turibulum. Haec autem omnia antiquo opere et summo artificio facta, ut hoc liceret suspicari fuisse aliquando apud Siculos peraeque pro portione cetera, sed quibus multa fortuna ademisset, tamen apud eos remansisse ea quae religio retinuisset. Dixi, judices, multa fuisse fere apud omnes Siculos: ego idem confirmo nunc ne unum quidem esse. Quid hoc est? quod hoc monstrum, quod prodigium in provincia misimus? Nonne vobis id egisse videtur ut non unius libidinem, non suos oculos, sed omnium cupidissimorum insanias quum Romam revertisset expleret? Qui simul atque in oppidum quodpiam venerat, immittebantur illi continuo Cibyratici canes, qui investigabant et perscrutabantur omnia. Si quod erat grande vas et majus opus inventum, laeti afferebant: si minus ejusmodi quidpiam venari potuerant, illa quidem certe pro lepusculis capiebantur, patellae, paterae, turibula. Hic quos putatis fletus mulierum, quas lamentationes fieri solitas esse in hisce rebus? quae forsitan vobis parvae esse videantur, sed magnum et acerbum dolorem commovent mulierculis praesertim, quum eripiuntur e manibus ea quibus ad res divinas uti consuerunt, quae a suis acceperunt, quae in familia semper fuerunt.

XXII. Hic nolite exspectare dum ego haec crimina agam ostiatim, ab Aeschylo Tyndaritano istum pateram abstulisse, a Thrasone item Tyndaritano patellam, a Nymphodoro Agrigentino turibulum. Quum testes ex Sicilia dabo, quem volet ille eligat quem ego interrogem de patellis, pateris, turibulis: non modo oppidum nullum, sed ne domus quidem ulla paulo locupletior expers hujus injuriae reperietur. Qui quum in convivium venisset, si quidquam caelati aspexerat, manus abstinere, judices, non poterat. Cn. Pompeius est Philo, qui fuit Tyndaritanus. Is coenam isti dabat apud villam in Tyndaritano. Fecit quod Siculi non audebant; ille, civis Romanus quod erat, impunius id se facturum putavit: apposuit patellam in qua sigilla erant egregia. Iste continuo ut vidit, non dubitavit illud insigne penatium

hospitaliumque deorum ex hospitali mensa tollere; sed tamen, quod ante de istius abstinentia dixeram, sigillis avulsis reliquum argentum sine ulla avaritia reddidit. Quid, Eupolemo Calactino, homini nobili, Lucullorum hospiti ac perfamiliari, qui nunc apud exercitum cum L. Lucullo est, non idem fecit? Coenabat apud eum. Argentum ille ceterum purum apposuerat, ne purus ipse relinqueretur; duo pocula non magna, verumtamen cum emblematis. Hic tamquam festivum acroama, ne sine corollario de convivio discederet, ibidem convivis spectantibus emblemata evellenda curavit. Neque ego nunc istius facta omnia enumerare conor, neque opus est, neque fieri ullo modo potest: tantum uniuscujusque de varia improbitate generis indicia apud vos et exempla profero. Neque enim ita se gessit in his rebus, tamquam rationem aliquando esset redditurus, sed prorsus ita quasi aut reus nunquam esset futurus, aut quo plura abstulisset eo minore periculo in judicium venturus esset; qui haec quae dico jam non occulte, non per amicos atque interpretes, sed palam de loco superiore ageret pro imperio et potestate.

XXIII. Catinam quum venisset, oppidum locuples, honestum, copiosum, Dionysiarchum ad se proagorum, hoc est, summum magistratum, vocari jubet: ei palam imperat ut omne argentum quod apud quemque esset Catinae conquirendum curaret et ad se afferendum. Phylarchum Centuripinum, primum hominem genere, virtute, pecunia, non hoc idem juratum dicere audistis, sibi istam negotium dedisse atque imperasse ut Centuripinis, in civitate totius Siciliae multo maxima et locupletissima, omne argentum conquireret et ad se comportari juberet? Agyrio similiter istius imperio vasa Corinthia per Apollodorum, quem testem audistis, Syracusas deportata sunt. Illa vero optima est, quod, quum Haluntium venisset praetor laboriosus et diligens, ipse in oppidum noluit accedere, quod erat difficili ascensu atque arduo; Archagathum Haluntinum, hominem non solum domi sed tota Sicilia in primis nobilem, vocari jussit: ei negotium dedit ut, quidquid Haluntii esset argenti caelati, aut si quid etiam Corinthiorum, ut omne

statim ad mare ex oppido deportaretur. Ascendit in oppidum Archagathus. Homo nobilis qui a suis et amari et diligi vellet ferebat graviter illam sibi ab isto provinciam datam, nec quid faceret habebat. Pronuntiat quid sibi imperatum esset: jubet omnes proferre quod haberent. Metus erat summus. Ipse enim tyrannus non discedebat longius: Archagathum et argentum in lectica cubans ad mare infra oppidum exspectabat. Quem concursum in oppido factum putatis, quem clamorem, quem porro fletum mulierum? qui videret, equum Trojanum introductum, urbem captam diceret. Efferri sine thecis vasa, extorqueri alia de manibus mulierum, effringi multorum fores, revelli claustra. Quid enim putatis? Scuta si quando conquiruntur a privatis in bello ac tumultu, tamen homines inviti dant, etsi ad salutem communem dari sentiunt; ne quem putetis sine maximo dolore argentum caelatum domo quod alter eriperet protulisse. Omnia deferuntur. Cibyratae fratres vocantur: panca improbant: quae probarant, iis crustae aut emblemata detrahebantur. Sic Haluntini excussis deliciis cum argento puro domum revertuntur.

XXIV. Quod unquam, judices, hujuscemodi evertriculum ulla in provincia fuit? Avertere aliquid de publico quam obscurissime per magistratum solebant; etiam quum aliquid a privato nonnunquam, occulte auferebant: et ii tamen condemnabantur. Et si quaeritis, ut ipse de me detraham, illos ego accusatores puto fuisse, qui hujusmodi hominum furta odore aut aliquo leviter presso vestigio persequebantur. Nam nos quidem quid facimus in Verre, quem in luto volutatum totius corporis vestigiis invenimus? Permagnum est in eum dicere aliquid, qui praeteriens lectica paulisper deposita non per praestigias, sed palam per potestatem uno imperio ostiatim totum oppidum compilaverit. Ac tamen ut posset dicere se emisse, Archagatho imperat ut illis aliquid, quorum argentum fuerat, nummulorum dicis causa daret. Invenit Archagathus paucos qui vellent accipere: his dedit. Eos nummos tamen iste Archagatho non reddidit. Voluit Romae repetere Archagathus; Cn. Lentulus Marcellinus dissuasit, sicut

ipsum dicere audistis. Recita Archagathi et Lentuli testimonium.

Et ne forte hominem existimetis hanc tantam vim emblematum sine causa coacervare voluisse, videte quanti vos, quanti existimationem populi Romani, quanti leges et judicia, quanti testes Siculos, negotiatores[que] fecerit. Posteaquam tantam multitudinem collegerat emblematum ut ne unum quidem cuiquam reliquisset, instituit officinam Syracusis in regia maximam: palam artifices omnes, caelatores ac vascularios, convocari jubet; et ipse suos complures habebat. Eo concludit magnam hominum multitudinem. Menses octo continuos his opus non defuit, quum vas nullum fieret nisi aureum. Tum illa, ex patellis et turibulis quae evellerat, ita scite in aureis poculis illigabat, ita apte in scaphiis aureis concludebat ut ea ad illam rem nata esse diceres: ipse tamen praetor, qui sua vigilantia pacem in Sicilia dicit fuisse, in hac officina majorem partem diei cum tunica pulla sedere solebat et pallio. XXV. Haec ego, judices, non auderem proferre, ni vererer ne forte plura de isto ab aliis in sermone quam a me in judicio vos audisse diceretis. Quis enim est qui de hac officina, qui de vasis aureis, qui de istius pallio non audierit? Quem voles e conventu Syracusano virum bonum nominato: producam: nemo erit quin hoc se audisse aut vidisse dicat. O tempora, O mores! Nihil nimium vetus proferam. Sunt vestrum aliquammulti, qui L. Pisonem norunt, hujus L. Pisonis qui praetor fuit patrem. Ei, quum esset in Hispania praetor, qua in provincia occisus est, nescio quo pacto dum armis exercetur annulus aureus quem habebat fractus et comminutus est. Quum vellet sibi annulum facere, aurificem jussit vocari in forum ad sellam Cordubae et palam appendit aurum: hominem in foro jubet sellam ponere et facere annulum omnibus praesentibus. Nimium fortasse dicet aliquis hunc diligentem. Hactenus reprehendet si qui volet: nihil amplius. Verum fuit ei concedendum, filius enim L. Pisonis erat, ejus qui primus de pecuniis repetundis legem tulit. Ridiculum est me nunc de Verre dicere, quum de Pisone Frugi dixerim;

verum tamen quantum intersit videte. Iste quum aliquot abacorum faceret vasa aurea, non laboravit quid non modo in Sicilia verum etiam Romae in judicio audiret; ille in auri semuncia totam Hispaniam scire voluit unde praetori annulus fieret. Nimirum ut hic nomen suum comprobavit, sic ille cognomen.

XXVI. Nullo modo possum omnia istius facta aut memoria consequi aut oratione complecti. Genera ipsa cupio breviter attingere, ut hic modo me commonuit Pisonis annulus, quod totum effluxerat. Quam multis istum putatis hominibus honestis de digitis annulos abstulisse? nunquam dubitavit, quotiescunque alicujus aut gemma aut annulo delectatus est. Incredibile dicam, sed ita clarum ut ipsum negaturum non arbitrer. Quum Valentio ejus interpreti epistola Agrigento allata esset, casu signum iste animadvertit in cretula. Placuit ei. Quaesivit unde esset epistola: respondit, Agrigento. Iste ad quos solebat literas misit, ut is annulus ad se primo quoque tempore afferretur. Ita literis istius patrifamilias, L. Titio, civi Romano, annulus de digito detractus est. Illa vero ejus cupiditas incredibilis est. Nam ut in singula conclavia, quae iste non modo Romae sed in omnibus villis habet, tricenos lectos optime stratos cum ceteris ornamentis convivii quaereret, nimium multa comparare videretur. Nulla domus in Sicilia locuples fuit ubi iste non textrinum instituerit. Mulier est Segestana, perdives et nobilis, Lamia nomine: per triennium isti plena domo telarum stragulam vestem confecit, nihil nisi conchylio tinctum. Attalus, homo pecuniosus, Neti; Lyso Lilybaei; Critolaus Aetnae; Syracusis Aeschrio, Cleomenes, Theomnastus; Helori Archonidas—dies me citius defecerit quam nomina.—Ipse dabat purpuram tantum, operam amici.—Credo: jam enim non libet omnia criminari: quasi hoc mihi non satis sit ad crimen, habuisse tam multum quod daret; voluisse deportare tam multa; hoc denique quod concedit, amicorum operis esse in hujuscemodi rebus usum. Jam vero lectos aeratos et candelabra aenea, num cui praeter istum Syracusis per triennium facta esse existimatis?—Emebat.—Credo: sed tantum vos certiores,

judices, facio, quid iste in provincia praetor egerit, ne cui forte negligens nimium fuisse videatur, neque se satis quum potestatem habuerit instruxisse et ornasse.

XXVII. Venio nunc non jam ad furtum, non ad avaritiam, non ad cupiditatem, sed [ad] ejusmodi facinus in quo omnia nefaria contineri mihi atque inesse videantur; in quo dii immortales violati, existimatio atque auctoritas nominis populi Romani imminuta, hospitium spoliatum ac proditum, abalienati scelere istius a nobis omnes reges amicissimi nationesque quae in eorum regno ac ditione sunt. Nam reges Syriae, regis Antiochi filios pueros, scitis Romae nuper fuisse; qui venerant non propter Syriae regnum, nam id sine controversia obtinebant ut e patre et a majoribus acceperant; sed regnum Aegypti ad se et ad Selenen matrem suam pertinere arbitrabantur. Hi [ipsi] posteaquam temporibus rei publicae exclusi per senatum agere quae voluerant non potuerunt, in Syriam, in regnum patrium profecti sunt. Eorum alter, qui Antiochus vocatur, iter per Siciliam facere voluit. Itaque isto praetore venit Syracusas. Hic Verres hereditatem sibi venisse arbitratus est, quod in ejus regnum ac manus venerat is quem iste et audierat multa secum praeclara habere et suspicabatur. Mittit homini munera satis large haec ad usum domesticum, olei, vini, quod visum est; etiam tritici quod satis esset de suis decumis. Deinde ipsum regem ad coenam vocavit: exornat ample magnificeque triclinium: exponit ea quibus abundabat plurima et pulcherrima vasa argentea: nam haec aurea nondum fecerat: omnibus curat rebus instructum et paratum ut sit convivium. Quid multa? Rex ita discessit ut et istum copiose ornatum et se honorifice acceptum arbitraretur. Vocat ad coenam deinde ipse praetorem: exponit suas copias omnes, multum argentum, non pauca etiam pocula ex auro, quae, ut mos est regius et maxime in Syria, gemmis erant distincta clarissimis. Erat etiam vas vinarium ex una gemma pergrandi, trulla excavata manubrio aureo, de qua satis, credo, idoneum, satis gravem testem, Q. Minucium dicere audistis. Iste unumquodque vas in manus sumere, laudare, mirari. Rex gaudere

praetori populi Romani satis jucundum et gratum illud esse convivium. Posteaquam inde discessum est, cogitare nihil iste aliud, quod ipsa res declaravit, nisi quemadmodum regem ex provincia spoliatum expilatumque dimitteret. Mittit rogatum vasa ea quae pulcherrima apud eum viderat: ait se suis caelatoribus velle ostendere. Rex qui illum non nosset sine ulla suspicione libentissime dedit. Mittit etiam trullam gemmeam rogatum; velle se eam diligentius considerare. Ea quoque ei mittitur.

XXVIII. Nunc reliquum, judices, attendite, de quo et vos audistis, et populus Romanus non nunc primum audiet, et in exteris nationibus usque ad ultimas terras pervagatum est. Candelabrum e gemmis clarissimis, opere mirabili perfectum, reges hi quos dico Romam quum attulissent, ut in Capitolio ponerent, quod nondum perfectum templum offenderant, neque ponere potuerunt, neque vulgo ostendere ac proferre voluerunt, ut et magnificentius videretur, quum suo tempore in cella Jovis Optimi Maximi poneretur, et clarius, quum pulchritudo ejus recens ad oculos hominum atque integra perveniret, statuerunt id secum in Syriam reportare; ut, quum audissent simulacrum Jovis Optimi Maximi dedicatum, legatos mitterent qui cum ceteris rebus illud quoque eximium atque pulcherrimum donum in Capitolium afferrent. Pervenit res ad istius aures, nescio quomodo; nam rex celatum voluerat, non quo quidquam metueret aut suspicaretur, sed ut ne multi illud ante perciperent oculis quam populus Romanus. Iste petit a rege et eum pluribus verbis rogat ut id ad se mittat; cupere se dicit inspicere, neque se aliis videndi potestatem esse facturum. Antiochus qui animo et puerili esset et regio nihil de istius improbitate suspicatus est: imperat suis ut id in praetorium involutum quam occultissime deferrent. Quo posteaquam attulerunt involucrisque rejectis constituerunt, clamare iste coepit dignam rem esse regno Syriae, dignam regio munere, dignam Capitolio. Etenim erat eo splendore qui ex clarissimis et pulcherrimis gemmis esse debebat: ea varietate operum ut ars certare videretur cum copia:

ea magnitudine ut intelligi posset non ad hominum apparatum sed ad amplissimi templi ornatum esse factum. Quum satis jam perspexisse videretur, tollere incipiunt ut referrent. Iste ait se velle illud etiam atque etiam considerare: nequaquam se esse satiatum: jubet illos discedere et candelabrum relinquere. Sic illi tum inanes ad Antiochum revertuntur.

XXIX. Rex primo nihil metuere, nihil suspicari: dies unus, alter, plures: non referri. Tum mittit, si videatur, ut reddat. Jubet iste posterius ad se reverti. Mirum illi videri: mittit iterum. Non redditur. Ipse hominem appellat: rogat ut reddat. Os hominis insignemque impudentiam cognoscite. Quod sciret, quod ex ipso rege audisset in Capitolio esse ponendum, quod Jovi Optimo Maximo, quod populo Romano servari videret, id sibi ut donaret rogare et vehementissime petere coepit. Quum ille se et religione Jovis Capitolini et hominum existimatione impediri diceret, quod multae nationes testes essent illius operis ac muneris, iste homini minari acerrime coepit. Ubi videt eum nihilo magis minis quam precibus removeri, repente hominem de provincia jubet ante noctem decedere: ait se comperisse ex ejus regno piratas ad Siciliam esse venturos. Rex maximo conventu Syracusis in foro, ne quis forte me in crimine obscuro versari atque affingere aliquid suspicione hominum arbitretur, in foro, inquam, Syracusis flens atque deos hominesque contestans clamare coepit candelabrum factum e gemmis quod in Capitolium missurus esset, quod in templo clarissimo populo Romano monumentum suae societatis amicitiaeque esse voluisset, id sibi C. Verrem abstulisse: de ceteris operibus ex auro et gemmis quae sua penes illum essent se non laborare: hoc sibi eripi miserum esse et indignum. Id etsi antea jam mente et cogitatione sua fratrisque sui consecratum esset, tamen tum se in illo conventu civium Romanorum dare, donare, dicare, consecrare Jovi Optimo Maximo, testemque ipsum Jovem suae voluntatis ac religionis adhibere.

XXX. Quae vox, quae latera, quae vires hujus unius criminis querimoniam possunt sustinere? Rex Antiochus

qui Romae ante oculos omnium nostrum biennium fere comitatu regio atque ornatu fuisset, is quum amicus et socius populi Romani esset, amicissimo patre, avo, majoribus, antiquissimis et clarissimis regibus, opulentissimo et maximo regno, praeceps provincia populi Romani exturbatus est. Quemadmodum hoc accepturas nationes exteras, quemadmodum hujus tui facti famam in regna aliorum atque in ultimas terras perventuram putasti, quum audirent a praetore populi Romani in provincia violatum regem, spoliatum hospitem, ejectum socium populi Romani atque amicum? Nomen vestrum populique Romani odio atque acerbitati scitote nationibus exteris, judices, futurum, si istius haec tanta injuria impunita discesserit. Sic omnes arbitrabuntur, praesertim quum haec fama de nostrorum hominum avaritia et cupiditate percrebuerit, non istius solius hoc esse facinus sed eorum etiam qui approbarint. Multi reges, multae liberae civitates, multi privati opulenti ac potentes habent profecto in animo Capitolium sic ornare ut templi dignitas imperiique nostri nomen desiderat; qui si intellexerint interverso hoc regali dono graviter vos tulisse, grata fore vobis populoque Romano sua studia ac dona arbitrabuntur. Sin hoc vos in rege tam nobili, [in] re tam eximia, [in] injuria tam acerba neglexisse audierint, non erunt tam amentes ut operam, curam, pecuniam impendant in eas res quas vobis gratas fore non arbitrentur.

XXXI. Hoc loco, Q. Catule, te appello, loquor enim de tuo clarissimo pulcherrimoque monumento; non judicis solum severitatem in hoc crimine sed prope inimici atque accusatoris vim suscipere debes. Tuus [est] enim honos in illo templo senatus populique Romani beneficio: tui nominis aeterna memoria simul cum templo illo consecratur: tibi haec cura suscipienda, tibi haec opera sumenda est, ut Capitolium, quemadmodum magnificentius est restitutum, sic copiosius ornatum sit quam fuit; ut illa flamma divinitus extitisse videatur, non quae deleret Jovis Optimi Maximi templum, sed quae praeclarius magnificentiusque deposceret. Audisti Q. Minucium dicere domi suae deversatum esse An-

tiochum regem Syracusis: se illud scire ad istum esse delatum: se scire non redditum: audisti et audies omni e conventu Syracusano qui ita dicant sese audientibus illud Jovi Optimo Maximo dicatum esse ab rege Antiocho et consecratum. Si judex non esses et haec ad te delata res esset, te potissimum hoc persequi, te petere, te agere oporteret. Quare non dubito quo animo judex hujus criminis esse debeas, qui apud alium judicem multo acrior quam ego sum actor accusatorque esse deberes.

XXXII. Vobis autem, judices, quid hoc indignius aut quid minus ferendum videri potest? Verresne habebit domi suae candelabrum Jovis e gemmis auroque perfectum? Cujus fulgore collucere atque illustrari Jovis Optimi Maximi templum oportebat, id apud istum in ejusmodi conviviis constituetur quae domesticis stupris flagitiisque flagrabunt? In istius lenonis turpissimi domo simul cum ceteris Chelidonis hereditariis ornamentis Capitolii ornamenta ponentur? Quid huic sacri unquam fore aut quid religiosi fuisse putatis qui nunc tanto scelere se obstrictum esse non sentiat? qui in judicium veniat, ubi ne precari quidem Jovem Optimum Maximum atque ab eo auxilium petere more omnium possit? a quo etiam dii immortales sua repetunt in eo judicio quod hominibus ad suas res repetendas est constitutum. Miramur Athenis Minervam, Deli Apollinem, Junonem Sami, Pergae Dianam, multos praeterea ab isto deos tota Asia Graeciaque violatos, qui a Capitolio manus abstinere non potuerit? Quod privati homines de suis pecuniis ornant ornaturique sunt, id C. Verres ab regibus ornari non passus est. Itaque hoc nefario scelere concepto nihil postea tota in Sicilia neque sacri neque religiosi duxit esse: ita sese in ea provincia per triennium gessit ut ab isto non solum hominibus verum etiam diis immortalibus bellum indictum putaretur.

XXXIII. Segesta est oppidum pervetus in Sicilia, judices, quod ab Aenea fugiente a Troja atque in haec loca veniente conditum esse demonstrant. Itaque Segestani non solum perpetua societate atque amicitia verum etiam cognatione se cum populo Romano conjunctos esse arbitrantur. Hoc quondam oppidum, quum

illa civitas cum Poenis suo nomine ac sua sponte bellaret, a Karthaginiensibus vi captum atque deletum est, omniaque quae ornamento urbi esse possent Karthaginem sunt ex illo loco deportata. Fuit apud Segestanos ex aere Dianae simulacrum, quum summa atque antiquissima praeditum religione, tum singulari opere artificioque perfectum. Hoc translatum Karthaginem locum tantum hominesque mutarat; religionem quidem pristinam servabat, nam propter eximiam pulchritudinem etiam hostibus digna quam sanctissime colerent videbatur. Aliquot saeculis post P. Scipio bello Punico tertio Karthaginem cepit; qua in victoria— videte hominis virtutem et diligentiam, ut et domesticis praeclarissimae virtutis exemplis gaudeatis et eo majore odio dignam istius incredibilem audaciam judicetis— convocatis Siculis omnibus, quod diutissime saepissimeque Siciliam vexatam a Karthaginiensibus esse cognorat, jubet omnia conquiri: pollicetur sibi magnae curae fore ut omnia civitatibus quae cujusque fuissent restituerentur. Tum illa quae quondam erant Himera sublata, de quibus antea dixi, Thermitanis sunt reddita: tum alia Gelensibus, alia Agrigentinis; in quibus etiam ille nobilis taurus quem crudelissimus omnium tyrannorum Phalaris habuisse dicitur, quo vivos supplicii causa demittere homines et subjicere flammam solebat. Quem taurum quum Scipio redderet Agrigentinis, dixisse dicitur, aequum esse illos cogitare utrum esset Agrigentinis utilius, suisne servire anne populo Romano obtemperare, quum idem monumentum et domesticae crudelitatis et nostrae mansuetudinis, haberent.

XXXIV. Illo tempore Segestanis maxima cum cura haec ipsa Diana de qua dicimus redditur: reportatur Segestam: in suis antiquis sedibus summa cum gratulatione civium et laetitia reponitur. Haec erat posita Segestae sane excelsa in basi, in qua grandibus literis P. Africani nomen erat incisum, eumque Karthagine capta restituisse perscriptum. Colebatur a civibus: ab omnibus advenis visebatur: quum quaestor essem, nihil mihi ab illis est demonstratum prius. Erat admodum amplum et excelsum signum cum stola;

verumtamen inerat in illa magnitudine aetas atque habitus virginalis. Sagittae pendebant ab humero; sinistra manu retinebat arcum; dextra ardentem facem praeferebat. Hanc quum iste sacrorum omnium et religionum hostis praedoque vidisset, quasi illa ipsa face percussus esset, ita flagrare cupiditate atque amentia coepit. Imperat magistratibus ut eam demoliantur et sibi dent: nihil sibi gratius ostendit futurum. Illi vero dicere sibi id nefas esse; seque quum summa religione tum summo metu legum et judiciorum teneri. Iste tum petere ab eis, tum minari, tum spem, tum metum ostendere. Opponebant illi nomen interdum P. Africani: populi Romani illud esse dicebant: nihil se in eo potestatis habere quod imperator clarissimus urbe hostium capta monumentum victoriae populi Romani esse voluisset. Quum iste nihilo remissius atque etiam multo vehementius instaret quotidie, res agitur in senatu. Vehementer ab omnibus reclamatur. Itaque illo tempore ac primo istius adventu pernegatur. Postea quidquid erat oneris in nautis remigibusque exigendis, in frumento imperando, Segestanis praeter ceteros imponebat aliquanto amplius quam ferre possent. Praeterea magistratus eorum evocabat: optimum quemque et nobilissimum ad se arcessebat: circum omnia provinciae fora rapiebat: singillatim unicuique calamitati fore se denuntiabat: universis se funditus eversurum esse illam civitatem minabatur. Itaque aliquando multis malis magnoque metu victi Segestani praetoris imperio parendum esse decreverunt. Magno cum luctu et gemitu totius civitatis, multis cum lacrimis et lamentationibus virorum mulierumque omnium, simulacrum Dianae tollendum locatur.

XXXV. Videte quanta religio fuerit apud Segestanos. Repertum esse, judices, scitote neminem, neque liberum neque servum, neque civem neque peregrinum, qui illud signum auderet attingere. Barbaros quosdam Lilybaeo scitote adductos esse operarios. Hi denique illud ignari totius negotii ac religionis mercede accepta sustulerunt; quod quum ex oppido exportabatur, quem conventum mulierum factum esse arbitramini, quem

fletum majorum natu, quorum nonnulli etiam illum diem memoria tenebant, quum illa eadem Diana Segestam Karthagine revecta victoriam populi Romani reditu suo nuntiasset. Quam dissimilis hic dies illi tempori videbatur! Tum imperator populi Romani, vir clarissimus, deos patrios reportabat Segestanis ex urbe hostium recuperatos: nunc ex urbe sociorum praetor ejusdem populi turpissimus atque impurissimus eosdem illos deos nefario scelere auferebat. Quid hoc tota Sicilia est clarius quam omnes Segestae matronas et virgines convenisse quum Diana exportaretur ex oppido, unxisse unguentis, complesse coronis et floribus, ture, odoribus incensis usque ad agri fines prosecutas esse? Hanc tu tantam religionem si tum in imperio propter cupiditatem atque audaciam non pertimescebas, ne nunc quidem in tanto tuo tuorumque liberorum periculo perhorrescis? Quem tibi aut hominem invitis diis immortalibus aut vero deum tantis eorum religionibus violatis auxilio futurum putas? Tibi illa Diana in pace atque in otio religionem nullam attulit? quae quum duas urbes in quibus locata fuerat captas incensasque vidisset, bis ex duorum bellorum flamma ferroque servata est; quae Karthaginiensium victoria loco mutato religionem tamen non amisit, P. Africani virtute religionem simul cum loco recuperavit. Quo quidem scelere suscepto quum inanis esset basis et in ea P. Africani nomen incisum, res indigna atque intoleranda videbatur omnibus, non solum religiones esse violatas verum etiam P. Africani, viri fortissimi, rerum gestarum gloriam, memoriam virtutis, monumenta victoriae C. Verrem sustulisse. Quod quum isti renuntiaretur de basi ac literis, existimavit homines in oblivionem totius negotii esse venturos, si etiam basim tamquam indicem sui sceleris sustulisset. Itaque tollendam istius imperio locaverunt; quae vobis locatio ex publicis literis Segestanorum priore actione recitata est.

XXXVI. Te nunc, P. Scipio, te, inquam, lectissimum ornatissimumque adolescentem appello: abs te officium tuum debitum generi et nomini requiro et flagito. Cur pro isto qui laudem honoremque tuum familiaeque tuae

depeculatus est pugnas? cur eum defensum esse vis? cur ego tuas partes suscipio? cur tuum munus sustineo? Cur M. Tullius P. Africani monumenta requirit, P. Scipio eum qui illa sustulit defendit? Quum mos a majoribus traditus sit, ut monumenta majorum ita suorum quisque defendat ut ne ornari quidem nomine aliorum sinat, tu isti aderis qui non obstruxit aliqua ex parte monumentum P. Scipionis, sed [id] funditus delevit ac sustulit? Quisnam igitur, per deos immortales, tuebitur P. Scipionis memoriam mortui? quis monumenta atque indicia virtutis, si tu ea relinques aut deseres? nec solum spoliata illa patieris, sed etiam eorum spoliatorem vexatoremque defendes? Adsunt Segestani, clientes tui, socii populi Romani atque amici: certiorem te faciunt P. Africanum Karthagine deleta simulacrum Dianae majoribus suis restituisse, idque apud Segestanos ejus imperatoris nomine positum ac dedicatum fuisse; hoc Verrem demoliendum et asportandum nomenque omnino P. Scipionis delendum tollendumque curasse: orant te atque obsecrant ut sibi religionem, generi tuo laudem gloriamque restituas, ut quod per P. Africanum ex urbe hostium recuperarint id per te ex praedonis domo conservare possint.

XXXVII. Quid aut tu his respondere honeste potes aut illi facere nisi ut te ac fidem tuam implorent? Adsunt et implorant. Potes domesticae laudis amplitudinem, Scipio, tueri, potes: omnia sunt in te quae aut fortuna hominibus aut natura largitur. Non praecerpo fructum officii tui: non alienam mihi laudem appeto: non est pudoris mei P. Scipione, florentissimo adolescente, vivo et incolumi me propugnatorem P. Scipionis defensoremque profiteri. Quamobrem si suscipis domesticae laudis patrocinium, me non solum silere de vestris monumentis oportebit, sed etiam laetari P. Africani ejusmodi fortunam esse mortui, ut ejus honos ab iis qui ex eadem familia sunt defendatur neque ullum adventitium auxilium requiratur. Sin istius amicitia te impedit, si hoc quod ego abs te postulo minus ad officium tuum pertinere arbitrabere, succedam ego vicarius tuo muneri, suscipiam partes quas

alienas esse arbitrabar. Deinde ista praeclara nobilitas desinat queri populum Romanum hominibus novis industriis libenter honores mandare semperque mandasse. Non est querendum in hac civitate quae propter virtutem omnibus nationibus imperat virtutem plurimum posse. Sit apud alios imago P. Africani; ornentur alii mortui virtute ac nomine: talis ille vir fuit, ita de populo Romano meritus est, ut non uni familiae sed universae civitati commendatus esse debeat. Est aliqua mea pars virilis, quod ejus civitatis sum quam ille amplam, illustrem, claramque, reddidit; praecipue quod in his rebus pro mea parte versor quarum ille princeps fuit, aequitate, industria, temperantia, defensione miserorum, odio improborum: quae cognatio studiorum et artium propemodum non minus est conjuncta quam ista qua vos delectamini generis et nominis.

XXXVIII. Repeto abs te, Verres, monumentum P. Africani: causam Siculorum quam suscepi relinquo; judicium de pecuniis repetundis ne sit hoc tempore; Segestanorum injuriae negligantur: basis P. Scipionis restituatur; nomen invicti imperatoris incidatur, signum pulcherrimum Karthagine captum reponatur. Haec abs te non Siculorum defensor, non tuus accusator, non Segestani postulant; sed is qui laudem gloriamque P. Africani tuendam conservandamque suscepit. Non vereor ne hoc officium meum P. Servilio judici non probem, qui quum res maximas gesserit, monumentaque suarum rerum gestarum quum maxime constituat atque in iis elaboret, profecto volet haec non solum suis posteris verum etiam omnibus viris fortibus et bonis civibus defendenda non spolianda improbis tradere. Non vereor ne tibi, Q. Catule, displiceat, cujus amplissimum in orbe terrarum clarissimumque monumentum est, quam plurimos esse custodes monumentorum et putare omnes bonos alienae gloriae defensionem ad officium suum pertinere. Equidem ceteris istius furtis atque flagitiis ita moveor ut ea reprehendenda tantum putem: hic vero tanto dolore afficior ut nihil mihi indignius, nihil minus ferendum esse videatur. Verres Africani monumentis domum suam, plenam stupri, plenam flagitii,

plenam dedecoris, ornabit? Verres temperantissimi sanctissimique viri monumentum, Dianae simulacrum virginis in ea domo collocabit in qua semper meretricum lenonumque flagitia versantur?

XXXIX. At hoc solum Africani monumentum violasti. Quid, a Tyndaritanis non ejusdem Scipionis beneficio positum simulacrum Mercurii pulcherrime factum sustulisti? At quemadmodum, dii immortales, quam audacter! quam libidinose! quam impudenter! Audistis nuper dicere legatos Tyndaritanos, homines honestissimos ac principes civitatis, Mercurium qui sacris anniversariis apud eos ac summa religione coleretur, quem P. Africanus Karthagine capta Tyndaritanis non solum suae victoriae sed etiam illorum fidei societatisque monumentum atque indicium dedisset, hujus vi, scelere, imperioque esse sublatum. Qui ut primum in illud oppidum venit, statim, tamquam ita fieri non solum oporteret sed etiam necesse esset, tamquam hoc senatus mandasset, populus Romanus jussisset, ita continuo signum ut demolirentur et Messanam deportarent imperavit. Quod quum illis qui aderant indignum, qui audiebant incredibile videretur, non est ab isto primo illo adventu perseveratum. Discedens mandat proagoro Sopatro, cujus verba audistis, ut demoliatur: quum recusaret, vehementer minatur et statim ex illo oppido proficiscitur. Refert rem ille ad senatum: vehementer undique reclamatur. Ne multa: iterum iste ad illos aliquanto post venit, quaerit continuo de signo. Respondetur ei senatum non permittere; poenam capitis constitutam si injussu senatus quisquam attigisset: simul religio commemoratur. Tum iste: Quam mihi religionem narras? quam poenam? quem senatum? vivum te non relinquam: moriere virgis nisi mihi signum traditur. Sopater iterum flens ad senatum rem defert, istius cupiditatem minasque demonstrat. Senatus Sopatro responsum nullam dat, sed commotus perturbatusque discedit. Ille praetoris arcessitus nuntio rem demonstrat; negat ullo modo fieri posse. XL. Atque haec, nihil enim praetermittendum de istius impudentia videtur, agebantur in conventu, palam, de sella ac de

loco superiore. Erat hiems summa, tempestas, ut ipsum Sopatrum dicere audistis, perfrigida, imber maximus, quum iste imperat lictoribus ut Sopatrum de porticu, in qua ipse sedebat, praecipitem in forum dejiciant nudumque constituant. Vix erat hoc plane imperatum quum illum spoliatum stipatumque lictoribus videres. Omnes id fore putabant ut miser atque innocens virgis caederetur: fefellit haec homines opinio. Virgis iste caederet sine causa socium populi Romani atque amicum? Non usque eo est improbus: non omnia sunt in uno vitia: nunquam fuit crudelis. Leniter hominem clementerque accepit. Equestres sunt medio in foro Marcellorum statuae, sicuti fere ceteris in oppidis Siciliae; ex quibus iste C. Marcelli statuam delegit, cujus officia in illam civitatem totamque provinciam recentissima erant et maxima. In ea Sopatrum, hominem quum domi nobilem, tum summo magistratu praeditum, divaricari ac deligari jubet. Quo cruciatu sit affectus venire in mentem necesse est omnibus, quum esset vinctus nudus in aere, in imbri, in frigore. Neque tamen finis huic injuriae crudelitatique fiebat, donec populus atque universa multitudo, atrocitate rei misericordiaque commota, senatum clamore coëgit ut isti simulacrum illud Mercurii polliceretur. Clamabant fore ut ipsi se dii immortales ulciscerentur: hominem interea perire innocentem non oportere. Tum frequens senatus ad istum venit: pollicetur signum. Ita Sopater de statua C. Marcelli, quum jam paene obriguisset, vix vivus aufertur.

XLI. Non possum disposite istum accusare, si cupiam: opus est non solum ingenio verum etiam artificio quodam singulari. Unum hoc crimen videtur esse, et a me pro uno ponitur, de Mercurio Tyndaritano: plura sunt, sed ea quo pacto distinguere ac separare possim nescio. Est pecuniarum captarum, quod signum a sociis pecuniae magnae sustulit. Est peculatus, quod publicum populi Romani signum, de praeda hostium captum, positum imperatoris nostri nomine, non dubitavit auferre. Est majestatis, quod imperii nostri gloriae rerumque gestarum monumenta evertere atque asportare ausus est. Est sceleris, quod religiones maxi-

mas violavit. Est crudelitatis, quod innocentem in hominem, in socium vestrum atque amicum, novum ac singulare supplicii genus excogitavit. Illud vero quid sit jam non queo dicere, quo nomine appellem nescio, quod in C. Marcelli statua. Quid est hoc? Patronusne quod erat? Quid tum? quo id spectat? Utrum ea res ad opem an ad calamitatem clientium atque hospitum valere debebat? an ut hoc ostenderes, contra vim tuam in patronis praesidii nihil esse? Quis non hoc intelligeret in improbi praesentis imperio majorem esse vim quam in bonorum absentium patrocinio? An vero ex hoc illa tua singularis significatur insolentia, superbia, contumacia? Detrahere videlicet aliquid te de amplitudine Marcellorum putasti. Itaque nunc Siculorum Marcelli non sunt patroni: Verres in eorum locum substitutus est. Quam in te tantam virtutem esse aut dignitatem arbitratus es ut conarere clientelam tam splendidae, tam illustris provinciae traducere ad te, auferre a certissimis antiquissimisque patronis? Tu ista stultitia, nequitia, inertia non modo totius Siciliae sed unius tenuissimi Siculi clientelam tueri potes? Tibi Marcelli statua pro patibulo in clientes Marcellorum fuit? tu ex illius honore in eos ipsos qui honorem habuerant supplicia quaerebas? Quid postea, quid tandem tuis statuis fore arbitrabare? An vero quod accidit? Nam Tyndaritani statuam istius quam sibi propter Marcellos altiore etiam basi poni jusserat, deturbarunt simulac successum isti audierunt.

XLII. Dedit igitur tibi nunc fortuna Siculorum C. Marcellum judicem, ut cujus ad statuam Siculi te praetore alligabantur, ejus religione te isti devinctum adstrinctumque dedamus. Ac primo, judices, hoc signum Mercurii dicebat iste Tyndaritanos M. Marcello huic Aesernino vendidisse, atque hoc sua causa etiam M. Marcellum ipsum sperabat esse dicturum; quod mihi nunquam verisimile visum est, adolescentem illo loco natum, patronum Siciliae, nomen suum isti ad translationem criminis commodaturum. Verumtamen ita mihi res tota provisa atque praecauta est ut, si maxime esset inventus qui in se suscipere istius culpam

crimenque cuperet, tamen is proficere nihil posset. Eos enim deduxi testes et eas literas deportavi ut de istius facto dubium esse nemini posset. Publicae literae sunt deportatum Mercurium esse Messanam sumptu publico. Dicent quanti. Praefuisse huic negotio publice legatum Poleam. Quid is, ubi est? Praesto est: testis est. Proagori Sopatri jussu. Quis est hic? Qui ad statuam adstrictus est. Quid is, ubi est? Vidistis hominem, et verba ejus audistis. Demoliendum curavit Demetrius gymnasiarchus, quod is ei loco praecerat. Quid, hoc nos dicimus? Immo vero ipse praesens. Romae nuper ipsum istum esse pollicitum sese id signum legatis [esse] redditurum, si ejus rei testificatio tolleretur cautumque esset eos testimonium non esse dicturos: dixit hoc apud vos Zosippus et Ismenias, homines nobilissimi et principes Tyndaritanae civitatis.

XLIII. Quid Agrigento, nonne ejusdem P. Scipionis monumentum, signum Apollinis pulcherrimum, cujus in femore literis minutis argenteis nomen Myronis erat inscriptum, ex Aesculapii religiosissimo fano sustulisti? Quod quidem, judices, quum iste clam fecisset, quum ad suum scelus illud furtumque nefarium quosdam homines improbos duces atque adjutores adhibuisset, vehementer commota civitas est. Uno enim tempore Agrigentini beneficium Africani, religionem domesticam, ornamentum urbis, indicium victoriae, testimonium societatis requirebant. Itaque ab iis qui principes in ea civitate erant praecipitur et negotium datur quaestoribus et aedilibus, ut noctu vigilias agerent ad aedes sacras. Etenim iste Agrigenti—credo propter multitudinem illorum hominum atque virtutem, et quod cives Romani viri fortes atque honesti permulti in illo oppido conjunctissimo animo cum ipsis Agrigentinis vivunt ac negotiantur—non audebat palam poscere aut tollere quae placebant. Herculis templum est apud Agrigentinos, non longe a foro, sane sanctum apud illos et religiosum. Ibi est ex aere simulacrum ipsius Herculis, quo non facile dixerim quidquam me vidisse pulchrius, tametsi non tam multum in istis rebus intelligo quam multa vidi, usque eo, judices, ut rictum ejus ac mentum paulo

sit attritius, quod in precibus et gratulationibus non solum id venerari verum etiam osculari solent. Ad hoc templum, quum esset iste Agrigenti, duce Timarchide repente nocte intempesta servorum armatorum fit concursus atque impetus. Clamor a vigilibus fanique custodibus tollitur, qui primo quum obsistere ac defendere conarentur, male mulcati clavis ac fustibus repelluntur. Postea convulsis repagulis effractisque valvis demoliri signum ac vectibus labefactare conantur. Interea ex clamore fama tota urbe percrebuit expugnari deos patrios non hostium adventu necopinato neque repentino praedonum impetu, sed ex domo atque ex cohorte praetoria manum fugitivorum instructam armatamque venisse. Nemo Agrigenti neque aetate tam affecta neque viribus tam infirmis fuit qui non illa nocte eo nuntio excitatus surrexerit, telumque quod cuique fors offerebat arripuerit. Itaque brevi tempore ad fanum ex urbe tota concurritur. Horam amplius jam in demoliendo signo permulti homines moliebantur: illud interea nulla labebat ex parte, quum alii vectibus subjectis conarentur commovere, alii deligatum omnibus membris rapere ad se funibus. Ac repente Agrigentini concurrunt: fit magna lapidatio: dant sese in fugam istius praeclari imperatoris nocturni milites: duo tamen sigilla perparvula tollunt, ne omnino inanes ad istum praedonem religionum revertantur. Nunquam tam male est Siculis quin aliquid facete et commode dicant; velut in hac re aiebant in labores Herculis non minus hunc immanissimum verrem quam illum aprum Erymanthium referri oportere.

XLIV. Hanc virtutem Agrigentinorum imitati sunt Assorini postea, viri fortes et fideles, sed nequaquam ex tam ampla neque tam ex nobili civitate. Chrysas est amnis qui per Assorinorum agros fluit. Is apud illos habetur deus et religione maxima colitur. Fanum ejus est in agro propter ipsam viam qua Assoro itur Hennam. In eo Chrysae simulacrum est praeclare factum e marmore. Id iste poscere Assorinos propter singularem ejus fani religionem non ausus est: Tlepolemo dat et Hieroni negotium. Illi noctu facta manu armata-

que veniunt: fores aedis effringunt: aeditui custodesque mature sentiunt: signum quod erat notum vicinitati bucina datur: homines ex agris concurrunt: ejicitur fugaturque Tlepolemus; neque quidquam ex fano Chrysae praeter unum perparvulum signum ex aere desideratum est.

Matris magnae fanum apud Enguinos est: jam enim non modo breviter mihi de unoquoque dicendum, sed etiam praetereunda videntur esse permulta ut ad majora istius et illustriora in hoc genere furta et scelera veniamus: in hoc fano loricas galeasque aeneas caelatas opere Corinthio, hydriasque grandes simili in genere atque eadem arte perfectas, idem ille Scipio, vir omnibus rebus praecellentissimus, posuerat et suum nomen inscripserat. Quid jam de isto plura dicam aut querar? omnia illa, judices, abstulit: nihil in religiosissimo fano praeter vestigia violatae religionis nomenque P. Scipionis reliquit: hostium spolia, monumenta imperatorum, decora atque ornamenta fanorum posthac his praeclaris nominibus amissis in instrumento atque in supellectile Verris nominabuntur. Tu videlicet solus vasis Corinthiis delectaris: tu illius aeris temperationem, tu operum lineamenta sollertissime perspicis. Haec Scipio ille non intelligebat, homo doctissimus atque humanissimus: tu sine ulla bona arte, sine humanitate, sine ingenio, sine literis intelligis et judicas. Vide ne ille non solum temperantia, sed etiam intelligentia te atque istos, qui se elegantes dici volunt, vicerit. Nam quia quam pulchra essent intelligebat, idcirco existimabat ea non ad hominum luxuriem, sed ad ornatum fanorum atque oppidorum esse facta, ut posteris nostris monumenta religiosa esse videantur.

XLV. Audite etiam singularem ejus, judices, cupiditatem, audaciam, amentiam in his praesertim sacris polluendis quae non modo manibus attingi sed ne cogitatione quidem violari fas fuit. Sacrarium Cereris est apud Catinenses eadem religione qua Romae, qua in ceteris locis, qua prope in toto orbe terrarum. In eo sacrario intimo signum fuit Cereris perantiquum, quod viri non modo cujusmodi esset sed ne esse quidem

sciebant: aditus enim in id sacrarium non est viris; sacra per mulieres ac virgines confici solent. Hoc signum noctu clam istius servi ex illo religiosissimo atque antiquissimo loco sustulerunt. Postridie sacerdotes Cereris atque illius fani antistitae, majores natu, probatae ac nobiles mulieres, rem ad magistratus suos deferunt. Omnibus acerbum, indignum, luctuosum denique videbatur. Tum iste permotus illa atrocitate negotii ut ab se sceleris illius suspicio demoveretur, dat hospiti suo cuidam negotium ut aliquem reperiret quem illud fecisse insimularet, daretque operam ut is eo crimine damnaretur, ne ipse esset in crimine. Res non procrastinatur. Nam quum iste Catina profectus esset, servi cujusdam nomen defertur. Is accusatur: ficti testes in eum dantur. Rem cunctus senatus Catinensium legibus judicabat. Sacerdotes vocantur: ex his quaeritur secreto in curia quid esse factum arbitrarentur, quemadmodum signum esset ablatum. Respondent illae praetoris in eo loco servos esse visos. Res quae esset jam antea non obscura sacerdotum testimonio perspicua esse coepit. Itur in consilium: servus ille innocens omnibus sententiis absolvitur, quo facilius vos hunc omnibus sententiis condemnare possitis. Quid enim postulas, Verres? quid speras? quid exspectas? quem tibi aut deum aut hominem auxilio futurum putas? Eone tu servos ad spoliandum fanum immittere ausus es, quo liberos adire ne orandi quidem causa fas erat? Hisne rebus manus afferre non dubitasti, a quibus etiam oculos cohibere te religionum jura cogebant? Tametsi ne oculis quidem captus in hanc fraudem tam scleratam ac tam nefariam decidisti, nam id concupisti quod nunquam videras; id, inquam, adamasti quod antea non aspexeras. Auribus tu tantam cupiditatem concepisti ut eam non metus, non religio, non deorum vis, non hominum existimatio contineret. At ex bono viro, credo, audieras et bono auctore. Qui id potes qui ne ex viro quidem audire potueris? Audisti igitur ex muliere, quoniam id viri neque vidisse neque nosse poterant. Qualem porro illam feminam fuisse putatis, judices, quam pudicam quae cum Verre loqueretur? quam religiosam

quae sacrarii spoliandi rationem ostenderet? An minime mirum quae sacra per summam castimoniam virorum ac mulierum fiant, eadem per istius stuprum ac flagitium esse violata?

XLVI. Quid ergo hoc solum auditione expetere coepit, quum id ipse non vidisset? Immo vero alia complura: ex quibus eligam spoliationem nobilissimi atque antiquissimi fani, de qua priore actione testes dicere audistis: nunc eadem illa, quaeso, audite, et diligenter sicut adhuc fecistis attendite. Insula est Melita, judices, satis lato a Sicilia mari periculosoque disjuncta, in qua est eodem nomine oppidum quo iste nunquam accessit; quod tamen isti textrinum per triennium ad muliebrem vestem conficiendam fuit. Ab eo oppido non longe in promontorio fanum est Junonis antiquum, quod tanta religione semper fuit ut non modo illis Punicis bellis, quae in his fere locis navali copia gesta atque versata sunt, sed etiam hac praedonum multitudine semper inviolatum sanctumque fuerit. Quin etiam hoc memoriae proditum est, classe quondam Masinissae regis ad eum locum appulsa praefectum regium dentes eburneos incredibili magnitudine e fano sustulisse, et eos in Africam portasse Masinissaeque donasse. Regem primo delectatum esse munere; post ubi audisset unde essent, statim certos homines in quinqueremi misisse qui eos dentes reponerent. Itaque in his scriptum literis Punicis fuit, Regem Masinissam imprudentem accepisse, re cognita reportandos curasse. Erat praeterea magna vis eboris, multa ornamenta, in quibus eburneae Victoriae antiquo opere ac summa arte perfectae. Haec iste omnia, ne multis morer, uno impetu atque uno nuntio per servos Venereos, quos ejus rei causa miserat, tollenda atque asportanda curavit.

XLVII. Pro dii immortales, quem ego hominem accuso, quem legibus aut judiciali jure persequor, de quo vos sententiam per tabellam feretis? Dicunt legati Melitenses publice spoliatum templum esse Junonis; nihil istum in religiosissimo fano reliquisse, quem in locum classes hostium saepe accesserint, ubi piratae fere quotannis hiemare soleant; quod neque praedo violaverit

ante, neque unquam hostis attigerit, id ab uno isto sic spoliatum esse ut nihil omnino sit relictum. Hic nunc iste reus, aut ego accusator, aut hoc judicium appellabitur? Criminibus enim coarguitur aut suspicionibus in judicium vocatur. Dii ablati, fana vexata, nudatae urbes reperiuntur: earum autem rerum nullam sibi iste neque inficiandi rationem neque defendendi facultatem reliquit: omnibus in rebus coarguitur a me, convincitur a testibus, urgetur confessione sua, manifestis in maleficiis tenetur, et manet etiam ac tacitus facta mecum sua recognoscit.

Nimium mihi diu videor in uno genere versari criminum. Sentio, judices, occurrendum esse satietati aurium animorumque vestrorum. Quamobrem multa praetermittam: ad ea autem, quae dicturus sum, reficite vos, quaeso, judices, per deos immortales eos ipsos de quorum religione jamdiu dicimus, dum id ejus facinus commemoro et profero quo provincia tota commota est. De quo si paulo altius ordiri ac repetere memoriam religionis videbor, ignoscite: rei magnitudo me breviter perstringere atrocitatem criminis non sinit.

XLVIII. Vetus est haec opinio, judices, quae constat ex antiquissimis Graecorum literis ac monumentis, insulam Siciliam totam esse Cereri et Liberae consecratam. Hoc quum ceterae gentes sic arbitrantur, tum ipsis Siculis ita persuasum est ut in animis eorum insitum atque innatum esse videatur. Nam et natas esse has in iis locis deas et fruges in ea terra primum repertas arbitrantur, et raptam esse Liberam, quam eandem Proserpinam vocant, ex Hennensium nemore, qui locus, quod in media est insula situs, umbilicus Siciliae nominatur. Quam quum investigare et conquirere Ceres vellet, dicitur inflammasse taedas iis ignibus qui ex Aetnae vertice erumpunt, quas sibi quum ipsa praeferret, orbem omnium peragrasse terrarum. Henna autem, ubi ea quae dico gesta esse memorantur, est loco perexcelso atque edito, quo in summo est aequata agri planities et aquae perennes; tota vero ab omni aditu circumcisa atque directa est: quam circa lacus lucique sunt plurimi atque laetissimi florcs omni tempore anni,

locus ut ipse raptum illum virginis quem jam a pueris accepimus declarare videatur. Etenim prope est spelunca quaedam conversa ad aquilonem, infinita altitudine, qua Ditem patrem ferunt repente cum curru exstitisse, abreptamque ex eo loco virginem secum asportasse, et subito non longe a Syracusis penetrasse sub terras, lacumque in eo loco repente exstitisse; ubi usque ad hoc tempus Syracusani festos dies anniversarios agunt celeberrimo virorum mulierumque conventu.

XLIX. Propter hujus opinionis vetustatem, quod horum in his locis vestigia ac prope incunabula reperiuntur deorum, mira quaedam tota Sicilia privatim ac publice religio est Cereris Hennensis. Etenim multa saepe prodigia vim ejus numenque declarant: multis saepe in difficillimis rebus praesens auxilium ejus oblatum est, ut haec insula ab ea non solum diligi sed etiam incoli custodirique videatur. Nec solum Siculi, verum etiam ceterae gentes nationesque Hennensem Cererem maxime colunt. Etenim si Atheniensium sacra summa cupiditate expetuntur, ad quos Ceres in illo errore venisse dicitur frugesque attulisse, quantam esse religionem convenit eorum apud quos eam natam esse et fruges invenisse constat? Itaque apud patres nostros atroci ac difficili rei publicae tempore, quum Ti. Graccho occiso maguorum periculorum metus ex ostentis portenderetur, P. Mucio L. Calpurnio consulibus aditum est ad libros Sibyllinos, ex quibus inventum est Cererem antiquissimam placari oportere. Tum ex amplissimo collegio decemvirali sacerdotes populi Romani, quum esset in urbe nostra Cereris pulcherrimum et magnificentissimum templum, tamen usque Hennam profecti sunt. Tanta enim erat auctoritas et vetustas illius religionis ut, quum illuc irent, non ad aedem Cereris sed ad ipsam Cererem proficisci viderentur. Non obtundam diutius; etenim jamdudum vereor, ne oratio mea aliena ab judiciorum ratione et a quotidiana dicendi consuetudine esse videatur. Hoc dico, hanc ipsam Cererem, antiquissimam, religiosissimam, principem omnium sacrorum quae apud omnes gentes nationesque fiunt, a C. Verre ex suis templis ac sedibus esse sublatam. Qui accessistis

Hennam vidistis simulacrum Cereris e marmore et in altero templo Liberae. Sunt ea perampla atque praeclara, sed non ita antiqua. Ex aere fuit quoddam modica amplitudine ac singulari opere, cum facibus, perantiquum, omnium illorum quae sunt in eo fano multo antiquissimum. Id sustulit; ac tamen eo contentus non fuit. Ante aedem Cereris in aperto ac propatulo loco signa duo sunt, Cereris unum, alterum Triptolemi, pulcherrima ac perampla. His pulchritudo periculo, amplitudo saluti fuit, quod eorum demolitio atque asportatio perdifficilis videbatur. Insistebat in manu Cereris dextra simulacrum pulcherrime factum Victoriae. Hoc iste e signo Cereris avellendum asportandumque curavit.

L. Qui tandem istius animus est nunc in recordatione scelerum suorum, quum ego ipse in commemoratione eorum non solum animo commovear verum etiam corpore perhorrescam? Venit enim mihi fani, loci, religionis illius in mentem: versantur ante oculos omnia: dies ille, quo ego Hennam quum venissem, praesto mihi sacerdotes Cereris cum infulis ac verbenis fuerunt: contio conventusque civium, in quo ego quum loquerer, tanti gemitus fletusque fiebant ut acerbissimus tota urbe luctus versari videretur. Non illi decumarum imperia, non bonorum direptiones, non iniqua judicia, non importunas istius libidines, non vim, non contumelias quibus vexati oppressique erant conquerebantur: Cereris nomen, sacrorum vetustatem, fani religionem istius sceleratissimi atque audacissimi supplicio expiari volebant: omnia se cetera pati ac negligere dicebant. Hic dolor erat tantus ut Verres alter Orcus venisse Hennam et non Proserpinam asportasse sed ipsam abripuisse Cererem videretur. Etenim urbs illa non urbs videtur sed fanum Cereris esse: habitare apud sese Cererem Hennenses arbitrantur; ut mihi non cives illius civitatis, sed omnes sacerdotes, omnes accolae atque antistites Cereris esse videantur. Henna tu simulacrum Cereris tollere audebas? Henna tu de manu Cereris Victoriam deripere et deam deae detrahere conatus es? quorum nihil violare, nihil attingere ausi sunt, in quibus erant omnia quae sceleri propiora sunt quam religioni. Tenuerunt

enim P. Popillio P. Rupilio consulibus illum locum servi, fugitivi, barbari, hostes: sed neque tam servi illi dominorum quam tu libidinum; neque tam fugitivi illi a dominis quam tu ab jure et ab legibus; neque tam barbari lingua et natione illi quam tu natura et moribus: neque tam illi hostes hominibus quam tu diis immortalibus. Quae deprecatio est igitur ei reliqua qui indignitate servos, temeritate fugitivos, scelere barbaros, crudelitate hostes vicerit?

LI. Audistis Theodorum et Numenium et Nicasionem legatos Hennenses publice dicere sese a suis civibus haec habere mandata, ut Verrem adirent et eum simulacrum Cereris et Victoriae reposcerent: id si impetrassent, tum ut morem veterem Hennensium conservarent, publice in eum, tametsi vexasset Siciliam, tamen quoniam haec a majoribus instituta accepissent testimonium ne quod dicerent: sin autem ea non reddidisset, tum ut in judicio adessent, tum ut de ejus injuriis judices docerent, sed maxime de religione quererentur. Quas illorum querimonias nolite, per deos immortales, aspernari; nolite contemnere ac negligere, judices. Aguntur injuriae sociorum: agitur vis legum: agitur existimatio veritasque judiciorum. Quae sunt omnia permagna, verum illud maximum: tanta religione obstricta tota provincia est, tanta superstitio ex istius facto mentes omnium Siculorum occupavit, ut quaecunque accidant publice privatimque incommoda propter eam causam sceleris istius evenire videantur. Audistis Centuripinos, Agyrinenses, Catinenses, Aetnenses, Herbitenses, compluresque alios publice dicere, quae solitudo in agris esset, quae vastitas, quae fuga aratorum, quam deserta, quam inculta, quam relicta omnia. Ea tametsi multis istius et variis injuriis acciderunt, tamen haec una causa in opinione Siculorum plurimum valet, quod Cerere violata omnes cultus fructusque Cereris in his locis interisse arbitrantur. Medemini religioni sociorum, judices: conservate vestram. Neque enim haec externa vobis est religio neque aliena. Quod si esset, si suscipere eam nolletis, tamen in eo qui violasset sancire vos velle oporteret. Nunc vero in communi omnium gentium

religione, inque his sacris, quae majores nostri ab exteris nationibus ascita atque arcessita coluerunt, quae sacra, ut erant re vera, sic appellari Graeca voluerunt, negligentes ac dissoluti, si cupiamus esse, qui possumus?

LII. Unius etiam urbis, omnium pulcherrimae atque ornatissimae, Syracusarum direptionem commemorabo et in medium proferam, judices, ut aliquando totam hujus generis orationem concludam atque definiam. Nemo fere vestrum est quin, quemadmodum captae sint a M. Marcello Syracusae, saepe audierit, nonnunquam etiam in annalibus legerit. Conferte hanc pacem cum illo bello, hujus praetoris adventum cum illius imperatoris victoria, hujus cohortem impuram cum illius exercitu invicto, hujus libidines cum illius continentia; ab illo qui cepit conditas, ab hoc qui constitutas accepit, captas dicetis Syracusas. Ac jam illa omitto quae disperse a me multis in locis dicentur ac dicta sunt, forum Syracusanorum, quod introitu Marcelli purum caede servatum est, id adventu Verris Siculorum innocentium sanguine redundasse; portum Syracusanorum qui tum et nostris classibus et Karthaginiensium clausus fuisset, eum isto praetore Cilicum myoparoni praedonibusque patuisse. Mitto adhibitam vim ingenuis, matresfamilias violatas, quae tum in urbe capta commissa non sunt neque odio hostili neque licentia militari neque more belli neque jure victoriae: mitto, inquam, haec omnia, quae ab isto per triennium perfecta sunt: ea quae conjuncta cum illis rebus sunt de quibus antea dixi cognoscite. Urbem Syracusas maximam esse Graecarum, pulcherrimam omnium, saepe audistis. Est, judices, ita ut dicitur. Nam et situ est quum munito, tum ex omni aditu vel terra vel mari praeclaro ad aspectum: et portus habet prope in aedificatione aspectuque urbis inclusos, qui quum diversos inter se aditus habeant, in exitu conjunguntur et confluunt. Eorum conjunctione pars oppidi, quae appellatur Insula, mari disjuncta angusto, ponte rursus adjungitur et continetur.

LIII. Ea tanta est urbs ut ex quatuor urbibus maximis constare dicatur: quarum una est ea quam dixi Insula, quae duobus portubus cincta in utriusque portus

ostium aditumque projecta est; in qua domus est quae Hieronis regis fuit, qua praetores uti solent. In ea sunt aedes sacrae complures, sed duae quae longe ceteris antecellunt, una Dianae, et altera, quae fuit ante istius adventum ornatissima, Minervae. In hac insula extrema est fons aquae dulcis, cui nomen Arethusa est, incredibili magnitudine, plenissimus piscium, qui fluctu totus operiretur, nisi munitione ac mole lapidum disjunctus esset a mari. Altera autem est urbs Syracusis, cui nomen Achradina est; in qua forum maximum, pulcherrimae porticus, ornatissimum prytanium, amplissima est curia, templumque egregium Jovis Olympii: ceterae urbis partes una lata via perpetua multisque transversis divisae privatis aedificiis continentur. Tertia est urbs quae, quod in ea parte Fortunae fanum antiquum fuit, Tycha nominata est, in qua gymnasium amplissimum est et complures aedes sacrae; coliturque ea pars et habitatur frequentissime. Quarta autem est quae, quia postrema coaedificata est, Neapolis nominatur; quam ad summam theatrum est maximum: praeterea duo templa sunt egregia, Cereris unum, alterum Liberae, signumque Apollinis, qui Temenites vocatur, pulcherrimum et maximum, quod iste si portare potuisset, non dubitasset auferre.

LIV. Nunc ad Marcellum revertar, ne haec a me sine causa commemorata esse videantur. Qui quum tam praeclaram urbem vi copiisque cepisset, non putavit ad laudem populi Romani hoc pertinere, hanc pulchritudinem ex qua praesertim periculi nihil ostenderetur delere et extinguere. Itaque aedificiis omnibus, publicis privatis, sacris profanis, sic pepercit quasi ad ea defendenda cum exercitu, non expugnanda venisset. In ornatu urbis habuit victoriae rationem, habuit humanitatis. Victoriae putabat esse multa Romam deportare quae ornamento urbi esse possent; humanitatis, non plane exspoliare urbem praesertim quam conservare voluisset. In hac partitione ornatus non plus victoria Marcelli populo Romano appetivit quam humanitas Syracusanis reservavit. Romam quae apportata sunt ad aedem Honoris et Virtutis itemque

aliis in locis videmus. Nihil in aedibus, nihil in hortis posuit, nihil in suburbano : putavit, si urbis ornamenta domum suam non contulisset, domum suam ornamento urbi futuram. Syracusis autem permulta atque egregia reliquit : deum vero nullum violavit, nullum attigit. Conferte Verrem ; non ut hominem cum homine comparetis, ne qua tali viro mortuo fiat injuria sed ut pacem cum bello, leges cum vi, forum et jurisdictionem cum ferro et armis, adventum et comitatum cum exercitu et victoria conferatis.

LV. Aedis Minervae est in Insula de qua ante dixi ; quam Marcellus non attigit, quam plenam atque ornatam reliquit, quae ab isto sic spoliata atque direpta est non ut ab hoste aliquo, qui tamen in bello religionum et consuetudinis jura retineret, sed ut a barbaris praedonibus vexata esse videatur. Pugna erat equestris Agathocli regis in tabulis picta ; his autem tabulis interiores templi parietes vestiebantur. Nihil erat ea pictura nobilius, nihil Syracusis quod magis visendum putaretur. Has tabulas M. Marcellus quum omnia victoria illa sua profana fecisset, tamen religione impeditus non attigit : iste, quum illa jam propter diuturnam pacem fidelitatemque populi Syracusani sacra religiosaque accepisset, omnes eas tabulas abstulit ; parietes quorum ornatus tot saecula manserat, tot bella effugerat, nudos ac deformatos reliquit. Et Marcellus, qui si Syracusas cepisset duo templa se Romae dedicaturum voverat, id quod erat aedificaturus his rebus ornare quas ceperat noluit : Verres, qui non Honori neque Virtuti, quemadmodum ille, sed Veneri et Cupidini vota deberet, is Minervae templum spoliare conatus est. Ille deos deorum spoliis ornare noluit : hic ornamenta Minervae virginis in meretriciam domum transtulit. Viginti et septem praeterea tabulas pulcherrime pictas ex eadem aede sustulit, in quibus erant imagines Siciliae regum ac tyrannorum, quae non solum pictorum artificio delectabant sed etiam commemoratione hominum et cognitione formarum. Ac videte quanto taetrior hic tyrannus Syracusanis fuerit quam quisquam superiorum ; quia illi tamen ornarunt templa deorum

immortalium, hic etiam illorum monumenta atque ornamenta sustulit.

LVI. Jam vero quid ego de valvis illius templi commemorem? Vereor ne haec qui non viderint omnia me nimis augere atque ornare arbitrentur; quod tamen nemo suspicari debet tam esse me cupidum ut tot viros primarios velim, praesertim ex judicum numero qui Syracusis fuerint, qui haec viderint, esse temeritati et mendacio meo conscios. Confirmare hoc liquido, judices, possum, valvas magnificentiores, ex auro atque ebore perfectiores, nullas unquam ullo [in] templo fuisse. Incredibile dictu est quam multi Graeci de harum valvarum pulchritudine scriptum reliquerint. Nimium forsitan haec illi mirentur atque efferant: esto; verumtamen honestius est rei publicae nostrae, judices, ea quae illis pulchra esse videantur imperatorem nostrum in bello reliquisse quam praetorem in pace abstulisse. Ex ebore diligentissime perfecta argumenta erant in valvis: ea detrahenda curavit omnia. Gorgonis os pulcherrimum cinctum anguibus revellit atque abstulit; et tamen indicavit se non solum artificio sed etiam pretio quaestuque duci. Nam bullas aureas omnes ex his valvis, quae erant multae et graves, non dubitavit auferre; quarum iste non opere delectabatur sed pondere. Itaque ejusmodi valvas reliquit ut, quae olim ad ornandum templum erant maxime, nunc tantum ad claudendum factae esse videantur. Etiamne gramineas hastas—vidi enim vos in hoc nomine quum testis diceret commoveri, quod erat ejusmodi ut semel vidisse satis esset; in quibus neque manu factum quidquam, neque pulchritudo erat ulla, sed tantum magnitudo incredibilis, de qua vel audire satis esset, nimium videre plus quam semel—etiam id concupisti?

LVII. Nam Sappho, quae sublata de prytanio est, dat tibi justam excusationem, prope ut concedendum atque ignoscendum esse videatur. Silanionis opus tam perfectum, tam elegans, tam elaboratum, quisquam non modo privatus sed populus potius haberet quam homo elegantissimus atque eruditissimus Verres? Nimirum contra dici nihil potest. Nostrum enim unusquisque,

qui tam beati quam iste est non sumus, tam delicati esse non possumus, si quando aliquid istiusmodi videre volet, eat ad aedem Felicitatis, ad monumentum Catuli, in porticum Metelli; det operam ut admittatur in alicujus istorum Tusculanum; spectet forum ornatum, si quid iste suorum aedilibus commodarit: Verres haec habeat domi; Verres ornamentis fanorum atque oppidorum habeat plenam domum, villas refertas. Etiamne hujus operarii studia ac delicias, judices, perferetis? qui ita natus, ita educatus est, ita factus et animo et corpore, ut multo appositior ad ferenda quam ad auferenda signa esse videatur. Atque haec Sappho sublata quantum desiderium sui reliquerit dici vix potest. Nam quum ipsa fuit egregie facta, tum epigramma Graecum pernobile incisum est in basi, quod iste eruditus homo et Graeculus, qui haec subtiliter judicat, qui solus intelligit, si unam literam Graecam scisset, certe non sustulisset. Nunc enim quod scriptum est inani in basi declarat quid fuerit, et id ablatum indicat.

Quid, signum Paeanis ex aede Aesculapii praeclare factum, sacrum ac religiosum, non sustulisti? quod omnes propter pulchritudinem visere, propter religionem colere solebant. Quid, ex aede Liberi simulacrum Aristaei non tuo imperio palam ablatum est? Quid, ex aede Jovis religiosissimum simulacrum Jovis Imperatoris, quem Graeci Urion nominant, pulcherrime factum, nonne abstulisti? Quid, ex aede Liberae parvum caput illud pulcherrimum, quod visere solebamus, num dubitasti tollere? Atque ille Paean sacrificiis anniversariis simul cum Aesculapio apud illos colebatur: Aristaeus, qui, ut Graeci ferunt, [Liberi filius,] inventor olei esse dicitur, una cum Libero patre apud illos eodem erat in templo consecratus. Jovem autem Imperatorem quanto honore in suo templo fuisse arbitramini? Conjicere potestis, si recordari volueritis, quanta religione fuerit eadem specie atque forma signum illud, quod ex Macedonia captum in Capitolio posuerat Flamininus. LVIII. Etenim tria ferebantur in orbe terrarum signa Jovis Imperatoris uno in genere pulcherrime facta; unum illud Macedonicum, quod in

Capitolio vidimus; alterum in Ponti ore et angustiis: tertium, quod Syracusis ante Verrem praetorem fuit. Illud Flamininus ita ex aede sua sustulit ut in Capitolio, hoc est, in terrestri domicilio Jovis poneret. Quod autem est ad introitum Ponti, id, quum tam multa ex illo mari bella emerserint, tam multa porro in Pontum invecta sint, usque ad hanc diem integrum inviolatumque servatum est. Hoc tertium, quod erat Syracusis, quod M. Marcellus armatus et victor viderat, quod religioni concesserat, quod cives atque incolae Syracusani colere, advenae non solum visere, verum etiam venerari solebant, id C. Verres ex templo Jovis sustulit. Ut saepius ad M. Marcellum revertar, judices, sic habetote, plures esse a Syracusanis istius adventu deos quam victoria Marcelli homines desideratos. Etenim ille requisisse etiam dicitur Archimedem illum, summo ingenio hominem ac disciplina, quem quum audisset interfectum, permoleste tulisse: iste omnia quae requisivit, non ut conservaret, verum ut asportaret requisivit. Jam illa quae leviora videbuntur ideo praeteribo, quod mensas Delphicas e marmore, crateras ex aere pulcherrimas, vim maximam vasorum Corinthiorum ex omnibus aedibus sacris abstulit Syracusis. Itaque, judices, ii qui hospites ad ea quae visenda sunt solent ducere et unumquidque ostendere, quos illi mystagogos vocant, conversam jam habent demonstrationem suam. Nam ut ante demonstrabant quid ubique esset, item nunc quid undique ablatum sit ostendunt.

LIX. Quid tum, mediocrine tandem dolore eos affectos esse arbitramini? Non ita est, judices: primum, quod omnes religione moventur, et deos patrios quos a majoribus acceperunt colendos sibi diligenter et retinendos esse arbitrantur: deinde hic ornatus, haec opera atque artificia, signa, tabulae pictae, Graecos homines nimio opere delectant. Itaque ex illorum querimoniis intelligere possumus, haec illis acerbissima videri quae forsitan nobis levia et contemnenda esse videantur. Mihi credite, judices, tametsi vosmetipsos haec eadem audire certo scio, quum multas acceperint hosce annos socii atque exterae nationes calamitates

et injurias, nullas Graeci homines gravius ferunt ac tulerunt quam hujusmodi spoliationes fanorum atque oppidorum. Licet iste dicat emisse se, sicuti solet dicere: credite hoc mihi, judices; nulla unquam civitas tota Asia et Graecia signum ullum, tabulam pictam, ullum denique ornamentum urbis sua voluntate cuiquam vendidit. Nisi forte existimatis, posteaquam judicia severa Romae fieri desierunt, Graecos homines haec venditare coepisse, quae tum non modo non venditabant, quum judicia fiebant, verum etiam coëmebant: aut nisi arbitramini L. Crasso, Q. Scaevolae, C. Claudio, potentissimis hominibus, quorum aedilitates ornatissimas vidimus, commercium istarum rerum cum Graecis hominibus non fuisse, his qui post judiciorum dissolutionem aediles facti sunt fuisse.

LX. Acerbiorem etiam scitote esse civitatibus falsam istam et simulatam emptionem quam si qui clam surripiat aut eripiat palam atque auferat. Nam turpitudinem summam esse arbitrantur referri in tabulas publicas, pretio adductam civitatem et pretio parvo ea quae accepisset a majoribus vendidisse atque abalienasse. Etenim mirandum in modum Graeci rebus istis quas contemnimus delectantur. Itaque majores nostri facile patiebantur haec esse apud illos quam plurima, ut imperio nostro quam ornatissimi florentissimique essent; apud eos autem, quos vectigales aut stipendiarios fecerant, tamen haec relinquebant, ut illi quibus haec jucunda sunt, quae nobis levia videntur, haberent haec oblectamenta et solatia servitutis. Quid arbitramini Rheginos, qui jam cives Romani sunt, merere velle ut ab iis marmorea Venus illa auferatur? quid Tarentinos, ut Europam in tauro amittant, ut Satyrum qui apud illos in aede Vestae est, ut cetera? quid Thespienses, ut Cupidinis signum propter quod unum visuntur Thespiae? quid Cnidios, ut Venerem marmoream? quid, ut pictam, Coos? quid Ephesios, ut Alexandrum? quid Cyzicenos, ut Ajacem aut Medeam? quid Rhodios, ut Ialysum? quid Athenienses, ut ex marmore Iacchum, aut Paralum pictum, aut ex aere Myronis buculam? Longum est et non necessarium commemorare quae

apud quosque visenda sunt tota Asia et Graecia; verum illud est quamobrem haec commemorem, quod existimare vos hoc volo, mirum quendam dolorem accipere eos ex quorum urbibus haec auferantur.

LXI. Atque ut ceteros omittamus, de ipsis Syracusanis cognoscite. Ad quos ego quum venissem, sic primum existimabam, ut Romae ex istius amicis acceperam, civitatem Syracusanam propter Heraclii hereditatem non minus esse isti amicam quam Mamertinam propter praedarum ac furtorum omnium societatem: simul et verebar ne mulierum nobilium et formosarum gratia, quarum iste arbitrio per triennium praeturam gesserat, virorumque quibuscum illae nuptae erant nimia in istum non modo lenitudine sed etiam liberalitate oppugnarer, si quid ex literis Syracusanorum conquirerem. Itaque Syracusis cum civibus Romanis eram: eorum tabulas exquirebam, injurias cognoscebam. Quum diutius in negotio curaque fueram, ut requiescerem curamque animi remitterem, ad Carpinatii praeclaras tabulas revertebar, ubi cum equitibus Romanis, hominibus ex illo conventu honestissimis, illos Verrutios, de quibus ante dixi, explicabam: a Syracusanis prorsus nihil adjumenti neque publice neque privatim exspectabam, neque erat in animo postulare. Quum haec agerem, repente ad me venit Heraclius, is qui tum magistratum Syracusis habebat, homo nobilis qui sacerdos Jovis fuisset, qui honos est apud Syracusanos amplissimus. Agit mecum et cum fratre meo ut, si nobis videretur, adiremus ad eorum senatum: frequentes esse in curia: se jussu senatus a nobis petere ut veniremus.

LXII. Primo nobis fuit dubium quid ageremus: deinde cito venit in mentem non esse vitandum illum nobis conventum et locum; itaque in curiam venimus. Honorifice sane consurgitur: nos rogatu magistratus assedimus. Incipit is loqui qui et auctoritate et aetate et, ut mihi visum est, usu rerum antecedebat, Diodorus Timarchidi; cujus omnis oratio hanc habuit primo sententiam: senatum et populum Syracusanum moleste graviterque ferre, quod ego quum in ceteris Siciliae civitatibus senatum populumque docuissem quid iis utili-

tatis, quid salutis afferrem, et quum ab omnibus mandata, legatos, literas, testimoniaque sumpsissem, in illa civitate nihil ejusmodi facerem. Respondi nequo Romae in conventu Siculorum, quum a me auxilium communi omnium legationum consilio petebatur causaque totius provinciae ad me deferebatur, legatos Syracusanorum affuisse, neque me postulare ut quidquam contra C. Verrem decerneretur in ea curia in qua inauratam C. Verris statuam viderem. Quod postea quam dixi, tantus est gemitus factus aspectu statuae et commemoratione ut illud in curia positum monumentum scelerum non beneficiorum videretur. Tum pro se quisque, quantum dicendo assequi poterat, docere me coepit ea quae paulo ante commemoravi, spoliatam urbem, fana direpta: de Heraclii hereditate, quam palaestritis concessisset, multo maximam partem ipsum abstulisse; neque postulandum fuisse ut ille palaestritas diligeret, qui etiam inventorem olei deum sustulisset; neque illam statuam esse ex pecunia publica neque publice datam, sed eos qui hereditatis diripiendae participes fuissent faciendam statuendamque curasse; eosdem Romae fuisse legatos, illius adjutores improbitatis, socios furtorum, conscios flagitiorum; eo minus mirari me oportere si illi communi legatorum voluntati et saluti Siciliae defuissent.

LXIII. Ubi eorum dolorem ex istius injuriis non modo non minorem sed prope majorem quam ceterorum Siculorum esse cognovi, tum meum animum in illos, tum mei consilii negotiique totius suscepti causam rationemque proposui; tum eos hortatus sum ut causae communi salutique ne deessent; ut illam laudationem quam se vi ac metu coactos paucis illis diebus decresse dicebant tollerent. Itaque, judices, Syracusani haec faciunt, istius clientes atque amici. Primum mihi literas publicas quas in aerario sanctiore conditas habebant proferunt, in quibus ostendunt omnia quae dixi ablata esse perscripta, et plura etiam quam ego potui dicere: perscripta autem hoc modo, Quod ex aede Minervae hoc et illud abesset, quod ex aede Jovis, quod ex aede Liberi. Ut quisque iis rebus tuendis praefuerat, ita

perscriptum erat, quum rationem ex lege redderent et quae acceperant tradere deberent, petisse ut sibi quod hae res abessent ignosceretur: itaque omnes liberatos discessisse, et esse ignotum omnibus: quas ego literas obsignandas publico signo deportandasque curavi. De laudatione autem ratio sic mihi reddita est: primum quum a C. Verre literae aliquanto ante adventum meum de laudatione venissent, nihil esse decretum: deinde, quum quidam ex illius amicis commonerent oportere decerni, maximo clamore esse et convicio repudiatos: posteaquam meus adventus appropinquaret, imperasse eum qui summam potestatem haberet ut decernerent: decretum ita esse ut multo plus illi laudatio mali quam boni posset afferre. Id adeo, judices, ut mihi ab illis demonstratum est, sic vos ex me cognoscite.

LXIV. Mos est Syracusis ut, si qua de re ad senatum referatur, dicat sententiam qui velit: nominatim nemo rogatur; et tamen, ut quisque aetate et honore antecedit, ita primus solet sua sponte dicere, idque a ceteris ei conceditur: sin aliquando tacent omnes, tum sortito coguntur dicere. Quum hic mos esset, refertur ad senatum de laudatione Verris. In quo primum, ut aliquid esset morae multi interpellant: de Sex. Pedùcaeo, qui de illa civitate totaque provincia optime meritus esset, sese antea quum audissent ei negotium facessitum, quumque eum publice pro plurimis ejus et maximis meritis laudare cuperent, a C. Verre prohibitos esse: iniquum esse, tametsi Peducaeus eorum laudatione jam non uteretur, tamen non id prius decernere quod aliquando voluissent quam quod tunc cogerentur. Conclamant omnes et approbant ita fieri oportere. Refertur de Peducaeo. Ut quisque aetate et honore antecedebat, ita sententiam dixit ex ordine. Id adeo ex ipso senatus consulto cognoscite; nam principum sententiae perscribi solent. Recita. 'Quod verba facta sunt de Sex. Peducaeo.' Dicit qui primi suaserint. Decernitur. Refertur deinde de Verre. Dic, quaeso, quomodo. 'Quod verba facta sunt de C. Verre.' Quid postea scriptum est? 'Quum surgeret nemo neque

sententiam diceret'—Quid est hoc? 'sors ducitur.' Quamobrem? nemo erat voluntarius laudator praeturae tuae, defensor periculorum, praesertim quum inire a praetore gratiam posset? Nemo. Illi ipsi tui convivae, consiliarii, conscii, socii, verbum facere non audent. In qua curia statua tua stabat et nuda filii, in ea nemo fuit quem ne nudus quidem filius [et] nudata provincia commoveret. Atque etiam hoc me docent, ejusmodi senatus consultum fuisse [laudationem] ut omnes intelligere possent non laudationem, sed potius irrisionem esse illam, quae commonefaceret istius turpem calamitosamque praeturam: etenim scriptum esse ita, 'Quod is virgis neminem cecidisset;' a quo cognostis nobilissimos homines atque innocentissimos securi esse percussos: 'Quod vigilanter provinciam administrasset;' cujus omnes vigilias in stupris constat esse consumptas: hoc vero scriptum esse quod proferre non auderet reus, accusator recitare non desineret, 'Quod praedones procul ab insula Sicilia prohibuisset Verres;' quos etiam intra Syracusanam insulam recepisset. LXV. Haec posteaquam ex illis cognovi, discessi cum fratre e curia ut nobis absentibus si quid vellent decernerent. Decernunt statim, primum, Ut cum Lucio fratre hospitium publice fieret, quod is eandem voluntatem erga Syracusanos suscepisset quam ego semper habuissem. Id non modo tum scripserunt, verum etiam in aere incisum nobis tradiderunt. Valde hercule te Syracusani tui quos crebro commemorare soles diligunt, qui cum accusatore tuo satis justam causam conjungendae necessitudinis putant, quod te accusaturus sit et quod inquisitum in te venerit. Postea decernitur, ac non varie sed prope cunctis sententiis, Ut laudatio quae C. Verri decreta esset tolleretur. In eo, quum jam non solum discessio facta esset sed etiam perscriptum atque in tabulas relatum, praetor appellatur. At quis appellat? Magistratus aliquis? Nemo. Senator? Ne id quidem. Syracusanorum aliquis? Minime. Quis igitur praetorem appellat? Qui quaestor istius fuerat P. Caesetius. O rem ridiculam! o desertum hominem! desperatum, relictum a magistratu Siculo! Ne senatus consultum

Siculi homines facere possent, ne suum jus suis moribus, suis legibus obtinere possent, non amicus istius, non hospes, non denique aliquis Siculus, sed quaestor [P. R.] praetorem appellat. Quis hoc vidit? quis audivit? Praetor aequus et sapiens dimitti jubet senatum. Concurrit ad me maxima multitudo. Primum senatores clamare sibi eripi jus, eripi libertatem: populus senatum laudare, gratias agere: cives Romani a me nusquam discedere. Quo quidem die nihil aegrius factum est multo labore meo quam ut manus ab illo appellatore abstinerentur. Quum ad praetorem in jus adissemus, excogitat sane acute quid decernat. Nam antequam verbum facerem, de sella surrexit atque abiit. Itaque tum de foro, quum jam advesperasceret, discessimus.

LXVI. Postridie mane ab eo postulo ut Syracusanis liceret senatus consultum quod pridie fecissent mihi reddere. Ille enimvero negat, et ait indignum facinus esse quod ego in senatu Graeco verba fecissem; quod quidem apud Graecos Graece locutus essem, id ferri nullo modo posse. Respondi homini, ut potui, ut debui, ut volui. Quum multa, tum etiam hoc me memini dicere, facile esse perspicuum quantum inter hunc et illum Numidicum, verum ac germanum Metellum, interesset: illum noluisse sua laudatione juvare L. Lucullum, sororis virum, quicum optime convenisset; hunc homini alienissimo a civitatibus laudationes per vim et metum comparare. Quod ubi intellexi multum apud illum recentes nuntios, multum tabellas non commendaticias sed tributarias valuisse, admonitu Syracusanorum ipsorum impetum in eas tabulas facio in quibus S. C. perscripserant. Ecce autem nova turba atque rixa, ne tamen istum omnino Syracusis sine amicis, sine hospitibus, plane nudum esse ac desertum putetis. Retinere incipit tabulas Theomnastus quidam, homo ridicule insanus, quem Syracusani Theoractum vocant, qui illic ejusmodi est ut eum pueri sectentur, ut omnes quum loqui coepit irrideant. Hujus tamen insania, quae ridicula est aliis, mihi tum molesta sane fuit: nam quum spumas ageret in ore, oculis arderet, voce maxima vim me sibi afferre clamaret, copulati in jus pervenimus.

Hic ego postulare coepi ut mihi tabulas obsignare ac deportare liceret. Ille contra dicere: negare esse illud S. C. in quo praetor appellatus esset; negare id mihi tradi oportere. Ego legem recitare, omnium mihi tabularum et literarum fieri potestatem. Ille furiosus urgere nihil ad se nostras leges pertinere. Praetor intelligens negare sibi placere, quod senatus consultum ratum esse non deberet, id me Romam deportare. Quid multa? nisi vehementius homini minatus essem, nisi legis sanctionem poenamque recitassem, tabularum mihi potestas facta non esset. Ille autem insanus, qui pro isto vehementissime contra me declamasset, postquam non impetravit, credo, ut in gratiam mecum rediret, libellum mihi dat in quo istius furta Syracusana perscripta erant; quae ego antea jam ab illis cognoram et acceperam.

LXVII. Laudent te jam sane Mamertini quoniam ex tota provincia soli sunt qui te salvum velint; ita tamen laudent ut Heius qui princeps legationis est adsit; ita laudent ut ad ea quae rogati erunt mihi parati sint respondere. Ac ne subito a me opprimantur haec sum rogaturus: Navem populo Romano debeantne? fatebuntur. Praebuerintne praetore C. Verre? negabunt. Aedificarintne navem onerariam maximam publice quam Verri dederunt? negare non poterunt. Frumentum ab iis sumpseritne C. Verres quod populo Romano mitteret, sicuti superiores? negabunt. Quid militum aut nautarum per triennium dederint? nullum datum dicent. Fuisse Messanam omnium istius furtorum ac praedarum receptricem negare non poterunt: permulta multis navibus illinc exportata: hanc navem denique maximam a Mamertinis datam onustam cum isto profectam fatebuntur. Quamobrem tibi habe sane istam laudationem Mamertinorum: Syracusanam quidem civitatem, ut abs te affecta est, ita in te esse animatam videmus, apud quos etiam Verria illa flagitiosa sublata sunt. Etenim minime conveniebat ei deorum honores haberi qui simulacra deorum abstulisset. Etiam hercule illud in Syracusanis merito reprehenderetur, si, quum diem festum ludorum de fastis suis sustulissent

celeberrimum et sanctissimum, quod eo ipso die Syracusae a Marcello captae esse dicuntur, iidem diem festum Verris nomine agerent, quum iste a Syracusanis quae ille calamitosus dies reliquerat ademisset. At videte hominis impudentiam atque arrogantiam, judices, qui non solum Verria haec turpia ac ridicula ex Heraclii pecunia constituerit, verum etiam Marcellia tolli imperarit, ut ei sacra facerent quotannis, cujus opera omnium annorum sacra deosque patrios amiserant; ejus autem familiae dies festos tollerent per quam ceteros quoque festos dies recuperarant.

ACTIONIS SECUNDAE

IN C. VERREM LIBER QUINTUS.

DE SUPPLICIIS.

I. NEMINI video dubium esse, judices, quin apertissime C. Verres in Sicilia sacra profanaque omnia et privatim et publice spoliarit versatusque sit sine ulla non modo religione verum etiam dissimulatione in omni genere furandi atque praedandi. Sed quaedam mihi magnifica et praeclara defensio ejus ostenditur, cui quemadmodum resistam multo mihi ante est, judices, providendum. Ita enim causa constituitur, provinciam Siciliam virtute istius et vigilantia singulari dubiis formidolosisque temporibus à fugitivis atque a belli periculis tutam esse servatam. Quid agam, judices? quo accusationis meae rationem conferam? quo me vertam? ad omnes enim meos impetus quasi murus quidam boni nomen imperatoris opponitur. Novi locum; video ubi se jactaturus sit Hortensius. Belli pericula, tempora rei publicae, imperatorum penuriam commemorabit: tum deprecabitur a vobis, tum etiam pro suo jure contendet, ne patiamini talem imperatorem populo Romano Siculorum testimoniis eripi, ne[ve] obteri laudem imperatoriam criminibus avaritiae velitis. Non possum dissimulare, judices: timeo ne C. Verres propter hanc eximiam virtutem in re militari omnia quae fecit impune fecerit. Venit enim mihi in mentem in judicio

M'. Aquillii quantum auctoritatis, quantum momenti oratio M. Antonii habuisse existimata sit; qui, ut erat in dicendo non solum sapiens, sed etiam fortis, causa prope perorata ipse arripuit M'. Aquillium constituitque in conspectu omnium tunicamque ejus a pectore abscidit, ut cicatrices populus Romanus judicesque aspicerent adverso corpore exceptas: simul et de illo vulnere quod ille in capite ab hostium duce acceperat multa dixit, eoque adduxit eos qui erant judicaturi vehementer ut vererentur, ne, quem virum fortuna ex hostium telis eripuisset, quum sibi ipse non pepercisset, hic non ad populi Romani laudem sed ad judicum crudelitatem videretur esse servatus. Eadem nunc ab illis defensionis ratio viaque temptatur: idem quaeritur. Sit fur, sit sacrilegus, sit flagitiorum omnium vitiorumque princeps. At est bonus imperator, at felix et ad dubia rei publicae tempora reservandus. Non agam summo jure tecum: non dicam id quod debeam forsitan obtinere, quum judicium certa lege sit, non quid in re militari fortiter feceris, sed quemadmodum manus ab alienis pecuniis abstinueris, abs te doceri oportere: non, inquam, sic agam; sed ita quaeram, quemadmodum te velle intelligo, quae tua opera et quanta fuerit in bello.

II. Quid dicis? an bello fugitivorum Siciliam virtute tua liberatam? Magna laus et honesta oratio; sed tamen quo bello? Nos enim post illud bellum quod M'. Aquillius confecit sic accepimus, nullum in Sicilia fugitivorum bellum fuisse. At in Italia fuit. Fateor, et magnum quidem ac vehemens. Num igitur ex eo bello partem aliquam laudis appetere conaris? num tibi illius victoriae gloriam cum M. Crasso aut Cn. Pompeio communicatam putas? Non arbitror hoc etiam tuae deesse impudentiae, ut quidquam ejusmodi dicere audeas. Obstitisti videlicet ne ex Italia transire in Siciliam fugitivorum copiae possent. Ubi? quando? qua ex parte? quum aut ratibus aut navibus conarentur accedere. Nos enim nihil unquam prorsus audivimus; et illud audivimus, M. Crassi, fortissimi viri, virtute consilioque factum ne ratibus conjunctis freto fugitivi ad Messanam transire possent; a quo illi conatu non tanto

opere prohibendi fuissent, si ulla praesidia in Sicilia ad illorum adventum opposita putarentur. At quum esset in Italia bellum tam prope a Sicilia, tamen in Sicilia non fuit. Quid mirum? ne quum in Sicilia quidem fuit eodem intervallo pars ejus belli in Italiam ulla pervasit. III. Etenim propinquitas locorum ad utram partem hoc loco profertur? utrum aditum facilem hostibus an contagionem imitandi belli periculosam fuisse? Aditus omnis hominibus sine ulla facultate navium non modo disjunctus sed etiam clausus est, ut illis quibus Siciliam propinquam fuisse dicis facilius fuerit ad Oceanum pervenire quam ad Peloridem accedere. Contagio autem ista servilis belli cur abs te potius quam ab iis omnibus qui ceteras provincias obtinuerunt, praedicatur? An quod in Sicilia jam ante bella fugitivorum fuerunt? At ea ipsa causa est cur ista provincia minimo in periculo sit et fuerit. Nam posteaquam illinc M'. Aquillius decessit, omnium instituta atque edicta praetorum fuerunt ejusmodi ut ne quis cum telo servus esset. Vetus est quod dicam, et propter severitatem exempli nemini fortasse vestrum inauditum; L. Domitium praetorem in Sicilia, quum aper ingens allatus esset ad eum, admiratum requisisse quis eum percussisset: quum audisset pastorem cujusdam fuisse, eum ad se vocari jussisse: illum cupide ad praetorem quasi ad laudem atque praemium accurrisse: quaesisse Domitium qui tantam bestiam percussisset: illum respondisse venabulo: statim deinde jussu praetoris in crucem esse sublatum. Durum hoc fortasse videatur neque ego ullam in partem disputo: tantum intelligo maluisse Domitium crudelem in animadvertendo quam in praetermittendo dissolutum videri.

IV. Ergo his institutis provinciae jam tum quum bello sociorum tota Italia arderet, homo non acerrimus nec fortissimus, C. Norbanus, in summo otio fuit; perfacile enim sese Sicilia jam tuebatur ut ne quod ex ipsa bellum posset existere. Etenim quum nihil tam conjunctum sit quam negotiatores nostri cum Siculis usu, re, ratione, concordia, et quum ipsi Siculi res suas ita constitutas habeant ut iis pacem expediat esse, imperium

autem populi Romani sic diligant ut id imminui aut commutari minime velint, quumque haec a servorum bello pericula et praetorum institutis et dominorum disciplina provisa sint, nullum est malum domesticum quod ex ipsa provincia nasci possit. Quid igitur, nulline motus in Sicilia servorum Verre praetore, nullaene consensiones factae esse dicuntur? Nihil sane quod ad senatum populumque Romanum pervenerit; nihil quod iste publice Romam scripserit: et tamen coeptum esse in Sicilia moveri aliquot locis servitium suspicor. Id adeo non tam ex re quam ex istius factis decretisque cognosco.

V. Ac videte quam non inimico animo sim acturus: ego ipse haec quae iste quaerit, quae adhuc nunquam audistis, commemorabo et proferam. In Triocalino, quem locum fugitivi jam ante tenuerunt, Leonidae cujusdam Siculi familia in suspicionem est vocata conjurationis. Res delata ad istum. Statim, ut par fuit, jussu ejus homines qui fuerant nominati comprehensi sunt adductique Lilybaeum: domino denuntiatum est: causa dicta: damnati. Quid deinde? quid censetis? Furtum fortasse aut praedam exspectatis aliquam. Nolite usquequaque idem quaerere. In metu belli furandi locus qui potest esse? etiam si qua fuit in hac re occasio, praetermissa est. Tum potuit a Leonida nummorum aliquid auferre quum denuntiavit ut adesset. Fuit nundinatio aliqua et isti non nova, ne causam diceret: etiam alter locus, ut absolverentur. Damnatis quidem servis quae praedandi potest esse ratio? produci ad supplicium necesse est. Testes enim sunt qui in consilio fuerunt: testes publicae tabulae: testes splendidissima civitas Lilybaetana: testis honestissimus maximusque conventus civium Romanorum. Fieri nihil potest: producendi sunt. Itaque producuntur et ad palum alligantur. Etiam nunc mihi exspectare videmini, judices, quid deinde factum sit, quod iste nihil unquam fecit sine aliquo quaestu atque praeda. Quid in ejusmodi re fieri potuit? Quod commodum est exspectate, facinus quam vultis improbum: vincam tamen expectationem omnium. Homines sceleris conjurationisque

damnati, ad supplicium traditi, ad palum alligati, repente multis millibus hominum inspectantibus soluti sunt et Triocalino illi domino redditi. Quid hoc loco potes dicere, homo amentissime, nisi id quod ego non quaero,—quod denique in re tam nefaria, tametsi dubitari non potest, tamen, ne si dubitetur quidem, quaeri oporteat—quid aut quantum aut quomodo acceperis? Remitto tibi hoc totum, atque ista te cura libero. Neque enim metuo ne hoc cuiquam persuadeatur ut ad quod facinus nemo praeter te ulla pecunia adduci potuerit, id tu gratis suscipere conatus sis. Verum de ista furandi praedandique ratione nihil dico: de hac imperatoria jam tua laude disputo.

VI. Quid ais, bone custos defensorque provinciae? Tu quos servos arma capere ac bellum facere in Sicilia voluisse cognoras et de consilii sententia judicaras, hos ad supplicium jam more majorum traditos, et ad palum alligatos, ex media morte eripere ac liberare ausus es, ut quam damnatis crucem servis fixeras, hanc indemnatis videlicet civibus Romanis reservares? Perditae civitates desperatis jam omnibus rebus hos solent exitus exitiales habere, ut damnati in integrum restituantur, vincti solvantur, exules reducantur, res judicatae rescindantur. Quae quum accidunt, nemo est quin intelligat ruere illam rem publicam: haec ubi eveniunt, nemo est qui ullam spem salutis reliquam esse arbitretur. Atque haec sicubi facta sunt, facta sunt ut homines populares aut nobiles supplicio aut exilio levarentur: at non ab iis ipsis qui judicassent; at non statim; at non eorum facinorum damnati quae ad vitam et ad fortunas omnium pertinerent. Hoc vero novum et ejusmodi est ut magis propter reum quam propter rem ipsam credibile videatur, ut homines servos, ut ipse qui judicarat, ut statim e medio supplicio dimiserit, ut ejus facinoris damnatos servos quod ad omnium liberorum caput et sanguinem pertineret. O praeclarum imperatorem nec jam cum M'. Aquillio, fortissimo viro, sed vero cum Paullis, Scipionibus, Mariis conferendum! Tantumne vidisse in metu periculoque provinciae! Quum servitiorum animos in Sicilia suspensos propter bellum Italiae

fugitivorum videret, ne quis se commovere auderet quantum terroris injecit! Comprehendi jussit: quis non pertimescat? causam dicere dominos: quid servis tam formidolosum? 'Fecisse videri' pronuntiat: exortam videtur flammam paucorum dolore ac morte restinxisse. Quid deinde sequitur? Verbera atque ignes et illa extrema ad supplicium damnatorum, metum ceteroram, et cruciatus et crux. Hisce omnibus suppliciis sunt liberati. Quis dubitet quin servorum animos summa formidine oppresserit, quum viderent ea facilitate praetorum ut ab eo [servorum] sceleris conjurationisque damnatorum vita vel ipso carnifice internuntio redimeretur?

VII. Quid, hoc in Apolloniensi Aristodamo? quid in Leonte Imacharensi non idem fecisti? Quid, iste motus servorum bellique subita suspicio, utrum tibi tandem diligentiam custodiendae provinciae an novam rationem improbissimi quaestus attulit? Halicyensis Eumenidae, nobilis hominis et honesti, magnae pecuniae, villicus quum impulsu tuo insimulatus esset, HS LX a domino accepisti, quod nuper ipse juratus docuit quemadmodum gestum esset. Ab equite Romano C. Matrinio absente, quum is esset Romae, quod ejus villicos pastoresque tibi in suspicionem venisse dixeras, HS DC abstulisti. Dixit hoc L. Flavius, qui tibi eam pecuniam numeravit, procurator C. Matrinii: dixit ipse C. Matrinius: dicet vir clarissimus Cn. Lentulus censor, qui Matrinii honoris causa recenti negotio ad te literas misit mittendasque curavit. Quid, de Apollonio, Diocli filio, Panhormitano, cui Gemino cognomen est, praeteriri potest? Ecquid hoc tota Sicilia clarius? ecquid indignius? ecquid manifestius proferri potest? Quem ut Panhormum venit ad se vocari et de tribunali citari jussit concursu magno frequentiaque conventus. Homines statim loqui: 'mirabar quod Apollonius, homo pecuniosus, tamdiu ab isto maneret integer: excogitavit, nescio quid attulit: profecto homo dives repente a Verre non sine causa citatur.' Expectatio summa hominum quidnam id esset, quum exanimatus subito ipse accurrit cum adolescente filio; nam pater grandis natu jam diu

lecto tenebatur. Nominat iste servum quem magistrum pecoris esse diceret: eum dicit conjurasse et familias concitasse. Is omnino servus in familia non erat. Eum statim exhiberi jubet. Apollonius affirmare se omnino nomine illo servum habere neminem. Iste hominem abripi a tribunali et in carcerem conjici jubet. Clamare ille quum raperetur nihil se miserum fecisse, nihil commisisse, pecuniam sibi esse in nominibus, numeratam in praesentia non habere. Haec quum maxime summa hominum frequentia testificaretur, ut quivis intelligere posset eum quod pecuniam non dedisset, idcirco illa tam acerba injuria affici; quum maxime, ut dico, hoc de pecunia clamaret, in vincula conjectus est.

VIII. Videte constantiam praetoris, et ejus praetoris qui in iis rebus non ita defendatur ut mediocris praetor, sed ita laudetur ut optimus imperator. Quum servorum bellum metueretur, quo supplicio dominos indemnatos afficiebat, hoc servos damnatos liberabat: Apollonium, hominem locupletissimum, qui si fugitivi bellum in Sicilia facerent amplissimas fortunas amitteret, belli fugitivorum nomine indicta causa in vincla conjecit: servos quos ipse cum consilio belli faciendi causa consensisse judicavit, eos sine consilii sententia sua sponte omni supplicio liberavit. Quid, si aliquid ab Apollonio commissum est quamobrem in eum jure animadverteretur, tamenne hanc rem sic agemus ut crimini aut invidiae reo putemus esse oportere, si quo de homine severius judicaverit? Non agam tam acerbe: non utar ista accusatoria consuetudine, si quid est factum clementer, ut dissolute factum criminer; si quid vindicatum est severe, ut ex eo crudelitatis invidiam colligam. Non agam ista ratione; tua sequar judicia; tuam defendam auctoritatem, quoad tu voles: simul ac tute coeperis tua judicia rescindere, mihi succensere desinito: meo jure enim contendam eum qui suo judicio damnatus sit juratorum judicum sententiis damnari oportere. Non defendam Apollonii causam, amici atque hospitis mei, ne tuum judicium videar rescindere; nihil de hominis frugalitate, virtute, diligentia dicam; praetermittam illud etiam, de quo antea dixi, fortunas

ejus ita constitutas fuisse familia, pecore, villis, pecuniis creditis, ut nemini minus expediret ullum in Sicilia tumultum aut bellum commoveri: non dicam ne illud quidem, si maxime in culpa fuerit Apollonius, tamen in hominem honestissimae civitatis honestissimum tam graviter animadverti causa indicta non oportuisse. Nullam in te invidiam ne ex illis quidem rebus concitabo, quum esset talis vir in carcere, in tenebris, in squalore, in sordibus, tyrannicis interdictis tuis patri exacta aetate et adolescenti filio adeundi ad illum miserum potestatem nunquam esse factam. Etiam illud praeteribo, quotiescunque Panhormum veneris illo anno et sex mensibus; nam tamdiu fuit Apollonius in carcere, toties te senatum Panhormitanum adisse supplicem cum magistratibus sacerdotibusque publicis orantem atque obsecrantem ut aliquando ille miser atque innocens calamitate illa liberaretur. Relinquo haec omnia; quae si velim persequi, facile ostendam tua crudelitate in alios omnes tibi aditus misericordiae judicum jampridem esse praeclusos. IX. Omnia tibi ista concedam et remittam. Praevideo enim quid sit defensurus Hortensius: fatebitur apud istum neque senectutem patris neque adolescentiam filii neque lacrimas utriusque plus valuisse quam utilitatem salutemque provinciae: dicet rem publicam administrari sine metu ac severitate non posse: quaeret quamobrem fasces praetoribus praeferantur, cur secures datae, cur carcer aedificatus, cur tot supplicia sint in improbos more majorum constituta? Quae quum omnia graviter severeque dixerit, quaeram cur hunc eundem Apollonium Verres idem repente nulla re nova allata, nulla defensione, sine causa de carcere emitti jusserit: tantumque in hoc crimine suspicionis esse affirmabo ut jam ipsis judicibus sine mea argumentatione conjecturam facere permittam, quod hoc genus praedandi, quam improbum quam indignum, quamque ad magnitudinem quaestus immensum infinitumque esse videatur. Nam quae iste in Apollonio fecit, ea primum breviter cognoscite quot et quanta sint; deinde haec expendite atque aestimate pecunia: reperietis idcirco haec in uno

homine pecunioso tot constituta, ut ceteris formidines simillium incommodorum atque exempla periculorum proponeret. Primum insimulatio est repentina capitalis atque invidiosi criminis: statuite quanti hoc putetis et quam multos redemisse: deinde crimen sine accusatore, sententia sine consilio, damnatio sine defensione: aestimate harum omnium rerum pretia, et cogitate in his iniquitatibus unum haesisse Apollonium, ceteros profecto multos ex his incommodis pecunia se liberasse: postremo tenebrae, vincula, carcer, inclusum supplicium, a conspectu parentum ac liberum, denique a libero spiritu atque a communi luce seclusum: haec vero, quae vel vita redimi recte possint, aestimare pecunia non queo. Haec omnia sero redemit Apollonius jam maerore ac miseriis perditus; sed tamen ceteros docuit ante istius avaritiae ac sceleri occurrere: nisi vero existimatis hominem pecuniosissimum sine causa quaestus electum ad tam incredibile crimen, aut sine eadem causa repente e carcere emissum, aut hoc praedandi genus ab isto in illo uno adhibitum et temptatum, et non per illum omnibus pecuniosis Siculis metum propositum et injectum.

X. Cupio mihi ab illo, judices, subjici, quoniam de militari ejus gloria dico, si quid forte praetereo. Nam mihi videor jam de omnibus rebus ejus gestis dixisse quae quidem ad belli fugitivorum suspicionem pertinerent: certe nihil sciens praetermisi. Habetis hominis consilia, diligentiam, vigilantiam, custodiam defensionemque provinciae. Summa illuc pertinet ut sciatis, quoniam plura genera sunt imperatorum, ex quo genere iste sit. Ne diutius in tanta penuria virorum fortium talem imperatorem ignorare possitis—non ad Q. Maximi sapientiam neque ad illius superioris Africani in re gerunda celeritatem, neque ad hujus qui postea fuit singulare consilium, neque ad Paulli rationem ac disciplinam, neque ad C. Marii vim atque virtutem, sed ad aliud genus imperatorum sane diligenter retinendum et conservandum—quaeso, cognoscite. Itinerum primum laborem qui vel maximus est in re militari, judices, et in Sicilia maxime necessarius, accipite quam facilem sibi

iste et jucundum ratione consilioque reddiderit. Primum temporibus hibernis ad magnitudinem frigorum et ad tempestatum vim ac fluminum praeclarum hoc sibi remedium compararat. Urbem Syracusas elegerat; cujus hic situs atque haec natura esse loci coelique dicitur ut nullus unquam dies tam magna ac turbulenta tempestate fuerit quin aliquo tempore ejus diei solem homines viderint. Hic ita vivebat iste bonus imperator hibernis mensibus ut eum non facile non modo extra tectum, sed ne extra lectum quidem quisquam videret: ita diei brevitas conviviis, longitudo noctis stupris et flagitiis conterebatur. Quum autem ver esse coeperat, cujus initium iste non a Favonio neque ab aliquo astro notabat, sed quum rosam viderat, tum incipere ver arbitrabatur, dabat se labori atque itineribus, in quibus eo usque se praebebat patientem atque impigrum ut eum nemo unquam in equo sedentem viderit. XI. Nam, ut mos fuit Bithyniae regibus, lectica octophoro ferebatur, in qua pulvinus erat perlucidus Melitensis, rosa fartus: ipse autem coronam habebat unam in capite, alteram in collo, reticulumque ad nares sibi admovebat, tenuissimo lino, minutis maculis, plenum rosae. Sic confecto itinere, quum ad aliquod oppidum venerat, eadem lectica usque in cubiculum deferebatur. Eo veniebant Siculorum magistratus, veniebant equites Romani, id quod ex multis juratis audistis: controversiae secreto deferebantur, paulo post palam decreta auferebantur. Deinde ubi paulisper in cubiculo pretio, non aequitate, jura descripserat, Veneri jam et Libero reliquum tempus deberi arbitrabatur. Quo loco non mihi praetermittenda videtur praeclari imperatoris egregia ac singularis diligentia. Nam scitote oppidum esse in Sicilia nullum ex iis oppidis in quibus consistere praetores et conventum agere solent, quo in oppido non isti ex aliqua familia non ignobili delecta ad libidinem mulier esset. Itaque nonnullae ex eo numero in convivium adhibebantur palam; si quae castiores erant, ad tempus veniebant, lucem conventumque vitabant. Erant autem convivia non illo silentio praetorum populi Romani atque imperatorum, neque eo pudore qui in magis-

tratuum conviviis versari solet, sed cum maximo clamore atque convicio: nonnunquam etiam res ad pugnam atque ad manus vocabatur. Iste enim praetor severus ac diligens qui populi Romani legibus nunquam paruisset, illis legibus quae in poculis ponebantur diligenter obtemperabat. Itaque erant exitus ejusmodi ut alius inter manus e convivio tamquam e proelio auferretur, alius tamquam occisus relinqueretur, plerique fusi sine mente ac sine ullo sensu jacerent, ut quivis quum aspexisset non se praetoris convivium sed ut Cannensem pugnam nequitiae videre arbitraretur.

XII. Quum vero aestas summa esse coeperat, quod tempus omnes semper Siciliae praetores in itineribus consumere consueverunt, propterea quod tum putant obeundam esse maxime provinciam quum in areis frumenta sunt, quod et familiae congregantur et magnitudo servitii perspicitur, et labor operis maxime offendit, frumenti copia commonet, tempus anni non impedit; tum, inquam, quum concursant ceteri praetores, iste novo quodam [ex] genere imperator pulcherrimo Syracusarum loco stativa sibi castra faciebat. Nam in ipso aditu atque ore portus, ubi primum ex alto sinus ab littore ad urbem inflectitur, tabernacula carbaseis intenta velis collocabat. Huc ex illa domo praetoria, quae regis Hieronis fuit, sic emigrabat ut eum per illos dies nemo extra illum locum videre posset. In eum autem ipsum locum aditus erat nemini, nisi qui aut socius aut minister libidinis esse posset. Huc omnes mulieres quibuscum iste consuerat conveniebant, quarum incredibile est quanta multitudo fuerit Syracusis: huc homines digni istius amicitia, digni vita illa conviviisque veniebant. Inter ejusmodi viros ac mulieres adulta aetate filius versabatur, ut eum, etiamsi natura a parentis similitudine abriperet, consuetudo tamen ac disciplina patris similem esse cogeret. Huc Tertia illa perducta per dolum atque insidias ab Rhodio tibicine maximas in istius castris effecisse dicitur turbas, quum indigne pateretur uxor Cleomenis Syracusani, nobilis mulier, itemque uxor Aeschrionis, honesto loco nata, in

conventum suum mimi Isidori filiam venisse. Iste autem Hannibal qui in suis castris virtute putaret oportere non genere certari, sic hanc Tertiam dilexit ut eam secum ex provincia deportaret. Ac per hos dies quum iste cum pallio purpureo talarique tunica versaretur in conviviis muliebribus, non offendebantur homines, neque moleste ferebant abesse a foro magistratum, non jus dici, non judicia fieri: locum illum littoris percrepare totum mulierum vocibus cantuque symphoniae, in foro silentium esse summum causarum atque juris non ferebant homines moleste; non enim jus abesse videbatur a foro neque judicia, sed vis et crudelitas et bonorum acerba et indigna direptio.

XIII. Hunc tu igitur imperatorem esse defendis, Hortensi? hujus furta, rapinas, cupiditatem, crudelitatem, superbiam, scelus, audaciam rerum gestarum magnitudine atque imperatoriis laudibus tegere conaris? Hic scilicet est metuendum ne ad exitum defensionis tuae vetus illa Antoniana dicendi ratio atque auctoritas proferatur; ne excitetur Verres, ne denudetur a pectore, ne cicatrices populus Romanus aspiciat ex mulierum morsu vestigia libidinis atque nequitiae. Dii faciant ut rei militaris, ut belli mentionem facere audeas. Cognoscentur enim omnia istius aera illa vetera, ut non solum in imperio verum etiam in stipendiis qualis fuerit intelligatis. Renovabitur prima illa militia, quum iste e foro abduci, non, ut ipse praedicat, perduci solebat: aleatoris Placentini castra commemorabuntur, in quibus quum frequens fuisset, tamen aere dirutus est: multa ejus in stipendiis damna proferentur quae ab isto aetatis fructu dissoluta et compensata sunt. Jam vero quum in ejusmodi patientia turpitudinis aliena non sua satietate obduruisset, qui vir fuerit, quot praesidia, quam munita pudoris et pudicitiae vi et audacia ceperit, quid me attinet dicere aut conjungere cum istius flagitio cujusquam praeterea dedecus? Non faciam, judices: omnia vetera praetermittam: duo sola recentia sine cujusquam infamia ponam, ex quibus conjecturam facere de omnibus possitis: unum illud, quod ita fuit illustre notumque omnibus ut nemo tam rusticanus homo L. Lu-

cullo [et] M. Cotta consulibus Romam ex ullo municipio vadimonii causa venerit quin sciret jura omnia praetoris urbani nutu atque arbitrio Chelidonis meretriculae gubernari: alterum, quod, quum paludatus exisset votaque pro imperio suo communique re publica nuncupasset, noctu stupri causa lectica in urbem introferri solitus est ad mulierem, nuptam uni, propositam omnibus, contra fas, contra auspicia, contra omnes divinas atque humanas religiones.

XIV. O dii immortales, quid interest inter mentes hominum et cogitationes? Ita mihi meam voluntatem spemque reliquae vitae vestra populique Romani existimatio comprobet, ut ego quos adhuc mihi magistratus populus Romanus mandavit, sic eos accepi ut me omnium officiorum obstringi religione arbitrarer. Ita quaestor sum factus ut mihi illum honorem tum non solum datum sed etiam creditum et commissum putarem: sic obtinui quaesturam in Sicilia provincia ut omnium oculos in me [unum] conjectos esse arbitrarer, ut me quaesturamque meam quasi in aliquo terrarum orbis theatro versari existimarem; ut semper omnia, quae jucunda esse videntur, ea non modo his extraordinariis cupiditatibus sed etiam ipsi naturae ac necessitati denegarem. Nunc sum designatus aedilis: habeo rationem quid a populo Romano acceperim: mihi ludos sanctissimos maxima cum cura et caerimonia Cereri, Libero Liberaeque faciendos, mihi Floram matrem populo plebique Romanae ludorum celebritate placandam, mihi ludos antiquissimos, qui primi Romani appellati sunt, cum dignitate maxima et religione Jovi, Junoni, Minervaeque esse faciundos, mihi sacrarum aedium procurationem, mihi totam urbem tuendam esse commissam: ob earum rerum laborem et sollicitudinem fructus illos datos, antiquiorem in senatu sententiae dicendae locum, togam praetextam, sellam curulem, jus imaginis ad memoriam posteritatemque prodendam. Ex his ego rebus omnibus, judices, ita mihi omnes deos propitios velim, etiamsi mihi jucundissimus est honos populi, tamen nequaquam capio tantum voluptatis quantum et sollicitudinis et laboris, ut haec ipsa aedilitas, non quia necesse fuerit, alicui candidato

data, sed quia sic oportuerit, recte collocata et judicio populi in loco posita esse videatur.

XV. Tu, quum esses praetor renuntiatus quoquo modo—mitto enim et praetereo quid tum sit actum—sed quum esses renuntiatus, ut dixi, non ipsa praeconis voce excitatus es, qui te toties seniorum juniorumque centuriis illo honore affici pronuntiavit, ut hoc putares aliquam rei publicae partem tibi creditam? annum tibi illum unum domo carendum esse meretricis? Quum tibi sorte obtigisset uti jus diceres, quantum negotii, quid oneris haberes nunquam cogitasti? neque illud rationis habuisti, si forte expergefacere te posses, eam provinciam, quam tueri singulari sapientia atque integritate difficile esset, ad summam stultitiam nequitiamque venisse? Itaque non modo a domo tua Chelidonem in praetura excludere noluisti, sed in Chelidonis domum praeturam totam detulisti. Secuta provincia est, in qua nunquam tibi venit in mentem, non tibi idcirco fasces ac secures et tantam imperii vim tantamque ornamentorum omnium dignitatem datam, ut earum rerum vi et auctoritate omnia repagula pudoris officiique perfringeres, ut omnium bona praedam tuam duceres, ut nullius res tuta, nullius domus clausa, nullius vita septa, nullius pudicitia munita contra tuam cupiditatem et audaciam posset esse; in qua tu te ita gessisti ut omnibus quum teneare rebus ad bellum fugitivorum confugias; ex quo jam intelligis non modo nullam tibi defensionem sed maximam vim criminum exortam; nisi forte Italici fugitivorum belli reliquias atque illud Tempsanum incommodum proferes, ad quod recens quum te peropportune fortuna attulisset si quid in te virtutis aut industriae habuisses, idem qui semper fueras inventus es.

XVI. Quum ad te Valentini venissent et pro his homo disertus ac nobilis, M. Marius, loqueretur ut negotium susciperes, ut, quum penes te praetorium nomen esset, ad illam parvam manum extinguendam ducem te principemque praeberes, non modo id refugisti, sed eo ipso tempore quum esses in littore, Tertia illa tua quam tu tecum deportaras erat in omnium conspectu; ipsis autem Valentinis ex tam illustri nobilique

municipio tantis de rebus responsum dedisti quum esses cum tunica pulla et pallio. Quid hunc proficiscentem, quid in ipsa provincia fecisse existimatis, qui quum jam ex provincia non ad triumphum, sed ad judicium decederet, ne illam quidem infamiam fugerit quam sine ulla voluptate capiebat? O divina senatus frequentis in aede Bellonae admurmuratio! Memoria tenetis, judices, quum advesperasceret et paulo ante esset de hoc Tempsano incommodo nuntiatum, quum inveniretur nemo qui in illa loca cum imperio mitteretur, dixisse quendam Verrem esse non longe a Tempsa. Quam valde universi admurmuraverunt, quam palam principes dixerunt contra? Et his tot criminibus testimoniisque convictus in eorum tabella spem sibi aliquam proponit, quorum omnium palam causa incognita voce damnatus est?

XVII. Esto, nihil ex fugitivorum bello aut suspicione belli laudis adeptus est, quod neque bellum ejusmodi neque belli periculum fuit in Sicilia neque ab isto provisum est ne quod esset. At vero contra bellum praedonum classem habuit ornatam diligentiamque in eo singularem; itaque ab isto praeclare defensa provincia est. Sic de bello praedonum, sic de classe Siciliensi, judices, dicam ut hoc jam ante confirmem, in hoc uno genere omnes inesse culpas istius maximas, avaritiae, majestatis, dementiae, libidinis, crudelitatis. Haec dum breviter expono, quaeso, ut fecistis adhuc, diligenter attendite.

Rem navalem primum ita dico esse administratam non uti provincia defenderetur sed uti classis nomine pecunia quaereretur. Superiorum praetorum consuetudo quum haec fuisset, ut naves civitatibus certusque numerus nautarum militumque imperaretur, maximae et locupletissimae civitati Mamertinae nihil horum imperavisti. Ob hanc rem quid tibi Mamertini clam dederint pecuniae, post si videbitur ex ipsorum literis testibusque quaeremus. Navem vero cybaeam maximam, triremis instar, pulcherrimam atque ornatissimam, palam aedificatam sumptu publico, sciente tota Sicilia, per magistratum senatumque Mamertinum tibi datam donatamque esse dico. Haec navis onusta praeda Sici-

liensi, quum ipsa quoque esset ex praeda, simul quum ipse decederet appulsa Veliam est cum plurimis rebus et iis quas iste Romam mittere cum ceteris furtis noluit, quod erant carissimae maximeque eum delectabant. Eam navem nuper egomet vidi Veliae multique alii viderunt, pulcherrimam atque ornatissimam, judices; quae quidem omnibus qui eam aspexerant prospectare jam exilium atque explorare fugam domini videbatur.

XVIII. Quid mihi hoc loco respondebis, nisi forte id quod tametsi probari nullo modo potest, tamen dici quidem in judicio de pecuniis repetundis necesse est, de tua pecunia aedificatam esse navem? Aude hoc saltem dicere, quod necesse est. Noli metuere, Hortensi, ne quaeram qui licuerit aedificare navem senatori. Antiquae sunt istae leges, et mortuae, quemadmodum tu soles dicere, quae vetant. Fuit ista res publica quondam, fuit ista severitas in judiciis, ut istam rem accusator in magnis criminibus objiciendam putaret. Quid enim tibi navi? qui si quo publice proficisceris, praesidii et vecturae causa sumptu publico navigia praebentur, privatim autem nec proficisci quoquam potes nec arcessere res transmarinas ex iis locis in quibus te habere nihil licet. Deinde cur quidquam contra leges parasti? Valeret hoc crimen in illa vetere severitate ac dignitate rei publicae. Nunc non modo te hoc crimine non arguo, sed ne illa quidem communi vituperatione reprehendo: tu tibi hoc nunquam turpe, nunquam criminosum, nunquam invidiosum fore putasti, celeberrimo loco palam tibi aedificari onerariam navem in ea provincia quam tu cum imperio obtinebas? Quid eos loqui qui videbant, quid existimare eos qui audiebant arbitrabare? inanem te navem esse illam in Italiam deducturum? navicularium quum Romam venisses esse facturum? Ne illud quidem quisquam poterat suspicari te in Italia maritimum habere fundum et ad fructus deportandos onerariam navem comparare. Ejusmodi voluisti de te sermonem esse omnium palam ut loquerentur te illam navem parare quae praedam ex Sicilia deportaret et ad ea furta quae reliquisses commearet? Verum haec omnia, si doces navem de tua pecunia aedificatam, remitto atque

concedo. Sed hoc, homo amentissime, non intelligis priore actione ab istis ipsis Mamertinis, tuis laudatoribus esse sublatum? Nam dixit Heius, princeps istius legationis quae ad tuam laudationem missa est, navem tibi operis publicis Mamertinorum esse factam eique faciendae senatorem Mamertinum publice praefuisse. Reliqua est materies. Hanc Rheginis, ut ipsi dicunt, tametsi tu negare non potes, publice, quod Mamertini materiem non habent, imperavisti.

XIX. Si et ex quo fit navis et qui faciunt, imperio tibi tuo, non pretio, praesto fuerunt, ubi tandem istuc latet quod tu de tua pecunia dicis impensum?—At Mamertini in tabulis nihil habent.—Primum video potuisse fieri ut ex aerario nihil darent: etenim vel Capitolium, sicut apud majores nostros factum est, publice coactis fabris operisque imperatis gratis exaedificari atque effici potuit: deinde id quod perspicio et quod ostendam, quum ipsos produxero, ipsorum ex literis, multas pecunias isti erogatas in operum locationes falsas atque inanes esse perscriptas. Nam illud minime mirum est Mamertinos, a quo summum beneficium acceperant, quem sibi amiciorem esse quam populo Romano cognoverant, ejus capiti literis suis pepercisse. Sed si argumento est Mamertinos tibi pecuniam non dedisse, quia scriptum non habent, sit argumento tibi gratis stare navem quia quid emeris aut quid locaveris scriptum proferre non potes. At enim idcirco navem Mamertinis non imperasti quod sunt foederati. Dii approbent: habemus hominem in fetialium manibus educatum, unum praeter ceteros in publicis religionibus foederum sanctum ac diligentem. Omnes qui ante te fuerunt praetores dedantur Mamertinis, quod iis navem contra pactionem foederis imperarint. Sed tamen tu, sancte homo ac religiose, cur Tauromenitanis item foederatis navem imperasti? An hoc probabis in aequa causa populorum sine pretio varium jus et disparem conditionem fuisse? Quid si ejusmodi esse haec duo foedera duorum populorum, judices, doceo, ut Tauromenitanis nominatim cautum et exceptum sit foedere, ne navem dare debeant; Mamertinis in ipso foedere

sanctum atque praescriptum sit, ut navem dare necesse sit; istum autem contra foedus et Tauromenitanis imperasse et Mamertinis remisisse? numquid dubium poterit esse quin Verre praetore plus Mamertinis cybaea quam Tauromenitanis foedus opitulatum sit? Recitentur foedera. XX. Isto igitur tuo quemadmodum ipse praedicas beneficio, ut res indicat, pretio atque mercede, minuisti majestatem rei publicae, minuisti auxilia populi Romani, minuisti copias majorum virtute ac sapientia comparatas, sustulisti jus imperii, conditionem sociorum, memoriam foederis. Qui ex foedere ipso navem vel usque ad Oceanum, si imperassemus, sumptu periculoque suo armatam atque ornatam mittere debuerunt, ii ne in freto ante sua tecta et domos navigarent, ne sua moenia portusque defenderent, pretio abs te jus foederis et imperii conditionem redemerunt. Quid censetis in hoc foedere faciundo voluisse Mamertinos impendere laboris, operae, pecuniae, ne haec biremis adscriberetur, si id ullo modo possent a nostris majoribus impetrare? Nam, quum hoc munus imponebatur tam grave civitati, inerat nescio quo modo in illo foedere societatis quasi quaedam nota servitutis. Quod tum recentibus suis officiis, integra re, nullis populi Romani difficultatibus, a majoribus nostris foedere assequi non potuerunt, id nunc, nullo officio suo, tot annis post, jure imperii nostri quotannis usurpatum ac semper retentum, summa in difficultate navium a C. Verre pretio assecuti sunt, ac non hoc solum assecuti ne navem darent: ecquem nautam, ecquem militem, qui aut in classe aut in praesidio esset, te praetore, per triennium Mamertini dederunt?

XXI. Denique quum ex senatus consulto, itemque ex lege Terentia et Cassia frumentum aequabiliter emi ab omnibus Siciliae civitatibus oporteret, id quoque munus leve atque commune Mamertinis remisisti. Dices frumentum Mamertinos non debere. Quomodo non debere? an ut ne venderent? non enim erat hoc genus frumenti ex eo genere quod exigeretur, sed ex eo quod emeretur. Te igitur auctore et interprete ne foro quidem et commeatu Mamertini populum Romanum juvare debuerunt. Quae tandem civitas fuit quae

deberet? Qui publicos agros arant certum est quid e lege censoria debeant: cur his quidquam praeterea ex alio genere imperasti? Quid decumani, num quid praeter singulas decumas ex lege Hieronica debent? cur his quoque statuisti quantum ex hoc genere frumenti empti darent? Quid immunes, hi certe nihil debent. At eis non modo imperasti, verum etiam quo plus darent quam poterant, haec sexagena millia modium quae Mamertinis remiseras addidisti. Neque hoc dico ceteris non recte imperatum; sed Mamertinis, qui erant in eadem causa, et quibus superiores omnes [praetores] item ut ceteris imperarant pecuniamque ex senatus consulto et ex lege dissolverant, his dico non recte remissum. Et ut hoc beneficium, quemadmodum dicitur, trabali clavo figeret, cum consilio causam Mamertinorum cognoscit, et de consilii sententia Mamertinis se frumentum non imperare pronuntiat. Audite decretum mercenarii praetoris ex ipsius commentario, et cognoscite quanta in scribendo gravitas, quanta in constituendo jure sit auctoritas. Recita commentarium D.C.S. 'Libenter' ait se facere, itaque perscribit. Quid, si hoc verbo non esses usus, 'libenter,' nos videlicet invitum te quaestum facere putaremus? Ac 'de consilii sententia.' Praeclarum recitari consilium, judices, audistis. Utrum vobis consilium tandem praetoris recitari videbatur quum audiebatis nomina, an praedonis improbissimi societas atque comitatus? En foederum interpretes, societatis pactores, religionis auctores. Nunquam in Sicilia frumentum publice est emptum quin Mamertinis pro portione imperaretur, antequam hoc delectum praeclarumque consilium iste dedit, ut ab his nummos acciperet ac sui similis esset. Itaque tantum valuit istius decreti auctoritas quantum debuit ejus hominis, qui a quibus frumentum emere debuisset iis decretum vendidisset. Nam statim L. Metellus ut isti successit, ex C. Sacerdotis et Sex. Peducaei instituto ac literis frumentum Mamertinis imperavit. XXII. Tum illi intellexerunt se id quod a malo auctore emissent diutius obtinere non posse. Age porro, tu, qui tam religiosum existimari te voluisti interpretem foederum, cur Tauro-

menitanis frumentum, cur Netinis imperasti, quarum civitatum utraque foederata est? Ac Netini quidem sibi non defuerunt, ac simul pronuntiasti libenter te Mamertinis remittere, te adierunt et eandem suam causam foederis esse docuerunt. Tu aliter decernere eadem in causa non potuisti. Pronuntias Netinos frumentum dare non debere, et ab his tamen exigis. Cedo mihi ejusdem praetoris literas et rerum decretarum et frumenti imperati. LITERAE RERUM DECRETARUM. Quid potius in hac tanta et tam turpi inconstantia suspicari possumus, judices, quam id quod necesse est, aut isti a Netinis pecuniam quum posceret non datam, aut id esse actum ut intelligerent Mamertini bene se apud istum tam multa pretia ac munera collocasse, quum idem alii juris ex eadem causa non obtinerent? Hic mihi etiam audebit mentionem facere Mamertinae laudationis, in qua quam multa sint vulnera, quis est vestrûm, judices, quin intelligat? Primum, ut in judiciis, qui decem laudatores dare non potest, honestius est ei nullum dare quam illum quasi legitimum numerum consuetudinis non explere. Tot in Sicilia civitates sunt quibus tu per triennium praefuisti: arguunt ceterae: paucae et parvae et metu repressae silent: una laudat. Hoc quid est nisi intelligere quid habeat utilitatis vera laudatio, sed tamen ita provinciae praefuisse ut hac utilitate necessario sit carendum? Deinde, quod alio loco antea dixi, quae est ista tandem laudatio cujus laudationis legati principes et publice tibi navem aedificatam et privatim se ipsos abs te spoliatos expilatosque esse dixerunt? Postremo quid aliud isti faciunt quum te soli ex Sicilia laudant, nisi testimonio nobis sunt omnia te sibi esse largitum quae tu rei publicae nostrae detraxeris? Quae colonia est in Italia tam bono jure, quod tam immune municipium, quod per hosce annos tam commoda vacatione omnium rerum sit usum quam Mamertina civitas per triennium? Soli ex foedere quod debuerunt non dederunt; soli isto praetore omnium rerum immunes fuerunt; soli in istius imperio ea conditione vixerunt ut populo Romano nihil darent, Verri nihil denegarent.

XXIII. Verum ut ad classem quo ex loco sum digressus revertar, accepisti a Mamertinis navem contra leges; remisisti contra foedera: ita in una civitate bis improbus fuisti, quum et remisisti quod non oportebat et accepisti quod non licebat. Exigere te oportuit navem quae contra praedones, non quae cum praeda navigaret; quae defenderet ne provincia spoliaretur, non quae spolia provinciae portaret. Mamertini tibi et urbem quo furta undique deportares et navem in qua exportares praebuerunt. Illud tibi oppidum receptaculum praedae fuit: illi homines testes custodesque furtorum: illi tibi et locum furtis et furtorum vehiculum comparaverunt. Itaque ne tum quidem quum classem avaritia ac nequitia tua perdidisti Mamertinis navem imperare ausus es, quo tempore in tanta inopia navium tantaque calamitate provinciae, etiamsi precario essent rogandi, tamen ab iis impetraretur. Reprimebat enim tibi et imperandi vim et rogandi conatum praeclara illa non populo Romano reddita biremis sed praetori donata cybaea. Ea fuit merces imperii, auxilii, juris, consuetudinis, foederis.

XXIV. Habetis unius civitatis firmum auxilium amissum ac venditum pretio: cognoscite nunc novam praedandi rationem ab hoc primum excogitatam. Sumptum omnem in classem frumento, stipendio ceterisque rebus suo quaeque navarcho civitas semper dare solebat. Is neque ut accusaretur a nautis committere audebat, et civibus suis rationes referre debebat, et in omni illo negotio non modo labore sed etiam periculo suo versabatur. Erat hoc, ut dico, factitatum semper nec solum in Sicilia sed in omnibus provinciis; etiam in sociorum et Latinorum stipendio ac sumptu tum quum illorum auxiliis uti solebamus. Verres post imperium constitutum primus imperavit ut ea pecunia omnis a civitatibus sibi adnumeraretur, ut is eam pecuniam tractaret quem ipse praefecisset. Cui potest esse dubium quamobrem et omnium consuetudinem veterem primus immutaris, et tantam utilitatem per alios tractandae pecuniae neglexeris, et tantam difficultatem cum crimine, molestiam cum suspicione susceperis? Deinde alii quaestus instituuntur ex uno genere navali

videte quam multi: accipere a civitatibus pecuniam ne nautas darent; pretio certo missos facere nautas; missorum omne stipendium lucrari; reliquis quod deberet non dare. Haec omnia ex civitatum testimoniis cognoscite. Recita testimonia civitatum. Huncine hominem! hancine impudentiam, judices! hanc audaciam! civitatibus pro numero militum pecuniarum summas discribere; certum pretium, sexcenos nummos, nautarum missionis constituere; quos qui dederat, commeatum totius aestatis abstulerat, iste quod ejus nautae nomine pro stipendio frumentoque acceperat lucrabatur. Ita quaestus duplex unius missionis fiebat. Atque haec homo amentissimus in tanto praedonum impetu tantoque periculo provinciae sic palam faciebat ut et ipsi praedones scirent et tota provincia testis esset.

XXV. Quum propter istius hanc avaritiam nomine classis esset in Sicilia, re quidem vera naves inanes, quae praedam praetori, non quae praedonibus metum afferrent, tamen quum P. Caesetius et P. Tadius decem navibus suis semiplenis navigarent, navem quandam piratarum, praeda refertam, non ceperunt sed abduxerunt, onere suo plane captam atque depressam. Erat ea navis plena juventutis formosissimae, plena argenti facti atque signati, multa cum stragula veste. Haec una navis a classe nostra non capta est sed inventa ad Megaridem, qui locus est non longe a Syracusis. Quod ubi isti nuntiatum est, tametsi in acta cum mulierculis jacebat ebrius, erexit se tamen, et statim quaestori legatoque suo custodes misit complures ut omnia sibi integra quam primum exhiberentur. Appellitur navis Syracusas: exspectatur ab omnibus supplicium. Iste quasi praeda sibi advecta, non praedonibus captis, si qui senes aut deformes erant, eos in hostium numero ducit; qui aliquid formae, aetatis, artificiique habebant, abducit omnes; nonnullos scribis [suis], filio cohortique distribuit; symphoniacos sex cuidam amico suo Romam muneri misit. Nox illa tota in exinaniunda navi consumitur. Archipiratam ipsum videt nemo, de quo supplicium sumi oportuit: hodieque omnes sic habent, (quid ejus sit vos conjectura assequi debetis,) istum clam a

piratis ob hunc archipiratam pecuniam accepisse. XXVI. Conjectura est.—Judex esse bonus nemo potest qui suspicione certa non movetur. Hominem nostis; consuetudinem omnium tenetis, qui ducem praedonum aut hostium ceperit, quam libenter eam palam ante oculos omnium esse patiatur. Hominem in tanto conventu Syracusis vidi neminem, judices, qui archipiratam captum sese vidisse diceret, quum omnes, ut mos est, ut solet fieri, concurrerent, quaererent, videre cuperent. Quid accidit cur tanto opere iste homo occultaretur ut eum ne casu quidem quisquam aspicere posset? Homines maritimi Syracusis qui saepe istius ducis nomen audissent, saepe timuissent, quum ejus cruciatu atque supplicio pascere oculos animumque exsaturare vellent, potestas aspiciendi nemini facta est. Unus plures praedonum duces vivos cepit P. Servilius quam omnes antea. Ecquando igitur isto fructu quisquam caruit ut videre piratam captum non liceret? At contra, quacumque iter fecit, hoc jucundissimum spectaculum omnibus vinctorum captorumque hostium praebebat. Itaque ei concursus fiebant undique, ut non modo ex his oppidis qua ducebantur sed etiam ex finitimis visendi causa convenirent. Ipse autem triumphus quamobrem omnium triumphorum gratissimus populo Romano fuit et jucundissimus? Quia nihil est victoria dulcius, nullum est autem testimonium victoriae certius quam quos saepe metueris eos te vinctos ad supplicium duci videre. Hoc tu quamobrem non fecisti? quamobrem ita pirata iste occultatus est quasi eum aspici nefas esset? quamobrem supplicium non sumpsisti? quam ob causam hominem reservasti? ecquem scis in Sicilia antea captum archipiratam qui non securi percussus sit? Unum cedo auctorem tui facti: unius profer exemplum. Vivum ut archipiratam servabas, quem per triumphum, credo, quem ante currum tuum duceres; neque enim quidquam erat reliquum nisi uti classe populi Romani pulcherrima amissa provinciaque lacerata triumphus tibi navalis decerneretur.

XXVII. Age porro, custodiri ducem praedonum novo more quam securi feriri omnium exemplo magis

placuit.—Quae sunt istae custodiae? apud quos homines? quemadmodum est asservatus? Lautumias Syracusanas omnes audistis, plerique nostis. Opus est ingens, magnificum, regum ac tyrannorum: totum est e saxo in mirandam altitudinem depresso et multorum operis penitus exciso: nihil tam clausum ad exitum, nihil tam septum undique, nihil tam tutum ad custodiam nec fieri nec cogitari potest. In has lautumias, si qui publice custodiendi sunt, etiam ex ceteris oppidis Siciliae deduci imperantur. Eo quod multos captivos cives Romanos conjecerat, [et] quod eodem ceteros piratas condi imperarat, intellexit, si hunc subditivum archipiratam in eandem custodiam dedisset, fore ut a multis in lautumiis verus ille dux quaereretur. Itaque hominem huic optimae tutissimaeque custodiae non audet committere: denique Syracusas totas timet: amandat hominem—quo? Lilybaeum fortasse. Video: tamen homines maritimos non plane reformidat. Minime, judices. Panhormum igitur? Audio: quamquam Syracusis, quoniam in Syracusano captus erat, maxime, si minus supplicio affici, at custodiri oportebat. Ne Panhormum quidem. Quo igitur? quo putàtis? Ad homines a piratarum metu et suspicione alienissimos, a navigando rebusque maritimis remotissimos, ad Centuripinos, homines maxime mediterraneos, summos aratores, qui nomen nunquam timuissent maritimi praedonis, unum te praetore horruissent Apronium, terrestrem archipiratam. Et ut quivis facile perspiceret id ab isto actum esse ut ille suppositus facile et libenter se illum qui non erat esse simularet, imperat Centuripinis ut is victu ceterisque rebus quam liberalissime commodissimeque adhiberetur.

XXVIII. Interea Syracusani, homines periti et humani, qui non modo ea quae perspicua essent videre, verum etiam occulta suspicari possent, habebant rationem omnes quotidie piratarum qui securi ferirentur; quam multos esse oporteret ex ipso navigio quod erat captum et ex remorum numero conjiciebant. Iste, quod omnes qui artificii aliquid habuerant aut formae [removerat atque] abduxerat, reliquos si, ut consuetudo est, universos ad palum alligasset, clamorem populi fore

suspicabatur, quum tanto plures abducti essent quam relicti. Propter hanc causam, quum instituisset alios alio tempore producere, tamen in tanto conventu nemo erat qui non rationem numerumque haberet, et reliquos non desideraret solum, sed etiam posceret et flagitaret. Quum magnus numerus deesset, tum iste homo nefarius in eorum locum, quos domum suam de piratis abduxerat, substituere et supponere coepit cives Romanos quos in carcerem antea conjecerat; quorum alios Sertorianos milites fuisse insimulabat et ex Hispania fugientes ad Siciliam appulsos esse dicebat: alios qui a praedonibus erant capti, quum mercaturas facerent aut aliquam ob causam navigarent, sua voluntate cum piratis fuisse arguebat. Itaque alii cives Romani ne cognoscerentur capitibus obvolutis e carcere ad palum atque ad necem rapiebantur; alii, quum a multis civibus Romanis cognoscerentur, ab omnibus defenderentur, securi feriebantur. Quorum ego de acerbissima morte crudelissimoque cruciatu dicam, quum eum locum tractare coepero, et ita dicam, ut, si me in ea querimonia, quam sum habiturus de istius crudelitate et de civium Romanorum indignissima morte, non modo vires verum etiam vita deficiat, id mihi praeclarum et jucundum putem. Haec igitur est gesta res, haec victoria praeclara: myoparone piratico capto dux liberatus, symphoniaci Romam missi: formosi homines et adolescentes et artifices domum abducti: in eorum locum et ad eorum numerum cives Romani hostilem in modum cruciati et necati: omnis vestis ablata, omne aurum et argentum ablatum et aversum.

XXIX. At quemadmodum ipse se induit priore actione? Qui tot dies tacuisset, repente in M. Annii, hominis splendidissimi, testimonio, quum is civem Romanum dixisset, archipiratam negasset securi esse percussum, exsiluit: conscientia sceleris et furore ex maleficiis concepto excitatus dixit se, quod sciret sibi crimini datum iri pecuniam accepisse neque de vero archipirata sumpsisse supplicium, ideo se securi non percussisse: domi esse apud sese archipiratas dixit duos. O clementiam populi Romani, seu potius patientiam

miram ac singularem! Civem Romanum securi esse percussum M. Annius, eques Romanus, dicit; taces: archipiratam negat; fateris. Fit gemitus omnium et clamor, quum tamen a praesenti supplicio tuo continuit populus Romanus se et repressit, et salutis suae rationem judicum severitati reservavit. Quid, sciebas tibi crimini datum iri? Quamobrem sciebas? quamobrem etiam suspicabare? Inimicum habebas neminem: si haberes, tamen non ita vixeras ut metum judicii propositum habere deberes. An te, id quod fieri solet, conscientia timidum suspiciosumque faciebat? Qui igitur quum esses cum imperio jam tum judicium et crimen horrueris, is quum tot testibus coarguare, potes de damnatione dubitare? Verum si crimen hoc metuebas, ne quis suppositum abs te esse diceret qui pro archipirata securi feriretur, utrum tandem tibi ad defensionem firmius fore putasti, in judicio coactu atque efflagitatu meo producere ad ignotos tanto post eum quem archipiratam esse diceres, an recenti re, Syracusis, apud notos, inspectante Sicilia paene tota, securi ferire? Vide quid intersit utrum faciendum fuerit. In illo reprehensio nulla esse potuit; hic defensio nulla est. Itaque illud semper omnes fecerunt: hoc quis ante te, quis praeter te fecerit, quaero. Piratam vivum tenuisti. Quem ad finem?—Dum cum imperio fuisti.—Quam ob causam? quo exemplo? cur tamdiu? cur, inquam, civibus Romanis, quos piratae ceperant, securi statim percussis, ipsis piratis lucis usuram tam diuturnam dedisti? Verum esto; sit tibi illud liberum omne tempus quod cum imperio fuisti: etiamne privatus, etiamne reus, etiamne paene damnatus hostium duces privata in domo retinuisti? Unum, alterum mensem, prope annum denique domi tuae piratae, a quo tempore capti sunt, quoad per me licitum est, fuerunt; hoc est, quoad per M'. Glabrionem licitum est, qui postulante me produci atque in carcerem condi imperavit. XXX. Quod est hujusce rei jus, quae consuetudo, quod exemplum? Hostem acerrimum atque infestissimum populi Romani, seu potius communem hostem gentium nationumque omnium, quisquam omnium mortalium privatus intra moenia domi suae

retinere poterit? Quid, si pridie quam a me tu coactus es confiteri civibus Romanis securi percussis praedonum ducem vivere, habitare apud te, si, inquam, pridie domo tua profugisset, si aliquam manum contra populum Romanum facere potuisset, quid diceres? 'Apud me habitavit: mecum fuit: ego illum ad judicium meum, quo facilius crimen inimicorum diluere possem, vivum atque incolumem reservavi.' Itane vero tu tua pericula communi periculo defendes? tu supplicia quae debentur hostibus victis ad tuum non ad rei publicae tempus conferes? populi Romani hostis privati hominis custodiis asservabitur? At etiam qui triumphant, eoque diutius vivos hostium duces reservant ut his per triumphum ductis pulcherrimum spectaculum fructumque victoriae populus Romanus percipere possit, tamen, quum de foro in Capitolium currus flectere incipiunt, illos duci in carcerem jubent, idemque dies et victoribus imperii et victis vitae finem facit. Et nunc cuiquam credo esse dubium quin tu id commissurus non fueris, praesertim quum statuisses, ut ais, tibi causam esse dicendam, ut ille archipirata non potius securi feriretur, quam, quod erat ante oculos positum, tuo periculo viveret.—Si enim esset mortuus, tu qui crimen ais te metuisse, quaero, cui probares? quum constaret istum Syracusis a nullo visum esse archipiratam, ab omnibus desideratum; quum dubitaret nemo quin abs te pecunia liberatus esset; quum vulgo loquerentur suppositum in ejus locum quem pro illo probare velles; quum tu te fassus esses id crimen tanto ante metuisse; si eum diceres esse mortuum, quis te audiret? Nunc quum vivum nescio quem istum producis, tamen te dedideri vides: quid, si aufugisset, si vincla rupisset ita ut Nico ille, nobilissimus pirata, fecit, quem P. Servilius, qua felicitate ceperat, eadem recuperavit, quid diceres?—Verum hoc erat: si ille semel verus pirata securi percussus esset, pecuniam illam non haberes: si hic falsus esset mortuus aut profugisset, non esset difficile alium in supposititi locum supponere. Plura dixi quam volui de illo archipirata, et tamen ea quae certissima sunt hujus criminis argumenta praetermisi. Volo enim esse totum mihi crimen hoc integrum. Est

certus locus, certa lex, certum tribunal, quo hoc reservetur.

XXXI. Hac tanta praeda auctus, mancipiis, argento, veste locupletatus, nihilo diligentior ad classem ornandam, milites revocandos alendosque esse coepit, quum ea res non solum provinciae saluti verum etiam ipsi praedae posset esse. Nam aestate summa, quo tempore ceteri praetores obire provinciam et concursare consuerunt, aut etiam in tanto praedonum metu et periculo ipsi navigare, eo tempore ad luxuriem libidinesque suas domo sua regia, quae regis Hieronis fuit, qua praetores uti solent, contentus non fuit: tabernacula, quemadmodum consuerat temporibus aestivis, quod antea demonstravi, carbaseis intenta velis collocari jussit in littore, quod est littus in Insula Syracusis post Arethusae fontem, propter ipsum introitum atque ostium portus, amoeno sane et ab arbitris remoto loco. Hic dies aestivos praetor populi Romani, custos defensorque provinciae, sic vixit ut muliebria quotidie convivia essent, vir accumberet nemo praeter ipsum et praetextatum filium; tametsi recte sine exceptione dixeram virum quum isti essent neminem fuisse: nonnunquam etiam libertus Timarchides adhibebatur; mulieres autem nuptae nobiles praeter unam mimi Isidori filiam, quam iste propter amorem ab Rhodio tibicine abduxerat; Pipa quaedam, uxor Aeschrionis Syracusani, de qua muliere plurimi versus qui in istius cupiditatem facti sunt tota Sicilia percelebrantur. Erat Nice, facie eximia, ut praedicatur, uxor Cleomenis [Syracusani]. Hanc Cleomenes vir amabat, verumtamen hujus libidini adversari nec poterat nec audebat; et simul ab isto donis beneficiisque multis devinciebatur. Illo autem tempore iste, tametsi ea est hominis impudentia quam nostis, ipse tamen quum vir esset Syracusis, uxorem ejus parum poterat animo soluto ac libero tot in acta dies secum habere. Itaque excogitat rem singularem: naves quibus legatus praefuerat Cleomeni tradit; classi populi Romani Cleomenem Syracusanum praeesse jubet atque imperare. Hoc eo facit ut ille non solum abesset a domo tum quum navigaret, sed etiam libenter cum magno honore beneficio-

que abesset, ipse autem remoto atque ablegato viro non liberius quam antea—quis enim unquam istius libidini obstitit?—sed paulo solutiore tamen animo secum illam haberet, si non tamquam virum, at tamquam aemulum removisset. Accipit naves sociorum atque amicorum Cleomenes Syracusanus.

XXXII. Quid primum aut accusem aut querar? Siculone homini legati, quaestoris, praetoris denique potestatem, honorem, auctoritatem dari? Si te impediebat ista conviviorum mulierumque occupatio, ubi quaestores? ubi legati? ubi ternis denariis aestimatum frumentum? ubi muli? ubi tabernacula? ubi tot tantaque ornamenta magistratibus et legatis a senatu populoque Romano permissa et data? denique ubi praefecti, ubi tribuni tui? Si civis Romanus dignus isto negotio nemo fuit; quid civitates quae in amicitia fideque populi Romani perpetuo manserant? ubi Segestana? ubi Centuripina civitas? quae quum officiis, fide, vetustate, tum etiam cognatione populum Romanum attingunt. O dii immortales! Quid, si harum ipsarum civitatum militibus, navibus, navarchis Syracusanus Cleomenes jussus est imperare, nonne omnis honos ab isto dignitatis, aequitatis, officiique sublatus est? Ecquod in Sicilia bellum gessimus quin Centuripinis sociis, Syracusanis hostibus uteremur? Atque haec ego ad memoriam vetustatis, non ad contumeliam civitatis referri volo. Itaque ille vir clarissimus summusque imperator, M. Marcellus, cujus virtute captae, misericordia conservatae sunt Syracusae, habitare in ea parte urbis quae insula est Syracusanorum neminem voluit. Hodie, inquam, in ea parte Syracusanum habitare non licet. Est enim locus quem vel pauci possent defendere. Committere igitur eum non fidelissimis hominibus noluit, simul quod ab illa parte urbis navibus aditus ex alto est. Quamobrem qui nostros exercitus saepe excluserant, iis claustra loci committenda non existimavit. Vide quid intersit inter tuam libidinem majorumque auctoritatem, inter amorem furoremque tuum et illorum consilium atque prudentiam. Illi aditum littoris Syracusanis ademerunt: tu imperium maritimum concessisti. Illi habitare in eo loco Syracusanum

qua naves accedere possent noluerunt: tu classi et navibus Syracusanum praeesse voluisti. Quibus illi urbis suae partem ademerunt, iis tu nostri imperii partem dedisti: et quorum sociorum opera Syracusani nobis dicto audientes sunt, eos Syracusanis dicto audientes esse jussisti.

XXXIII. Egreditur in Centuripina quadriremi Cleomenes e portu: sequitur Segestana navis, Tyndaritana, Herbitensis, Heracliensis, Apolloniensis, Haluntia: praeclara classis in speciem, sed inops et infirma propter dimissionem propugnatorum atque remigum. Tamdiu in imperio suo classem iste praetor diligens vidit, quamdiu convivium ejus flagitiosissimum praetervecta est: ipse autem qui visus multis diebus non esset tum se tamen in conspectum nautis paulisper dedit. Stetit soleatus praetor populi Romani cum pallio purpureo tunicaque talari muliercula nixus in littore. Jam hoc istum vestitu Siculi civesque Romani permulti saepe viderunt. Posteaquam paulum provecta classis est et Pachynum quinto die denique appulsa, nautae coacti fame radices palmarum agrestium, quarum erat in illis locis, sicut in magna parte Siciliae, multitudo, colligebant, et his miseri perditique alebantur. Cleomenes autem, qui alterum se Verrem quum luxuria ac nequitia tum etiam imperio putaret, similiter totos dies in litore tabernaculo posito perpotabat. XXXIV. Ecce autem repente ebrio Cleomene, esurientibus ceteris, nuntiatur naves esse piratarum in portu Odysseae, nam ita is locus nominatur; nostra autem classis erat in portu Pachyni. Cleomenes autem, quod erat terrestre praesidium non re, sed nomine, speravit iis militibus quos ex eo loco deduxisset explere se numerum nautarum et remigum posse. Reperta est eadem istius hominis avarissimi ratio in praesidiis quae in classibus; nam erant perpauci reliqui, ceteri dimissi. Princeps Cleomenes in quadriremi Centuripina malum erigi, vela fieri, praecidi ancoras imperavit, et simul ut se ceteri sequerentur signum dari jussit. Haec Centuripina navis erat incredibili celeritate velis; nam scire isto praetore nemo poterat quid quaeque navis remis facere posset; etsi in hac quadriremi propter honorem et gratiam Cleomenis minime

multi remiges et milites deerant. Evolarat jam e conspectu fere fugiens quadriremis quum etiam tum ceterae naves uno in loco moliebantur. Erat animus in reliquis. Quamquam erant pauci, quoquo modo res se habebat, pugnare tamen se velle clamabant, et quod reliquum vitae viriumque fames fecerat, id ferro potissimum reddere volebant. Quod si Cleomenes non tanto ante fugisset, aliqua tamen ad resistendum ratio fuisset. Erat enim sola illa navis constrata et ita magna ut propugnaculo ceteris posset esse, quae si in praedonum pugna versaretur, urbis instar habere inter illos piraticos myoparones videretur: sed tum inopes relicti ab duce praefectoque classis eundem necessario cursum tenere coeperunt. Helorum versus ut ipse Cleomenes ita ceteri navigabant; neque hi tam praedonum impetum fugiebant quam imperatorem sequebantur. Tum ut quisque in fuga postremus, ita in periculo princeps erat; postremam enim quamque navem piratae primam adoriebantur. Ita prima Haluntinorum navis capitur cui praeerat Haluntinus, homo nobilis, Phylarchus, quem ab illis praedonibus Locrenses postea publice redemerunt; ex quo vos priore actione jurato rem omnem causamque cognostis. Deinde Apolloniensis navis capitur et ejus praefectus Anthropinus occiditur.

XXXV. Haec dum aguntur, interea Cleomenes jam ad Helori littus pervenerat; jam sese in terram e navi ejecerat quadrirememque fluctuantem in salo reliquerat. Reliqui praefecti navium, quum in terram imperator exisset, quum ipsi neque repugnare neque mari effugere ullo modo possent, appulsis ad Helorum navibus Cleomenem persecuti sunt. Tum praedonum dux Heracleo, repente praeter spem non sua virtute sed istius avaritia nequitiaque victor, classem pulcherrimam populi Romani in littus expulsam et ejectam, quum primum invesperasceret, inflammari incendique jussit. O tempus miserum atque acerbum provinciae Siciliae! o casum illum multis innocentibus calamitosum atque funestum! o istius nequitiam ac turpitudinem singularem! Una atque eadem nox erat qua praetor amoris turpissimi flamma, classis populi Romani praedonum incendio conflagrabat. Affer-

tur nocte intempesta gravis hujusce mali nuntius Syracusas: curritur ad praetorium quo istum ex illo praeclaro convivio reduxerant paulo ante mulieres cum cantu atque symphonia. Cleomenes, quamquam nox erat, tamen in publico esse non audet: includit se domi, neque aderat uxor quae consolari hominem in malis posset. Hujus autem praeclari imperatoris ita erat severa domi disciplina ut in re tanta et tam gravi nuntio nemo admitteretur, nemo esset qui auderet aut dormientem excitare aut interpellare vigilantem. Jam vero re ab omnibus cognita concursabat urbe tota maxima multitudo; non enim, sicut erat nuper consuetudo, praedonum adventum significabat ignis e specula sublatus aut tumulo, sed flamma ex ipso incendio navium et calamitatem acceptam et periculum reliquum nuntiabat.

XXXVI. Quum praetor quaereretur et constaret neminem ei nuntiasse, fit ad domum ejus cum clamore concursus atque impetus. Tum iste excitatus audit rem omnem ex Timarchide: sagum sumit. Lucebat jam fere: procedit in medium vini, somni, stupri plenus. Excipitur ad omnibus ejusmodi clamore ut ei Lampsaceni periculi similitudo versaretur ante oculos. Hoc etiam majus videbatur quod in odio simili multitudo hominum haec erat maxima. Tum istius acta commemorabatur; tum flagitiosa illa convivia; tum appellabantur a multitudine mulieres nominatim; tum quaerebant ex ipso palam, tot dies continuos, per quos nunquam visus esset, ubi fuisset, quid egisset? tum imperator ab isto praepositus Cleomenes flagitabatur, neque quidquam proprius est factum quam ut illud Uticense exemplum de Hadriano transferretur Syracusas, ut duo sepulchra duorum praetorum improborum duabus in provinciis constituerentur. Verum habita est a multitudine ratio temporis, habita [est] tumultus, habita etiam dignitatis existimationisque communis, quod is est conventus Syracusis civium Romanorum ut non modo illa provincia verum hac etiam re publica dignissimus existimetur. Confirmant ipsi se quum hic etiam tum semisomnus stuperet: arma capiunt: totum forum atque Insulam quae est urbis magna pars complent. Unam illam noctem solam praedones ad

Helorum commorati, quum fumantes etiam nostras naves reliquissent, accedere incipiunt ad Syracusas. Qui videlicet saepe audissent nihil esse pulchrius quam Syracusarum moenia ac portus, statuerant se, si ea Verre praetore non vidissent, nunquam esse visuros. XXXVII. Ac primo ad illa aestiva praetoris accedunt, ipsam illam ad partem littoris, ubi iste per eos dies tabernaculis positis castra luxuriae collocarat. Quem posteaquam inanem locum offenderunt et praetorem commosse ex eo loco castra senserunt, statim sine ullo metu in ipsum portum penetrare coeperunt. Quum in portum dico, judices, explanandum est enim diligentius eorum causa qui locum ignorant, in urbem dico atque in urbis intimam partem venisse piratas. Non enim portu illud oppidum clauditur, sed urbe portus ipse cingitur et continetur, ut non alluantur mari moenia extrema sed ipse influat in urbis sinum portus. Hic te praetore Heracleo pirata cum quatuor myoparonibus parvis ad arbitrium suum navigavit. Pro dii immortales! piraticus myoparo, quum imperii populi Romani nomen ac fasces essent Syracusis, usque ad forum Syracusanorum et ad omnes crepidines urbis accessit, quo neque Karthaginiensium gloriosissimae classes quum mari plurimum poterant, multis bellis saepe conatae, unquam aspirare potuerunt, neque populi Romani invicta ante te praetorem gloria illa navalis unquam tot Punicis Siciliensibusque bellis penetrare potuit; qui locus ejusmodi est ut ante Syracusani in moenibus suis, in urbe, in foro hostem armatum ac victorem quam in portu ullam hostium navem viderint. Hic te praetore praedonum naviculae pervagatae sunt, quo Atheniensium classis sola post hominum memoriam ccc navibus vi ac multitudine invasit, quae in eo ipso portu loci ipsius natura victa atque superata est. Hic primum opes illius civitatis comminutae depressaeque sunt: in hoc portu Atheniensium nobilitatis, imperii, gloriae naufragium factum existimatur. XXXVIII. Eone pirata penetravit, quo simulatque adisset non modo a latere sed etiam a tergo magnam partem urbis relinqueret? Insulam totam praetervectus est, quae est urbs Syracusis suo nomine ac moenibus, quo in loco

majores, ut ante dixi, Syracusanum habitare vetuerunt, quod qui illam partem urbis tenerent, in eorum potestatem portum futurum intelligebant. At quemadmodum est pervagatus? Radices palmarum agrestium quas in nostris navibus invenerant jactabant, ut omnes istius improbitatem et calamitatem Siciliae possent cognoscere. Siculosne milites, aratorumne liberos, quorum patres tantum labore suo frumenti exarabant ut populo Romano totique Italiae suppeditare possent, eosne in insula Cereris natos, ubi primum fruges inventae esse dicuntur, eo cibo esse usos a quo majores eorum ceteros quoque frugibus inventis removerunt? Te praetore Siculi milites palmarum stirpibus, piratae Siculo frumento alebantur. O spectaculum miserum atque acerbum! ludibrio esse urbis gloriam! populi Romani nomen! hominum conventum atque multitudinem! piratico myoparone in portu Syracusano de classe populi Romani triumphum agere piratam, quum praetoris nequissimi, inertissimique oculos praedonum remi respergerent! Posteaquam e portu piratae non metu aliquo affecti sed satietate exierunt, tum coeperunt quaerere homines causam illius tantae calamitatis. Dicere omnes et palam disputare, minime esse mirandum si remigibus militibusque dimissis, reliquis egestate et fame perditis, praetore tot dies cum mulierculis perpotante, tanta ignominia et calamitas esset accepta. Haec autem istius vituperatio atque infamia confirmabatur eorum sermone qui a suis civitatibus illis navibus praepositi fuerant, qui ex illo numero reliqui Syracusas classe amissa refugerant. Dicebant quot ex sua quisque nave missos sciret esse. Res erat clara, neque solum argumentis sed etiam certis testibus istius audacia tenebatur.

XXXIX. Homo certior fit agi nihil in foro et conventu tota die nisi hoc quaeri ex navarchis, quemadmodum classis sit amissa: illos respondere et docere unumquemque missione remigum, fame reliquorum, Cleomenis timore et fuga. Quod posteaquam iste cognovit, hanc rationem habere coepit. Causam sibi dicendam esse statuerat jam ante quam hoc usu venit, ita ut ipsum priore actione dicere audistis. Videbat illis navarchis

testibus tantum hoc crimen sustinere se nullo modo posse. Consilium capit primo stultum, verumtamen clemens. Navarchos ad se vocari jubet. Veniunt. Accusat eos quod ejusmodi sermones de se habuerint: rogat ut [id facere desistant, et] in sua quisque dicat navi se tantum habuisse nautarum quantum oportuerit, neque quemquam esse dimissum. Illi enimvero se ostendunt quod vellet esse facturos. Iste non procrastinat: advocat amicos statim: quaerit ex iis singillatim quot quisque nautas habuerit: respondit unusquisque ut erat praeceptum. Iste in tabulas refert: obsignat signis amicorum providens homo, ut contra hoc crimen si quando opus esset hac videlicet testificatione uteretur. Derisum esse credo hominem amentem a suis consiliariis et admonitum hasce ei tabulas nihil profuturas; etiam plus ex nimia praetoris diligentia suspicionis in eo crimine futurum. Jam iste erat hac stultitia multis in rebus usus ut publice quoque quae vellet in literas civitatum [et tolli et] referri juberet; quae omnia nunc intelligit sibi nihil prodesse, posteaquam certis literis, testibus auctoritatibusque convincitur.

XL. Ubi hoc videt, illorum confessionem, testificationem suam, tabellas sibi nullo adjumento futuras, init consilium non improbi praetoris, nam id quidem esset ferendum, sed importuni atque amentis tyranni. Statuit, si hoc crimen extenuari vellet, nam omnino tolli posse non arbitrabatur, navarchos omnes, testes sui sceleris, vita esse privandos. Occurrebat illa ratio; quid de Cleomene fiet? poterone animadvertere in eos quos dicto audientes esse jussi, missum facere eum cui potestatem imperiumque permisi? poterone eos afficere supplicio qui Cleomenem secuti sunt, ignoscere Cleomeni qui secum fugere et se consequi jussit? poterone esse in eos vehemens qui naves non modo inanes habuerunt sed etiam apertas, in eum dissolutus qui solus habuerit constratam navem et minus exinanitam? pereat Cleomenes una.—Ubi fides? ubi exsecrationes? ubi dexterae complexusque? ubi illud contubernium muliebris militiae in illo delicatissimo littore?—Fieri nullo modo poterat quin Cleomeni parceretur. Vocat Cleomenem: dicit ei

se statuisse animadvertere in omnes navarchos; ita sui periculi rationes ferre ac postulare—tibi uni parcam, et potius istius culpae crimen vituperationemque inconstantiae suscipiam quam aut in te sim crudelis, aut tot tam graves testes vivos incolumesque esse patiar.—Agit gratias Cleomenes, approbat consilium: dicit ita fieri oportere. Admonet tamen illud quod istum fugerat, in Phalacrum Centuripinum navarchum non posse animadverti propterea quod secum una fuisset in Centuripina quadriremi.—Quid ergo, iste homo ex ejusmodi civitate, adolescens nobilissimus, testis relinquetur?—In praesentia, inquit Cleomenes, quoniam ita necesse est; sed post aliquid videbimus ne iste nobis obstare possit.

XLI. Haec posteaquam acta et constituta sunt, procedit iste repente e praetorio, inflammatus scelere, furore, crudelitate: in forum venit: navarchos ad se vocari jubet. Qui nihil metuerent, nihil suspicarentur, statim accurrunt. Iste hominibus miseris innocentibus injici catenas imperat. Implorare illi fidem praetoris, et quare id faceret rogare. Tum iste hoc causae dicit, quod classem praedonibus prodidissent. Fit clamor et admiratio populi tantam esse in homine impudentiam atque audaciam ut aut aliis causam calamitatis attribueret quae omnis propter avaritiam ipsius accidisset, aut, quum ipse praedonum socius putaretur, aliis proditionis crimen inferret; deinde hoc quintodecimo die crimen esse natum postquam classis esset amissa. Quum haec ita fierent, quaerebatur ubi esset Cleomenes; non quo illum ipsum, cujusmodi est, quisquam supplicio propter illud incommodum dignum putaret: nam quid Cleomenes facere potuit? non enim possum quemquam insimulare falso: quid, inquam, magno opere potuit Cleomenes facere istius avaritia navibus exinanitis? Atque eum vident sedere ad latus praetoris et ad aurem familiariter ut solitus erat insusurrare. Tum vero omnibus indignissimum visum est homines honestissimos, electos e suis civitatibus, in ferrum atque in vincula conjectos, Cleomenem propter flagitiorum ac turpitudinum societatem familiarissimum esse praetori. Apponitur iis tamen accusator Naevius Turpio quidam, qui C. Sacerdote praetore in-

juriarum damnatus est, homo bene appositus ad istius audaciam, quem iste in decumis, in rebus capitalibus, in omni calumnia, praecursorem habere solebat et emissarium.

XLII. Veniunt Syracusas parentes propinquique miserorum adolescentium hoc repentino calamitatis suae commoti nuntio: vinctos aspiciunt catenis liberos suos, quum istius avaritiae poenam collo et cervicibus suis sustinerent: adsunt, defendunt, proclamant, fidem tuam quae nusquam erat neque umquam fuerat implorant. Pater aderat Dexo Tyndaritanus, homo nobilissimus, hospes tuus, cujus tu domi fueras, quem hospitem appellaras. Eum quum illa auctoritate miseria videres praeditum, non te ejus lacrimae, non senectus, non hospitii jus atque nomen a scelere aliquam ad partem humanitatis revocare potuit? Sed quid ego hospitii jura in hac immani bellua commemoro? Qui Sthenium Thermitanum, hospitem suum, cujus domum per hospitium exhausit et exinanivit, absentem in reos rettulerit, causa indicta capite damnarit, ab eo nunc hospitiorum jura atque officia quaeramus? cum homine enim crudeli nobis res est an cum fera atque immani bellua? Te patris lacrimae de innocentis filii periculo non movebant: quum patrem domi reliquisses, filium tecum haberes, te neque praesens filius de liberorum caritate neque absens pater de indulgentia patria commonebat. Catenas habebat hospes tuus Aristeus, Dexonis filius. Quid ita? Prodiderat classem. Quod ob praemium? Deseruerat [exercitum]. Quid Cleomenes? Ignavus fuerat. At eum tu ob virtutem corona ante donaras. Dimiserat nautas. Ab omnibus tu mercedem missionis acceperas. Alter parens ex altera parte erat Herbitensis Eubulida, homo domi suae clarus et nobilis, qui quia Cleomenem in defendendo filio laeserat, nudus paene est destitutus. Quid erat autem quod quisquam diceret aut defenderet? Cleomenem nominare non licet. At causa cogit. Moriere, si appellaris: nunquam enim iste cuiquam est mediocriter minatus. At remiges non erant. Praetorem tu accusas? frange cervices. Si neque praetorem neque praetoris aemulum appellare licebit, quum in his duobus tota causa sit, quid futurum est?

XLIII. Dicit etiam causam Heraclius Segestanus, homo domi suae nobilissimo loco natus. Audite, ut vestra humanitas postulat, judices: audietis enim de magnis incommodis injuriisque sociorum. Hunc scitote fuisse Heraclium in ea causa qui propter gravem morbum oculorum tum non navigarit et jussu ejus qui potestatem habuit in commeatu Syracusis remanserit. Is certe neque classem prodidit neque metu perterritus fugit neque exercitum deseruit. Etenim tunc esset hoc animadversum, quum classis Syracusis proficiscebatur. Is tamen in eadem causa fuit, quasi esset in aliquo manifesto scelere deprehensus, in quem ne falsi quidem causa criminis conferri potuit. Fuit in illis navarchis Heraclensis quidam Furius, nam habent illi nonnulla hujuscemodi Latina nomina, homo, quamdiu vixit, domi suae, post mortem tota Sicilia clarus et nobilis. In quo homine tantum animi fuit non solum ut istum libere laederet,—nam id quidem, quoniam moriendum videbat, sine periculo se facere intelligebat—verum morte proposita, quum lacrimans in carcere mater noctes diesque assideret, defensionem causae suae scripsit; quam nunc nemo est in Sicilia quin habeat, quin legat, quin tui sceleris et crudelitatis ex illa oratione commonefiat. In qua docet quot a civitate sua nautas acceperit, quot et quanti quemque dimiserit, quot secum habuerit; item de ceteris navibus dicit: quae quum apud te diceret, virgis oculi verberabantur. Ille morte proposita facile dolorem corporis patiebatur: clamabat, id quod scriptum reliquit, 'Facinus esse indignum, plus impudicissimae mulieris apud te de Cleomenis salute quam de sua vita lacrimas matris valere.' Deinde etiam illud video esse dictum, quod, si recte vos populus Romanus cognovit, non falso ille de vobis jam in morte ipsa praedicavit: 'Non posse Verrem testes interficiendo [crimina sua] extinguere: graviorem apud sapientes judices se fore ab inferis testem quam si vivus in judicium produceretur: tum avaritiae solum si viveret, nunc quum ita esset necatus, sceleris, audaciae, crudelitatis testem fore.' Jam illa praeclara, 'Non testium modo catervas, quum tua res ageretur, sed ab diis manibus innocentium poenas sceler-

umque furias in tuum judicium esse venturas: sese ideo leviorem suum casum fingere, quod jam ante aciem securium tuarum Sextiique tui carnificis vultum et manum vidisset, quum in conventu civium Romanorum jussu tuo securi cives Romani ferirentur.' Ne multa, judices, libertate quam vos sociis dedistis, hac ille in acerbissimo supplicio miserrimae servitutis abusus est. XLIV. Condemnat omnes de consilii sententia: tamen neque iste in tanta re, tot hominum causa, T. Vettium ad se arcessit, quaestorem suum, cujus consilio uteretur, neque P. Cervium, talem virum, legatum, qui, quia legatus isto praetore in Sicilia fuit, primus ab isto judex rejectus est, sed de latronum, hoc est, de comitum suorum sententia, condemnat omnes. Hic cuncti Siculi, fidelissimi atque antiquissimi socii, plurimis affecti beneficiis a majoribus nostris, graviter commoventur et de suis periculis fortunisque omnibus pertimescunt. Indigne ferunt illam clementiam mansuetudinemque nostri imperii tantam in crudelitatem inhumanitatemque esse conversam: condemnari tot homines uno tempore, nullo crimine; defensionem suorum furtorum praetorem improbum ex indignissima morte innocentium quaerere. Nihil addi jam videtur, judices, ad hanc improbitatem, amentiam, crudelitatemque posse: et recte nihil videtur. Nam si cum aliorum improbitate certet, longe omnes multumque superavit. Secum ipse certat: id agit ut semper superius suum facinus novo scelere vincat. Phalacrum Centuripinum dixeram exceptum esse a Cleomene, quod in ejus quadriremi Cleomenes vectus esset; tamen quia pertimuerat adolescens, quod eandem suam causam videbat esse quam illorum qui innocentes peribant, accedit ad hominem Timarchides: a securi negat esse ei periculum; virgis ne caederetur monet ut caveat. Ne multa, ipsum dicere adolescentem audistis se ob hunc metum pecuniam Timarchidi numerasse. Levia haec sunt in hoc reo. Metum virgarum navarchus nobilissimae civitatis pretio redemit; humanum est: alius ne condemnaretur pecuniam dedit; usitatum est. Non vult populus Romanus obsoletis criminibus accusari Verrem: nova postulat, inaudita desiderat: non de

praetore Siciliae sed de nefario tyranno fieri judicium arbitratur.

XLV. Includuntur in carcerem condemnati: supplicium constituitur in illos; sumitur de miseris parentibus [navarchorum]: prohibentur adire ad filios: prohibentur liberis suis cibum vestitumque ferre. Patres hi quos videtis jacebant in limine, matresque miserae pernoctabant ad ostium carceris ab extremo conspectu liberum exclusae, quae nihil aliud orabant nisi ut filiorum suorum postremum spiritum ore excipere liceret. Aderat janitor carceris, carnifex praetoris, mors terrorque sociorum et civium Romanorum, lictor Sextius, cui ex omni gemitu doloreque certa merces comparabatur. —Ut adeas, tantum dabis: ut tibi cibum [vestitumque] intro ferre liceat, tantum.—Nemo recusabat.—Quid, ut uno ictu securis afferam mortem filio tuo, quid dabis? ne diu crucietur? ne saepius feriatur? ne cum sensu doloris aliquo spiritus auferatur?—Etiam ob hanc causam pecunia dabatur. O magnum atque intolerandum dolorem! O gravem acerbamque fortunam! Non vitam liberum sed mortis celeritatem pretio redimere cogebantur parentes. Atque ipsi etiam adolescentes cum Sextio suo de plaga et de uno illo ictu loquebantur, idque postremum parentes suos liberi orabant ut levandi cruciatus sui causa lictori pecunia daretur. Multi et graves dolores inventi parentibus, et propinquis multi: verumtamen mors sit extrema. Non erit. Estne aliquid ultra quo progredi crudelitas possit? Reperietur. Nam illorum quum erunt securi percussi ac necati corpora feris objicientur. Hoc si luctuosum est parentibus, redimant pretio sepeliendi potestatem. Onasum Segestanum, hominem nobilem, dicere audistis se ob sepulturam Heraclii navarchi pecuniam Timarchidi numerasse, ne hoc posses dicere, 'Patres enim veniunt amissis filiis irati:' vir primarius, homo nobilissimus, dicit, neque de filio dicit. Jam hoc quis tum fuit Syracusis quin audierit, quin sciat, has Timarchidi pactiones sepulturae cum vivis etiam illis esse factas? Non palam cum Timarchide loquebantur? non omnes omnium propinqui adhibebantur? non palam vivorum funera loca-

bantur? Quibus omnibus rebus actis atque decisis producuntur e carcere, deligantur ad palum. XLVI. Quis tam fuit illo tempore ferreus, quis tam inhumanus praeter unum te, qui non illorum aetate, nobilitate, miseria commoveretur? ecquis fuit quin lacrimaretur, quin ita calamitatem illam putaret illorum, ut fortunam tamen non alienam, periculum autem commune arbitraretur? Feriuntur securi. Laetaris tu in omnium gemitu et triumphas, testes avaritiae tuae gaudes esse sublatos. Errabas, Verres, et vehementer errabas, quum te maculas furtorum et flagitiorum tuorum sociorum innocentium sanguine eluere arbitrabare: praeceps amentia ferebare qui te existimares avaritiae vulnera crudelitatis remediis posse sanare. Etenim quamquam illi sunt mortui sceleris tui testes, tamen eorum propinqui neque tibi neque illis desunt, tamen ex ipso illo numero navarchorum aliqui vivunt et adsunt; quos, ut mihi videtur, ad illorum innocentium poenas fortuna et ad hanc causam reservavit. Adest Phylarchus Haluntinus, qui quia cum Cleomene non fugit, oppressus a praedonibus et captus est: cui calamitas saluti fuit: qui nisi captus a piratis esset, in hunc praedonem sociorum incidisset. Dicit is pro testimonio de missione nautarum, de fame, de Cleomenis fuga. Adest Centuripinus Phalacrus, in amplissima civitate amplissimo loco natus: eadem dicit; nulla in re discrepat.

XLVII. Per deos immortales, quo tandem animo sedetis, judices, aut haec quemadmodum audistis? Utrum ego desipio et plus quam satis est dolco tanta calamitate miseriaque sociorum, an vos quoque hic acerbissimus innocentium cruciatus et maeror pari sensu doloris afficit? Ego enim quum Herbitensem, quum Heracliensem securi percussum esse dico, versatur mihi ante oculos indignitas calamitatis. Eorumne populorum cives, eorum agrorum alumnos, ex quibus maxima vis frumenti quotannis plebi Romanae illorum operis ac laboribus quaeritur, qui a parentibus spe nostri imperii nostraeque aequitatis suscepti educatique sunt, ad C. Verris nefariam immanitatem et ad ejus funestam securim esse servatos? Quum mihi Tyndaritani illius

venit in mentem, quum Segestani, tum jura simul civitatum atque officia considero. Quas urbes P. Africanus etiam ornandas esse spoliis hostium arbitratus est, eas C. Verres non solum illis ornamentis sed etiam viris nobilissimis nefario scelere privavit. En quod Tyndaritani libenter praedicent: 'Nos in septemdecim populis Siciliae numeramur: nos semper omnibus Punicis Siciliensibusque bellis amicitiam fidemque populi Romani secuti sumus: a nobis [omnia] populo Romano semper et belli adjumenta et pacis ornamenta ministrata sunt.' Multum vero haec iis jura profuerunt in istius imperio ac potestate. Vestros quondam nautas contra Karthaginem Scipio duxit: at nunc navem contra praedones paene inanem Cleomenes ducit. Vobiscum Africanus hostium spolia et praemia laudis communicavit: at nunc per hunc spoliati nave a praedonibus abducta ipsi in hostium loco numeroque ducimini. Quid vero illa Segestanorum non solum literis tradita neque commemorata verbis, sed multis officiis illorum usurpata et comprobata cognatio quos tandem fructus hujusce necessitudinis in istius imperio tulit? Nempe hoc jure fuit, judices, ut ex sinu patriae nobilissimus adolescens istius carnifici Sextio dederetur. Cui civitati majores nostri maximos agros atque optimos concesserunt, quam immunem esse voluerunt, haec apud te cognationis, fidelitatis, vetustatis, auctoritatis ne hoc quidem juris obtinuit ut unius honestissimi atque innocentissimi civis mortem ac sanguinem deprecaretur.

XLVIII. Quo confugient socii, quem implorabunt, qua spe denique ut vivere velint tenebuntur, si vos eos deseretis? Ad senatumne venient? Quid ut de Verre supplicium sumat? non est usitatum, non est senatorium. Ad populum Romanum confugient? Facilis est populi causa; legem enim se sociorum causa jussisse et vos ei legi custodes ac vindices praeposuisse dicet. Hic locus igitur est unus quo perfugiant, hic portus, haec arx, haec ara sociorum; quo quidem nunc non ita confugiunt, ut antea in suis repetundis rebus solebant. Non aurum, non argentum, non vestem, non mancipia repetunt; non ornamenta quae ex urbibus fanisque erepta sunt; metuunt

homines imperiti ne jam haec populus Romanus concedat et ita fieri velit. Patimur enim multos jam annos et silemus, quum videamus ad paucos homines omnes omnium nationum pecunias pervenisse. Quod eo magis ferre animo aequo et concedere videmur, quia nemo istorum dissimulat, nemo laborat ut obscura sua cupiditas esse videatur. In urbe nostra pulcherrima atque ornatissima quod signum, quae tabula picta est quae non ab hostibus victis capta atque deportata sit? At istorum villae sociorum fidelissimorum plurimis et pulcherrimis spoliis ornatae refertaeque sunt. Ubi pecunias exterarum nationum esse arbitramini quae nunc omnes egent, quum Athenas, Pergamum, Cyzicum, Miletum, Chium, Samum, totamque Asiam, Achaiam, Graeciam, Siciliam tam in paucis villis inclusas esse videatis? Sed haec, ut dico, omnia jam socii vestri relinquunt et negligunt, judices. Ne publice a populo Romano spoliarentur officiis ac fide providerunt: paucorum cupiditati tum quum obsistere non poterant, tamen sufficere aliquo modo poterant: nunc vero jam adempta est non modo resistendi verum etiam suppeditandi facultas. Itaque res suas negligunt: pecunias, quo nomine judicium hoc appellatur, non repetunt, relinquunt. Hoc jam ornatu ad vos confugiunt. Aspicite, aspicite, judices, squalorem sordesque sociorum.

XLIX. Sthenius hic Thermitanus cum hoc capillo atque veste domo sua tota expilata mentionem tuorum furtorum non facit; sese ipsum abs te repetit, nihil amplius: totum enim tua libidine et scelere ex sua patria, in qua multis virtutibus ac beneficiis princeps fuit, sustulisti. Dexo hic quem videtis, non quae publice Tyndaride, non quae privatim sibi eripuisti, sed unicum miser abs te filium optimum atque innocentissimum flagitat. Non ex litibus aestimatis tuis pecuniam domum, sed ex tuâ calamitate cineri atque ossibus filii sui solatium vult aliquod reportare. Hic tam grandis natu Eubulida hoc tantum exacta aetate laboris itinerisque suscepit, non ut aliquid de suis bonis recuperaret, sed ut quibus oculis cruentas cervices filii sui viderat isdem te condemnatum videret. Si per L. Metellum lici-

tum esset, judices, matres illorum miserorum, [uxores,] sororesque veniebant: quarum una, quum ego ad Heracliam noctu accederem, cum omnibus matronis ejus civitatis et cum multis facibus mihi obviam venit, et ita, me suam salutem appellans, te suum carnificem nominans, filii nomen implorans, mihi ad pedes misera jacuit quasi ego ejus excitare ab inferis filium possem. Faciebant hoc idem ceteris in civitatibus grandes natu matres et item parvi liberi miserorum, quorum utrorumque aetas laborem et industriam meam, fidem et misericordiam vestram requirebat. Itaque ad me, judices, hanc querimoniam praeter ceteras Sicilia detulit: lacrimis ego huc, non gloria inductus accessi, ne falsa damnatio, ne carcer, ne catenae, ne verbera, ne secures, ne cruciatus sociorum, ne sanguis innocentium, ne denique etiam exsanguia corpora mortuorum, ne maeror parentum ac propinquorum magistratibus nostris quaestui posset esse. Hunc ego si metum Siciliae damnatione istius per vestram fidem et severitatem dejecero, judices, satis officio meo, satis illorum voluntati qui a me hoc petiverunt factum esse arbitrabor.

L. Quapropter si quem forte inveneris qui hoc navale crimen conetur defendere, is ita defendat: illa communia quae ad causam nihil pertinent praetermittat; me culpae fortunam assignare, calamitatem crimini dare; me amissionem classis objicere, quum multi viri fortes in communi incertoque periculo belli et terra et mari saepe offenderint. Nullam tibi objicio fortunam: nihil est quod ceterorum res minus commode gestas proferas: nihil est quod multorum naufragia fortunae colligas. Ego naves inanes fuisse dico, remiges nautasque dimissos, reliquos stirpibus vixisse palmarum, praefuisse classi populi Romani Siculum, perpetuo sociis atque amicis Syracusanum; te illo tempore ipso superioribusque diebus omnibus in littore cum mulierculis perpotasse dico: harum rerum omnium auctores testesque produco. Num tibi insultare in calamitate, num intercludere perfugia fortunae, num casus bellicos exprobrare aut objicere videor? tametsi solent ii fortunam sibi objici nolle qui se fortunae commiserunt, qui in ejus

periculis sunt ac varietate versati. Istius quidem calamitatis tuae fortuna particeps non fuit. Homines enim in proeliis, non in conviviis, belli fortunam periclitari solent: in illa autem calamitate non Martem fuisse communem sed Venerem possumus dicere. Quod si fortunam tibi objici non oportet, cur tu fortunae illorum innocentium veniam ac locum non dedisti? Etiam illud praecidas licet, te quod supplicium more majorum sumpseris securique percusseris, idcirco a me in crimen et in invidiam vocari. Non in supplicio crimen meum vertitur: non ego nego securi quemquam feriri oportere: non ego metum ex re militari, non severitatem imperii, non poenam flagitii tolli dico oportere. Fateor non modo in socios sed etiam in cives militesque nostros persaepe esse severe ac vehementer vindicatum. Qua re haec quoque praetermittas licet. LI. Ego culpam non in navarchis sed in te fuisse demonstro: te pretio remiges militesque dimisisse arguo. Hoc navarchi reliqui dicunt: hoc Netinorum foederata civitas publice dicit: hoc Amestratini, hoc Herbitenses, hoc Hennenses, Agyrinenses, Tyndaritani publice dicunt: tuus denique testis, tuus imperator, tuus aemulus, tuus hospes Cleomenes hoc dicit, sese in terram esse egressum ut Pachyno e terrestri praesidio milites colligeret quos in navibus collocaret, quod certe non fecisset, si suum numerum naves haberent; ea est enim ratio instructarum ornatarumque navium ut non modo plures sed ne singuli quidem possint accedere. Dico praeterea illos ipsos reliquos nautas fame atque inopia rerum omnium confectos fuisse ac perditos. Dico aut omnes extra culpam fuisse, aut, si uni attribuenda culpa sit, in eo maximam fuisse qui optimam navem, plurimos nautas haberet, summum imperium obtineret, aut, si omnes in culpa fuerint, non oportuisse Cleomenem constitui spectatorem illorum mortis atque cruciatus. Dico etiam in ipso supplicio mercedem lacrimarum, mercedem vulneris atque plagae, mercedem funeris ac sepulturae constitui nefas fuisse. Quapropter si mihi respondere voles, haec dicito: classem instructam atque ornatam fuisse, nullum propugnatorem abfuisse, nullum vacuum tractum esse

remum, rem frumentariam esse suppeditatam, mentiri navarchos, mentiri tot et tam graves civitates, mentiri etiam Siciliam totam; proditum esse te a Cleomene qui se dixerit exisse in terram ut Pachyno deduceret milites; animum illis non copias defuisse; Cleomenem acerrime pugnantem ab iis relictum esse atque desertum: nummum ob sepulturam datum nemini. Quae si dices, tenebere: sin alia dices, ea quae a me dicta sunt non refutabis.

LII. Hic tu etiam dicere audebis, 'Est in judicibus ille familiaris meus, est paternus amicus ille?' Non, ut quisque maxime est quicum tibi aliquid sit, ita te in hujuscemodi crimine maxime ejus pudet? 'Paternus amicus est.' Ipse pater si judicaret, per deos immortales, quid facere posset. Quum tibi haec diceret: Tu in provincia populi Romani praetor, quum tibi maritimum bellum esset administrandum, Mamertinis ex foedere quam deberent navem per triennium remisisti: tibi apud eosdem privata navis oneraria maxima publice est aedificata: tu a civitatibus pecunias classis nomine coëgisti: tu pretio remiges dimisisti: tu, navis quum esset ab legato et quaestore capta praedonum, archipiratam ab oculis omnium removisti: tu, qui cives Romani esse dicerentur, qui a multis cognoscerentur, securi ferire potuisti: tu tuam domum piratas abducere, in judicium archipiratam domo producere ausus es: tu in provincia tam splendida, tu apud socios fidelissimos, cives Romanos honestissimos, in metu periculoque provinciae dies continuos complures in littore conviviisque jacuisti: te per eos dies nemo tuae domi convenire, nemo in foro videre potuit: tu sociorum atque amicorum ad ea convivia matresfamilias adhibuisti: tu inter ejusmodi mulieres praetextatum tuum filium, nepotem meum, collocavisti ut aetati maxime lubricae atque incertae exempla nequitiae parentis vita praeberet: tu praetor in provincia cum tunica pallioque purpureo visus es: tu propter amorem libidinemque tuam imperium navium legato populi Romani ademisti, Syracusano tradidisti: tui milites in provincia Sicilia frugibus frumentoque caruerunt: tua luxuria atque avaritia classis populi Romani a praedonibus capta et incensa est: post

Syracusas conditas quem in portum nunquam hostis accesserat, in eo te praetore primum piratae navigaverunt: neque haec tot et tanta dedecora dissimulatione tua neque oblivione hominum ac taciturnitate tegere voluisti, sed etiam navium praefectos sine ulla causa de complexu parentum suorum, hospitum tuorum, ad mortem cruciatumque rapuisti, neque te in parentum luctu atque lacrimis mei nominis commemoratio mitigavit: tibi hominum innocentium sanguis non modo voluptati sed etiam quaestui fuit—haec si tibi tuus parens diceret, posses ab eo veniam petere? posses ut tibi ignosceret postulare?

LIII. Satis est factum Siculis, satis officio ac necessitudini, judices, satis promisso nostro ac recepto. Reliqua est ea causa, judices, quae jam non recepta sed innata, neque delata ad me sed in animo sensuque meo penitus affixa atque insita est; quae non ad sociorum salutem, sed ad civium Romanorum, hoc est, ad uniuscujusque nostrûm vitam et sanguinem pertinet. In qua nolite a me, quasi dubium sit aliquid, argumenta, judices, exspectare: omnia quae dicam sic erunt illustria ut ad ea probanda totam Siciliam testem adhibere possem. Furor enim quidam, sceleris et audaciae comes, istius effrenatum animum importunamque naturam tanta oppressit amentia ut nunquam dubitaret in conventu palam supplicia, quae in convictos maleficii servos constituta sunt, ea in cives Romanos expromere. Virgis quam multos ceciderit, quid ego commemorem? Tantum brevissime, judices dico: nullum fuit omnino civitatis isto praetore in hoc genere discrimen. Itaque jam consuetudine ad corpora civium Romanorum etiam sine istius nutu ferebatur manus ipsa lictoris.

LIV. Num potes hoc negare, Verres, in foro Lilybaei maximo conventu C. Servilium, civem Romanum e conventu Panhormitano, veterem negotiatorem, ad tribunal ante pedes tuos ad terram virgis et verberibus abjectum? Aude hoc primum negare, si potes. Nemo Lilybaei fuit quin viderit, nemo in Sicilia quin audierit. Plagis confectum dico a lictoribus tuis civem Romanum ante oculos tuos concidisse. At quam ob causam, dii

immortales! Tametsi injuriam facio communi causae et juri civitatis: quasi enim ulla possit esse causa cur hoc cuiquam civi Romano jure accidat, ita quaero quae in Servilio causa fuerit. Ignoscite in hoc uno, judices: in ceteris enim non magno opere causas requiram. Locutus erat liberius de istius improbitate atque nequitia. Quod isti simulac renuntiatum est, hominem jubet Lilybaeum vadimonium Venereo servo promittere. Promittit. Lilybaeum venitur. Cogere eum coepit, quum ageret nemo, nemo postularet, sponsionem [II millium nummum] facere cum lictore suo, Ni furtis quaestum faceret. Recuperatores se de cohorte sua dicebat daturum. Servilius et recusare et deprecari, ne iniquis judicibus nullo adversario judicium capitis in se constitueretur. Haec quum maxime loqueretur, sex lictores circumsistunt valentissimi et ad pulsandos verberandosque homines exercitatissimi: caedunt acerrime virgis: denique proximus lictor, de quo jam saepe dixi, Sextius converso baculo oculos misero tundere vehementissime coepit. Itaque ille, quum sanguis os oculosque complesset, concidit, quum illi nihilo minus jacenti latera tunderentur ut aliquando spondere se diceret. Sic ille affectus illinc tum pro mortuo sublatus perbrevi postea est mortuus. Iste autem homo Venereus, affluens omni lepore ac venustate, de bonis illius in aede Veneris argenteum Cupidinem posuit. Sic etiam fortunis hominum abutebatur ad nocturna vota cupiditatum suarum.

LV. Nam quid ego do ceteris civium Romanorum suppliciis singillatim potius quam generatim atque universe loquar? Carcer ille qui est a crudelissimo tyranno Dionysio factus Syracusis, quae lautumiae vocantur, in istius imperio domicilium civium Romanorum fuit. Ut quisque istius animum aut oculos offenderat, in lautumias statim conjiciebatur. Indignum hoc video videri omnibus, judices, et id jam priore actione quum haec testes dicerent intellexi; retineri enim putatis oportere jura libertatis non modo hic, ubi tribuni plebis sunt, ubi ceteri magistratus, ubi forum plenum judiciorum, ubi senatus auctoritas, ubi existimatio populi Romani et frequentia, sed ubicumque terrarum et

gentium violatum jus civium Romanorum sit, statuitis id pertinere ad communem causam libertatis et dignitatis. In externorum hominum maleficorum sceleratorumque, in praedonum hostiumque custodias tu tantum numerum civium Romanorum includere ausus es? Nunquamne tibi judicii, nunquam contionis, nunquam hujus tantae frequentiae, quae nunc animo te iniquissimo infestissimoque intuetur, venit in mentem? nunquam tibi populi Romani absentis dignitas, nunquam species ipsa hujusce multitudinis in oculis animoque versata est? nunquam te in horum conspectum rediturum, nunquam in forum populi Romani venturum, nunquam sub legum et judiciorum potestatem casurum esse duxisti?

LVI. At quae erat ista libido crudelitatis exercendae, quae tot scelerum suscipiendorum causa? Nulla, judices, praeter praedandi novam singularemque rationem. Nam ut illi, quos a poëtis accepimus, qui sinus quosdam obsedisse maritimos aut aliqua promontoria aut praerupta saxa tenuisse dicuntur, ut eos qui essent appulsi navigiis interficere possent, sic iste in omnia maria infestus ex omnibus Siciliae partibus imminebat. Quaecunque navis ex Asia, quae ex Syria, quae Tyro, quae Alexandria venerat, statim certis indicibus et custodibus tenebatur: vectores omnes in lautumias conjiciebantur: onera atque merces in praetoriam domum deferebantur. Versabatur in Sicilia longo intervallo alter, non Dionysius ille nec Phalaris, tulit enim illa quondam insula multos et crudeles tyrannos, sed quoddam novum monstrum ex vetere illa immanitate quae in iisdem locis versata esse dicitur. Non enim Charybdim tam infestam neque Scyllam nautis quam istum in eodem freto fuisse arbitror: hoc etiam iste infestior quod multo se pluribus et immanioribus canibus succinxerat. Cyclops alter multo importunior: hic enim totam insulam obsidebat; ille Aetnam solam et eam Siciliae partem tenuisse dicitur. At quae causa tum subjiciebatur ab ipso, judices, hujus tam nefariae crudelitatis? Eadem quae nunc in defensione commemorabitur. Quicunque accesserant ad Siciliam paulo pleniores, eos Sertorianos milites esse

atque a Dianio fugere dicebat. Illi ad deprecandum periculum proferebant, alii purpuram Tyriam, tus alii atque odores vestemque linteam, gemmas alii et margaritas, vina nonnulli Graeca venalesque Asiaticos, ut intelligeretur ex mercibus quibus ex locis navigarent. Non providerant, eas ipsas sibi causas esse periculi, quibus argumentis se ad salutem uti arbitrabantur. Iste enim haec eos ex piratarum societate adeptos esse dicebat: ipsos in lautumias abduci imperabat: naves eorum atque onera diligenter asservanda curabat.

LVII. His institutis quum completus jam mercatorum carcer esset, tum illa fiebant quae L. Suetium, equitem Romanum, lectissimum virum, dicere audistis, et quae ceteros audietis. Cervices in carcere frangebantur indignissime civium Romanorum ut jam illa vox et imploratio, Civis Romanus sum, quae saepe multis in ultimis terris opem inter barbaros et salutem tulit, ea mortem illis acerbiorem et supplicium maturius ferret. Quid est, Verres? quid ad haec cogitas respondere? num mentiri me, num fingere aliquid, num augere crimen, num quid horum dicere istis tuis defensoribus audes? Cedo mihi, quaeso, ex ipsius sinu literas Syracusanorum quas iste ad arbitrium suum confectas esse arbitratur: cedo rationem carceris quae diligentissime conficitur, quo quisque die datus in custodiam, quo mortuus, quo necatus sit. LITERAE SYRACUSANORUM. Videtis cives Romanos gregatim conjectos in lautumias: videtis indignissimo in loco coacervatam multitudinem vestrorum civium. Quaerite nunc vestigia quibus exitus eorum ex illo loco compareant. Nulla sunt. Omnesne mortui? Si ita posset defendere, tamen fides huic defensioni non haberetur. Sed scriptum extat in iisdem literis, quod iste homo barbarus ac dissolutus neque attendere unquam neque intelligere potuit: ΕΔΙΚΑΙΩΘΗΣΑΝ, inquit, hoc est, ut Siculi loquuntur, supplicio affecti ac necati sunt.

LVIII. Si qui rex, si qua civitas exterarum gentium, si qua natio fecisset aliquid in cives Romanos ejusmodi, nonne publice vindicaremus? non bello persequeremur? possemus hanc injuriam ignominiamque nominis Romani

inultam impunitamque dimittere? Quot bella majores nostros et quanta suscepisse arbitramini, quod cives Romani injuria affecti, quod navicularii retenti, quod mercatores spoliati dicerentur? At ego jam retentos non queror; spoliatos ferendum puto: navibus, mancipiis, mercibus ademptis in vincula mercatores esse conjectos et in vinculis cives Romanos necatos esse arguo. Si haec apud Scythas dicerem, non hic in tanta multitudine civium Romanorum, non apud senatores lectissimos civitatis, non in foro populi Romani de tot et tam acerbis suppliciis civium Romanorum, tamen animos etiam barbarorum hominum permoverem. Tanta enim hujus imperii amplitudo, tanta nominis Romani dignitas est apud omnes nationes ut ista in nostros homines crudelitas nemini concessa esse videatur. Nunc tibi ego ullam salutem, ullum perfugium putem, quum te implicatum severitate judicum, circumretitum frequentia populi Romani esse videam? Si mehercule, id quod fieri non posse intelligo, ex his te laqueis exueris ac te aliqua via ac ratione explicaris, in illas tibi majores plagas incidendum est in quibus te ab eodem me superiore ex loco confici et concidi necesse est. Cui si etiam id quod defendit velim concedere, tamen ipsa illa falsa defensio non minus esse ei perniciosa quam mea vera accusatio debeat. Quid enim defendit? Ex Hispania fugientes se excepisse et supplicio affecisse dicit. Quis tibi id permisit? quo jure fecisti? quis idem fecit? qui tibi facere licuit? Forum plenum et basilicas istorum hominum videmus, et animo aequo videmus. Civilis enim dissensionis et sive amentiae seu fati seu calamitatis non est iste molestus exitus, in quo reliquos saltem cives incolumes licet conservare. Verres, ille vetus proditor consulis, translator quaesturae, aversor pecuniae publicae, tantum sibi auctoritatis in re publica suscepit ut, quibus hominibus per senatum, per populum Romanum, per omnes magistratus, in foro, in suffragiis, in hac urbe, in re publica versari liceret, iis omnibus mortem acerbam crudelemque proponeret, si fortuna eos ad aliquam partem Siciliae detulisset. Ad Cn. Pompeium, clarissimum virum et fortissimum, occiso Perperna permulti

ex illo Sertoriano numero militum confugerunt. Quem non ille summo cum studio salvum incolumemque servavit? cui civi supplici non illa dextera invicta fidem porrexit et spem salutis ostendit? Itane vero quibus fuit portus apud eum quem contra arma tulerant, iis apud te cujus nullum in re publica momentum unquam fuit mors et cruciatus erat constitutus? Vide quam commodam defensionem excogitaris. LIX. Malo mehercule id quod tu defendis his judicibus populoque Romano quam id quod ego insimulo probari: malo, inquam, te isti generi hominum quam mercatoribus et navicularis inimicum atque infestum putari. Meum enim crimen avaritiae te nimiae coarguit: tua defensio furoris cujusdam et immanitatis et inauditae crudelitatis et paene novae proscriptionis. Sed non licet me isto tanto bono, judices, uti: non licet. Adsunt enim Puteoli toti: frequentissimi venerunt ad hoc judicium mercatores, homines locupletes atque honesti, qui partim socios suos, partim libertos, ab isto spoliatos, in vincula conjectos, partim in vinculis necatos, partim securi percussos esse dicunt. Hic vide quam me sis usurus aequo. Quum ego P. Granium testem produxero qui suos libertos abs te securi percussos esse dicat, qui abs te navem suam mercesque repetat, refellito, si poteris; meum testem deseram, tibi favebo: te, inquam, adjuvabo: ostendito illos cum Sertorio fuisse, a Dianio fugientes ad Siciliam esse delatos. Nihil est quod te mallem probare: nullum enim facinus quod majore supplicio dignum sit reperiri neque proferri potest. Reducam iterum equitem Romanum, L. Flavium, si voles; quoniam priore actione, ut patroni tui dictitant, nova quadam sapientia, ut omnes intelligunt, conscientia tua atque auctoritate meorum testium testem nullum interrogasti. Interrogetur Flavius, si voles, quinam fuerit T. Herennius, is quem ille argentariam Lepti fecisse dicit: qui cum amplius centum cives Romanos haberet ex conventu Syracusano qui eum non solum cognoscerent, sed etiam lacrimantes ac te implorantes defenderent, tamen inspectantibus omnibus Syracusanis securi percussus est. Hunc quoque testem meum refelli, et

illum Herennium Sertorianum fuisse abs te demonstrari et probari volo.

LX. Quid de illa multitudine dicemus eorum qui capitibus involutis in piratarum captivorum [que] numero producebantur ut securi ferirentur? Quae ista nova diligentia, quam ob causam abs te excogitata? An te L. Flavii ceterorumque de T. Herennio vociferatio commovebat? an M. Annii, gravissimi atque honestissimi viri, summa auctoritas paulo diligentiorem timidioremque fecerat? qui nuper pro testimonio non advenam nescio quem nec alienum, sed eum civem Romanum qui omnibus in illo conventu notus, qui Syracusis natus esset, abs te securi percussum esse dixit. Post hanc illorum vociferationem, post hanc communem famam atque querimoniam, non mitior in supplicio sed diligentior esse coepit. Capitibus involutis cives Romanos ad necem producere instituit, quos tamen idcirco necabat palam, quod homines in conventu, id quod antea dixi, nimium diligenter praedonum numerum requirebant. Haecine plebi Romanae te praetore est constituta conditio? haec negotii gerendi spes? hoc capitis vitaeque discrimen? Parumne multa mercatoribus sunt necessario pericula subeunda fortunae, nisi etiam hae formidines ab nostris magistratibus atque in nostris provinciis impendebunt? Ad eamne rem fuit haec suburbana ac fidelis Sicilia, plena optimorum sociorum honestissimorumque civium, quae cives Romanos omnes suis ipsa sedibus libentissime semper accepit, ut, qui usque ex ultima Syria atque Aegypto navigarent, qui apud barbaros propter togae nomen in honore aliquo fuissent, qui ex praedonum insidiis, qui ex tempestatum periculis profugissent, in Sicilia securi ferirentur, quum se jam domum venisse arbitrarentur?

LXI. Nam quid ego de P. Gavio, Consano municipe, dicam, judices? aut qua vi vocis, qua gravitate verborum, quo dolore animi dicam? tametsi dolor non deficit: ut cetera mihi in dicendo digna re, digna dolore meo suppetant, magis laborandum est. Quod crimen ejusmodi est ut, quum primum ad me delatum est, usurum me illo non putarem; tametsi enim verissimum

esse intelligebam, tamen credibile fore non arbitrabar. Coactus lacrimis omnium civium Romanorum qui in Sicilia negotiantur, adductus Valentinorum hominum honestissimorum omniumque Rheginorum testimoniis multorumque equitum Romanorum qui casu tum Messanae fuerunt, dedi tantum priore actione testium res ut nemini dubio esse posset. Quid nunc agam? Quum jam tot horas de uno genere ac de istius nefaria crudelitate dicam, quum prope omnem vim verborum ejusmodi quae scelere istius digna sint aliis in rebus consumpserim neque hoc providerim ut varietate criminum vos attentos tenerem, quemadmodum de tanta re dicam? Opinor, unus modus atque una ratio est. Rem in medio ponam, quae tantum habet ipsa gravitatis ut neque mea, quae nulla est, neque cujusquam ad inflammandos vestros animos eloquentia requiratur. Gavius hic, quem dico, Consanus, quum in illo numero civium Romanorum ab isto in vincula conjectus esset et nescio qua ratione clam e lautumiis profugisset Messanamque venisset, qui tam prope jam Italiam et moenia Rheginorum videret et ex illo metu mortis ac tenebris quasi luce libertatis et odore aliquo legum recreatus revixisset, loqui Messanae et queri coepit se civem Romanum in vincula conjectum, sibi recta iter esse Romam, Verri se praesto advenienti futurum.

LXII. Non intelligebat miser nihil interesse utrum haec Messanae an apud istum in praetorio loqueretur. Nam, ut antea vos docui, hanc sibi iste urbem delegerat quam haberet adjutricem scelerum, furtorum receptricem, flagitiorum omnium consciam. Itaque ad magistratum Mamertinum statim deducitur Gavius, eoque ipso die casu Messanam Verres venit. Res ad eum defertur: esse civem Romanum qui se Syracusis in lautumiis fuisse quereretur; quem jam ingredientem [in] navem et Verri nimis atrociter minitantem a se retractum esse et asservatum, ut ipse in eum statueret quod videretur. Agit hominibus gratias et eorum benevolentiam erga se diligentiamque collaudat: ipse inflammatus scelere et furore in forum venit. Ardebant oculi: toto ex ore crudelitas eminebat. Exspectabant omnes quo

tandem progressurus aut quidnam acturus esset, quum repente hominem proripi atque in foro medio nudari ac deligari et virgas expediri jubet. Clamabat ille miser se civem esse Romanum, municipem Consanum: meruisse cum L. Precio, splendidissimo equite Romano, qui Panhormi negotiaretur, ex quo haec Verres scire posset. Tum iste se comperisse [ait] eum speculandi causa in Siciliam a ducibus fugitivorum esse missum; cujus rei neque index neque vestigium aliquod neque suspicio cuiquam esset ulla: deinde jubet undique hominem vehementissime verberari. Caedebatur virgis in medio foro Messanae civis Romanus, judices, quum interea nullus gemitus, nulla vox alia illius miseri inter dolorem crepitumque plagarum audiebatur nisi haec, Civis Romanus sum. Hac se commemoratione civitatis omnia verbera depulsurum cruciatumque a corpore dejecturum arbitrabatur. Is non modo hoc non perfecit ut virgarum vim deprecaretur, sed quum imploraret saepius usurparetque nomen civitatis, crux, crux, inquam, infelici et aerumnoso, qui nunquam istam potestatem viderat, comparabatur.

LXIII. O nomen dulce libertatis! O jus eximium nostrae civitatis! O lex Porcia legesque Semproniae! O graviter desiderata et aliquando reddita plebi Romanae tribunicia potestas! Hucine tandem omnia reciderunt ut civis Romanus in provincia populi Romani, in oppido foederatorum, ab eo qui beneficio populi Romani fasces et secures haberet deligatus in foro virgis caederetur? Quid quum ignes candentesque laminae ceterique cruciatus admovebantur, si te illius acerba imploratio et vox miserabilis non inhibebat, ne civium quidem Romanorum qui tum aderant fletu et gemitu maximo commovebare? In crucem tu agere ausus es quemquam qui se civem Romanum esse diceret? Nolui tam vehementer agere hoc prima actione, judices, nolui; vidistis enim ut animi multitudinis in istum dolore et odio et communis periculi metu concitarentur. Statui egomet mihi tum modum et orationi meae, et C. Numitorio, equiti Romano, primo homini, testi meo; et Glabrionem, id quod sapientissime fecit, facere laetatus sum ut repente

consilio in medio testem dimitteret. Etenim verebatur ne populus Romanus ab isto eas poenas vi repetisse videretur, quas veritus esset ne iste legibus et vestro judicio non esset persoluturus. Nunc quoniam exploratum est omnibus quo loco causa tua sit et quid de te futurum sit, sic tecum agam. Gavium istum, quem repentinum speculatorem fuisse dicis, ostendam in lautumias Syracusis a te esse conjectum, neque id solum ex literis ostendam Syracusanorum, ne possis dicere me, quia sit aliquis in literis Gavius, hoc fingere et eligere nomen, ut hunc illum esse possim dicere; sed ad arbitrium tuum testes dabo qui istum ipsum Syracusis abs te in lautumias conjectum esse dicant. Producam etiam Consanos, municipes illius ac necessarios, qui te nunc sero doceant, judices non sero, illum P. Gavium quem tu in crucem egisti, civem Romanum et municipem Consanum, non speculatorem fugitivorum fuisse. LXIV. Quum haec omnia quae polliceor cumulate tuis proximis plana fecero, tum istuc ipsum tenebo quod abs te mihi datur: eo contentum me esse dicam. Quid enim nuper tu ipse, quum populi Romani clamore atque impetu perturbatus exsiluisti, quid, inquam, locutus es? Illum quod moram supplicio quaereret, ideo clamitasse se esse civem Romanum, sed speculatorem fuisse. Jam mei testes veri sunt. Quid enim dicit aliud C. Numitorius? quid M. et P. Cottii, nobilissimi homines, ex agro Tauromenitano? quid Q. Lucceius qui argentariam Rhegii maximam fecit? quid ceteri? Adhuc enim testes ex eo genere a me sunt dati, non qui novisse Gavium sed se vidisse dicerent, quum is qui se civem Romanum esse clamaret in crucem ageretur. Hoc tu, Verres, idem dicis: hoc tu confiteris illum clamitasse, se civem esse Romanum: apud te nomen civitatis ne tantum quidem valuisse ut dubitationem aliquam, ut crudelissimi taeterrimique supplicii aliquam parvam moram saltem posset afferre. Hoc teneo, hic haereo, judices, hoc sum contentus uno: omitto ac negligo cetera: sua confessione induatur ac juguletur necesse est. Qui esset ignorabas: speculatorem esse suspicabare: non quaero qua suspicione; tua te accuso oratione. Civem Romanum se

esse dicebat. Si tu apud Persas aut in extrema India deprehensus, Verres, ad supplicium ducerere, quid aliud clamitares nisi te civem esse Romanum? et si tibi ignoto apud ignotos, apud barbaros, apud homines in extremis atque ultimis gentibus positos, nobile et illustre apud omnes nomen tuae civitatis profuisset, ille quisquis erat quem tu in crucem rapiebas, qui tibi esset ignotus, quum civem se Romanum esse diceret, apud te praetorem, si non effugium, ne moram quidem mortis mentione atque usurpatione civitatis assequi potuit?

LXV. Homines tenues, obscuro loco nati, navigant; adeunt ad ea loca quae nunquam antea viderunt, ubi neque noti esse iis quo venerunt neque semper cum cognitoribus esse possunt. Hac una tamen fiducia civitatis non modo apud nostros magistratus qui et legum et existimationis periculo continentur, neque apud cives solum Romanos qui et sermonis et juris et multarum rerum societate juncti sunt, fore se tutos arbitrantur; sed quocunque venerint, hanc sibi rem praesidio sperant esse futuram. Tolle hanc spem, tolle hoc praesidium civibus Romanis; constitue nihil esse opis in hac voce, 'Civis Romanus sum;' posse impune praetorem aut alium quemlibet supplicium quod velit in eum constituere qui se civem Romanum esse dicat, quod quis ignoret; jam omnes provincias, jam omnia regna, jam omnes liberas civitates, jam omnem orbem terrarum qui semper nostris hominibus maxime patuit, civibus Romanis ista defensione praecluseris. Quid si L. Precium, equitem Romanum, qui tum in Sicilia erat, nominabat, etiamne id magnum fuit Panhormum literas mittere? Asservasses hominem, custodiis Mamertinorum tuorum vinctum clausum habuisses, dum Panhormo Precius veniret. Cognosceret hominem; aliquid de summo supplicio remitteres: si ignoraret, tum si ita tibi videretur, hoc juris in omnes constitueres ut, qui neque tibi notus esset neque cognitorem locupletem daret, quamvis civis Romanus esset, in crucem tolleretur.

LXVI. Sed quid ego plura de Gavio? quasi tu Gavio tum fueris infestus ac non nomini, generi, juri civium hostis. Non illi, inquam, homini sed causae communi

libertatis inimicus fuisti. Quid enim attinuit, quum Mamertini more atque instituto suo crucem fixissent post urbem in via Pompeia, te jubere in ea parte figere quae ad fretum spectaret, et hoc addere, quod negare nullo modo potes, quod omnibus audientibus dixisti palam, te idcirco illum locum deligere ut ille quoniam se civem Romanum esse diceret, ex cruce Italiam cernere ac domum suam prospicere posset? Itaque illa crux sola, judices, post conditam Messanam illo in loco fixa est. Italiae conspectus ad eam rem ab isto delectus est ut ille in dolore cruciatuque moriens perangusto fretu divisa servitutis ac libertatis jura cognosceret, Italia autem alumnum suum servitutis extremo summoque supplicio affixum videret. Facinus est vincire civem Romanum; scelus verberare; prope parricidium necare: quid dicam in crucem tollere? verbo satis digno tam nefaria res appellari nullo modo potest. Non fuit his omnibus iste contentus. Spectet, inquit, patriam; in conspectu legum libertatisque moriatur. Non tu hoc loco Gavium, non unum hominem nescio quem, [civem Romanum,] sed communem libertatis et civitatis causam in illum cruciatum et crucem egisti. Jam vero videte hominis audaciam. Nonne eum graviter tulisse arbitramini quod illam civibus Romanis crucem non posset in foro, non in comitio, non in rostris defigere? Quod enim his locis in provincia sua, celebritate simillimum, regione proximum potuit, elegit: monumentum sceleris audaciaeque suae voluit esse in conspectu Italiae, vestibulo Siciliae, praetervectione omnium qui ultro citroque navigarent.

LXVII. Si haec non ad cives Romanos, non ad aliquos amicos nostrae civitatis, non ad eos qui populi Romani nomen audissent; denique, si non ad homines verum ad bestias; aut etiam, ut longius progrediar, si in aliqua desertissima solitudine ad saxa et ad scopulos haec conqueri ac deplorare vellem; tamen omnia muta atque inanimata tanta et tam indigna rerum acerbitate commoverentur. Nunc vero quum loquar apud senatores populi Romani, legum et judiciorum et juris auctores, timere non debeo ne non unus iste civis Romanus illa

cruce dignus, ceteri omnes simili periculo indignissimi judicentur. Paulo ante, judices, lacrimas in morte misera atque indigna navarchorum non tenebamus, et recte ac merito sociorum innocentium miseria commovebamur; quid nunc in nostro sanguine tandem facere debemus? Nam civium Romanorum omnium sanguis conjunctus existimandus est, quoniam et salutis omnium ratio et veritas postulat. Omnes hoc loco cives Romani, et qui adsunt et qui ubique sunt, vestram severitatem desiderant, vestram fidem implorant, vestrum auxilium requirunt: omnia sua jura, commoda, auxilia, totam denique libertatem in vestris sententiis versari arbitrantur. A me tametsi satis habent, tamen, si res aliter acciderit, plus habebunt fortasse quam postulant. Nam si qua vis istum de vestra severitate eripuerit, id quod neque metuo, judices, neque ullo modo fieri posse video; sed si in hoc me ratio fefellerit, Siculi causam suam perisse querentur, et mecum pariter moleste ferent; populus quidem Romanus brevi, quoniam mihi potestatem apud se agendi dedit, jus suum me agente suis suffragiis ante Kalendas Februarias recuperabit. Ac si de mea gloria atque amplitudine quaeritis, judices, non est alienum meis rationibus istum mihi ex hoc judicio ereptum ad illud populi Romani judicium reservari. Splendida est illa causa, probabilis mihi et facilis, populo grata atque jucunda. Denique si videor hic, quod ego non quaesivi, de uno isto voluisse crescere, isto absoluto, quod sine multorum scelere fieri non potest, de multis mihi crescere licebit.

LXVIII. Sed mehercule vestra reique publicae causa, judices, nolo in hoc delecto consilio tantum flagitium esse commissum: nolo eos judices quos ego probarim atque delegerim, sic in hac urbe notatos isto absoluto ambulare ut non cera sed caeno obliti esse videantur. Quamobrem te quoque, Hortensi, si qui monendi locus ex hoc loco est, moneo: videas etiam atque etiam et consideres, quid agas, quo progrediare, quem hominem et qua ratione defendas. Neque de illo tibi quidquam praefinio quo minus ingenio mecum atque omni dicendi facultate contendas. Cetera si qua putas

te occultius extra judicium quae ad judicium pertineant facere posse; si quid artificio, consilio, potentia, gratia, copiis istius moliri cogitas; magno opere censeo desistas, et illa quae temptata jam et coepta sunt ab isto, a me autem pervestigata et cognita, moneo ut extinguas et longius progredi ne sinas. Magno tuo periculo peccabitur in hoc judicio, majore quam putas. Quod enim te liberatum jam existimationis metu, defunctum honoribus, designatum consulem cogites, mihi crede, ornamenta ista et beneficia populi Romani non minore negotio retinentur quam comparantur. Tulit haec civitas, quoad potuit, quoad necesse fuit, regiam istam vestram dominationem in judiciis et omni re publica; tulit: sed quo die populo Romano tribuni plebis restituti sunt, omnia ista vobis, si forte nondum intelligitis, adempta atque erepta sunt. Omnium nunc oculi conjecti sunt hoc ipso tempore in unumquemque nostrum, qua fide ego accusem, qua religione hi judicent, qua tu ratione defendas. De omnibus nobis, si quis tantulum de recta regione deflexerit, non illa tacita existimatio quam antea contemnere solebatis, sed vehemens ac liberum populi Romani judicium consequetur. Nulla tibi, Quinte, cum isto cognatio [est], nulla necessitudo; quibus excusationibus antea nimium in aliquo judicio studium tuum defendere solebas, earum habere in hoc homine nullam potes. Quae iste in provincia palam dictitabat, quum ea quae faciebat tua se fiducia facere dicebat, ea ne vera putentur tibi maxime est providendum.

LXIX. Ego mei rationem jam officii confido esse omnibus iniquissimis meis persolutam: nam istum paucis horis primae actionis omnium mortalium sententiis condemnavi. Reliquum judicium jam non de mea fide quae perspecta est, nec de istius vita quae damnata est, sed de judicibus, et, vere ut dicam, de te futurum est. At quo tempore futurum est?—nam id maxime providendum est, etenim quum omnibus in rebus, tum in re publica permagni momenti est ratio atque inclinatio temporum—nempe eo quum populus Romanus aliud genus hominum atque alium ordinem ad res judicandas requirit; nempe lege de judiciis judicibusque novis

promulgata, quam non is promulgavit quo nomine proscriptam videtis, sed hic reus; hic, inquam, sua spe atque opinione quam de vobis habet, legem illam scribendam promulgandamque curavit. Itaque quum primo agere coepimus, lex non erat promulgata; quum iste vestra severitate permotus multa signa dederat quamobrem responsurus non videretur, mentio de lege nulla fiebat: posteaquam iste recreari et confirmari visus est, lex statim promulgata est. Cui legi quum vestra dignitas vehementer adversetur, istius spes falsa et insignis impudentia maxime suffragatur. Hic si quid erit commissum a quoquam vestrum quod reprehendatur, aut populus Romanus judicabit de eo homine quem jam antea judiciis indignum putavit, aut ii qui propter offensionem judiciorum de veteribus judicibus lege nova novi judices erunt constituti.

LXX. Mihi porro, ut ego non dicam, quis omnium mortalium non intelligit quam longe progredi sit necesse? Potero silere, Hortensi, potero dissimulare, quum tantum res publica vulnus acceperit, ut expilatae provinciae, vexati socii, dii immortales spoliati, cives Romani cruciati et necati impune me actore esse videantur? potero ego hoc onus tantum aut in hoc judicio deponere aut tacitus sustinere? Non agitanda res erit? non in medium proferenda? non populi Romani fides imploranda? non omnes qui tanto se scelere obstrinxerint ut aut fidem suam corrumpi paterentur, aut judicium corrumperent, in discrimen aut judicium vocandi? Quaeret aliquis fortasse, Tantumne igitur laborem, tantas inimicitias tot hominum suscepturus es? Non studio quidem hercule ullo, neque voluntate; sed non idem licet mihi, quod iis qui nobili genere nati sunt quibus omnia populi Romani beneficia dormientibus deferuntur; longe alia mihi lege in hac civitate et conditione vivendum est. Venit mihi in mentem M. Catonis, hominis sapientissimi et vigilantissimi, qui quum se virtute, non genere, populo Romano commendari putaret, quum ipse sui generis initium ac nominis ab se gigni et propagari vellet, hominum potentissimorum suscepit inimicitias et maximis in laboribus usque ad summam senectutem summa cum gloria vixit

Postea Q. Pompeius, humili atque obscuro loco natus, nonne plurimis inimicitiis, maximisque suis periculis ac laboribus amplissimos honores est adeptus? Modo C. Fimbriam, C. Marium, C. Caelium vidimus non mediocribus inimicitiis ac laboribus contendere ut ad istos honores pervenirent, ad quos vos per ludum et per negligentiam pervenistis. Haec eadem est nostrae rationis regio et via: horum nos hominum sectam atque instituta persequimur.

LXXI. Videmus quanta sit in invidia quantoque in odio apud quosdam nobiles homines novorum hominum virtus et industria; si tantulum oculos dejecerimus, praesto esse insidias; si ullum locum aperuerimus suspicioni aut crimini, accipiendum statim vulnus esse; semper nobis vigilandum, semper laborandum videmus. Inimicitiae sunt; subeantur: labor; suscipiatur. Etenim tacitae magis et occultae inimicitiae timendae sunt quam indictae atque apertae. Hominum nobilium non fere quisquam nostrae industriae favet: nullis nostris officiis benevolentiam illorum allicere possumus: quasi natura et genere disjuncti sint, ita dissident a nobis animo et voluntate. Quare quid habent eorum inimicitiae periculi, quorum animos jam ante habueris inimicos et invidos quam ullas inimicitias susceperis? Quamobrem mihi, judices, optatum est illud, in hoc reo finem accusandi facere, quum et populo Romano satis factum et receptum officium Siculis necessariis meis erit persolutum: deliberatum est autem, si res opinionem meam quam de vobis habeo fefellerit, non modo eos persequi, ad quos maxime culpa corrupti judicii, sed etiam illos ad quos conscientiae contagio pertinebit. Proinde si qui sunt qui in hoc reo aut potentes aut audaces aut artifices ad corrumpendum judicium velint esse, ita sint parati ut disceptante populo Romano mecum sibi rem videant futuram: et, si me in hoc reo quem mihi inimicum Siculi dederunt, satis vehementem, satis perseverantem, satis vigilantem esse cognorunt, existiment in his hominibus, quorum ego inimicitias populi Romani salutis causa suscepero, multo graviorem atque acriorem futurum.

LXXII. Nunc te, Jupiter Optime Maxime, cujus iste donum regale, dignum tuo pulcherrimo templo, dignum Capitolio atque ista arce omnium nationum, dignum regio munere, tibi factum ab regibus, tibi dicatum atque promissum, per nefarium scelus de manibus regiis extorsit, cujusque sanctissimum et pulcherrimum simulacrum Syracusis sustulit: teque, Juno Regina, cujus duo fana duabus in insulis posita sociorum, Melitae et Sami, sanctissima et antiquissima, simili scelere idem iste omnibus donis ornamentisque nudavit: teque, Minerva, quam item [iste] duobus in clarissimis et religiosissimis templis expilavit, Athenis, quum auri grande pondus, Syracusis, quum omnia praeter tectum et parietes abstulit: teque, Latona et Apollo et Diana, quorum iste Deli non fanum, sed, ut hominum opinio et religio fert, sedem antiquam divinumque domicilium nocturno latrocinio atque impetu compilavit: etiam te, Apollo, quem iste Chio sustulit: teque etiam atque etiam, Diana, quam Pergae spoliavit, cujus simulacrum sanctissimum Segestae bis apud Segestanos consecratum, semel ipsorum religione, iterum P. Africani victoria, tollendum asportandumque curavit: teque, Mercuri, quem Verres in domo et in privata aliqua palaestra posuit, P. Africanus in urbe sociorum et in gymnasio Tyndaritanorum juventutis illorum custodem ac praesidem voluit esse: teque, Hercules, quem iste Agrigenti nocte intempesta servorum instructa et comparata manu convellere ex suis sedibus atque auferre conatus est: teque, sanctissima mater Idaea, quam apud Enguinos augustissimo et religiosissimo templo sic spoliatam reliquit ut nunc nomen modo Africani et vestigia violatae religionis maneant, monumenta victoriae fanique ornamenta non exstent: vosque, omnium rerum forensium, consiliorum maximorum, legum judiciorumque arbitri et testes, celeberrimo in loco populi Romani locati, Castor et Pollux, quorum e templo quaestum iste sibi et praedam improbissimam comparavit: omnesque dii, qui vehiculis tensarum sollemnes coetus ludorum initis, quorum iter iste ad suum quaestum, non ad religionum dignitatem, faciendum exigendumque curavit: teque, Ceres et

Libera, quarum sacra, sicut opiniones hominum ac religiones ferunt, longe maximis atque occultissimis caerimoniis continentur, a quibus initia vitae atque victus, morum, legum, mansuetudinis, humanitatis hominibus et civitatibus data ac dispertita esse dicuntur; quarum sacra populus Romanus a Graecis adscita et accepta tanta religione et publice et privatim tuetur, non ut ab illis huc allata, sed ut ceteris hinc tradita esse videantur; quae ab isto uno sic polluta ac violata sunt ut simulacrum Cereris unum, quod a viro non modo tangi, sed ne aspici quidem fas fuit, e sacrario Catinae convellendum auferendumque curaverit, alterum autem Henna ex sua sede ac domo sustulerit; quod erat tale ut homines quum viderent, aut ipsam videre se Cererem, aut effigiem Cereris non humana manu factam sed de coelo lapsam, arbitrarentur: vos etiam atque etiam imploro et appello, sanctissimae deae, quae illos Hennenses lacus lucosque incolitis, cunctaeque Siciliae, quae mihi defendenda tradita est, praesidetis; a quibus inventis frugibus et in orbem terrarum distributis omnes gentes ac nationes vestri religione numinis continentur: ceteros item deos deasque omnes imploro et obtestor, quorum templis et religionibus iste nefario quodam furore et audacia instinctus bellum sacrilegum semper impiumque habuit indictum, ut si in hoc reo atque in hac causa omnia mea consilia ad salutem sociorum, dignitatem populi Romani, fidem meam spectaverunt, si nullam ad rem nisi ad officium et virtutem omnes meae curae, vigiliae, cogitationesque elaborarunt, quae mea mens in suscipienda causa fuit, fides in agenda, eadem vestra sit in judicanda; deinde uti C. Verrem, si ejus omnia sunt inaudita et singularia facinora sceleris, audaciae, perfidiae, libidinis, avaritiae, crudelitatis, dignus exitus ejusmodi vita atque factis vestro judicio consequatur, utique res publica meaque fides una hac accusatione mea contenta sit, mihique posthac bonos potius defendere liceat quam improbos accusare necesse sit.

CANTABRIGIAE: TYPIS ACADEMICIS EXCUDEBAT C. J. CLAY, A.M.

CAMBRIDGE,
August, 1865.

PUBLISHED BY

DEIGHTON, BELL, AND CO.

Agents to the University,

AND

BELL AND DALDY, LONDON.

NOW IN COURSE OF PUBLICATION.

Uniformly printed in Foolscap 8vo.

Cambridge School and College Text Books,

A Series of Elementary Treatises adapted for the Use of Students in the Universities, Schools, and Candidates for the Public Examinations.

In order to secure a general harmony in the treatment, these works will be edited by Members of the University of Cambridge, and the methods and processes employed in University teaching will be followed.

Principles will be carefully explained, clearness and simplicity will be aimed at, and an endeavour will be made to avoid the extreme brevity which has so frequently made the Cambridge treatises too difficult to be used by those who have not the advantage of a private Tutor. Copious examples will be added.

Now Ready.

ARITHMETIC for the use of Schools and Colleges. By A. WRIGLEY, M.A. Professor of Mathematics in the late Royal Military College, Addiscombe. 3*s.* 6*d.* cl.

ELEMENTARY TRIGONOMETRY. By T. P. HUDSON, M.A. Fellow of Trinity College. 3*s.* 6*d.* cl.

ELEMENTARY STATICS. By the Very Rev. H. GOODWIN, D.D. DEAN OF ELY. 3*s.* cl.

ELEMENTARY DYNAMICS. By the Very Rev. H. GOODWIN, D.D. DEAN OF ELY. 3*s.* cl.

[*Continue*

ELEMENTARY HYDROSTATICS. By W. H. BESANT, M.A., Late Fellow of St John's College. 4*s.* cl.

MENSURATION, An Elementary Treatise on. By B. T. MOORE, M.A., Fellow of Pembroke College, Professor of Mathematics, Royal Staff College, Sandhurst. With numerous Examples. 5*s.*

ELEMENTARY GEOMETRICAL CONIC SECTIONS. By W. H. BESANT, M.A., Late Fellow of St John's College. [*In the Press.*

ELEMENTARY CHEMISTRY. By G. D. LIVEING, M.A., Late Fellow of St John's College. *Preparing.*

Now in course of Publication,

Cambridge Greek and Latin Texts,

CAREFULLY REPRINTED FROM THE BEST EDITIONS.

THIS series is intended to supply for the use of Schools and Students cheap and accurate editions of the Classics, which shall be superior in mechanical execution to the small German editions now current in this country, and more convenient in form.

The texts of the "*Bibliotheca Classica*" and "*Grammar-School Classics*," so far as they have been published, will be adopted. These editions have taken their place amongst scholars as valuable contributions to the Classical Literature of this country, and are admitted to be good examples of the judicious and practical nature of English scholarship; and as the editors have formed their texts from a careful examination of the best editions extant, it is believed that no texts better for general use can be found.

The volumes are well printed at the Cambridge University Press, in a 16mo. size, and are issued at short intervals.

The following are now ready.

NOVUM TESTAMENTUM Graecum, Textus Stephanici, 1550. Accedunt variae lectiones editionum Bezae, Elzeviri, Lachmanni, Tischendorfii, Tregellesii. Curante F. H. SCRIVENER, A.M. *4s. 6d.*

An Edition on writing paper, for Notes. 4to. *half-bound.* 12*s.*

AESCHYLUS, ex novissima recensione F. A. PALEY, A.M. Price 3*s.*

CAESAR DE BELLO GALLICO, recensuit G. LONG, A.M. 2*s.*

CICERO DE SENECTUTE ET DE AMICITIA ET EPISTOLAE SELECTAE, recensuit G. LONG, A.M. 1*s. 6d.*

EURIPIDES, ex recensione F. A. PALEY, A.M. Vol. I. 3*s. 6d.* Vol. II. 3*s. 6d.* Vol. III. 3*s. 6d.*

HERODOTUS, recensuit J. W. BLAKESLEY, S.T.B. 2 Vols. 3*s. 6d.* each Vol.

HORATIUS, ex recensione A. J. MACLEANE, A.M. Price 2*s. 6d.*

LUCRETIUS, recognovit H. A. J. MUNRO, A.M. 2*s. 6d.*

SALLUSTI CATILINA ET JUGURTHA, ex recensione G. LONG, A.M. 1*s. 6d.*

THUCYDIDES, recensuit J. G. DONALDSON, S.T.P. 2 Vols. 3*s. 6d.* each Vol.

VERGILIUS, ex recensione J. CONINGTON, A.M. 3*s. 6d.*

XENOPHONTIS EXPEDITIO CYRI, recensuit J. F. MACMICHAEL, A.B. 2*s. 6d.*

CICERONIS ORATIONES. Vol. I. Recensuit G. LONG, A.M. [*In the Press.*

JUVENAL ET PERSIUS, ex recensione A. J. MACLEANE, A.M. [*In the Press.*

OTHERS IN PREPARATION.

ARITHMETIC AND ALGEBRA.

Arithmetic for the use of Schools and Colleges. By A. WRIGLEY, M.A., Professor of Mathematics in the late Royal Military College, Addiscombe. 8s. 6d.

Principles and Practice of Arithmetic. By the Rev. J. HIND. Ninth Edition, with Questions, 4s. 6d.

*** KEY, with Questions for Examination. Second Edition. 5s.

A Progressive Course of Examples in Arithmetic. With Answers. By the Rev. JAMES WATSON, M.A., of Corpus Christi College, Cambridge, and formerly Senior Mathematical Master of the Ordnance School, Carshalton. *Second Edition, revised and corrected.* Fcp. 8vo. 2s. 6d.

Principles and Practice of Arithmetical Algebra, with Examples. By the Rev. J. HIND. Third Edition. 12mo. 5s.

Elements of Algebra. By the Rev. J. HIND. Sixth Edition, revised. 540 pp. 8vo. 10s. 6d.

Treatise on the Theory of Algebraical Equations. By the Rev. J. HYMERS, D.D. Third Edition. 8vo. 10s. 6d.

TRIGONOMETRY.

Elementary Trigonometry. By T. P. HUDSON, M.A., Fellow of Trinity College. 3s. 6d.

Elements of Plane and Spherical Trigonometry. By the Rev. J. HIND. Fifth Edition. 12mo. 6s.

Syllabus of a Course of Lectures upon Trigonometry and the Application of Algebra to Geometry. 8vo. 7s. 6d.

MECHANICS AND HYDROSTATICS.

Elementary Hydrostatics. By W. H. BESANT, M.A., Late Fellow of St John's College. Fcp. 8vo. *4s.*

Elementary Hydrostatics for Junior Students. By R. POTTER, M.A. late Fellow of Queens' College, Cambridge, Professor of Natural Philosophy and Astronomy in University College, London. *7s. 6d.*

The Propositions in Mechanics and Hydrostatics which are required for those who are not Candidates for Honours. By A. C. BARRETT, M.A. Third Edition. Crown 8vo. *6s.*

Mechanical Euclid. Containing the Elements of Mechanics and Hydrostatics. By W. WHEWELL, D.D. Fifth Edition. *5s.*

Elementary Statics. By the Very Rev. H. GOODWIN, D.D. Dean of Ely. Fcp. 8vo, cloth, *3s.*

Elementary Dynamics. By the Very Rev. H. GOODWIN, D.D. Dean of Ely. Fcp. 8vo, cloth, *3s.*

A Treatise on Statics. By the Rev. S. EARNSHAW, M.A. Fourth Edition. 8vo. *10s.*

Dynamics, or, a Treatise on Motion. By the Rev. S. EARNSHAW. Third Edition. 8vo. *14s.*

A Treatise on the Dynamics of a Rigid Body. By the Rev. W. N. GRIFFIN. 8vo. *6s. 6d.*

*** SOLUTIONS OF THE EXAMPLES. 8vo. *6s.*

Problems in illustration of the Principles of Theoretical Mechanics. By W. WALTON, M.A. Second Edition. 8vo. 18*s.*

Treatise on the Motion of a Single Particle and of two Particles acting on one another. By A. SANDEMAN. 8vo. 8*s.* 6*d.*

Of Motion. An Elementary Treatise. By the Rev. J. R. LUNN, M.A. Fellow and Lady Sadleir's Lecturer of St John's College. 8vo. 7*s.* 6*d.*

Chapter I. General principles of velocity and acceleration. Chapter II. Of the motion of a point in general. Analytical expressions for velocities and accelerations in certain directions. Chapter III. Of the motion of a point affected by a constant acceleration, the direction of which is always the same. Chapter IV. Of the motion of a point affected by an acceleration, the direction of which always passes through a fixed point. Chapter V. Of matter and force. Chapter VI. Of the dynamical laws of force, commonly called the laws of motion. Chapter VII. Of certain cases of free motion in nature. Chapter VIII. Of constrained motion of particles. Chapter IX. Of impulses and collision of particles. *Appendix.* Of the Cycloid.

Treatise on Hydrostatics and Hydrodynamics. By W. H. BESANT, M.A. 8vo. 9*s.*

The Principles of Hydrostatics. By T. WEBSTER, M.A. 8vo. 7*s.* 6*d.*

Problems in illustration of the Principles of Theoretical Hydrostatics and Hydrodynamics. By W. WALTON, M.A. 8vo. 10*s.* 6*d.*

Collection of Elementary Problems in Statics and Dynamics. Designed for Candidates for Honours, first three days. By W. WALTON, M.A. 8vo. 10*s.* 6*d.*

CONIC SECTIONS AND ANALYTICAL GEOMETRY.

Elementary Geometrical Conic Sections. By W. H. BESANT, M.A., Late Fellow of St John's College. *[Preparing.*

Conic Sections. Their principal Properties proved Geometrically. By W. WHEWELL, D.D. Master of Trinity. Third Edition. 8vo. 2*s.* 6*d.*

The Geometrical Construction of a Conic Section. By the Rev. T. GASKIN. 8vo. 3*s.*

Treatise on Conic Sections. By the Rev. J. HYMERS, D.D. Third Edition. 8vo. 5*s.*

A Treatise on the Application of Analysis to Solid Geometry. By D. F. GREGORY, M.A. and W. WALTON, M.A. Second Edition. 8vo. 12*s.*

The Elements of Conic Sections. By J. D. HUSTLER, B.D. Fourth Edition. 8vo. 4*s.* 6*d.*

A Treatise on Plane Co-ordinate Geometry. By the Rev. M. O'BRIEN. 8vo. 9*s.*

A Treatise on Analytical Geometry of Three Dimensions. By J. HYMERS, D.D. Third Edition. 8vo. 10*s.* 6*d.*

Problems in illustration of the Principles of Plane Co-ordinate Geometry. By W. WALTON, M.A. 8vo. 16*s.*

DIFFERENTIAL AND INTEGRAL CALCULUS.

An Elementary Treatise on the Differential Calculus. By W. H. MILLER, M.A. Third Edition. 8vo. 6*s.*

Treatise on the Differential Calculus. By W. WALTON, M.A. 8vo. 10*s.* 6*d.*

A Treatise on the Integral Calculus. By the Rev. J. HYMERS, D.D. 8vo. 10*s.* 6*d.*

Geometrical Illustrations of the Differential Calculus. By M. B. PELL. 8vo. 2*s.* 6*d.*

Examples of the Principles of the Differential and Integral Calculus. Collected by D. F. GREGORY. Second Edition. Edited by W. WALTON, M.A. 8vo. 18*s.*

ASTRONOMY.

Practical and Spherical Astronomy for the use chiefly of Students in the Universities. By the Rev. R. MAIN, M.A., Radcliffe Observer, Oxford. 8vo. 14*s.*

Brünnow's Spherical Astronomy. Translated by the Rev. R. MAIN, M.A. F.R.S. Radcliffe Observer. Part. I. Including the Chapters on Parallax, Refraction, Aberration, Precession, and Nutation. 8vo. 8*s.* 6*d.*

Elementary Chapters on Astronomy from the "Astronomie Physique" of Biot. By the Very Rev. HARVEY GOODWIN, D.D. Dean of Ely. 8vo. 8*s.* 6*d.*

"They were translated with a different intention, but the admirable precision and clearness of description which characterise them led me to think that the publication of them would make a useful addition to our present list of elementary books."—*Translator's Preface.*

Elements of the Theory of Astronomy. By the Rev. J. HYMERS, D.D. 8vo. 14*s.*

Lectures on Practical Astronomy. By the Rev. J. CHALLIS, M.A., F.R.S., F.R.A.S., Plumian Professor of the University. [*Preparing.*

Exercises on Euclid and in Modern Geometry, containing Applications of the Principles and Processes of Modern Pure Geometry. By J. McDOWELL, B.A., F.R.A.S., Pembroke College. pp. xxxi, 300. Crown 8vo. 8*s.* 6*d.*

Elementary Course of Mathematics. By HARVEY GOODWIN, D.D. Dean of Ely. Fifth Edition. 8vo. 15*s.*

Problems and Examples, adapted to the "Elementary Course of Mathematics." By HARVEY GOODWIN, D.D. Dean of Ely. Third Edition, revised, with Additional Examples in Conic Sections and Newton. By THOMAS G. VYVYAN, M.A. Fellow of Gonville and Caius College. 8vo. 5*s.*

Solutions of Goodwin's Collection of Problems and Examples. By W. W. HUTT, M.A. late Fellow of Gonville and Caius College. Third Edition, revised and enlarged. By the Rev. T. G. VYVYAN, M.A. 8vo. 9*s.*

Collection of Examples and Problems in Arithmetic, Algebra, Geometry, Logarithms, Trigonometry, Conic Sections, Mechanics, &c. with Answers and Occasional Hints. By the Rev. A. WRIGLEY. Sixth Edition. 8vo. 8*s.* 6*d.*

A Companion to Wrigley's Collection of Examples and Problems, being Illustrations of Mathematical Processes and Methods of Solution. By J. PLATTS, Esq., and the Rev. A. WRIGLEY, M.A. 8vo. 15*s.*

Newton's Principia. First Three Sections, with Appendix, and the Ninth and Eleventh Sections. By the Rev. J. H EVANS, M.A. Fourth Edition. 8vo. 6*s.*

Series of Figures Illustrative of Geometrical Optics. From SCHELLBACH. By the Rev. W. B. HOPKINS. Plates Folio. 10*s.* 6*d.*

A Treatise on Crystallography. By W. H. MILLER, M.A. 8vo. 7*s.* 6*d.*

A Tract on Crystallography, designed for Students in the University. By W. H. MILLER, M.A. Professor of Mineralogy in the University of Cambridge. 8vo. *5s.*

Physical Optics, Part II. The Corpuscular Theory of Light discussed Mathematically. By RICHARD POTTER, M.A. Late Fellow of Queens' College, Cambridge, Professor of Natural Philosophy and Astronomy in University College, London. *7s. 6d.*

The Greek Testament: with a critically revised Text; a Digest of Various Readings; Marginal References to Verbal and Idiomatic Usage; Prolegomena; and a Critical and Exegetical Commentary. For the use of Theological Students and Ministers. By HENRY ALFORD, D.D. Dean of Canterbury.

Vol. I. Fifth Edition, containing the Four Gospels. *1l. 8s.*

Vol. II. Fourth Edition, containing the Acts of the Apostles, the Epistles to the Romans and Corinthians. *1l. 4s.*

Vol. III. Third Edition, containing the Epistles to the Galatians, Ephesians, Philippians, Colossians, Thessalonians,—to Timothcus, Titus and Philemon. *18s.*

Vol. IV. Part I. Second Edition, containing the Epistle to the Hebrews, and the Catholic Epistle of St James and St Peter. *18s.*

Vol. IV. Part II. Second Edition, containing the Epistles of St John and St Jude, and the Revelation. *14s.*

Codex Bezæ Cantabrigiensis. Edited with Prolegomena, Notes, and Facsimiles. By F. H. SCRIVENER, M.A. Small 4to. *26s.*

Wieseler's Chronological Synopsis of the Four Gospels. Translated by the Rev. E. VENABLES, M.A. 8vo. *12s.*

"This opportunity may properly be taken of especially recommending to every thoughtful student this able treatise on the succession of events in the Gospel history . . . . . A translation of it would be a very welcome aid to the general reader."—*Bp. Ellicott's Lectures on the Life of our Lord.*

Bentleii Critica Sacra.

Notes on the Greek and Latin Text of the New Testament, extracted from the Bentley MSS. in Trinity College Library. With the Abbé Rulotta's Collation of the Vatican MS., a specimen of Bentley's intended Edition, and an account of all his Collations. Edited, with the permission of the Master and Seniors, by the Rev. A. A. ELLIS, M.A., late Fellow of Trinity College, Cambridge. 8vo. *8s. 6d.*

A Companion to the New Testament. Designed for the use of Theological Students and the Upper Forms in Schools. By A. C. BARRETT, M.A. Caius College. Fcap. 8vo. 5*s.*

A general Introduction to the Apostolic Epistles, With a Table of St Paul's Travels, and an Essay on the State after Death. *Second Edition, enlarged.* To which are added a Few Words on the Athanasian Creed, on Justification by Faith, and on the Ninth and Seventeenth Articles of the Church of England. By A BISHOP'S CHAPLAIN. 8vo. 8*s.* 6*d.*

Butler's Three Sermons on Human Nature, and Dissertation on Virtue. Edited by W. WHEWELL, D.D. With a Preface and a Syllabus of the Work. Third Edition. Fcp. 8vo. 3*s.* 6*d.*

An Historical and Explanatory Treatise on the Book of Common Prayer. By W. G. HUMPHRY, B.D. Third and Cheaper Edition, revised and enlarged. Fcap. 8vo. 4*s.* 6*d.*

Annotations on the Acts of the Apostles. Original and selected. Designed principally for the use of Candidates for the Ordinary B.A. Degree, Students for Holy Orders, &c., with College and Senate-House Examination Papers. By the Rev. T. R. MASKEW, M.A. Second Edition, enlarged. 12mo. 5*s.*

An Analysis of the Exposition of the Creed, written by the Right Reverend Father in God, J. PEARSON, D.D. late Lord Bishop of Chester. Compiled, with some additional matter occasionally interspersed, for the use of Students of Bishop's College, Calcutta. By W. H. MILL, D.D. Third Edition, revised and corrected. 8vo. 5*s.*

Hints for some Improvements in the Authorised Version of the New Testament. By the late J. SCHOLEFIELD, M.A. Fourth Edition. Fcap. 8vo. 4*s.*

A Plain Introduction to the Criticism of the New Testament. With 40 facsimiles from Ancient Manuscripts. For the use of Biblical Students. By F. H. SCRIVENER, M.A. Trinity College, Cambridge. 8vo. 15*s.*

The Apology of Tertullian. With English Notes and a Preface, intended as an Introduction to the Study of Patristical and Ecclesiastical Latinity. By H. A. WOODHAM, LL.D. Second Edition. 8vo. 8*s.* 6*d.*

Æschylus, Translated into English Prose, by F. A. PALEY, M.A. Editor of the Greek Text. 8vo. 7*s.* 6*d.*

Aristophanis Comœdiæ Undecim, cum Notis et Onomastico, by the Rev. H. A. HOLDEN, LL.D., Head-Master of Ipswich School, late Fellow and Assistant Tutor of Trinity College, Cambridge. Second Edition. 8vo. 15*s.*

The Plays separately, 1*s.* and 1*s.* 6*d.* each.

NOTES, 4*s.*

Demosthenes, the Oration against the Law of Leptines, with English Notes, and a Translation of Wolfe's Prolegomena. Edited by B. W. BEATSON, M.A. Fellow of Pembroke College, Cambridge. Second Edition. Small 8vo. 6*s.*

Demosthenes de Falsa Legatione. Third Edition, carefully revised. By R. SHILLETO, A.M. 8vo. 8*s.* 6*d.*

Demosthenes. Select Private Orations of. After the text of DINDORF, with the Various Readings of REISKE and BEKKER. With English Notes. For the use of Schools. By C. T. PENROSE, A.M. Second Edition. Revised and corrected. 12mo. 4*s.*

Euripides. Fabulæ Quatuor, scilicet, Hippolytus Coronifer, Alcestis, Iphigenia in Aulide, Iphigenia in Tauris. Ad fidem Manuscriptorum ac veterum Editionum emendavit et Annotationibus instruxit J. H. MONK, S.T.P. Editio nova. 8vo. 12*s.*

Separately—Hippolytus, 8vo, cloth, 5*s.*; Alcestis, 8vo, sewed, 4*s.* 6*d.*

Lucretius. With a literal Translation and Notes Critical and Explanatory, by the Rev. H. A. J. MUNRO, M.A. Fellow of Trinity College, Cambridge. 2 Vols. 8vo. 21*s.*

Plato. The Gorgias, literally translated, with an Introductory Essay, containing a Summary of the Argument. By E. M. COPE, M.A. Fellow of Trinity College, Cambridge. 8vo. 7*s.*

Plato, The Protagoras. The Greek Text, with English Notes. By W. WAYTE, M.A. 8vo. 5*s.* 6*d.*

Plautus. Aulularia. Ad fidem Codicum qui in Bibliotheca Musei Britannici exstant aliorumque nonnullorum recensuit, Notisque et Glossario locuplete instruxit J. HILDYARD, A.M. Editio altera. 8vo. 7*s.* 6*d.*

Plautus. Menæchmei. Ad fidem Codicum qui in Bibliotheca Musei Britannici exstant aliorumque nonnullorum recensuit, Notisque et Glossario locupleto instruxit J. HILDYARD, A.M, Editio altera. 7*s.* 6*d.*

Propertius. The Elegies of. With English Notes, and a Preface on the State of Latin Scholarship. By F. A. PALEY, M.A. With copious Indices. 10*s.* 6*d.*

Sophocles. The Œdipus Coloneus of, with Notes, intended principally to explain and defend the Text of the manuscripts as opposed to conjectural emendations. By the Rev. C. E. PALMER, M.A. 9*s.*

Tacitus (C.). Opera, ad Codices antiquissimos exacta et emendata, Commentario critico et exegetico illustrata. 4 vols. 8vo. Edidit F. RITTER, Prof. Bonnensis. Reduced to 14*s.*

Theocritus, recensuit brevi commentario instruxit F. A. PALEY, M.A. Crown 8vo. 4*s.* 6*d.*

Passages in Prose and Verse from English Authors for translation into Greek and Latin; together with selected Passages from Greek and Latin Authors for Translation into English: forming a regular course of Exercises in Classical Composition. By H. ALFORD, D.D. 8vo. 6*s.*

Arundines Cami: sive Musarum Cantabrigiensium Lusus Canori. Collegit atque ed. H. DRURY, A.M. Editio quinta. Cr. 8vo. 7*s.* 6*d.*

A Complete Greek Grammar. For the use of Students. By the late J. W. DONALDSON, D.D. Third Edition, considerably enlarged. 8vo. 16*s.*

Without being formally based on any German Work, it has been written with constant reference to the latest and most esteemed of Greek Grammars used on the Continent.

A Complete Latin Grammar. For the use of Students. By the late J. W. DONALDSON, D.D. Second Edition, considerably enlarged. 8vo. 14*s.*

The enlarged Edition of the Latin Grammar has been prepared with the same object as the corresponding work on the Greek language. It is, however, especially designed to serve as a convenient handbook for those students who wish to acquire the habit of writing Latin; and with this view it is furnished with an Antibarbarus, with a full discussion of the most important synonyms, and with a variety of information not generally contained in works of this description.

Varronianus. A Critical and Historical Introduction to the Ethnography of Ancient Italy, and to the Philological Study of the Latin Language. By the late J. W. DONALDSON, D.D. Third Edition, revised and considerably enlarged. 8vo. 16*s.*

The Theatre of the Greeks. A Treatise on the History and Exhibition of the Greek Drama: with various Supplements. By the late J. W. DONALDSON, D.D. *Seventh Edition*, revised, enlarged, and in part remodelled, with numerous illustrations from the best ancient authorities. 8vo. 14*s.*

Classical Scholarship and Classical Learning considered with especial reference to Competitive Tests and University Teaching. A Practical Essay on Liberal Education. By the late J. W. DONALDSON, D.D. Crown 8vo. 5*s.*

Foliorum Silvula. Part the first. Being Passages for Translation into Latin Elegiac and Heroic Verse. Edited with Notes by the Rev. H. A. HOLDEN, LL.D., Head Master of Queen Elizabeth School, Ipswich. Late Fellow of Trinity College, Cambridge. Third Edition. Post 8vo. 7*s.* 6*d.*

Foliorum Silvula. Part II. Being Select Passages for Translation into Latin Lyric and Comic Iambic Verse. Arranged and edited by the Rev. H. A. HOLDEN, LL.D. Third Edition. Post 8vo. 5*s.*

Foliorum Silvula. Part III. Being Select Passages for Translation into Greek Verse. Edited with Notes by the Rev. H. A. HOLDEN, LL.D. Third Edition. Post 8vo. 8*s.*

Folia Silvulæ, Latine et Græce reddita, curante H. A. HOLDEN, LL.D. Coll. Trin. Cant. haud ita pridem socio Scholæ regiæ Gippovicensis Magistro informatore.

Foliorum Centuriæ. Being Select Passages for Translation into Latin and Greek Prose. Arranged and edited by the Rev. H. A. HOLDEN, LL.D. Third Edition. Post 8vo. 8*s.*

Kennedy (Rev. Dr). Progressive Exercises in Greek Tragic Senarii, followed by a Selection from the Greek Verses of Shrewsbury School, and prefaced by a short Account of the Iambic Metre and Style of Greek Tragedy. For the use of Schools and Private Students. Second Edition, altered and revised. 8vo. 8*s*.

Cambridge Examination Papers. Being a Supplement to the Cambridge University Calendar, 1859. 12mo. 5*s*.

Containing those set for the Tyrwhitt's Hebrew Scholarships.—Theological Examinations.—Carus Prize.—Crosse Scholarships.—Mathematical Tripos.—The Ordinary B.A. Degree.—Smith's Prize.—University Scholarships.—Classical Tripos.—Moral Sciences Tripos.—Chancellor's Legal Medals.—Chancellor's Medals.—Bell's Scholarships.—Natural Sciences Tripos.—Previous Examination.—Theological Examination. With Lists of Ordinary Degrees, and of those who have passed the Previous and Theological Examinations.

The Examination Papers of 1856, *price* 2*s*. 6*d*., 1857 *and* 8, 8*s*. 6*d*. *each, may still be had.*

A Manual of the Roman Civil Law, arranged according to the Syllabus of Dr HALLIFAX. By G. LEAPINGWELL, LL.D. Designed for the use of Students in the Universities and Inns of Court. 8vo. 12*s*.

The Mathematical and other Writings of ROBERT LESLIE ELLIS, M.A., late Fellow of Trinity College, Cambridge. Edited by WILLIAM WALTON, M.A. Trinity College, with a Biographical Memoir by the Very Reverend HARVEY GOODWIN, D.D. Dean of Ely. 8vo. 16*s*.

Lectures on the History of Moral Philosophy in England. By the Rev. W. WHEWELL, D.D. Master of Trinity College, Cambridge. New and Improved Edition, with Additional Lectures. Crown 8vo. 8*s*.

The Additional Lectures are printed separately in Octavo for the convenience of those who have purchased the former Edition. Price 3*s*. 6*d*.

A Concise Grammar of the Arabic Language. Revised by SHEIKH ALI NADY EL BARRANY. By W. J. BEAMONT, M.A. Fellow of Trinity College, Cambridge, and Incumbent of St Michael's, Cambridge, sometime Principal of the English College, Jerusalem. Price 7*s*.

Now ready, fcap. 8vo. price 5s. 6d.

The Student's Guide to the University of Cambridge.

Contents.

INTRODUCTION, by J. R. SEELEY, M.A.
ON UNIVERSITY EXPENSES, by the Rev. H. LATHAM, M.A.
ON THE CHOICE OF A COLLEGE, by J. R. SEELEY, M.A.
ON THE COURSE OF READING FOR THE CLASSICAL TRIPOS, by the Rev. R. BURN, M.A.
ON THE COURSE OF READING FOR THE MATHEMATICAL TRIPOS, by the Rev. W. M. CAMPION, B.D.
ON THE COURSE OF READING FOR THE MORAL SCIENCES TRIPOS, by the Rev. J. B. MAYOR, M.A.
ON THE COURSE OF READING FOR THE NATURAL SCIENCES TRIPOS, by Professor LIVEING, M.A.
ON LAW STUDIES AND LAW DEGREES, by Professor J. T. ABDY, LL.D.
MEDICAL STUDY AND DEGREES, by G. M. HUMPHRY, M.D.
ON THEOLOGICAL EXAMINATIONS, by Professor E. HAROLD BROWNE, B.D.
EXAMINATIONS FOR THE CIVIL SERVICE OF INDIA, by the Rev. H. LATHAM, M.A.
LOCAL EXAMINATIONS OF THE UNIVERSITY, by H. J. ROBY, M.A.
DIPLOMATIC SERVICE.
DETAILED ACCOUNT OF THE SEVERAL COLLEGES.

"Partly with the view of assisting parents, guardians, schoolmasters, and students intending to enter their names at the University—partly also for the benefit of undergraduates themselves—a very complete, though concise, volume has just been issued, which leaves little or nothing to be desired. For lucid arrangement, and a rigid adherence to what is positively useful, we know of few manuals that could compete with this Student's Guide. It reflects no little credit on the University to which it supplies an unpretending, but complete, introduction."—SATURDAY REVIEW.

CAMBRIDGE: PRINTED AT THE UNIVERSITY PRESS.